PULITZER ÖDÜLÜ KAZANANI

JOHN LEWIS GADDIS

BÜYÜK STRATEJİ

HEREDOT'TAN SUN TZU'YA ÖNEMLİ İSİMLERLE STRATEJİ DERSLERİ

Araştırma

Epsilon

John Lewis Gaddis, Yale Üniversitesi'nde Robert A. Lovett Askeri ve Denizcilik Tarihi profesörüdür ve Brady Johnson Büyük Strateji Programı'nın kurucu direktörüdür. Önceki kitapları arasında *The United States and the Origins of the Cold War; Strategies of Containment; The Long Peace; We Now Know; The Landscape of History; Surprise Security and the American Experience; ve The Cold War: A New History* bulunmaktadır. Profesör Gaddis Soğuk Savaş tarihi büyük strateji biyografi ve tarihsel metodoloji üzerine dersler vermektedir. Yale'de iki lisans öğretim ödülü kazanmış ve 2005 yılında Ulusal Beşeri Bilimler Madalyası almıştır. *George F. Kennan: An American Life* adlı kitabı Pulitzer Biyografi Ödülü'nü kazanmıştır.

Büyük Strateji
Orijinal Adı: *On Grand Strategy*
John Lewis Gaddis
Çeviri: Özgür Umut Hoşafçı

Yayın Yönetmeni: Aslı Tunç
Editör: Kenan Mutluer
Düzelti: Nimet Kirşan
Sayfa Tasarım: Ceyda Çakıcı Baş
Kapak Tasarım: İlknur Muştu

1. Baskı: Şubat 2023
ISBN: 978-625-414-313-7

© John Lewis Gaddis, 2018
Bu eser, yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz. Tüm hakları saklıdır.
© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Baskı ve Cilt:
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah., Güvercin Cad., No: 3/1
Baha İş Merkezi, A-Blok, Kat: 2
34310 Haramidere/İstanbul
Tel: (212) 412 17 00
Sertifika No: 44452

Yayımlayan:
Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Osmanlı Sok., No: 18/4-5 Taksim/İstanbul
Tel: (212) 252 38 21 Faks: (212) 252 63 98
İnternet Adresi: www.epsilonyayinevi.com
E-posta: epsilon@epsilonyayinevi.com
Sertifika No: 49067

JOHN LEWIS GADDIS

BÜYÜK STRATEJİ

Çeviri

Özgür Umut Hoşafçı

Araştırma

Epsilon

İÇİNDEKİLER

Önsöz

1. Hellespont'u Geçmek	11
2. Uzun Surlar	37
3. Öğretmenler ve Bağlantılar	71
4. Ruhlar ve Devletler	101
5. Eksen olarak Prensler	129
6. Yeni Dünyalar	159
7. En Büyük Stratejistler	191
8. En Büyük Başkan	221
9. Son En İyi Umut	257
10. Isaiah	295
Notlar	313
Dizin	375

ÖNSÖZ

Başlığın, birkaç kaşı kaldırma riski taşıdığını biliyorum. Ama Yale Tarih Departmanı'ndan meslektaşım Timothy Snyder (*Tiranlık Üzerine*) ve çok daha uzak bir zaman önce Seneca (*Hayatın Kısalığı Üzerine*) bu konuda benden önce davrandı. Ancak beni asıl endişelendiren, aralarında kendimi de saydığım Carl von Clausewitz'in hayranları. Ölümünden sonra yayınlanan *Savaş Üzerine* (1832), bu konu ve bunun zorunlu sonucu olarak, büyük strateji hakkında daha sonra yazılacak olan her şey için standart hâline geldi. Böyle bir başka kitap için benim gerekçem ise özlülük; bu, Clausewitz'in güçlü yönlerinden biri değil: *Büyük Strateji* kitabı, *Savaş Üzerine* kitabından daha fazla yılı kapsıyor, buna karşın uzunluk olarak onun yarısından daha az.

Bu kitap, çeyrek asırla birbirinden ayrılan iki büyük strateji deneyiminden doğmuştur. İlki, 1975'ten 1977'ye kadar Newport'taki Birleşik Devletler Deniz Harp Okulu'nda ikinci bölümün sonunda açıklanan koşullar altında verilen "Strateji ve Politika" başlıklı bir ders. İkincisi ise 2002 yılından günümüze kadar Yale Üniversitesi'nde devam eden ortak ders "Büyük Strateji Üzerine İncelemeler"dir. Her iki ders de her zaman teoriden çok klasik metinlere ve vaka öykülerine dayanmıştır. Newport'un tek dönemlik seminerleri öncelikle kariyerlerinin ortasındaki askeri subaylar için ayrılmıştır. İki yarıyılı kapsayan Yale kursu ise her yıl lisans ve lisansüstü öğrencilerinin yanı sıra, her yıl ordu ve donanmada aktif görevde bulunan yarbayları bir araya getiriyor.[1]

Her iki kurs da işbirliği içinde –normalde Newport'ta bir sivil ve bir askeri eğitmen tarafından ve Yale'da farklı kombinasyonlarda– verilmektedir. Meslektaşlarım Charles Hill ve Paul Kennedy ile birlikte birbirlerinin derslerine katılan, öğrencilerin önünde tartışan ve sınıf dışında (her zaman tutarlı bir şekilde olmasa da) onlara bireysel olarak tavsiyelerde bulunan bir *troyka* oluşturduk. Dikkat çekici bir şekilde, halen komşu ve yakın arkadaşız.

2006 yılında Büyük stratejide Brady-Johnson programının kurulması, uygulayıcıları eklememizi sağladı: Aralarında David Brooks (*New York Times*'ta gazeteci), Walter Russel Mead (dış ilişkiler profesörü, Yale), John Negroponte (diplomat), Peggy Noonan (*Wall Street Journal*'da köşe yazarı), Victoria Nuland (diplomat), Paul Solman (iş dünyası gazetecisi), Jake Sullivan (politikacı) ve Evan Wolfson (avukat, eşcinsel hakları aktivisti) bulunuyordu. Kurs ayrıca Yale'daki diğer akademisyenleri de cezbetti: Scott Boorman (sosyoloji), Elizabeth Bradley (önceden Halk Sağlığı Okulu, 2016-2017 Brady-Johnson programının yöneticisi ve şimdi Vassar Koleji başkanı), Beverly Gage (Tarih ve 2017'den bu yana, Brady-Johnson programının direktörü), Bryan Garsten (Siyaset bilimi ve beşeri bilimler), Nuno Monteiro (Siyaset bilimi), Kristina Talbert-Slagle (Epidemiyoloji ve halk sağlığı) ve Adam Tooze (eskiden tarih, şimdi Columbia Üniversitesi'nde).

Tüm bu meslektaşlarım bana çok şey öğretti, bu da öğrendiklerimi anlatmaya çalışmak zorunda hissetmem için bir başka neden. Bunu gayriresmi, izlenimci ve tamamen kendine has bir şekilde yaptım: Öğretmenlerimin beni, kontrol edemeyecekleri yollarda bir yolculuğa başlatmak dışında bir sorumluluğu yoktur. Zaman, mekân ve ölçekle ilgili modelleri araştırırken,[2] karşılaştırmalara, hatta bir sohbet havasına izin vermek için bu kriterleri ihmal etmekte kendimi özgür hissettim: Aziz Augistinus ve Machiavelli'nin yanı sıra Clausewitz ve Tolstoy da zaman

zaman birlikte sohbet edecekler. Bulduğum en faydalı *hayal gücü insanı* da bu sayede ortaya çıktı; diğerleri arasında Vergilius, Shakespeare ve F. Scott Fitzgerald yer alıyor. Son olarak, sık sık –1992-93 yıllarında Oxford Üniversitesi'ne devam ederken kısa bir süre tanıdığım– Sir Isaiah Berlin'in fikirlerine geri döndüm.[3] Bir büyük stratejist olarak kabul edilmekten mutlu olacağını umuyorum. Bunun onun hoşuna gideceğini biliyordum.

Yazmaya başladığımda menajerim Andrew Wylie ve yayıncım bu kitaba, benim inandığımdan daha fazla inandılar. Onlarla tekrar çalışmak ve tüm Penguin ekibinin verimliliğinden yararlanmak bir zevkti: Ann Godoff, Christopher Richards, Mia Council, Matthew Boyd, Bruce Giffords, Deborah Weiss Geline ve Juliana Kiyan.

"Tilkiler ve Kirpiler" seminerime katılan ve bu kitabın her bölümünün büyük bir tarafsızlıkla sınanmasına olanak veren 2017 güz dönemim Yale lisans öğrencilerine de özel bir teşekkür borçluyum: Morgan Aguiar-Lucander, Patrick Binder, Robert Brinkmann, Alessandro Buratti, Diego Fernandez-Pages, Robert Henderson, Scott Hicks, Jack Hilder, Henry Iseman, India June, Declan Kunkel, Ben Mallet, Alexander Petrillo, Marshall Rankin, Nicholas Religa, Grand Richardson, Carter Scott, Sara Seymour ve Jared Smith. Ayrıca lisans araştırma görevlileri Cooper D'Agostino, Matthew Lloyd-Thomas, Davis McCullough III, Campbell Schnebly-Swanson ve Nathaniel Zelinsky'nin paha biçilmez yardımlarından da yararlandım.

Yale başkanları Richard Levin ve Peter Salovey, tıpkı özel asistanları ve ilk öğrencilerimizden biri olan Ted Wittenstein gibi başından beri büyük strateji kursumuzun güçlü destekçileri oldular. Uluslararası Güvenlik Çalışmaları ve Brady-Johnson programı yardımcı direktörleri bizi yolumuzda tuttu: Will Hitchcock, Ted Bromund, merhum Minh Luong, Jeffrey Mankoff, Ryan Irwin, Amanda Behm, Jeremy Friedman, Christoph Miller, Evan Wilson ve Ian Johnson. Bunun yanı sıra 31 Hillhouse'ta paylaştığımız

takım da var: Liz Vastakis, Kathleen Galo, Mike Skonieczny ve Igor Biryukov. Eşim Tony Dorfman, öğretmen, biliminsanı, akıl hocası, oyuncu, oyun yazarı, barok oyun ve opera yönetmeni, el yazması eleştirmeni ve metin editörü, gurme şef, gece terapisti ve hayatımın aşkı, şu an tam yirmi yıldır (!) beni bir arada tutmayı başarıyor.

Bu adanmışlık, programımızın iki büyük hayırseverini ve aynı zamanda bilge bir teşvikçiyi de kutluyor: Onların vizyonları, cömertlikleri ve her zaman yararlı tavsiyeleri –hiç değilse "sağduyuyu öğretmemiz" konusunda– yüzdürdüğümüz gemide bizim çapamız, pusulamız ve bizzat geminin kendisi oldular.

JLG
New Haven, Connecticut
Güz 2017

1

Hellespont'u Geçmek

Tarih MÖ 480. Yer, Hellespont Boğazı'nın Asya yakasında, genişliği bir buçuk kilometreye kadar daralan şehir Abydos. Sahne en ihtişamlı zamanlarındaki Hollywood sinemasına layık. Tarihçi Herodot'a göre, Pers Krallar Kralı Xerxes toplanan bir buçuk milyondan fazla kişinin yer aldığı ordularını görebilmek için bir burun üzerine yerleştirilmiş tahtta oturmaktadır. Bu sayı, bahsedilen rakamın yalnızca onda biri –ki muhtemelen öyledir– bile olsa, 1944'te D-Day'de Eisenhower'ın emrindeki birliklerin sayısına hâlâ yakındır. Günümüzde Hellespont'ta köprü bulunmuyor, oysa Xerxes zamanında –biri birbirine bağlı 360 teknenin, diğeri 304 teknenin üzerinde duracak, her ikisi de rüzgârları ve akıntıları emecek şekilde kavisli tasarlanmış– iki köprü vardı. Çünkü daha önceki bir köprü bir fırtınada parçalandıktan sonra, öfkelenen kral inşaatçıların kafasını uçurmuş ve suların kamçılanıp dağlanmasını emretmişti. Diplerde bir yerlerde, kralın fırlattığı demir prangalar bugün hâlâ orada duruyor olmalı.

Ancak o gün, sular sakindir ve Xerxes hâlinden memnundur, ta ki o gözyaşlarına boğulana kadar. Amcası ve danışmanı Artabanusus ona nedenini sorar. "Şu binlerce kişiye bak," diye cevaplar kral, "hiçbiri yüzyıl sonra hayatta olmayacak." Artabanusus, yaşamı çekilmez yapan, ölümü ise bir kurtuluş hâline

getirebilecek tüm felaketleri hatırlatarak efendisini teselli eder. Xerxes bunu onaylar ama şunu sorar: "Bana doğruyu söyle." Artabanusus, her ikisi de aynı korkutucu rüyayı görmemiş olsa, eldeki görevin –on yıldan biraz fazla bir süre içinde Yunanistan'ın ikinci kez Persler tarafından işgali– lehine davranır mıydı? Şimdi titreme sırası Artabanusus'daydı: "Hâlâ korkuyorum, hatta korkudan titriyorum."

Xerxes, Artabanusus Yunanlıların, babası Darius'a on yıl önce Maraton'da yaşattığı aşağılamanın intikamını almaktan onu caydırmasından sonra, iki kez aynı rüyayı görmüştü. Hayalet sanki –henüz iki bin yıl ilerideki– *Hamlet*'i müjdelermiş gibi asil bir görünüme ve babacan tavırlara sahip şekilde, ona bir ültimatom vermişti: "Savaşını hemen başlatmazsan [...] kısa zamanda yükseldiğin ve güçlendiğin gibi aynı hızla alçalırsın." Artabanusus, ilk başta rüyanın anlamı ile alay ederek söze başlamış, bunun üzerine Xerxes onunla kıyafetlerini değiştirip kraliyet yatağına onu yatmasını sağlamıştı. Hayalet yeniden ortaya çıkmış, Artabanusus'u o kadar korkutmuştu ki çığlık atarak uyanmış ve vakit kaybetmeden istilayı hızlandırmıştı. Xerxes daha sonra emri verdi, Sardes'te toplanan büyük birlik, Truva harabelerinde bin düve kurban etti, Hellespont'a geldi, köprüleri hazır buldu; kral, amcasına, çekincelerini dile getirmesi için son bir şans verdiğinde birlikler bu köprüleri geçmeye hazırlanıyordu.

Artabanusus, gördüğü kâbusa rağmen direnemez. Önümüzdeki düşmanlar, diye uyarmakla yetinir, ürkütücü savaşçılar olmalarının yanında hem denizde hem de karadalar. Ege Denizi'ni çevresini yaya geçmek, böylesine büyük bir ordunun beslenmesinin mümkün olmayacağı bölgeleri de içine alır. Fırtına çıkarsa gemileri barındıracak yeterli liman olmayacak. Tek bir savaşa bile girmeden bitkinlik, hatta açlık baş gösterebilir. Basiretli lider, "Başına gelebilecek her şeyden korkar ve bunları düşünür, o ancak eylemin en yoğun olduğu zamanlarda cesurdur," der. Xerxes sabırla dinler, ancak "Eğer her şeyi hesaba katacak olursan [...] asla bir şey yapamazsın. Cesur bir kalbe sahip olmak ve

bize dehşet veren korkuların yarısına olsun katlanmak, tüm korkuları [hesaplamaktan] ve hiçbir acı çekmemekten daha iyidir... Büyük şeyler, büyük tehlikelerle kazanılır," diyerek itiraz eder.

Bu konuşma, tartışmaya nokta koyar. Xerxes, imparatorluğunu yönetmesi için Artabanusus'u geri gönderirken, bir yandan da onun büyüklüğünü iki katına çıkarmanın yollarını düşünür. Sadece Yunanistan'ı değil, Avrupa'nın geri kalanını da fethedecek gücü vermesi için güneşe dua eder. Köprülerin önüne mersin dalları yerleştirilmesini ister. Rahiplerine buhur yakmalarını emreder. Ve Hellespont'u üzerine içki dökerek, ardından onu içeren kâseyi, ardından içkinin içinde karıştırıldığı altın kâseyi ve ardından bir kılıcı fırlatarak ödüllendirir. Böylece yedi gün yedi gece sürecek olan geçişin yolu açılır. Xerxes Avrupa kıyılarına ayak bastığında, Zeus'un neden Pers hükümdarı kılığına girip "dünyanın tüm halkları"nı beraberinde getirdiğini soran dehşete düşmüş bir tanığın sesi duyulur. Tanrı Yunanistan'ı tek başına yok edemez miydi?[1]

I

İki bin dört yüz on dokuz yıl sonra, bir Oxford profesörü bir partiye gitmek üzere derslerine kısa bir süre ara vermiştir. O sırada otuz yaşında olan Isaiah Berlin, Riga'da doğmuş, St. Petersburg'da büyümüş ve sekiz yaşında Bolşevik Devrimi'ne tanık olduktan sonra ailesiyle birlikte İngiltere'ye göç etmiştir. Orada epey başarılı oldu, onu asla terk etmeyen bir aksanla birlikte yeni dilde ustalaştı, Oxford sınavlarında zafer kazandı ve All Souls College bursuna seçilen ilk Yahudi oldu. 1939'da New College'ta (1379'da kuruldu) felsefe öğretirken, bir taraftan da mantıksal pozitivizme (tekrarlanabilir doğrulama olmadan hiçbir şey bir anlam ifade etmez) karşı isteksizlik duymaya başlıyor ve hayatın tadını sonuna kadar çıkarıyordu.

Fikirlere karşı sünger-benzeri bir açlığa sahip parlak bir sohbetçi olan Berlin, gösteriş yapma ve bir şeyleri derinlemesine öğrenme fırsatlarını severdi. İşte o partide –kesin tarihi bilinmiyor– o sıralarda Balliol'de klasik dönem eğitimini bitirmek üzere olan Oxford ve Asquith'in ikinci kontu Julian Edward George Asquith ile karşılaştı. Lort Oxford, Antik Yunan şairi Paroslu Archilochus'tan ilgi çekici bir dize keşfetmişti. Berlin'in hatırladığı kadarıyla bu dize şöyleydi: "Tilki pek çok şey ama kirpi tek bir büyük şey bilir."[2]

Pasaj bize parçalar hâlinde ulaşmıştı, dolayısıyla bağlamı uzun zaman önce kaybolmuştu. Ama Rönesans Bilgini Erasmus onun üzerinde çeşitlemeler yaptı.[3] Ve Berlin de aynı şeyi yapmaktan kendini alamadı. Bu dize, büyük yazarları sınıflandırmanın bir aracı olabilir mi? Öyle olsa Platon, Dante, Dostoyevski, Nietzsche ve Proust'un hepsi kirpi olurdu. Aristoteles, Shakespeare, Goethe, Puşkin ve Joyce ise –tıpkı mantıksal pozitivizm gibi büyük şeylere güvenmeyen, ancak küçük şeylerle arası daha iyi olan Berlin'in kendisi gibi[4]– açıkça tilkiydi. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle çalışmalarına ara veren Berlin, 1951'de onları Tolstoy'un tarih felsefesi üzerine hazırladığı bir çalışmanın parçası yapana kadar dört ayaklılarına geri dönmedi. Çalışma iki yıl sonra *Kirpi ve Tilki* adında küçük bir kitap olarak çıktı.

Berlin, kirpilerin "her şeyi tek bir merkezi vizyonla ilişkilendirdiği"ni ve bunun aracılığıyla "söyledikleri ve yaptıkları her şeyin bir anlam ifade ettiği"ni açıklıyordu. Bunun aksine tilkiler, "çoğunlukla ilgisiz ve hatta çelişkili, yalnızca *de facto* bir şekilde bağlantılı olan birçok amacın peşinden gidiyorlar"dı. Ayrım basitti ama anlamsız değildi: "Bakıp karşılaştırmak için bir bakış açısı, gerçek bir araştırma için bir başlangıç noktası" sunuyordu. Hatta "yazarları ve düşünürleri ve belki de genel olarak insanları ayıran en derin farklılıklardan birini" yansıtıyor olabilirdi. Bununla birlikte, bu kıvılcımı çakan Berlin, onunla Tolstoy'un ötesini pek aydınlatamadı. Bu büyük adamın bir kirpi olmak

istediğini iddia ediyordu Berlin: *Savaş ve Barış*, tarihin işlemesini sağlayan yasaları açıklamalıydı. Ancak Tolstoy, kişiliğin özelliklerini ve bu tür genellemelere meydan okuyan koşulların olumsallıklarını ihmal etmeyecek kadar dürüsttü. Böylelikle başyapıtını tüm edebiyattaki en tilki-benzeri yazılardan bazılarıyla doldurarak, metin boyunca dağılmış kirpi-benzeri tarihsel derinlikli düşünceleri mutlu bir şekilde atlayan okuyucularını büyülemişti. Çelişkiler içinde gittikçe yıpranan Tolstoy'un ölüme yaklaştığı, "insanların yardım edemeyeceği, Colonus'ta kendi kendine kör [Oidipus gibi] dolaşan çaresiz yaşlı bir adam"[5] hâline geldiği sonucuna varmıştı Berlin.

Biyografik olarak, bu çok basitti. Tolstoy, 1910'da, seksen iki yaşında, evini ve ailesini terk ederek, bilinmeyen bir Rus tren istasyonunda öldü. Yine de bunu, onlarca yıl önce *Savaş ve Barış*'taki yarım kalmış ayrıntılardan pişmanlık duyarak yapması pek olası değildir.[6] Berlin'in Oidipus'tan, denemesini dramatik bir gelişmeyle bitirmekten başka daha derin bir amaç için bahsedip bahsetmediği de açık değildir. Belki de fazla dramatikti, çünkü tilkiler ve kirpiler arasındaki uzlaşmaz farklılıkları akla getiriyordu. Biri ya da diğeri olmak zorundaydınız, diyor gibidir Berlin. Her ikisi birden olup aynı zamanda da mutlu olamazdınız. Veya etkili. Veyahut bütün.

Bu nedenle Berlin, insanların onlara yardım edecek bir İnternet olmadan çok önce viral hâle gelmesine –biraz da muzipçe memnuniyet duyarak– şaşırmıştı. Referanslar baskıda çoğalmaya başlamıştı. Hiçbir açıklama gerektirmeyen karikatürler ortaya çıktı.[7] Ve üniversitelerde profesörler öğrencilerine şunu sormaya başladılar: "X [tarihi ya da edebi bir şahsiyet] bir tilki mi yoksa bir kirpi miydi?" Öğrenciler öğretmenlerine, "Kirpi veya tilki olmak [şu anda veya herhangi bir zamanda] daha mı iyi?" diye sormaya başladılar. Her ikisi de kendilerine, "Böyle bir kutupluluğun neresinde olmaya çalışmalıyım?" diye soruyorlardı. Sonra: "Orada kalabilir miyim?" Ve son olarak: "Sonunda ben kimim?"

Oxford'daki bir parti aracılığıyla Archilochus ve Tolstoy'un romanının bir parçası olan Berlin, entelektüel açıdan silinmez olmanın en iyi iki yolunu bulmuştu. Birincisi Delphik olmaktır, kâhinlerin her zaman bildiği bir süreç. İkincisi, Ezopik olmaktır: Fikirlerinizi hayvanlara dönüştürün ve onları ölümsüzlüğe kavuşturun.

II

MÖ 480 ile 420 yılları arasında yaşayan Herodot, Archilochus'un tilkiler ve kirpilerle ilgili özdeyişine (yaklaşık 680-645) aşina olabilir. Şairden, başka bir bağlamda alıntı yapar ve bu nedenle, parçayı içeren şiiri –hâlâ varsa– görmüş olması mümkündür.[8] Görmemiş bile olsa danışmanında mahcup bir tilki ve hükümdarda pişmanlık duymayan bir kirpi olduğunu tahmin etmeden onun Hellespont önündeki Xerxes ve Artabanus'la ilgili hikâyesini okumak zordur.

Artabanus, herhangi bir büyük orduyu karada veya denizde hareket ettirirken ödenmesi gereken bedele harcanan enerji, yetersiz erzak, tehlikeye giren iletişim, zayıf moral, ters gidebilecek –herhangi bir şeye– vurgu yapar. Başarı için çok fazla risk almak gerekir. Xerxes, yalnızca büyük şeylere kalkışanları "tanrının şimşekle çarptığını", buna karşın küçüklerin "tanrıyı harekete geçirecek kadar kaşındırmadığını" görmüyor mu? Köprüleri kaldırın, orduları dağıtın ve herkesi evlerine geri gönderin, diyor Artabanus, onları bekleyen en kötü ihtimalle daha berbat rüyalar olabilir.

Yüzyıl sonraki ölüler için ağlayan Xerxes ise daha geniş ve daha ileri bir görüşe sahip. Ölüm hayatın bedeliyse neden hayatları unutulmaz kılacak daha düşük bedelleri ödemeyesiniz? Neden unutulabilir bir Krallar Kralı olsun ki? Hellespont'u evcilleştirdikten sonra onu durdurmak artık çok güç olur. Köprüler onları bir yere götürecektir. Büyük ordular, hiçbir şeyin

ters gitmemesini veya ters giderse de bunun önemli olmamasını sağlamak için ihtiyaç duydukları her şeyi yanlarında taşıyorlar. "Bize yol gösteren tanrıdır ve bu nedenle, kendi başımıza birçok girişimimize başladığımızda başarılı oluruz."[9]

Artabanus, yeryüzü şekillerinin bir orduya yardım edebileceğini veya bir orduyu engelleyebileceğini, donanmaların üzerinde yelken açtıkları denizlere hiçbir zaman tam anlamıyla hâkim olamadıklarını, hiçbir insan yeteneğinin hava durumunu tahmin edemediğini bilerek çevreyi hesaba katar. Komutanlar, sorumluluklarının ne olduğunu ve neyi kabul etmeleri gerektiğini ayırt etmeyi bilmeli ve yalnızca koşulların izin verdiği stratejilere başvurmalıdır. Xerxes ise aksine, çevresini *yeniden-şekillendirir*. Hellespont'un üzerine köprü kurarak suyu (az çok) katı toprağa dönüştürür. Athos yarımadasında, Herodot'un bize anlattığına göre "saf bir küstahlıkla" bir kanal açarak kuru toprağı sıvı hâle getirir, böylece gemilerini onun etrafından dolaşmak zorunda kalmaktan kurtarır.[10] Kral neyi kabul etmesi gerektiğini umursamaz çünkü yoluna çıkan her şeyi ezecektir. Ve sadece kendisine bu gücü veren ilahi ele güvenir.

Dar görüşlü Artabanus yakın ufukta o kadar çok şey görür ki karmaşıklığın kendisi düşmandır. İleri görüşlü Xerxes, yalnızca hırsların fırsat olduğu uzak bir ufuk görür: Yolu aydınlatan basitliktir. Artabanus fikrini değiştirmeye devam eder. Onun sapışları ve dönüşleri –tıpkı Odysseus'unkiler gibi– eve geri dönmesini sağlamalıdır. Xerxes ise Hellespont'u geçmesiyle Akhilleus'a dönüşecektir. Geleceğin onun kahramanlıklarıyla ilgili anlatacağı hikâyelerden başka vatanı olmayacaktır.[11]

Dolayısıyla bu tilki ve kirpi ortak bir nokta bulamaz. Uyarıları önemsenmeyen Artabanus, Abydos'un doğusuna ilerler ve Herodot artık ondan bahsetmez olur. Xerxes ise batıya gider, Pers istilasını anlatacak sonraki tüm tarihçilerle birlikte ordusunu, filosunu ve tarihçisini peşinden sürükler.[12] İki kıta arasında sınır olan Hellespont, aynı zamanda Archilochus'un öngördüğü,

Berlin'in meşhur edeceği ve yirminci yüzyılın sonlarında sosyal bilimlerin başarısının hâlâ daha keskin bir şekilde tanımlayacağı iki düşünce biçimini birbirinden ayırmaktadır artık.

III

Amerikalı Siyaset Psikoloğu Philip E. Tetlock ve yardımcıları, 1988 ve 2003 yılları arasında, tahmin etmede kesinliğin ve hatanın kaynaklarını belirlemek için üniversiteler, hükümetler, düşünce kuruluşları, vakıflar, uluslararası kurumlar ve medya olmak üzere toplam 284 "uzman"dan dünya siyaseti hakkında 27.451 tahmin topladı. Tetlock'un çizelgeler, grafikler ve denklemlerle tamamlanan 2005 tarihli kitabı, *Expert Political Judgement* bazı insanların neden geleceği ve diğer adımları başarılı bir şekilde tahmin ettiği sorusu üzerine şimdiye kadar yapılmış bu en titiz incelemenin bulgularını ortaya koyuyor.

Tetlock, "uzmanların *kim* olduğunun –mesleki eğitimleri, statüleri vb.– en ufak bir fark yaratmadığı," sonucuna varıyor. "Bu uzmanların *ne* düşündükleri de –ister liberal, ister muhafazakâr, ister gerçekçi veya kurumsalcı, ister iyimserler veya kötümserler olsun– bir fark yaratmıyor." Ama "uzmanların nasıl düşündükleri –akıl yürütme tarzları– önemliydi." Belirleyici değişken, bu terimlerin Berlin tarafından önerilen tanım ile sunulduğunda, kendilerini "tilki" veya "kirpi" olarak tanıyıp tanımadıklarıydı. Sonuç açıktı: Tilkiler, tahtaya dart-atan (muhtemelen bilgisayar tarafından uyarılan) bir şempanzeyle aynı performansa sahip kirpilerden çok daha becerikli kâhinlerdi.

Bu sonuca şaşıran Tetlock, tilkileri kirpilerinden ayıran şeyin ne olduğunu bulmaya çalıştı. Tilkiler öngörüleri konusunda, "büyük planlardan" türetilen sonuçlara değil, "farklı bilgi kaynaklarının bir araya gelmesiyle" oluşan tahminlerine

sezgisel olarak güveniyorlardı. Siyasal hayatın "bulut-benzeri özneleri"nin "saat-benzeri kesinlikte bir bilimin konusu olamayacağı" görüşündeydiler. Bunların en iyileri, "hiçbir düşünceyi eleştirinin üzerine çıkarmayan" bir "kendini-küçümseyen düşünce tarzını" paylaşıyordu. Ancak bir dinleyici kitlesini elde tutamayacak kadar dolambaçlı –iddialarını fazlaca ayrıntılandırmaya yatkın– olma eğilimindeydi. Tolkşov sahipleri onların çağrılarına nadiren geri dönüyordu. Karar vericiler onları dinleyecek zaman bulamıyorlardı.

Buna karşılık, Tetlock'un kirpileri kendini-küçümsemekten sakınıyor ve eleştiriyi savuşturuyordu. Agresif bir şekilde büyük açıklamalar yaparak, "'neler olduğunu anlamayanlara' karşı keskin bir sabırsızlık" sergiliyorlardı. Kazdıkları entelektüel çukurlar derinleştikçe kazmaya devam ediyorlardı. "Peşin hükümlerinin tutsağı" oluyorlar, kendini-kutlama döngüsü içinde kapana kısılıyorlardı. Bunlar slogan olarak kulağa harika geliyordu, ancak daha sonra olacaklarla çok az ilgileri vardı.

Tüm bunlar, Tetlock'a bir "doğru yargı teorisi" öneriyordu, yani "öz-eleştirel düşünenler, gelişen durumların çelişkili dinamiklerini çözmede daha iyi, tahmin becerileri konusunda daha dikkatli, hataları hatırlamakta daha doğru, bunları rasyonelleştirmeye daha az yatkın, inançlarını uygun şekilde güncellemek ve –bu kümülatif avantajlar sayesinde– bir sonraki olay grubu hakkında gerçekçi olasılıklar formüle etmek üzere daha iyi konumlanmış durumdadır.[13] Özetle, tilkiler daha verimlidir.

IV

İyi bir teorinin sınavı geçmişi açıklama yeteneğidir; zira ancak o zaman onun bize gelecek hakkında söylediklerine inanabiliriz. Ancak Tetlock'un geçmişi, yalnızca araştırdığı on beş yılı içeriyordu. Herodot bize Tetlock'un sonuçlarını –kuşkusuz

onun titiz kontrolü olmadan– bizimkinden çok daha uzak bir zamana uygulama fırsatı sunuyor. Tüm o mesafeye şaşırtıcı biçimde iyi uyuyorlar.

Hellespont'u geçtikten sonra Xerxes, ordusunun büyüklüğünün ve mahiyetinin zenginliğinin herhangi bir direnişi boşa çıkaracağından emin olarak ilerlemeye devam etti: "Bütün Yunanlar ve Batı ülkelerinde yaşayan diğer tüm halklar bir araya gelse bile benimle savaşamazlar." Kralın planı Trakya, Makedonya ve Teselya'da ilerlerken işe yaramış görünüyordu, ancak ilerleyişi ister istemez çok yavaştı.

Ordusu o kadar büyüktü ki tüm birlikleri diğer kıyıya ulaşamadan nehirleri ve gölleri kurutmuşlardı. Aslanlar (bölgede hâlâ çok sayıdaydılar) erzakları taşıyan develere karşı özel bir iştah duyuyordu. Ve Xerxes, en işbirlikçi Yunanların bile, onun mutfak taleplerini karşılama kapasitesini tüketmişti: Kral günde yalnızca bir kez yediği için şükrediliyordu; çünkü eğer şehrinden Xerxes'in talep ettiği akşam yemeği ölçeğinde kahvaltı sunması istendiyse, o şehrin sakinleri ya kaçacak ya da "dünyadaki herhangi bir insanın hiç olmadığı kadar kötü" hâle geleceklerdi.[14]

Xerxes'in tüm topografyayı dümdüz etmesi de mümkün değildi. Persler, Attika'ya girmek için, Thermopylae'deki dar geçitten geçmek zorunda kalacaktı ve Leonidas'ın Spartalıları –alelacele toplanan çok daha aşağı bir kuvvetti– işgalcileri birkaç gün geciktirdi. Ne Leonidas ne de seçkin "300"ü hayatta kaldı, ancak teslim olmayı reddetmeleri, Xerxes'in istediğini elde etmek için artık yalnızca gözdağı vermeye güvenemeyeceğini gösterdi. Bu arada, Ege'deki yaz sonu fırtınaları donanmasını hırpalarken, Atinalılar amiralleri Themistokles'in emirlerine uyarak şehirlerini tahliye ediyorlardı. Bu, Xerxes'i Napolyon'un 1812'de Moskova'da yaşadığı ikilemde bıraktı: Hedefinize ulaştığınızda, onu terk edilmiş bulsanız ve yolda kötü hava koşullarıyla karşılaşsanız ne yaparsınız?

Krallar Kralı, karakteristik olarak, gözü daha da korkunca geri çekildi. Akropolis'i yaktı ve ardından donanmasından geriye kalanların zaferini tamamladığına tanık olmak için başka bir su kütlesine bakan başka bir burnun üzerine başka bir taht kurdu. En kutsal tapınaklarından yükselen dumanın, Atinalı kürekçilerin moralini bozacağına şüphe yoktu. Ama orası Salamis koyuydu, triremeler eğitilmişti ve Delphi kâhini, –muhtemelen yüzen türde– "ahşap duvarlar" arkasında güvende olacaklarının sözünü vermişti. Böylece Xerxes izlerken, Yunanlar onun filosunu denizin dibine gönderdi ve –her halükârda yüzme öğretilmemiş olan– hayatta kalanları ise katletti. Kralın artık amcasının eve dönme tavsiyesini çok geç de olsa kabul etmekten başka seçeneği yoktu.[15]

Themistokles, Atinalıların bir sonraki hedefinin Hellespont köprüleri olacağı söylentisini yayarak kralın gidişini hızlandırdı. Dehşete kapılmış olan Xerxes, morali bozulmuş ordularını kendi başlarının çaresine bakmak üzere bırakarak hızla geri dönmek için harekete geçti. Yunanlılar daha sonra onları Plataea'da bozguna uğrattı, ancak bir şekilde bir oyun yazarına –hayali de olsa– daha fazla intikam alma şansı bırakacaktı. İlk kez Salamis'ten sekiz yıl sonra sahnelenen Aeschylus'un *Persler* oyunu, pejmürde hâldeki Xerxes'i daha önce onu alkışlayan herkesin ağıtları eşliğinde kendi başkentine topallayarak girerken tasvir eder. Aynı zamanda Darius'un ıslah edilmiş hayaletinden gelen şu uyarıyı da duyacaktır: "[A]sla, biz faniler, düşüncelerimizi çok yükseğe çıkarmamalıyız."[16]

Herodot, *Tarih*'i için Aeschylus'dan yararlandı.[17] Ayrıca, Xerxes'i ilk başta Hellespont'a sürükleyen –Darius'un hayaleti değilse de ruhunu çağıran– rüyaları anlatırken de aynı kaynaktan yararlanmış olabilir mi? Kesin olarak bilmenin bir yolu yok, ruhlar belirsiz varlıklar. Ancak temsil ettiği her kim olursa olsun, bu belirli ruhun, doğaüstü güçlerini kullanarak, sırf Profesör Tetlock'un tilkilerin ne sıklıkla haklı ve kirpilerin ne kadar

aptal olduğuna dair uyarısını özümsemesi için Krallar Kralını zaman yolculuğuyla o ana götürüp ve ardından şimdi tesellisiz hâline geri getirdiğini hayal etmek eğlencelidir.

V

Xerxes'in Yunanistan'ı işgali, kirpi-benzeri davranışın erken ama dramatik bir örneğidir. Krallar Kralı olmak çok önemliydi: Xerxes gelmiş geçmiş en büyük orduyu toplayıp Hellespont'un sularını kuru toprağa ve kuru toprağı Athos Dağı yarımadasında sulara çevirebilseydi, yapamayacağı ne kalırdı ki? Yunanistan'ı fethettikten sonra neden tüm Avrupa'yı fethetmesin? Bir noktada kendisine niye "Pers ülkesinin sınırlarını Zeus'un kubbesi ile aynı yapacağız,"[18] diye sormasın ki?

Ancak Xerxes, kirpilerin sık sık yaptığı gibi amaçları ile elindeki araçlar arasında gerçek bir bağlantı kurmayı başaramadı. Hedefler yalnızca hayal gücünde var olduğundan sonsuz olabilirler: Hatta belki ayda, güzel manzaralı bir taht. Ancak araçlar bunun aksine inatla sınırlıdır: Karada çizmeler, denizde gemiler ve onları doldurmak için gerekli bedenler. Bir şeyin olması için amaçlar ve araçlar birbirine bağlantılı olmalıdır. Ancak asla birbirlerinin yerine geçemezler.

Xerxes'in yeteneklerine koyduğu tek sınır, kendi arzularıydı. En kötüsü olacağını varsayarak en iyisini umuyordu. Sadece şimdide yaşıyor, geçmişten, deneyimin varlığını sürdürdüğü yerden ve öngörülemeyenlerin pusuda beklediği gelecekten kendini ayırıyordu.[19] Bu ayrımları kavramış olsa, ordularının ve donanmasının sırf Yunanistan'ı işgal etmek için gerekli olan her şeyi asla taşıyamayacağını görecekti. Kral, işgal ettiği kişileri istila için gereken her şeyi sağladığına ikna edemedikçe (kolay değil), kendi adamları (muhtemelen o değil) yakında

aç (veya susamış veya bitkin) kalacaktı. Birkaç kişinin direnişi, Thermopylae'de olduğu gibi birçoğunun güvenini sarsmak için yeterli olacaktır. Ve kış geliyordu.

Yine de Artabanus gibi tilkiyi takip etmenin de riskleri olabilirdi. Artabanusus, Xerxes'i kurumuş nehirler, aç aslanlar, ani fırtınalar, küskün yerli halk, azılı savaşçılar, gizemli kâhinler, gayretli kürekçiler ve Hellespont'ta onu bekleyen, boğulma tehlikesi geçirecek yüzme-bilmeyen adamlar konusunda uyarabilirdi: Çünkü bunların nedenleri bilinebilir, sonuçları öngörülebilirdir. Ancak yalnızca bireysel olarak, zira en kurnaz görücüler bile kümülatif etkileri tahmin edemez. Küçük şeyler, öngörülemez bir şekilde birleşerek büyük etkilere dönüşür ve yine de liderler belirsizliklerin onları felç etmesine izin veremez. Bilmeseler bile ne yaptıklarını biliyor gibi görünmek zorundadırlar.

Xerxes bu ilkeyi acımasız bir uç noktaya taşıdı. Lidyalı Pythius, kralın en büyük oğlu dışında istila için talep ettiği tüm birlikleri ve hazineyi ona teslim ettiğinde, Xerxes kararlılığını göstermenin unutulmaz bir yolunu buldu: Genç adamı ikiye böldü ve sonra birliklerine iki kanlı yarım arasından yürüyerek geçme emri verdi.[20] Xerxes'in kararlılığı konusunda hiçbir şüphe kalmamıştı, ancak bu kelimenin tam anlamıyla kırmızı çizgi onu hapsetmişti. Artık istese bile planlarını yeniden düşünemezdi.

Xerxes ve Artabanus'ın trajedisi, her birinin diğerinin becerilerinden yoksun olmasıdır. Kral, Tetlock'un tıpkı kirpileri gibi, izleyicilerin dikkatini çekse bile kendini tuzağa düşürme eğilimindeydi. Danışman ise Tetlock'un tilkileri gibi tuzaklardan kaçınsa bile izleyicileri nasıl cezbedeceğini bilmiyordu. Xerxes haklıydı. Her şeyi tahmin etmeye çalışırsanız hiçbir şey başaramama riskini de almış olursunuz. Ama Artabanus da daha az haklı değildi. Her şeye hazırlık yapmazsanız bir şeylerin ters gideceğinden emin olabilirsiniz.

VI

Sonuç olarak ne Xerxes ne de Artabanus 1936'da F. Scott Fitzgerald'ın olağanüstü zekâyı tanımladığı testi geçemezdi: "İki karşıt fikri aynı anda akılda tutabilme ve yine de çalışmaya devam edebilme yeteneği.[21] Belki de Fitzgerald'in niyeti kendine sitem etmekten başka bir şey değildi. O zamanlar yazarlık kariyeri düşüşteydi ve dört yıl sonra alkolizmden, kalp hastalığından ve daha önceki şöhreti düşünüldüğünde daha da acı veren bir unutulmuşluk yüzünden ölecekti. Sadece kırk dört yaşındaydı.[22] Ancak aforizmanın gizemli kapasitesi tıpkı Berlin'in tilkiler ve kirpiler üzerine aforizması gibi onu ölümsüz kılmıştır. Hatta Delphi kâhinini bile kıskandıracak kadar.[23]

Fitzgerald'ın zıtlıklarının olası anlamlarından biri, iki çelişkili yaklaşımın en iyisini almak ve en kötüsünü reddetmek olabilir: Bu tam da Xerxes ve Artabanus'ın yirmi dört yüzyıl önce varamadığı uzlaşmadır. Peki ama böyle bir şey nasıl yapılır? *İki* zihnin nasıl zıt sonuçlara varabileceğini anlamak kolaydır, ancak karşıtlar *tek* bir zihinde barış içinde bir arada var olabilir mi? Hayatı Tolstoy'unki kadar ıstıraplı olan ama bunun ancak yarısı kadar süren Fitzgerald için kesinlikle durum böyle değildi.

Bu soruya en iyi cevap, paradoksal biçimde, uzun ve mutlu yaşamını çoğunu tekil zihinlerdeki çatışmaları uzlaştırmaya adayan Berlin'den geliyor. "Sıradan deneyim", diye işaret ediyor Berlin, "eşit derecede yüce hedeflerle doludur... ve bunlardan bazılarının gerçekleştirilmesi kaçınılmaz biçimde diğerlerinin feda edilmesini gerektirir." Önümüzdeki seçimler, çoğunlukla keskin alternatiflerden –örneğin iyiye karşı kötü– ziyade aynı anda sahip olamayacağımız farklı iyi şeyler arasındadır. "Kişi ruhunun kurtuluşunu sağlayabilir veya büyük ve ihtişamlı bir Devlet kurabilir ya da sürdürebilir veya ona hizmet edebilir," diye yazar Berlin, "ancak her zaman aynı anda değil." Ya da herhangi bir çocuğun anlayacağı şekilde söylemek gerekirse: Cadılar Bayramı'nda tüm ikramlarınızı kusmadan yiyemezsiniz.

Bu ikilemleri zamana yayarak çözeriz. Bazı şeyleri hemen arar bulur, bazılarını erteleriz ve bazılarının ulaşılmaz olduğuna karar veririz. Neyin nereye uyduğunu seçer ve hangisini ne zaman başarabileceğimize karar veririz. Süreç zorlu olabilir. Berlin, "seçimin gerekliliğinin ve ıstırabının" altını çizmiştir. Ancak bu tür seçimler ortadan kalkarsa, diye ekler, "seçme özgürlüğü" ve bununla birlikte özgürlüğün kendisi de ortadan kalkacaktır.[24]

O hâlde, Berlin'in Tolstoy üzerine denemesinde, tilkiler ve kirpilerin "genel olarak insanlığı" böldüğü iddiasına ne demeli? Tetlock'un uzmanlarından yapmalarını istediği gibi kendimizi bu ikisinden biri olarak mı tanımlamalıyız? Ölümünden kısa bir süre önce, Berlin bunun gerekli olmadığını kabul etmiştir. "Bazı insanlar ne tilki ne de kirpidir, bazıları ise her ikisidir." O gerçekten yalnızca bir "entelektüel oyun" oynuyordu. Diğerleri onu fazla ciddiye almıştı.[25]

Açıklama, Berlin'in düşüncesinin daha geniş çerçevesi içinde anlam kazanır, diğer türlü ya öngörülülüğü tanımlamak üzere, hayvanları taklit eden kategorilere sıkışıp kalsak ne olacaktı?[26] Fitzgerald'ın iddia ettiği gibi zekâ, karşıtları gerektiriyorsa –Berlin'in iddia ettiği gibi özgürlük seçim yapmaksa– o zaman ayrıcalıklar önceden belirlenemez. Onların, kim olduğumuzun yanı sıra neleri deneyimlediğimizi de yansıtmaları gerekirdi: İlkini, önceden bilebiliriz, ancak ikincisini her zaman bilemeyiz. Kirpinin yön duygusunu *ve* tilkinin etrafa duyarlılığını tek ve aynı zihinde (kendimizinki) birleştirmemiz gerekir. Üstelik bir taraftan da işlev yeteneği korunmalıdır.

VII

Peki böyle bir anlam *ve* hassasiyet –bir Jane Austen başlığının karışık biçiminde değilse– nerede bulunabilir? Austen burada bir öneride bulunur çünkü zaman içinde ikilemleri yalnızca romanlar gösterebilir. Seçenekleri tıpkı parçacıklar gibi bir

mikroskop lamı üzerine yerleştirmek yeterli değildir. Değişimin gerçekleştiğini görmemiz gerekir ve bunu ancak geçmişi tarihi hikâyeler, biyografiler, şiirler, oyunlar, romanlar veya filmler şeklinde yeniden canlandırarak yapabiliriz. Bunların en iyileri, aynı anda hem keskinleştirir hem de belirsizleştirir: Olup biteni, öğretim ve eğlence arasındaki çizgiyi netleştirecek şekilde (aynı anda silmeye yardımcı olurlar) yoğunlaştırırlar. Bunlar, kısacası, *dramatizasyon*dur. Ve bunların temel gereği de asla sıkmamalarıdır.

Steven Spielberg'in 2012 filmi *Lincoln*, türünün en iyi dramatizasyonudur. Film, Daniel Day-Lewis'in oynadığı Başkan'ın, Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan tüm insanların eşit yaratıldığı iddiasını uygulamaya çalıştığını gösterir. Bir kirpi daha övülmeye değer hangi davayı destekleyebilir? Ancak köleliği kaldırmak için Lincoln'ün huysuz bir Temsilciler Meclisi aracılığıyla On Üçüncü Düzeltmeyi yaptırması ve bunu yapmak için mümkün olduğunca "tilkice" manevralara başvurması gerekir. Hileler, rüşvetler, dalkavuklar, yıldırma yöntemleri ve hatta kasıtlı yalanlar kullanır – o kadar ki filmden, kelimenin tam anlamıyla olmasa da görsel olarak, dumanlı arka odaların kokusu yayılır.[27]

Thaddeus Stevens (Tommy Lee Jones) Başkan'a böylesine soylu bir hedefi böylesine kötü kokulu yöntemlerle nasıl bağdaştırabileceğini sorduğunda Lincoln bir anketör olarak çalıştığı gençlik yıllarının ona öğrettiklerini hatırlar:

> Bir pusula... sana durduğun yerin gerçek kuzeyini söyler, ancak yol boyunca karşına çıkacak bataklıklar, çöller ve uçurumlar hakkında söyleyecek hiçbir şeyi yoktur. Eğer hedefine ulaşmak için engelleri hiçe sayarak ilerliyorsan ve bataklığa saplanmak dışında bir şey yapmıyorsan... [o zaman] kuzeyin tam olarak nerede olduğunu bilmenin ne anlamı var?[28]

Filmi izlerken ürpertici bir hisle, Berlin'in yanımda oturduğunu ve bu sahnenin sonunda kulağıma eğilip muzaffer bir edayla

şöyle fısıldadığını hissettim: "Gördün mü? Lincoln ne zaman kirpi olacağını (pusulaya başvurmak) ve ne zaman tilki olacağını (bataklıkların etrafından dolanmak) bilir!"

Bildiğim kadarıyla gerçek Lincoln bunların hiçbirini söylemedi ve gerçek Berlin de ne yazık ki Spielberg'in filmini hiç görmedi. Ancak Tony Kushner'ın senaryosu, Fitzgerald'ın zekâ, karşıt fikirler ve işlevsellik arasındaki bağlantısını gösteriyor: Lincoln'ün aklında aynı anda uzun vadeli hedefler ve acil ihtiyaçlar var. Senaryo, seçimin kaçınılmazlığı –ve öngörülemezliği– konusundaki ısrarıyla Berlin'in kirpi ve tilkilerini uzlaştırıyor: Lincoln, geçmiştekilerin etkilerini ölçmeden ne gibi uzlaşmalar yapması gerektiğini bilemez. Ve film, hiç durmadan büyük şeyleri küçük olanlarla birleştirmeye devam ediyor: Lincoln, Meclis'teki oylamanın ve dolayısıyla Amerika'daki köleliğin geleceğinin, herhangi bir yerlerdeki bir köyde kimin posta müdürü olacağına bağlı olabileceğini anlıyor.

Spielberg'in *Lincoln*'ü böylelikle zamana yayılan eylemleri (Berlin), aynı alanda karşıtların bir arada varoluşunu (Fitzgerald) ve yankılanan bir ölçek değişikliğini gösteriyor; neden Tolstoy değil? Çünkü hem filmdeki hem de yaşayan Lincoln, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ın muazzam dramatizasyonunda aktarmaya çalıştığı şeyi, yani her şeyin her şeyle bağlantılı olduğunu sezgisel olarak kavramışlardır. Belki de herhangi bir liderde nadiren bir "büyüklük" gören bu büyük romancının, ölümünden sonra şehit cumhurbaşkanına bu ayrıcalığı bahşetmesinin nedeni bu olabilir.[29]

VIII

Savaş ve Barış'ta meydana gelen ölçek değişimleri okuyucularını şaşırtmaya bugün de halen devam ediyor. Tolstoy bizi ilk büyük balosuna katılan Natasha'nın, kendini bir düelloya sürükleyip

hayatta kalmayı başaran Peter'in, modern edebiyatın en sert ve bağışlayıcı babaları olan Prens Bolkonsky ve Kont Rostov'un zihninin içine yerleştirir. Yine de Tolstoy, bize Avrupa'yı kaplayan orduları göstermek üzere merceğini bu yakınlıklardan uzaklaştırır, sonra onları komuta eden imparatorlara ve subaylara odaklamak için yeniden yakınlaştırır, sonra daha da içlerine girerek yaşayan, yürüyen ve savaşan sıradan askerleri tasvir eder. Moskova'yı alevler içinde göstermek için Borodino'dan sonra merceğini tekrar uzaklaştırır, sonra tekrar, aralarında –üç yıl ve yüzlerce sayfa önce– âşık olduğu Natasha'nın kollarında ölen ağır yaralı Prens Andrei'nin de bulunduğu, yanan şehirden gelen mültecileri resmetmek üzere yaklaşır.

Tolstoy, gerçekliğe ister yukarıdan aşağıya ister aşağıdan yukarıya yaklaşılsın sonsuz sayıda olasılığın, belirsiz sayıda düzeyde, hepsi aynı anda var olduğunu söylüyor gibi görünüyor. Bazıları tahmin edilebilir, çoğuysa değildir ve sadece –bilim insanını teoriye ve arşivlere bağlayan prangalardan kurtulmuş– dramatizasyon onları temsil etmeye başlayabilir.[30] Ancak sıradan insanlar, çoğu zaman, yine de bunu anlamlandırmayı başarır. Berlin, Tolstoy hakkındaki makalesinde bunun nasıl olduğunu açıklamaya çalışmıştır:

> Tarih, yalnızca tarih, yalnızca zaman ve mekândaki somut olayların toplamı –gerçek kadın ve erkeklerin birbirleriyle ve ampirik olarak deneyimledikleri üç boyutlu gerçek bir fiziksel ortamla ilişkilerindeki fiili deneyimlerinin toplamı– yalnızca bu, gerçeği, gerçek cevapların –normal insanların anlamak için sahip olmadığı özel duyu veya yetiler gerektirmeyen cevapların– oluşturulabileceği malzemeyi içeriyordu.[31]

Bu pasaj, sadeliği nadiren bir erdem olarak gören Berlin için bile karmaşıktır. Ama burada onun zamana, mekâna ve ölçeğe *eşit derecede* saygılı bir *ekolojik* duyarlılığı tarif ettiğine inanıyorum. Artabanus'ın çabalarına rağmen Xerxes ona asla sahip olmadı.

Sadece bir romanda bile olsa Tolstoy buna yaklaşmıştı. Ancak –yanında Artabanus'u olmayan ve *Savaş ve Barış*'ı okuyacak kadar uzun yaşamayan– Lincoln, büyük liderler arasında nadir görülen bir sağduyu sayesinde hepsini aynı şekilde edinmiş görünüyor.

IX

Sağduyuyla çoğumuzun çoğu zaman elde ettiği bir kolaylığı kastediyorum. Genellikle nereye gittiğimizi biliriz, ancak rotamızı *diğerlerinin kendi* yollarında giderken bizim yolumuza yerleştirdikleri engeller de dahil olmak üzere, beklenmedik şeylerden kaçınmak için sürekli olarak ayarlarız. Örneğin, benim kendi öğrencilerim, sürekli ellerinde veya kulaklarında gezdirdikleri elektronik cihazlara danışırken, bir taraftan da sokak lambalarının direklerinden, telaşlı profesörlerden ve benzer şekilde meşgul olan sınıf arkadaşlarından ustaca kaçınırlar. Hepimiz aynı derecede çevik değiliz, ancak zihinlerimizde çevremize karşı kısa-vadeli bir duyarlılık ve uzun vadeli bir yön duygusunun aynı anda bulunmasında olağandışı bir şey yok. Her gün bu zıtlıklarla yaşıyoruz.

Psikolog Daniel Kahneman, bu yeterliliği iki tür düşünceye bilinçsizce güvenmeye bağlar. "Hızlı" düşünme sezgisel, dürtüsel ve genellikle duygusaldır. Gerektiğinde anında harekete geçer: Bir şeylere çarpmamak veya onların size çarpmasını önlemek için yaptığınız şeydir. "Yavaş" düşünme ise kasıtlı, odaklanmış ve genellikle mantıklıdır. Mutlaka eylemle sonuçlanmaz: Bilmeyi öğrenme şeklinizdir. Tetlock, insan genomunda bir benzerlik görür ve bunu açıklamak için Berlin'in hayvanlarını kullanır:

> Tilkiler, kötü fikirlerden erken vazgeçenlerin avantajlı olduğu, hızla değişen ortamlarda hayatta kalmak için daha donanımlıydı. Kirpiler ise denenmiş ve gerçek formüllerde ısrar etmeyi

ödüllendiren statik ortamlarda hayatta kalmak için daha donanımlıydı. Türümüz –homo sapiens– bu mizaçların her ikisine de sahiptir.[32]

O hâlde varlığımızı, hızlı düşünmeden yavaş düşünmeye –yani tilki davranışından kirpi davranışına– geçiş yaparken gösterdiğimiz beceriye borçluyuz. Çünkü şayet kendimizi tek bir büyük şey olarak görmenin ötesine asla geçmemiş olsaydık, sadece Lincoln'ün bataklıklarından birinde değil, aynı zamanda mamutların katran çukurlarında da son bulurduk. Peki iktidardakiler neden böyle bir esneklik göstermiyor?

Nasıl oluyor da hikâyenin bir tarafında Xerxes ve Artabanus buna en ufak bir ihtiyaç bile duymuyor? Hikâyenin diğer tarafında ise Tetlock uzmanları *ya* tilki *ya da* kirpi ile bu kadar kolay tanımlarken, ikisi birden olabileceklerini nasıl düşünmüyor? Ve eğer sıradan insanların her gün yaptığını yaptıysa Lincoln'ün liderliğini neden olağanüstü görmemiz gerekiyor? Sağduyu, bu anlamda oksijen gibi: Ne kadar yükseğe çıkarsanız o kadar az bulunuyor. Örümcek Adam'ın amcası Ben ona unutulmaz şekilde "Büyük güç büyük sorumluluk getirir," diye hatırlatıyor[33] ama aynı zamanda hata yapma riskini de beraberinde getirir.

X

*Büyük strateji*nin engellemesi gereken şey de budur. Bu kitabın amaçları doğrultusunda, büyük stratejiyi, potansiyel olarak sınırsız arzuların zorunlu olarak sınırlı yeteneklerle hizalanması olarak tanımlayacağım. Kendinize imkânlarınızın ötesinde hedefler koyarsanız, er ya da geç bu hedefleri imkânlarınıza uyacak şekilde azaltmak zorunda kalırsınız. Araçlarınızı artırmak, daha fazla hedefe ulaşmanıza yardımcı olabilir; ancak hepsine değil, çünkü araçlar asla sonsuz olamazken hedefler olabilir.

Hangi dengeyi kurarsanız kurun, gerçek ile hayal edilen arasında –mevcut durumunuz ile hedeflediğiniz yer arasında– bir bağlantı olacaktır. Bu noktaları –ne kadar farklı olurlarsa olsunlar– birleştirene kadar eylemde bulunduğunuz durum içerisinde herhangi bir stratejiniz olmayacaktır.

O hâlde, "büyük" sıfatı nereden geliyor? Bence bu, tehlikede olmakla ilgili. Yarın sabah sınıfınıza giderken öğünü, sıcak bir kahvaltı yerine soğuk bir simitle geçiştirmek pahasına yirmi dakika daha uyursanız, öğrenci olarak hayatınız temelde değişmeyecektir. Yine de o sınıfta ne öğrendiğinizi, bunun aldığınız diğer derslerle nasıl ilişkili olduğunu, ana dalınızın ve ardından derecenizin ne olacağını, bunları nasıl bir mesleğe dönüştürebileceğinizi ve tüm bunlar olurken kime âşık olabileceğinizi düşündüğünüzde riskler artar. Stratejiler, bakanın gözünde kaldıkça daha büyük hâle gelir. O hâlde, devletlerin büyük stratejileri olduğunu ama insanların olmadığını söylemek yanlış olur. Hizalamalar zaman, mekân *ve* ölçekte gereklidir.

Bununla birlikte, büyük stratejiler geleneksel olarak bir savaşı planlamak ve yürütmekle ilişkilendirilmiştir. Özlemleri yeteneklerle eşleştirmenin ilk *kayıtlı* ilişkilerinin askeri operasyonlar yürütme ihtiyacından geldiği gerçeği göz önüne alındığında, bu şaşırtıcı değil. Nestor, uzun Truva kuşatmasında umutsuz bir anda Homeros'ta Akhalıları "Kafa kafaya verelim," diye uyarıyor, "eğer strateji herhangi bir işe yarayacaksa."[34] Bununla birlikte, böyle bir hizalamaya duyulan *ihtiyaç*, çok daha eskilere, muhtemelen, elindeki araçları kullanarak istediğini elde etmenin yolunu bulan en eski insan atalarına kadar uzanır.[35]

Ölüm sonrası yaşam dışında, evrensel özlem kesinlikle hayatta kalmaktı. Bunun ötesinde yiyecek, barınak ve giyecek bulma gibi basit bir görevden geniş bir imparatorluğu yönetmenin karmaşık sorumluluklarına kadar stratejiler gelişti. Başarıyı belirlemek hiçbir zaman kolay olmadı, ancak araçların sınırlı doğası yardımcı oldu. Çünkü sonuçta tatmin bir ruh hâli olsa bile

onu elde etmek için gerçek masraflar gereklidir. Bir hizalama ve dolayısıyla bir strateji ihtiyacı da kendini her zaman işte bu gerçek içinde hissettirir.

XI

Öyleyse, büyük stratejiyi veya en azından arkasındaki sağduyuyu *öğretmek* mümkün mü? Herhangi bir Amerikan Başkanı kadar az resmi eğitim almış olan Lincoln, bilmesi gerekenleri kendi okumalarından ve öz-değerlendirme deneyimlerinden öğrendiyse, biz de aynısını yapamaz mıyız?[36] Buna verilecek en basit cevap, Lincoln'ün bir dâhi olduğu ve çoğumuzun olmadığıdır. Görünüşe göre Shakespeare'in de bir yazma öğretmeni yoktu. Peki, öyleyse kimsenin buna ihtiyacı olmadığı sonucu mu çıkıyor?

Lincoln'ün –ve Shakespeare'in– oldukları kişi hâline gelmek için bir ömür zamanları olduğunu da hatırlamakta fayda var. Bugün gençlerin çok fazla zamanı yok çünkü toplum genel eğitim, mesleki eğitim, bir organizasyon içinde yükselme, bunun sorumluluğu ve ardından emeklilik arasında çok keskin bir ayrım yapıyor. Bu yalnızca, Henry Kissinger'ın uzun zaman önce fark ettiği bir sorunu daha da karmaşık hâle getiriyor: Liderlerin zirveye ulaşmadan önce biriktirdikleri "entelektüel sermaye"nin, o zirveye ulaştıklarında yararlanabilecekleri tek sermaye olacağı gerçeği. [37] Bugünlerde Lincoln'ün yeni bir şey öğrenmesi için daha az zaman var.

Bu durum, öğrencilerinin zihinlerini dikkatlerini oraya çekerek şekillendirmek suretiyle akademilere bırakmıştır, ancak akademik zihin de kendi içinde bölünmüş durumdadır. Hedefleri araçlarla aynı hizaya getirmek istendiğinde her ikisi de gerekli olan tarih çalışması ile teorinin inşası arasında bir boşluk açıldı. Alanlarının uzmanlaşmış araştırmaları ödüllendirdiğini

bilen tarihçiler, teorilerin dayandığı genellemelerden kaçınmaya eğilimlidirler: Böylece karmaşıklığın içinde bize rehberlik eden basit fikirlerin kullanımını engellerler. Sosyal bilimlerin "bilim insanları" olarak anılmaktan hoşlanan teorisyenler, öngörülebilirlik arayışında karmaşıklığın yerine basitliği koyan "tekrarlanabilir" sonuçlar ararlar. Her iki camia da genel ile özel arasındaki –evrensel bilgi ile stratejik düşünceyi besleyen yerel bilgi arasındaki– *ilişkiler*i ihmal eder. Ve bu yetersizliklere opaklık eklemek istercesine, her ikisi de genellikle kötü yazma eğilimindedir.[38]

Buna karşın, tarih ve teorinin el ele gittiği daha eski bir yol daha var. Machiavelli, *Prens*'e ithafen yazdığı mektupta buna işaret ediyor ve bu eserde, hiçbir şeye "modern şeylerle yaşadığı uzun deneyimlerden ve eski eserleri sürekli okumaktan öğrendiği, büyük adamların eylemlerinin bilgisi" kadar değer vermediğini belirtiyor. Bunu "küçük bir cilt"e damıtmasının amacı ise "benim [Machiavelli] bunca yıldır pek çok zorluk ve tehlike ile öğrendiğim ve anladığım her şeyi size [patronu Lorenzo de' Medici'ye] çok kısa bir sürede anlama kapasitesi sunmak."[39]

Carl von Clausewitz, anıtsal ancak tamamlanmamış olan *Savaş Üzerine* adlı çalışmasında, Machiavelli'nin yöntemini daha da geliştirir.[40] Tarih tek başına, diye iddia eder, uzun bir hikâyeler dizisinden ibarettir. Ancak bu, onların işe yaramaz oldukları anlamına gelmez, çünkü teori, bir damıtma olarak anlaşılırsa, sizi hepsini tekrar dinlemek zorunda kalmaktan kurtarır. Savaşa girmek üzereyken ya da herhangi bir türde mücadele ederken bunun için zaman yoktur. Ancak Borodino'daki Tolstoy'un Pierre karakteri gibi bir ileri bir geri dolaşmayı da göze alamazsınız. İşte bu noktada *eğitim* devreye girer.

İyi-eğitimli bir asker, hiç eğitilmemiş bir askerden kesinlikle daha iyi savaşacaktır, peki Clausewitz'in anladığı anlamda "eğitim" nedir? Size geçmişte neyin işe yarayıp neyin yaramadığına dair bir fikir verecek şekilde, zamana ve mekâna yayılan

ilkelerden yararlanabilmektir. Daha sonra bunları mevcut duruma uygularsınız: Bu, ölçeğin rolüdür. Sonuç, gelecekteki bazı hedeflere ulaşmak için geçmiş tarafından bilgilendirilen, bugüne bağlı bir *plan*dır.

Ancak taahhüt, plana her bakımdan uymayacaktır. Sonucu sadece karşı tarafın ne yaptığına –eski Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in bahsettiği "bilinen bilinmeyenlere"[41]– bağlı olmayacak ama aynı zamanda "bilinmeyen bilinmeyenleri" –yani rakibinizle tanışmadan önce ters gidebilecek her şeyi– de yansıtacaktır. Bunlar birlikte, Clausewitz'in "sürtünme" dediği şeyi, Artabanus'un yüzyıllar önce Hellespont'ta Xerxes'i uyarmaya çalıştığı teori ve gerçekliğin çarpışmasını oluştururlar.

O zaman tek çözüm doğaçlama yapmaktır; ancak doğaçlama yapmak kendiliğinden icat etmek değildir. Planınıza bağlı kalabilir, onu değiştirebilir veya tamamen terk edebilirsiniz. Buna karşın, tıpkı Lincoln gibi siz ve hedefiniz arasındaki bilinmeyenler ne olursa olsun, pusulanızın hangi yönü gösterdiğini bileceksiniz. Machiavelli'de olduğu gibi sizden önce gelenlerin zor kazanılmış derslerine dayanan bu bilinmeyenlerle başa çıkmak için bir dizi seçeneği aklınızda tutacaksınız. Gerisi size kalmış.

XII

Bugünlerde, Hellespont'u geçen gemiler, bir zamanlar Xerxes gemilerinin yaptığı gibi savaş alanlarını birbirine bağlamaya devam ediyor: Truva, Asya kıyılarının hemen güneyinde yer alıyor; Avrupa kıyısındaki Gelibolu daha da yakın. Ama günümüzdeki gemilerin yerine feribotlar, onların taşıdığı orduların yerine ise otuz asrın birbirinden yalnızca otuz kilometre uzakta olan bölgeleri birbirinden ayırdığı gerçeğinden yararlanan turistler. Çanakkale'de bir gün içinde Truva atını –tabii ki gerçeğini değil, Brad Pitt'in 2004 yılındaki filminden kalanı– görmeniz de mümkün.

Bu sahne, Xerxes'in MÖ 480'de tahtının durduğu burundan gördüklerinin ihtişamından yoksun belki, ancak önemli bir noktaya işaret ediyor: Savaş deneyimi yakın geçmişte olduğundan bile daha nadir. Nedeni ne olursa olsun –bir dünya savaşının tüm katılımcılarını yok edeceği korkusu, onları yöneten toplumların yalnızca bir kısmını içeren daha yerel savaşlara dönüş ya da belki sadece şans– bugün kendilerini savaş alanlarında savaşırken bulan daha az insan var. Onların yerini seyirciler devraldı.

Bununla birlikte Clausewitz'in eğitim anlayışı hâlâ geçerliliğini koruyor. Büyüdükçe aptallaşan stratejilere karşı sahip olduğumuz en iyi koruma, savaş zamanlarında olduğu kadar barış zamanlarında da yinelenen bir sorundur. Planlama ve doğaçlamanın *görünürdeki* karşıtlığını birleştirmenin tek yolu budur: Ne zaman kirpi ve ne zaman tilki olunacağını bilmekten gelen sağduyuyu öğretmek. Orduda veya yetersiz de olsa akademide veya iş yerinde değilse bugünün gençleri böyle bir eğitimi nerede alabilirler?

Wellington Dükü, "Waterloo Savaşı, Eton'un spor sahalarında kazanıldı," *dememiştir*; oysa Victoria Dönemi özdeyişlerinin önde gelen tedarikçisi olarak bunu kesinlikle söylemesi gerekirdi.[42] Çünkü yoğun bir geçmişin, planlanmış bir şimdinin ve belirsiz bir geleceğin Clausewitzvari birleşimi, savaş ve savaşa hazırlık dışında, en açık ifadeyi rekabetçi atletizmde bulur. Sağlıklı yaşamın, yüce dükün çağındakinden daha moda olduğu bu günlerde, oyunlara katılım her zamankinden daha fazla. Peki bu size ne sağlıyor ve büyük stratejiyle nasıl bir ilişkisi var?

Oyunu oynamayı, askerlik zorunluyken eğitmenlerin yaptığını yapan, kelimenin tam anlamıyla bir "eğitmen" olan bir koçla öğrenirsiniz: Size temel bilgileri öğretir, dayanıklılığınızı artırır, disiplininizi güçlendirir, işbirliğine teşvik eder, başarısızlığa neyin yol açtığını ve nasıl üstesinden gelineceğini gösterir. Oyun başladıktan sonra koçunuzun yapabileceği tek şey, çizgi

boyunca bağırmak ya da somurtmaktır, takım arkadaşlarınız ve siz kendi başınıza kalırsınız. Eğitilmiş olsanız daha iyidir: Bazı Amerikan üniversitelerindeki koçların maaşlarının onları işe alan başkanların maaşlarını aşması boşuna değildir.

Peki bunlar, oyun sırasında tilki veya kirpi olduğunuz anlamına mı geliyor? Muhtemelen sorunun aptalca olduğunu düşüneceksiniz çünkü her ikisi de oldunuz: Kirpi-benzeri bir planınız vardı, onu tıpkı bir tilki-benzeri tavırla değiştirdiniz ve planın başarılı olup olmamasına bağlı şekilde kazandınız veya kaybettiniz. Geçmişe bakınca ne zaman biri ya da diğeri olduğunuzu söylemekte zorlanacaksınız. Gerçek şu ki, eylem hâlindeyken karşıt fikirleri zihninizde tutuyorsunuz.

Bu büyük ölçüde, neredeyse içgüdüsel seçimler yaptığımız yaşamın çoğu yönü için de geçerlidir. Bununla birlikte, kişi otorite kazandıkça öz-farkındalığı da artar. Seyirci sayısı arttıkça, uygulama bir performansa dönüşür. İtibar artık bir meseleye dönüştüğünde, esnek olma özgürlüğünü de azaltır. Xerxes veya Tetlock'ın uzmanları gibi zirveye ulaşan liderler, kendi üstünlüklerinin tutsağı hâline gelebilirler: Kendilerini artık kaçınamayacakları rollere hapsederler.

Dolayısıyla bu, bir kenarda bu tür liderlikleri, diğer taraftaki sağduyudan ayıran *zihinsel* Hellespontlara adanmış bir kitaptır. Aralarında serbest ve sık bir geçiş olmalıdır, çünkü büyük stratejiler –araçların amaçlarla hizalanması– ancak bu tür değiş tokuşlar yoluyla mümkün olur. Ancak akıntılar hızlı, rüzgârlar güvenilmez ve köprüler kırılgandır. Artık Xerxes zamanında olduğu gibi denizi korkutmaya veya teskin etmeye ihtiyacımız yok. Ancak, bu hükümdardan bu yana diğerlerinin mantık ve liderlik karşıtlığını nasıl yönettiğini analiz ederek, belki de kendimizi er ya da geç yapmak zorunda kalacağımız geçişler için eğitebiliriz.

2

Uzun Surlar

Yukarıdan bakıldığında, şekilleri uzak kuzeyde Olympus'tan doymuş bir Tanrı tarafından mükemmel bir şekilde kemirilmiş ve Güney Attika'ya dikkatsizce fırlatılmış dev bir kemiği andırıyordu. Eklem-benzeri uçlardan biri kayalık bir çıkıntıya yaslanıyordu, diğeriyse suyun kenarına dokunuyordu. Toplam uzunluk yaklaşık on kilometreydi, ancak her iki uçtaki şişlikler çevresinin yirmi kilometreden fazla olmasını sağlıyordu. Altı kilometrelik inanılmaz derecede ince bir incik onları birbirine bağlıyordu: Dik yükseldiğinden, yapı kendi ağırlığını taşıyamıyordu. Ama amacı da bu değildi zaten çünkü bunlar surlardı, iki şehir arasında inşa edilmiş en uzun surlardı.[1]

Kuzeydoğu ucundaki Atina'nın MÖ 457'de surlar tamamlandığında yaklaşık iki yüz bin nüfusu vardı. Güneybatıda Pire'nin nüfusu ise daha azdı ama daha fazla yüzölçümüne sahipti: Burası Atinalıların Akdeniz'deki ticaret limanı olmasının yanı sıra, "ahşap duvarları" onlara yirmi üç yıl önce Salamis'te zafer kazandıran donanmasının inşa, onarım ve ikmal yeriydi. Atina bu vesileyle kazandığı üstünlüğü kaybettikten çok sonra, tarihçi Plutarkhos şehrin binalarında ve kamusal alanlarında "bileşimlerine kalıcı bir ruh ve sonsuz bir canlılık karışmış" bir "yeniliğin çiçeklenişini" bulmuştu. Yeniden inşa edilmiş, hâlâ Pers

ateşlerinin kavuruculuğunu taşıyan Akropolis, ordu, diğer pek çok beladan sonra –ve hatta şimdi bile– yaptığı gibi kendi kayalıkları üzerinde hepsine öncülük ediyordu.

Atina'yı Pire'ye bağlayan, insanların, hayvanların, yük arabalarının, malların ve hazinenin her iki yönde hareketine izin verecek kadar geniş ve savunmalarını makul kılacak kadar dar olan surlar yaklaşık yüz elli metre uzaktaydı. Sağlamdılar –bazıları üç metreden kalın ve sekiz metreden yüksekti– ama korudukları zarafetle garip bir çatışma içerisindeydiler. Taşlar harçlarına tam oturmuyor, kırık sütunlar mezar parçaları gibi yuvalarından fırlayıp çıkıntı yapıyordu. Yapılan resmi açıklama, bunun bir hatırlatma görevi taşıdığı yönündeydi: Surlar boyunca yürürken Xerxes'in yağmalarını hatırlamanız gerekiyordu. Atalarınız bunu size hatırlatmak için oradaydı.[2]

Xerxes, büyük bir strateji dışında her şeyi beraberinde Hellespont'a getirmişti: Şayet onun yetenekleri arzularından ibaretse onları neden hizaya sokma zahmetine girsin ki? Kıtlığı ancak kara, deniz, hava koşulları, Yunanlılar ve kâhinler ona ifşa ettikten sonra öğrenecekti. Her bakımdan güçlü olduğuna inandığından hiçbir çekincesi yoktu: Bir nokta başarısız olduğunda diğerleri de onu takip etti. Bu şekilde dokuz yüz trireme ve iki yüz elli bin adamdan fazlasını kaybettiği tahmin ediliyor.[3]

Yunanlılar ise sadece kıtlığı biliyorlardı. İmparatorluğu Ege'den Hindistan'a uzanan Perslerin aksine, kaynaklarını dağınık hâlde ve otoriteye meydan okuyan küçük, engebeli bir yarımadayı işgal etmişlerdi. Kasabalar ve şehirler kendilerini korumak zorundaydılar: Hiçbir Krallar Kralı bunu onlar için yapamazdı. İttifaklar ve hatta koloniler vardı, ancak yükümlülükler belirsizdi ve bağlılıklar dalgalı hâldeydi. Bu, Yunanistan'ı rekabetin ve dolayısıyla stratejilerin yuvası hâline getirmişti.[4] Xerxes'in yenilgisinden sonra iki kişi öne çıktı. Her yönden farklıydılar, bu kıtlığın uzmanlık gerektirmesi dışında.

I

Thermopylae'de son adamlarına kadar savaşan Spartalılar uzun zamandır savaşçıydılar. Peloponnesos'a bağlı ama çiftçiler olarak değil –tarım kölelere (*helotlara*) bırakılmıştı– ordularını Yunanistan'daki en iyi ordu hâle getirmekten ibaret bir strateji benimsemişlerdi. Başka bir amaçları olmadığı için saygın kalıntılar üretmeyi bile başaramadılar. Profesyonel askerler olarak, arada bir savaşmak için sürekli eğitim aldılar: 490'daki Maraton Savaşı'nı, ay festivalini kutladıkları için kaçırmışlardı. Ancak, Xerxes'in istilasında olduğu gibi bir kez alevlendiğinde, Spartalıların öfkesi, kendi sayılarının çok daha ötesine ulaşıyordu. Atina'nın Thermopylae'ye rağmen topraklarının savunmasını onlara emanet etmesinin nedeni budur. Onlar başarısız olduğunda, diye anlatır bize Thukydides, Atinalılar "evlerini tahliye etmeye ve mallarını taşıyarak gemilerine binmeye karar vermiş ve böylece deniz insanı olmuşlardır."[5]

Onlar zaten ticaret ağı Atlantik'ten Karadeniz'e uzanan deniz odaklı bir halktı. Atinalılar, Attika'nın bir köşesindeki gümüş madenlerini işletirken, kendilerine bağlı olan topraklardan kar ve koruma ödemeleri elde ederek de kendilerini zenginleştirmişlerdi. Bu kaynaklar Salamis'teki filonun maliyetini finanse ediyordu, ancak Themistokles'in aklında denizde dayanabilecek ahşap surlardan daha fazlası vardı. Karada da büyük ölçekli surlar istiyordu. Atina *ve* Pire'yi kuşatan bu surlar, bu iki şehri herhangi bir kara saldırısına bağışıklık kazanmış, deniz yoluyla gerekli malzemeleri edinebilen ve Sparta kara ordusu kadar zorlu bir filoyu konuşlandırmaya hazır bir tür ada hâline getirecekti.[6]

Spartalılar ve Atinalılar böylece her biri kendi alanına hükmeden kaplanlar ve köpekbalıkları oldular.[7] Bu noktada sağduyu, Perslerin yarattığı tehlike çok açık ve yakın olduğu için işbirliği yapmalarını emrederdi. Bunun yerine, olanlar hiç mantıklı gelmiyordu. Yunanlılar kurtardıkları medeniyeti

unutulmaz şekilde, süslediler, ardından onu neredeyse yok etmeye yaklaştılar.[8]

II

431'den 404'e kadar Atina, Sparta ve onların müttefikleri arasında yapılan Peloponez Savaşı, bir açıdan çok daha kısa olan Pers Savaşlarına benziyordu: Her ikisinin de büyük bir tarihçisi vardı. Ancak Thukydides, okuyucularını Herodot olmayacağı konusunda uyarır. Onun tarihi, "gerçek pahasına" çekicilikten kaçınacaktı. "Romantizmden yoksun olması" pekâlâ "ilgi çekiciliğini eksiltebilirdi", ancak Plutarkhos'un daha sonra Atina kalıntılarında bulacağı şeyi elde etmeyi umuyordu: Zamanın etkilerinden korunma ve dolayısıyla "kalıcı bir sahiplik". Thukydides'in yazdığına göre onun tarihi, "*insanlığın ilerleyişinde, onu yansıtmıyorsa bile ona benzemesi gereken, geleceğin anlaşılmasına bir yardım olarak geçmişin bilgisidir.*"[9]

Thukydides'te geçmiş ve gelecek, stratejideki yetenekler ve özlemlerden daha fazla eşdeğer değildir ancak bunlar bağlantılıdır. Geçmişi ancak kendi belleğimiz de dahil olmak üzere kusurlu kaynaklardan bilebiliriz. Geleceği bilemeyiz, tek bileceğimiz geçmişte ortaya çıkması ve daha sonra ondan ayrılmasıdır. Thukydides'in benzerlik ve yansıma –zaman *içinde* varlığını sürdüren *örüntüler* ve zaman*la* bozulan *tekrarlar*– arasındaki ayrım asimetriyi ortadan kaldırır çünkü geçmişin bizi, ne kadar kusurlu da olsa, aktarıldığında geleceğe hazırladığını öne sürer. Bu tıpkı yeteneklerin, koşulların izin verdiği ölçüde arzuları kısıtlaması gibidir.

Bu nedenle bir büyük şeyi veya birkaç küçük şeyi bilmek yeterli değildir: Thukydides'in, *olması gerektiğinde* ısrar ettiği benzerlikler, kirpilerden tilkilere uzanan spektrum boyunca ve tekrar tekrar herhangi bir yerde ortaya çıkabilir. Peki o kişi biri

mi yoksa diğeri midir? Başarılı olmuş bir atlet hakkında bunu söylemek ne kadar işe yaramazsa, onu sormak da yararsızdır. Thukydides'in "birinci sınıf zekâsı", karşıt fikirleri öylesine kolay bağdaştırır ki yazdığı tarihte yüzlercesini bize ifşa eder. Bunu zaman ve mekânı hesaba katarak ama aynı zamanda ölçeği değiştirerek yapar: Bana göre hiçbir anlamın olmadığı düşünülen bir yerdeki anlamı sezme konusunda onun rakibi sadece Tolstoy'dur.

Bu nedenle Thukydides'in onu okuyan herkesi *eğittiğini* söylemek abartı olmaz. Onun en büyük modern yorumcusunun (bir zamanlar kendisi de bir eğitimciydi) bize nazikçe hatırlattığı gibi, Yunanlılar, antik çağlara rağmen, "unuttuğumuz ya da asla bilmediğimiz şeylere inanmış olabilir ve en azından bazı açılardan onların bizden daha bilge olabileceği ihtimaline açık olmalıyız."[10]

III

Rakiplerini püskürtmek için ordularına güvenen Spartalıların hiçbir zaman bir duvarı olmadı. Themistokles'in inşa planını duyduklarında, Atinalıları hiçbir şehrin böyle bir şey yapmaması gerektiğine ikna etmeye çalıştılar: Böyle bir yasak, Yunanlılar arasında birliği teşvik edecek ve gelecekteki herhangi bir istila sırasında Persleri tahkimattan mahrum bırakacaktı. Bununla birlikte Thukydides, Spartalıların gerçek amacının, Salamis'te çok etkili olan Atinalıların deniz yeteneklerini sınırlamak olduğunu savunuyordu. Atina'nın bir duvardan yoksun bırakılması ve limanın bu şekilde savunmasız hâle getirilmesi durumunda böyle bir hedefe ulaşabileceklerdi.

Themistokles, Spartalıların teklifini onaylıyor *görünerek*, müzakereleri yürütmek üzere onu Sparta'ya göndermeleri için Atinalıları ikna etti. Bu arada Atina, hızlandırılmış bir sur-inşaatı programı başlattı. Erkekler, kadınlar, çocuklar ellerine geçen

her şeyi kullanarak bu programa dahil oldu: Duvardaki molozların varlığını açıklayan şey dolayısıyla, inşaatın hafızada saklama arzusu kadar acele olmasıydı. Spartalılar görüşmelerin neden bu kadar uzun sürdüğünü merak etmeye başladıklarında Themistokles, herhangi bir açıklama yapmadan geciken meslektaşlarını beklediğini iddia etti. Meslektaşları nihayet gelmişlerdi ancak Atinalıların neler yaptığına dair haberler de öyle. Themistokles, durumdan şüphelenen Spartalılara eğer endişeleniyorlarsa kendi gözleriyle görmeleri için Atina'ya gözlemciler göndermeleri gerektiğini söyledi. Daha sonra Atinalılara gizlice, Spartalı misafirlerini duvarlar tamamlanacak noktaya gelene kadar alıkoymaları talimatını verdi.

Surların bittiğinden emin olan Themistokles her türlü yalanı bir kenara bıraktı: Atina, diye duyurdu, artık kendi halkını korumak için yeterince duvarla çevrilidir. Gelecekte ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklarda, Atinalılar kendilerinin *ve* diğer Yunanlıların çıkarlarını belirleme hakkını üstlenecektir. Spartalılar herhangi bir öfke ortaya koymadılar; Yine de Thukydides, "kendi dileklerinin kabul görmemesi, onlara gizli bir rahatsızlık vermekten başka bir şey yapamazdı," diye belirtir.[11] Bir sur tarafından –eğer böyle bir şey mümkünse– mahvedilmişlerdi.

IV

Bütün bunlar 479-478 tarihlerinde, Peloponez Savaşı'nın patlak vermesinden kırk beş yıl önce olmuştur. Thukydides, bunu kendi anlatımına aykırı bir şekilde bir fleşbek biçiminde anlatır. Bize, ne kadar uzak olursa olsun, büyük bir savaş ile Spartalıların katılığının Atinalıların hilesiyle neredeyse komik biçimde çarpışması arasındaki bağlantıyı görmemizi ister: Küçük nedenler büyük sonuçlar doğurabilir. Olaylar geri döndürülemez değildir. Bununla birlikte, Atina ve Sparta arasındaki ilişkinin

her yönü artık birkaç anlam taşıdığından, herhangi bir ilerleme yalnızca güvensizlik içinde yapılacaktır.

Örneğin surların inşasını ele alalım: Bu bir *savunma* mı yoksa *saldırgan* bir eylem miydi? Atinalılar için surlar, ticaret ve filolarının yardımıyla Yunanistan'ı çevreleyen denizleri ve ötesini kontrol ettikleri üs olan "adalarını" güvence altına almaktı. Spartalılar ise huzuru surların olmamasında, ancak yalnızca ordularının Yunanistan'daki en güçlü ordu olmasında ve öyle kalmasında buldular. Ancak Atinalıların duvarlara ihtiyaç duyduklarını düşünmelerinin nedeni tam da buydu. Kategoriler çok kesin.

Bununla birlikte hem Spartalılar hem de Atinalılar, arzularını yetenekleriyle uyumlu hâle getirmek için *stratejik* davranmışlardı. Her ikisi de güvenlik ihtiyacı duyuyordu ancak farklı yollarla; ikisi de aynı anda hem kaplan hem de köpekbalığı olmayı göze alamazdı. Teoride, bir işbirliği denizi ve karayı gelecekteki tüm tehlikelerden koruyabilirdi. Ancak bu, tüm Yunanlılar arasında pek de kök salmamış olan belli ölçüde bir güvenin gelişmesini gerektirirdi.

Spartalıları yenen Themistokles, Salamis'ten sonra yaptığı gibi Atina'ya zaferle döndü. Ancak zamanla, gördüğü sıcak karşılamanın dozu azaldı: 470 tarihi itibarıyla –yöneticilerinin başarısını ödüllendirdiği ölçüde korkak davranan– Atina Meclisi, dışlama yetkisini kullanarak onu şehirden kovdu. Perslere karşı zaferin mimarı, her zamankinden daha donanımlı bir şekilde Pers ülkesine iltica etti ve ölümüne kadar onların hizmetinde kaldı. Böylece Aeschylus ne derse desin, yakın zamanda öldürülen Xerxes bir tür intikam almış oldu.[12]

V

Persler oyununun kahramanlarından biri de sonraki yüzyıla adını verecek Atinalı bir aristokrat olan Perikles'ti. Zarif, alçakgönüllü ama takipçiler çekmekte yetenekli, sanatın hamisi, başarılı

bir askeri komutan, deneyimli bir diplomat, zeki bir ekonomist, kalıcı bir özgünlüğe sahip anayasa teorisyeni, tüm zamanların en iyi hatiplerinden biri, Atina'nın şu an bildiğimiz hâliyle yeniden inşa eden kişi ve çeyrek asırdan fazla bir süredir bu şehrin ve yönettiği imparatorluğun hükümdarıydı.[13] Yine de bir stratejiyi desteklemek adına bir kültür inşa etmenin istenmeyen bir sonucu olan Peloponez Savaşı'nı herkesten daha fazla ateşleyen kişi de aynı Perikles'ti.

Spartalıların yeni bir kültüre ihtiyaçları yoktu çünkü Pers Savaşları eski kültürlerine büyük ölçüde dokunulmamış bırakmıştı. Ancak Atinalılarınki altüst olmuştu. 490'da Maraton'da Persleri (Spartalıların yardımı olmadan) ve 479'da Plataea'da (Spartalıların yardımıyla) yenerek karada savaşma yeteneklerini göstermişlerdi. Ancak Themistokles'in "adası" bu yeterlilikten vazgeçmeyi gerektiriyordu: Themistokles, Atina'nın Sparta ordusuyla asla rekabet edemeyeceğinden korkuyordu.[14] 450'lerin ortalarına gelindiğinde, aynı fikirde olan Perikles, Atina ve Pire çevresindeki surları tamamlayarak gelecekteki herhangi bir savaşta denize tamamen güvenebilmelerini olanaklı kıldı. Yeni strateji anlamsız değildi, ancak Thukydides'in gördüğü gibi Atinalıları farklı bir halk hâline getirdi.

Geleneksel olarak Atina'yı ayakta tutan köylülerdi: Tarlaları ve üzüm bağları, barış zamanlarında şehrin ihtiyacını karşıladı ve bedenleri ise savaş zamanlarında piyade ve süvariler olarak safları doldurdu. Ancak artık, sahip oldukları özellikler vazgeçilmez değildi ve etkileri azalmıştı. Spartalıların istilası durumunda, şehrin surlarından villalarının, ekinlerinin ve zeytin ağaçlarının yok edildiğini görmek için şehre akın eden mülteciler hâline geleceklerdi. Aynı zamanda bir toprak sahibi olan Perikles, kararlılığının bir işareti olarak, gerekirse kendi mülkünü ateşe vermeyi vadetti. Eninde sonunda, diye düşünüyordu, –Atina toplumunun eski dengeleyicilerinin yapmış oldukları bir şey yüzünden değil de– kendi mülklerinde yaşayan güvenilmez

*helotlar*dan endişe duyan Spartalılar, vazgeçip yurtlarına dönecekti. Bu sırada, Pire'den hareket eden deniz aşırı sömürgelere ait gemiler, Atina'yı desteklerken, donanması da korumasız Sparta kıyılarını taciz ederek ayrılmalarını hızlandıracaktı.[15]

Ancak bir ticaret filosu ve donanma oluşturmak pahalıydı. Atinalı bir hoplit –piyade askeri– olarak karada savaşmak için yalnızca bir kılıca, bir kalkana, bir miğfere, ufak bir zırha ve yanındaki kişiye mutlak güvene ihtiyaç duyuluyordu çünkü Yunan falanksları birlik hâlinde ilerliyordu: Doğaçlama, felakete yol açıyordu. Oysa donanma liman tesisleri, gemiler, yelkenler ve kendi salgılarıyla kirlenmiş sintine suyunda debelenmeye gönüllü (triremeler erzak için nadiren dururdu), savaşın nasıl gittiğini göremeyen, işler iyi gitmediğinde boğulma tehlikesi yaşayan sıra sıra kürekçiler gerektiriyordu. Bir şeyler onları villa görüntülerinin (çoğunun sahip olmadığı) veya yakın düzen tatbikatının (kokulu, kaygan kalabalıklarda çok da pratik olmayan) ötesinde cesaretlendirmeliydi.[16]

Motivasyon ihtiyacı kürek çekmenin de ötesindeydi. Triremler, tek işlevi diğer gemilere toslamak olan savaş gemileriydi. İnşacıları –ister özel teşebbüs isterse kamu hazinesi olsun– pek kâr bekleyemezdi: Kârların daha az görünür olması gerekiyordu. Atinalılar da kolonilerini onları beslemeye zorlayamazdı: Ekinler, çiftlik hayvanları ve balıklar emir değil, teşvik gerektirir. Şehir kadınlara ve çocuklara surların inşaatında çalışmaları için para da ödeyemezdi: Ailelerin çıkarları stratejinin gereklerıyle örtüşmeliydi. Büyük girişimler büyük özendirme gerektirir. Birilerinin bugün verilecek kurbanların yarın meyvesini vereceğini hemen herkese göstermesi gerekir. Ve Perikles'in aklındaki kurbanlar, bir zamanlar olduğu gibi tanrılar için değil[17] ama imparatorluk olma yolunda olan bir devlet hâline gelen bir şehir için verilecek kurbanlardı.

Yine de bu şehir, topluluk olarak kalmak zorundaydı. Atina, *bireyler*in şevkine bel bağlayacak olsaydı –hâlâ birçok yönden

küçük bir şehir olan rakibi Sparta gibi bütünlüğünü korusa da– şehirdeki sınıflara ve imparatorluktaki halklara ilham vermek zorunda kalırdı. Bu yüzden bir kültür inşa etmek Perikles için bir öncelik hâline geldi.

VI

Perikles, Peloponez Savaşı'nın ilk yılının sonunda Atina'da yaptığı "cenaze konuşması"nı ne umduğunu açıklamak için bahane olarak kullandı. Ölenler canlarını, diye konuştu, *Atinalı eşsizliğinin evrenselliği* için vermişti: Atina kimseyi taklit etmemişti, ama herkes için bir modeldi. Peki bu bariz zıtlıklar nasıl uzlaştırılabilir? Perikles'in çözümü ölçek, mekân ve zamanı birbirine bağlamaktı: Atina kültürü şehre, imparatorluğa ve tüm çağlara hitap edecekti. Neyse ki Thukydides –ya da güvendiği biri– bu büyük adam konuşurken not almak için oradaydı.[18]

Atina, Perikles'ten çok öncesinden beri, "azınlık yerine çoğunluğu" desteklemek olarak tanımladığı demokrasiye meyletmişti. O, iktidara geldiği zaman, köle olmayan her yetişkin erkeğin Atina Meclisi'nde konuşma ve oy kullanma hakkı vardı: Beş ya da altı bin düzenli katılımcıyla bu Meclis, dünyanın o zaman için –hatta şimdiye dek– gördüğü en büyük yasama organını oluşturuyordu.[19] "Sıradan vatandaşlarımız," demişti konuşmasında, "kamusal meselelerin adil yargıçlarıdır; çünkü bizler diğer milletlerden farklı olarak bu görevlere katılmayan vatandaşları (...) işe yaramaz görüyoruz." Tartışma, "herhangi bir makul eylem için vazgeçilmez bir ön hazırlık"tı.

Meclis, erdemi statüden ayırarak işliyordu. Bir erkek katılmak istiyorsa –bir erdem– o zaman "durumunun belirsizliği" –statü– onu bunu yapmaktan alıkoymamalıdır. Bir tahkimatı güçlendirebilen, bir tekneyi tamir edebilen, kürek kullanabilen veya bunları yapmaları için başkalarına para ödeyebilen, hatta

bir gün bunları yapacak bir çocuk yetiştirebilen herkes devlete hizmet ediyordu. Deneyim yararlıydı ancak diğer toplulukları katmanlaştıran uzmanlıklar gerekli değildi. "Dünyanın, böylesine tehlikelerle başa çıkan ve Atinalılar gibi mutluluk verici bir çokyönlülük bahşedilmiş bir insan çıkarabileceğinden şüpheliyim," diye övünüyordu Perikles.

Atinalılar surlara, gemilere ve kürekçilere güvenmeyi seçerek, savaş yürütme biçimini demokratikleştirmişlerdi. Artık, vahşi bir hiyerarşi ile örgütlenmiş Spartalılar gibi çocukluklarından itibaren eğitilen bir asker elitleri olmayacaktı belki, ancak devletin kendi çıkarlarını korumak ve belirlemek için güvenebileceği daha fazla savaşçılara sahip olacaklardı. "Rakiplerimiz, beşikten itibaren uygulanan acı verici bir disiplinle iyi bir erkek olmanın yolunu ararken, bizler Atina'da tam istediğimiz gibi yaşıyoruz ve yine de her türlü meşru tehlikeyle karşılaşmaya hazırız."

Meclis içindeki demokrasi kent için de bir model olacaktır; peki ya imparatorluk? Atinalılar karadaki taahhütlerini yerine getirerek denizde kontrol ihtiyaçlarını da artırmışlardı. Peloponez Savaşı başladığında, iki yüz kadar müttefik veya vasal devlet onlara bağlılık borçluydu.[20] Ancak koşullar, tutumlar ve hatta diller çok çeşitliydi: Atina, kendi kültürünü desteklemek için *diğer kültürlere* güvenebilir miydi?

Bu şehir, "dostlarını," diyerek itirafta bulunuyordu Perikles, onlara iyilikler bahşederek, "böylece alacaklının [kendisinin de] borçlu kalmasını sağlayacak; borçlunun ise karşılığında ödediği şeyin hediye değil, bir ödeme olacağını [bildiği], aralıksız bir nezaketle" kazanıyordu. Atinalılar yine de bu faydaları "menfaat hesaplarından değil, özgürlükten" sağlamışlardı. Demek istediği, Atina'nın imparatorluğunu herhangi bir rakibinden daha güçlü ve güven verici hâle getireceğiydi.[21]

Bu şekilde demokrasiyi kültürler arasında yansıtabilirdi; çünkü güvensiz devletler, daha kötüsünden korkarak Atina'yla özgürce hizaya gireceklerdi.[22]

Kişisel çıkar, rahatlık ve sonra yakınlık hâline gelirdi. Bu nedenle şeffaflık hayati önem taşıyordu: "Şehrimiz dünyaya kucak açıyor ve asla yabancılara yönelik yasalarla yabancıları herhangi bir öğrenme veya gözlem fırsatından alıkoymuyoruz." Atinalılar "başka ülkelerin meyvelerinin" en az "kendilerininki kadar tanıdık bir lüks" olarak gördüler. Surlar onların vatandaşlıklarını küresel hâle getirdi.

Perikles'in geleceğe yaptığı çağrı, hatırlanmak olacaktır. Onun onurlandırdığı kahramanların bir mezar taşına ihtiyacı yoktu: "Çünkü onların mezarı tüm yeryüzüdür." Ancak onların kültürleri "kudretli kanıtlar" olarak anıtlar inşa edecekti. Bunlar arasında, Perikles'in bol zaman ve hazineden para harcadığı şehirlerin mimarisi ve dekorasyonu yer almaktadır. Ayrıca kendi eşsizliğini doğrulayan, uzak çağlara gönderilmiş, şişelerdeki mesajlarmış gibi metinler –felsefi eserler, oyunlar, tarih yazıları, kendi konuşmaları– da olacaktır. Ve harabeler: "Her deniz ve kara üzerinde cesaretimizin yolunu zorla açtık ve her yerde, ister iyi ister kötü olsun, yok edilemez anıtlarını bıraktık."

Hitabet olarak Perikles'in konuşması yalnızca Gettysburg'daki Lincoln'ün konuşmasıyla kıyaslanabilir. Ancak Lincoln, savaşın maliyetini askeri başarıya bağlarken Perikles stratejik başarısızlığı kabul ediyordu. Ne de olsa, Sparta'nın kara üstünlüğünü Atina'nın deniz üstünlüğüyle dengeleyerek ve cazibesi, uyandırabileceği tüm şüpheleri ortadan kaldıracak yeni bir tür imparatorluk inşa ederek Sparta ile bir savaştan kaçınmayı ummuştu.[23] O hâlde Perikles kendini nasıl büyük bir savaş daha henüz patlak vermişken sonrasında yeni bir savaşı önlemeye yönelik bir kültürü tanımlarken bulmuştu?

VII

Thukydides'in bunun için üç açıklaması vardır. Birincisi, 435'te, bir iç savaş tehdidi altındaki küçük ve ücra Epidamnus şehri,

koruyucusu Korfu'dan boş yere yardım istemiş, ancak umduğu yardımı Korfu'nun rakibi olan Korint'ten almış, bu duruma kızan Korfululular Epidamnus'a bir filo göndermişti. Bu ise Korint'i kendi gemilerinin yanı sıra bir ordu ve yerleşimciler göndermeye teşvik etti. Bunun üzerine her iki taraf da Atina'dan yardım istedi. Atinalılar, Korfululara bir savunma ittifakı bağışlamış, bu ittifak ise Atinalıları Korint ile bir deniz savaşına çekmiş ve daha sonra Atinalıların bir Korint kolonisi olan Potidaea'yı kuşatmasına yol açmıştı. Korintliler ise daha sonra Sparta'dan Attika'yı işgal etmesini istedi. Sparta ise burayı istila etmek yerine hem Atinalıları hem de Korintlileri Sparta Meclisi önünde konumlarını savunmaya davet etti. Bundan sonra, duyduğu savlardan çok "Atinalıların gücünün artması" korkusuyla hareket eden bu organ –Thukydides'in ikinci ve daha özlü açıklaması– 432'de savaş ilan edilmesi yönünde oy kullanmıştı.[24]

İlk açıklama sıkıcı bir nedenler ve sonuçlar zincirinin izini sürüyor. İkincisi, bunun gerçekten de bir zincir olduğunu ve tesadüfi olaylar dizisi olmadığını doğruluyor. Ne var ki her ikisi de "Balkanlar'daki lanet olası bir aptallığın,"[25] –Epidamnus, modern Arnavutluk'ta Durrës şehridir– Yunanlılar için, on yedinci yüzyılda Avrupalılar için Otuz Yıl Savaşı veya yirminci yüzyılda onlara katılan herkes için iki dünya savaşı kadar yıkıcı bir savaşa neden olduğunu ifşa etmişir.[26] Bunu anlamak için Thukydides'in üçüncü açıklamasına dönmeliyiz, o da Perikles'in güvence verme çabasının işe yaramadığıdır.

Thukydides, Sparta'daki tartışmanın yeniden inşasında bu açıklamayı –açıktan ziyade örtük bir şekilde– sunar. Bu tartışma aslında savcı rolünde Korintlilerin, avukat rolünde Atinalıların ve yargıç rolünde de Spartalıların –Thukydides'in adını verdiği tek konuşmacılar– bulunduğu bir "Perikles davası"ydı. Söz konusu olan, farklı bir kültürün ulaşabileceği veya ulaşması gereken evrensellik derecesini belirlemekti.

Korintliler, *Spartalıları* Atina'nın uzun surlarından sorumlu olmakla suçlayarak konuşmaya başladılar. Atinalıların, Themistokles'in birkaç on yıl önce Sparta'nın "gördüğü ama endişe duymadığı" sonucuna vardığı hilesini uygulamasına olanak sağlayan şey, onların "algılarındaki körlük"tü.

> Tüm Helenler arasında tek pasif olanlar Siz Spartalılarsınız ve kendinizi bir şey yaparak değil, sanki bir şey yapacakmışsınız gibi göstererek savunuyorsunuz; daha küçükken ezmek yerine, düşmanın gücü, iki katına çıkana kadar öylece bekliyorsunuz. Yine de dünya, size bağımlı olunması gerektiğini söylemekte; ama sizin durumunuzda, korkarız ki, bu gerçeklerle yalanlanmış bir itibardır.

Atinalılar ise tersine "güçlerinin ötesinde maceraperest ve kararlarının ötesinde cüretkâr" kişilerdi. Eylem hızları, "istediklerini hemen elde etmelerini" mümkün kılıyordu. "Kendileri dinlenmedikleri gibi (...) başkalarının da dinlenmesine izin vermezler." Bu nedenlerle Spartalılar, Attika'yı işgal ederek Potidaea halkına yardım etmelidir. Bunu yapmamak, "geri kalanımızı umutsuzluk içinde başka bir ittifak aramaya sürükleyecektir."[27]

Atinalılar, "bu konuyu durmadan ortaya getirmekten biraz yorulmuş" da olsa Pers savaşlarını hatırlatarak karşılık verdiler. Spartalıların Thermopylae'deki fedakârlıklarına rağmen, "artık şehir olmayan bir şehri [Atina] arkamızda bıraktık; ve sadece çaresiz bir umutla var olan [biri] için hayatımızı tehlikeye attık ve böylece sizin ve bizim kurtuluşumuzdaki adil payımızı aldı." İmparatorluğa gelince "[Biz] onu şiddet yoluyla değil, barbarlara karşı savaşı sonuna kadar sürdürmek istemediğiniz için ve müttefikler bize bağlandıkları ve kendiliğinden komutayı üstlenmemizi istedikleri için elde ettik." Bu nedenle, Atinalılar herkesin yapacağını yapmışlardı. "Kazaların savaş üzerindeki geniş etkisi" göz önüne alındığında, Spartalılar ne yapmak istediklerine karar vermek için "zaman ayırmalı". "Yanlış uçtan başlamak,

önce harekete geçmek ve konuyu tartışmak için felaketi beklemek",[28] çok yaygın bir hataydı.

Sparta Kralı Archidamos, Atinalıları destekledi. Savaş, diye uyardı, para kadar silah gerektirmez, özellikle de deniz gücü ile kara gücü arasında bir çatışma söz konusuysa. Çünkü "onları denizde yenemezsek veya filolarını besleyen gelirden onları mahrum edemezsek, felaketten başka bir şeyler karşılaşmayacağız." Diplomasi daha akıllıca bir yoldu, başarısız olursa, Attika'nın bazı kısımlarını ele geçirme ve onları harap etmeme olasılığını açık bırakıyordu: Bu ise hiç kimseye fayda sağlamazdı. Korintlilerin Sparta'nın "yavaşlığı" hakkındaki şikâyetleri, savaşın aceleye getirilmesinin sonucunu geciktireceği ve "çocuklarımıza bir miras olarak bırakacağı" ihtimalini göz ardı ediyordu.[29]

Ancak, nihai kararı vermek Sparta Meclisi'ne kalmıştı ve son sözü söyleyen birçok *ephor*dan –sulh yargıçlarından– biri olan Sthenelaidas günü kurtarmıştı. Atinalılar Perslerle savaşmış olduğundan ancak Spartalılara kötü davrandıklarından, diyordu garip bir mantıkla, "iyi olmayı bırakıp kötü hâle geldikleri için çifte cezayı" hak ediyorlardı. Daha fazla konuşmak sadece zarar verirdi. "Spartalılar, bu nedenle Spartanın talepleri onuruna savaşa oy verin ve (...) bu sayede tanrıların yardımıyla saldırganların üzerine yürüyelim." Evet ve hayır oyları belirsizdi, ancak ayağa kalkıp ayrılmaları istendiğinde meclis Sthenelaidas'ı destekledi. Thukydides'in de tekrarladığı gibi, "Atina'nın gücünün artması ve bunun Sparta'da yarattığı endişe savaşı kaçınılmaz hâle getirdi."[30]

VIII

Perikles, Sparta'daki "duruşmasına" katılmadı, ancak sözcülerini dikkatli bir şekilde seçecekti. Bu nedenle, sözcülerin savunmalarının Sparta kralının savaşın tehlikeleri konusundaki uyarıları düşünüldüğünde, bu kadar ikna edicilikten uzak olması daha da

şaşırtıcıdır. Oysa Perikles hayatını ve şehrinin kültürünü ikna sanatı üzerine inşa etmişti.[31] Bir şeyler gerçekten yanlış gitmişti.

Belki de temsilcilerinin onun belagatinden yoksun olması, onları Perikles'in kendi imparatorluğunun insan ruhunu özgürleştireceği konusundaki ısrarını yinelemeleri yerine, tüm imparatorlukların sonunda baskıcı hâle geldiği iddiasına başvurmaya zorladı. Belki de Perikles'in kendisi de orada bulunsa Korintlilerin, Atinalılarla karşılaşmanın onların ruhlarını özgürleştirmediğini ve Spartalıların da bunu beklememesi gerektiğini açıkça ortaya koyan Korintlilerin sorgulayıcı coşkusu altında bocalayacaktı. Belki de Perikles'in mantığında Sparta'daki tartışmanın açıkça gösterdiği düğümler de vardı.

Yunanlılar kültürü bir karakter olarak düşündüler. Bu, ölçeğin her basamağında tahmin edilebilirlik ile ilgiliydi: Bir şehrin, devletin veya insanların küçük şeylerdeki, büyük şeylerdeki ve aradaki şeylerdeki davranışı.[32] Kim olduklarını ve ne istediklerini bilen Spartalılar tamamen öngörülebilirdi. Ne kendilerini ne de bir başkasını değiştirmek için bir neden görmüyorlardı. Ancak Atina'nın şehirlerini surlarla çevreleme stratejisi, doğalarını yeniden şekillendirmiş, onları dünyayı amansızca dolaşmaya zorlamıştı. Ve onlar değiştiği için başkalarını da değiştirmek zorunda kalacaklardı –bir imparatorluğa sahip olmak bu anlama geliyordu– ama kaç farklı yolla, ne ölçüde ve hangi yollarla? Bunu, hiç kimse, Perikles bile kolayca söyleyemezdi.

Perikles, Xerxes değildi. Savaş yaklaşırken, "Ben düşmanın oyunlarından çok kendi hatalarımızdan korkuyorum," diye itiraf etti. Atinalıların imparatorluğunun süresiz olarak genişleyemeyeceğinin farkında olan Perikles, Plutarkhos'un ifadesiyle, "[Spartalıları] kontrol altında tutabilirlerse bunun onlar için yeterli olacağını düşünerek, onların hâlâ canlı olan hayallerini acımasızca budadı ve kesti."[33] Bununla birlikte, temsilcilerinin de Sparta Meclisi önünde fark ettiği üzere, imparatorluğa şehrin içinde

övündüğü türden bir eşitlik vermek, küçülmeye, hatta belki de yıkıma yol açabilirdi.

> Tebaamız bizimle eşitler olarak ilişki kurmaya öylesine alışmış ki ister yasal bir yargıdan isterse imparatorluğumuzun bize verdiği güçten kaynaklansın, adalet kavramlarıyla çatışan herhangi bir yenilgi (...) kendi mülklerinin çoğunu ellerinde tutmalarına izin verildiği için minnettar olmayı unutmalarına ve bir kısmının ellerinden alınması nedeniyle -şayet daha ilk baştan yasayı bir kenara bırakıp açgözlülüğümüzü açıkça tatmin etmiş olsak hissedeceklerinden daha fazla- kızmalarına neden oluyor.

Persler kendi imparatorluklarına daha sert davranmışlardı, ancak bu geçmişteydi ve "şimdi, fethedilen halklar üzerinde ağır bir yüktü" - Atina'nın "eşitleri" için tuhaf bir kelime. Spartalılar üstünlüğü ele geçirecek olsa, onlar da "sizde uyandırdığımız korku nedeniyle oluşan popülerliği çabucak kaybedeceklerdi."[34]

Eşitlik bu nedenle Perikles'in mantığındaki düğümdü. Hem onun hem de imparatorluğun takdire şayan olduğunu düşünüyordu, ancak birini teşvik etmenin diğerini zayıflatacağını anlamakta yavaştı. Cenazede yaptığı konuşması bu çelişkiyi yansıtıyor: Ortak bir çıkar arayışında olan gönüllü ittifaklardan bahsetmişti ama yine de Atinalıları "her denizde ve karada (...) iyi için olduğu kadar kötü için de" güç kullandıkları için övüyordu. Sanki zihninde aynı anda karşıt fikirler tutmak yerine, karakterini sırayla bölmüştü: Dr. Jekyll konuşmasının ortasında sözü Bay Hyde'a vermişti. Perikles'in son yılları da benzer bir yol izledi.

IX

Habbeyi kubbe yapmak bunun nasıl olduğunu gösterecektir. Megara, Mora ile Yunanistan'ın geri kalanı arasındaki tek kara

bağlantısı olan Korint kıstağının kuzeydoğu kıyısında küçük bir şehirdi ve hâlâ da öyle. Vatandaşları, şehre askeri bir tehdit oluşturmadan önce de uzun süredir Atinalılarla kavgalılardı. Megaralıların yapabileceği tek şey düşmanca bir ittifaka katılmaktı: Coğrafi açıdan yakın Korint ittifakı en muhtemel olanıydı. Bu olursa, diğerleri de onları takip edebilirdi, böylece Perikles'in 433'te meclisi Megaralıları Atina ile olan ticari ayrıcalıklarından yoksun bırakmaya ve imparatorluk boyunca limanları kullanmalarını engellemeye ikna etti.

Megara'nın başka seçenekleri vardı: Aslında yasak o kadar anlamsız görünüyordu ki Aristophanes, Perikles'in ölümünden birkaç yıl sonra sahneye koyduğu *Akharnes* adlı komedisinde bununla dalga geçmiştir. Ancak Megaralılar için çıkarılan kararname onları açlıktan öldürmek için değil, caydırmak içindi. Bu, gelecekteki ihanetleri askeri-olmayan yollarla caydırmak için tasarlanmış ekonomik bir ambargoydu. Tahmin edilebileceği gibi bu yenilik Spartalıları telaşlandırdı ve savaştan kaçınmak için şartlarından birini kararnamenin iptali olarak belirlediler. Daha az tahmin edilebilir bir şekilde ise –çünkü kararnamenin faydaları, onu sürdürmenin risklerinden çok daha küçük görünüyordu– Perikles bunu reddetti.

Onun inatçılığı Sparta meclisinde huzursuzluk yaratan unsurlardan biriydi ama 432'de savaş için oylama yapıldıktan sonra bile Spartalılar harekete geçmek için acele etmediler. Ertesi yıl Atina'ya her biri uzlaşma arayışında olan üç elçi gönderdiler. Ancak Perikles her teklifi reddetti: "Atinalılar, her şeye rağmen bağlı kaldığım bir ilke var, o da Peloponezlilere taviz vermeme ilkesidir."

Megara kararnamesi "önemsiz" görünebilir, ancak onu iptal etmek yokuş aşağı inmek anlamına gelecekti. "Eğer pes edersen, daha büyük taleplerle karşılaşmak zorunda kalırsın." Bu, diplomasiyi ortadan kaldırarak savaştan başka seçenek bırakmadı: Nedeninin "büyük ya da küçük" olmasının bir önemi yoktu.

Themistokles, Persleri Atina'nın şu anda sahip olduğundan daha az kaynakla yenmemiş miydi? "Düşmana (...) her şekilde ve her yerde direnmeli ve gücümüzü gelecek nesillere zarar görmemiş hâlde bırakmalıyız."[35]

Atinalıların Spartalılara tavsiyelerinin tersine çevrilmesiyle, artık aceleci davranmayan taraf Perikles olmuştu. Tahminen, onun emriyle Sparta'dan gelen son elçi Atina'ya kabul edilmediği gibi akşam karanlığında Attika'dan çıkması söylendi. Sınırı geçerken şunları rivayet edilir: "Bu gün Hellenler için büyük talihsizliklerin başlangıcı olacak."[36]

X

"Perikles artık eskisi gibi bir adam değildi," diyerek gözlemlerini aktarır Plutarkhos, "ne halka karşı eskiden olduğu kadar uysal, ne nazik ne de onlarla iç içeydi, tıpkı bir dümencinin rüzgâra boyun eğdiği gibi onların isteklerine boyun eğmeye ve kalabalığın arzularına teslim olmaya [hazır] değildi." Thukydides de benzer bir katılık hissediyor: Perikles "Spartalılara her konuda karşı çıktı ve (...) Atinalıları savaşa teşvik etti."[37] Peki bu değişikliğin nedeni neydi?

Belki de sadece artık yaşlanmıştı: Yaş ilerledikçe esnekliği sürdürmek de zor. Belki de Perikles'in biyografi yazarının iddia ettiği gibi, 430'ların sonlarında biriken krizler duygularının yoğunlaşmasına, uzlaşma istekliliğinin azaltmasına neden olmuştu.[38] Belki de önderlik etmenin ya da Plutarkhos'ın dediği gibi "dümende olmanın" ne anlama geldiğine dair bir açıklama aramalıyız.

Lider olmanın yollarından biri, önüne katılıp gideceğiniz akıntıları bulmaktır. Hedefinizi belirledikten sonra yelkenlerinizi kaldırırsınız, kürekçilerinizi cesaretlendirirsiniz, kendinizi rüzgâra ve akıntıya göre ayarlarsınız eğilirsiniz, sığlıklardan

ve kayalardan kaçınırsınız, sürprizlere hazırlıklı olursunuz ve enerjinizi verimli kullanırsınız. Bazı şeyleri kontrol eder ve diğerlerine uyum sağlarsınız. Dengede kalırsınız, dengede kalmanızın sebebinin bulunduğunuz yerden gitmek istediğiniz yere varmak olduğunu asla unutmazsınız. Suda bile aynı anda hem tilki ve kirpisinizdir. Atina'nın başındaki genç Perikles böyleydi: Bir amacı olan bir bilge.

Ancak Perikles zamanla akıntıları kontrol etmek istemeye başladı: Rüzgârlar, akıntılar, kürekçiler, kayalar, insanlar, düşmanları ve hatta kaderin onun emirlerini yerine getireceğine inandı. Bu nedenle karmaşık nedensel zincirlere güveniyordu: Eğer bir durum A ise o zaman sadece B değil, aynı zamanda amansız bir şekilde C, D ve E de olmalıydı. Planlar ne kadar karmaşık olurlarsa olsunlar onları uygulardı. Yaşlanan Perikles hâlâ Atina'nın başındaydı; ama artık tilki gütmek isteyen bir kirpiydi ki bu çok daha farklı ve karmaşık bir işti.

Bu ayrım, Thukydides'in bize anlatmaya çalıştığı şeyi belirginleştiriyor: Peloponez Savaşı'na neden olan Atina'nın *büyüyen* gücünden duyduğu *korkuydu.* Sonuçta iki tür büyüme vardır. Kişi kademeli olarak ilerler, çevre yeni olana uyum sağladıkça kişi de çevreye uyum sağlar. Deneyimli yetiştiriciler bu süreci nasıl şekillendireceklerini bilirler: Onlar için yetiştirme, Plutarkhos'ın dümencisi için denizlere açılmak neyse odur; farklı şeylerin *aynı anda* yönetilebilme sanatı. Ancak hiçbir çiftçi veya bahçıvan, tohumların ekildiği zaman ile ekinlerin hasadı arasında gerçekleşmesi muhtemel şeyleri, kontrol etmek şöyle dursun, önceden tahmin ettiğini bile iddia edemez.

Diğer tür büyüme ise çevreye meydan okur. İçeriden-yönetilir ve bu nedenle dışarıya kayıtsızdır. Yetiştirmeye direnir, kendi yönünü, hızını ve amacını belirler. Hiçbir engel öngörmediğinden, hiçbir taviz vermez. Kontrolsüz bir yırtıcı, yerinden sökülemez bir ot veya metastaz yapan bir kanser gibi çok geç olana kadar nereye gittiğini görmez. *Art arda* çevresini ve sonunda kendini tüketir.[39]

Başlangıçta Perikles, akıntılarla *birlikte* dümen kırıyordu; bir ikna stratejisi uyguluyordu. Ancak herkes ikna olmadığında, akıntılara *karşı* yol almaya başladı; bir çatışma stratejisi. Her iki durumda da statükoya meydan okur: Yunanistan bundan sonra eskisi gibi olmayacaktır. Ancak ikna, şayet sabırla takip edilse, Perikles'in Atinalıları içine çektiği çatışmalardan ziyade yetiştiriciliğe ve dolayısıyla denize açılmaya daha yakın olabilirdi. Bu, kısıtlamalara saygı duymak ve onların varlığını reddetmek arasındaki stratejide temel farktır.

Belki de bir seçeneği varmış gibi hissetmiyordu. İkna bir kez başarısızlığa uğradığında, kendi yolunda ilerlemenin tek yolu yüzleşmek gibi görünmüş olabilirdi. Peki bunu neden yapmak zorundaydı? Bataklıklardan, çöllerden, uçurumlardan kaçınmak için Lincoln'ün daha sonra yapacağı gibi yoldan neden sapılmasın? Lincoln gibi Perikles de gelecek çağlara bakıyordu. Hatta onlara anıtlar bırakıyor ve mesajlar gönderiyordu. Ama arkasında işleyen bir devlet bırakmadı: Demokrasinin kitleler için çekici bir model hâline gelmesi iki bin yıldan fazla zaman alacaktı. Bu bir dümencinin içindeki ilerigörüşlülük değildir. Kayalara çarparak uzun süre, yardıma koşacak birilerini beklemektir.

XI

Spartalılar 431 Baharı'nda Attika'yı işgal etti ve planladıkları gibi Atinalılar, stratejilerine göre mülklerini tahliye ederek şehre koştular ve ufukta yükselen dumanı gördüler. Ancak moralleri, yarım yüzyıl önce Themistokles'in Atina'yı boşaltma emrini verdiği zamanki gibi değildi. O zamanlar Salamis'teki zaferin gelmesi uzun sürmemişti. Şimdiyse görünürde zafer yoktu. Perikles'in cenaze konuşması şehri teselli etti, ancak moralini yükseltme konusunda pek bir şey yapmadı ve 430'da Spartalılar kimsenin öngöremeyeceği bir müttefikle geri döndüler.

O yaz Atina'yı kasıp kavuran salgının doğası bir gizem olmayı sürdürüyor: "Ada" stratejisinin onun etkilerini artırdığına şüphe yok. Atinalılar, Perikles'in övündüğü gibi kentlerini dünyaya açmışlardı; ama aynı zamanda yakın çevresinden de kapatmışlardı. Bu, uzun surları imparatorluğun dört bir yanından gelen bakterilerin Attika'nın her yerinden kendilerine bir sığınak bulduğu bir karıştırma kabı yaptı; istenmeyen ama ölümcül bir kozmopolitlik. Gömülmemiş cesetleri yiyen köpekler ve akbabalar bile hastalığa yenik düşüyordu, diye hatırlıyor bir şekilde hayatta kalmayı başaran Thukydides. Yerle bir olan mülkleri ve şimdi de bedenleri ile Atinalılar "savaşı çıkaran kişi ve tüm talihsizliklerinin nedeni olarak Perikles'te hata bulmaya başladılar."[40]

Başta, meclisi toplamayı reddetti ama sonra bununla yüzleşti. Perikles, tek hatasının kentin kararlılığını küçümsemek olduğu konusunda ısrarcıydı, çünkü "Göklerin eliyle gönderilen kötülükler tevekkül ve düşmanın eliyle gönderilen ise metanetle karşılanmalıydı." Surların ötesinden gelen mülteciler, onları koruyan donanmayı ve onları ayakta tutan imparatorluğu övmeli: "Topraklarınızın ve evlerinizin artık kullanamayacak olmanızı büyük bir mahrumiyet olarak düşünebilirsiniz, [ama] aslında onları (...) küçük bir anı" ve dolayısıyla "büyük bir serveti süsleyen aksesuarlar" [olarak] görmelisiniz

Elbette –ve "biraz daha yalın anlatırsak"– bu servet bir "tiranlık" gerektiriyordu. İmparatorluğu almak "belki bir hataydı ama ondan vazgeçmek tehlikeliydi". Tebaası artık efendilerinden nefret ediyordu ve seçme şansı verildiğinde başkalarını da memnuniyetle kabul edecekti. Ancak nefret, "başkalarına hükmetmek isteyenlerin ortak kaderiydi". Şayet, "büyük amaçlar için" katlanılırsa "kısa ömürlü" olurdu, çünkü "şimdiki zamanın ihtişamı ve geleceğin şanı asla unutulmadan kalır."[41] Bu yüzden Perikles, sanki o ve şehri bunun olması için çağlar boyu bekleyebilecekmiş gibi, gelecekteki çağlara yeniden başvuruyordu.

XII

Ancak Atina'yı kendi bilediği bıçağın kenarında bırakarak 429'da salgından öldü. Bir yanda evrenselleştirmeyi umduğu demokratik benzersizlik vardı. Öte yanda ise o zamana kadar dünyayı yöneten alışılagelmiş vahşet vardı. Hastalık, korku, mantıksızlık, hırs ve aldatmacadan arınmış bir çağda, Perikles'in ardılları bu karşıtları dengelemiş olabilirdi. Ancak Thukydides "insanlığın doğası aynı kaldığı sürece," bunu beklemiyordu.[42] Onun tarihinin geri kalanı, Atinalıların olağanüstü bir kültürden sıradan bir kültüre düşüşünün izini sürüyor. Bu durum hiçbir yerde, her ikisi de kürekçileri içeren, aralarında on iki yıl bulunan iki bölümden daha iyi tasvir edilmemiştir.

428'de Küçük Asya kıyılarının hemen açıklarında bir ada olan Midilli halkı Atina ile ittifaklarını tanımadı ve Sparta'nın desteğini istedi. Bunun örnek olmasından korkan Atinalılar, ana liman olan Mytilene'yi ablukaya aldılar ve şehri tecrit etmek için bir ordu gönderdiler. Spartalılar yardım sözü vermişti ama –her zamanki gibi– bunu sağlayamadılar ve ertesi yaz Mytilene halkı teslim oldu. Artık en önde gelen Atinalı olan Cleon, daha fazla ilticayı önlemeye kararlı biçimde, erkeklerin katledilmesi ve kadın ve çocukların köle olarak satılması çağrısında bulundu: "Eğer onların isyanları doğruysa, sizin yönetiminiz yanlıştır." Meclis kabul etti ve bu emirleri taşıyan bir trireme, Mytilene'ye doğru yola çıktı.

Ancak Meclis bu konuda bir kez daha düşünmeye başladı. Atina İmparatorluğu, diye belirtiyordu Cleon'un rakibi Diodotus, sözde "özgür bir topluluk"tu. Elbette zulme uğrarsa isyan ederdi. "Yaşamaları bizim çıkarımıza olan kişileri, adilce bile olsa, ölüme göndermenin" bir anlamı yoktu. Meclis yeniden oy kullandı ve Diodotus kıl payı kazandı. Bu nedenle ilkini geçmesi ve onun emirlerini geçersiz kılması için ikinci bir trireme gönderildi, ancak bu canla başla kürek çekmek anlamına geliyordu.

İlk geminin kürekçileri, diye yazar Thukydides, "bu epey korkunç görevi yerine getirmek için" hiç acele etmemişlerdi. Bir dehşeti önlemekle görevlendirilen ikinci kürekçilerin ise acele etmek için sebepleri vardı. Şarap ve arpa keklerinden oluşan özel tayınlarını kürek çekerken yediler ve yalnızca yerlerine başkası geçtiğinde uyudular. Ege Denizi'ni rekor bir sürede geçerek, Atina ordusunun mesajı ilk gemiden aldığı sırada Mytilene'ye vardılar. Neyse ki talimatları yerine getirmeye vakit bulamamışlar ve herhangi bir katliam gerçekleşmemişti. Thukydides'in belirttiği gibi, tehlike "gerçekten de büyüktü."[43]

Daha sonra 416'da Atinalılar, uzun süredir Sparta kolonisi olan ancak savaş sırasında tarafsız kalan, Mora yarımadasında açıklarındaki Melos adasına bir ordu gönderdi. Meloslulara buna hakları olduğu için değil –yalnızca eşitlerin hakları vardı– "güçlüler yapabileceklerini yaptıkları ve zayıflar çekmeleri gereken acıyı çektikleri" için Atina'ya boyun eğmeleri söylendi.

Böyle bir iddia karşısında (tıpkı Thukydides'in modern okuyucuları gibi) şoka uğrayan Melos sakinleri, Atinalılara bir zamanlar adalet konusunda üne sahip olduklarını hatırlattı: Eğer şimdi bunu inkâr ederlerse, bu "dünya için üzerinde düşünülecek" bir örnek olacaktı. Atinalılar riski alacaklarını söylediler. Onları boyunduruk altına alarak, Meloslulara iyilik ediyorlardı.

Meloslular: Peki bizler için, size hizmet etmek, nasıl sizlerin bizi yönetmesi kadar iyi olabilir ki?

Atinalılar: Çünkü siz teslim olarak en kötüsünden kaçınacaksınız ve biz de sizi koruyarak şehrinizden gelir elde edebileceğiz.

Üçüncü bir yol olup olmadığını sordu Meloslular. Tarafsızlığı uzatmanın ne zararı olabilir? Atinalılar "denizlerin efendisi" olarak tüm adalardan dostluk değil itaat talep ettiklerini söylediler. Geç tepki vermeleriyle bilinen Spartalılar, yardımlarına koşmayacaklardı.

Bağımsızlıklarından vazgeçmek istemeyen ve dünyanın bu şekilde işlemediğini umut eden Meloslular, pes etmeyi reddetti. Böylece Atinalılar takviye kuvvet getirdi ve 415'te –görünürde hiçbir Spartalı yardımı olmadan– Melos teslim oldu. Atinalıların bu kez tereddütte kalmadı ve ikinci bir trieme de göndermediler. Bunun yerine, Thukydides'in anlattığına göre, "ellerine düşen yetişkin her erkeği öldürdüler. Kadınlar ve çocuklar köle olarak satıldı. Daha sonra Atina'dan beş yüz kolonici Melos'a gönderilerek adaya yerleştirildi."[44]

Ruhlar, Thukydides'in Herodot'tan daha az ciddiye aldığı gizemli şeylerdir. Yine de onun tarihi, Perikles'in ruhunun Atina'nın hem Mytilene hem de Melos'a karşı davranışını şekillendirdiği düşündürüyor. Onun daha genç hâli şarap ve arpa kekleriyle beslenen Ege Denizi'nde aceleyle kürek çeken adamları alkışlardı: Onların enerjileri, demokratik evrenselliğin anlamını özetleyen insani bir amacın hizmetindeydi. Ancak tavizlerden korkan daha yaşlı Perikles, Melos'a gönderilen insanlık dışı görevi belki alkışlayabilirdi. Çünkü Thukydides'in sert bir şekilde belirttiği gibi savaş, "insanların çoğunluğunun ruh hâlini değiştirir ve onu anın gerçekleriyle uyumlu hâle getirir."[45] Atinalıların en büyüğü de bir istisna değildi.

XIII

Peki Perikles neden taviz vermekten korkuyordu? Savaş bir gereklilik değildi, seçeneklerden biriydi. Lehine oy verdikten sonra bile Spartalılar hiçbirini kabul etmediği çıkış yolları önerdiler. Bunun yerine Perikles ise güvenilirliğinde büyük bir kayıp yaşamadan önemsiz bir şeyi –Megara kararnamesini– kabul edemeyeceğine kendini ikna etti. Oysa çeyrek asır önce uzun surların inşasını tamamlarken, Sparta ile bir savaş durumunda Atina ve

Pire hariç *tüm Attika*'yı gözden çıkarmıştı. Megara'yı risk almaya değer kılan neydi?

Bunun açıklaması yirmi dört asır sonraki bir Amerikan deneyiminde yatıyor olabilir. 12 Ocak 1950'de Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Birleşik Devletler'in bundan böyle Batı Pasifik'teki açık deniz adalarının (Japonya, Okinawa, Filipinler) "savunma çevresini" elinde tutmak için deniz ve hava gücüne güveneceğini açıkladı. En üst düzeyde dikkatle tartılan bu kararla Truman hükümeti, Doğu Asya'nın geri kalanını Sovyetler Birliği'ne, yakın zamanda ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti'ne ve bağımlı bölgelere bırakmış gibi görünüyordu.[46] Bu uzun surlar akışkandı, ancak Perikles'in hayal edebileceğinden daha fazla topraktan vazgeçtiler.

Ve yine de Kuzey Koreliler 25 Haziran 1950'de Güney Kore'yi işgal ettiklerinde –Kim Il-sung ve Stalin, Acheson'un konuşmasını okuduktan sonra– Başkan Truman *yirmi dört saat içinde* General Douglas MacArthur'un emri altındaki Amerikan birliklerini bu anakarayı savunmak üzere göndermeye karar verdi. MacArthur'un başarıları Çin'i –1953'te her iki tarafın da üstün gelememesiyle sonuçlanan– Kore Savaşı'na sürükledi. Otuz altı binden fazla Amerikalı, hükümetlerinin onları oraya göndermeye başlamadan beş ay önce değersiz gördüğü bir ülkeyi savunurken öldü.[47]

"Ada" stratejileri güçlü sinirler gerektirir. Kendinize olan güveninizi kaybetmeden, müttefiklerinizin güvenini sarsmadan, düşmanlarınızın güvenini artırmadan, bir zamanlar kontrolünüz altında olan ufuklardan yükselen dumanı görebilmeniz gerekir. Surlar inşa etmek ve çevreler ilan etmek rasyonel bir seçim olabilir çünkü sınırlı kaynaklarla kaybedilmiş bir davayı savunmanın pek bir anlamı yoktur. Ancak strateji her zaman rasyonel bir girişim değildir.

Clausewitz, *Savaş Üzerine'de* geri çekilmelerin "çok nadir" güven verici olduğunu yazıyor. Ordular ve milletler genellikle

düzenli geri çekilmeyi alçaltıcı bir teslimiyetten –veya öngörüyü korkudan– ayırt etmekte zorlanır.

> Terk edilmiş alanların akıbeti hakkında kamuoyunda endişe ve kızgınlık olacaktır; ordu sadece liderlerine değil, kendisine de olan inancını kaybedebilir ve sonu gelmeyen artçı harekât bu korkuları daha da artıracaktır. Çekilmenin *bu sonuçları* hafife alınmamalıdır.[48]

Megara kararnamesinde Perikles'i endişelendiren budur. Normalde kimse bunu Atinalıların kararlılığının bir testi olarak yorumlamazdı, ancak 432-431'deki tırmanış bunu böyle yapmıştı. Truman da Güney Kore'yi benzer şekilde gördü. Kendi içinde o bir hiçti. Ancak Kuzey Koreliler saldırdığında –ki ancak Stalin'in desteğiyle yapabilecekleri bir şeydi– birden, her şey oluverdi.

Liderler, hayati çıkarlarını çevresel çıkarlarından ayırmak için inşa ettikleri surları işte böyle yıkarlar. Çünkü bir stratejinin soyutlamaları ve stratejistin duyguları birbirinden asla ayrılmaz: İkisi ancak birbirini dengeleyebilir. Bununla birlikte, her birine verilen ağırlık, koşullara göre değişecektir. Ve duyguların sıcaklığı, yılların soğuk yansımasından doğan soyutlamaları dağıtmak için sadece tek bir ana ihtiyaç duyar. Bunu onlarca yıl sürecek bir düşünce mahrumiyeti izleyebilir.

XIV

Çok az tarihçi Truman'ın Kore'de yanlış bir seçim yaptığını iddia edecektir, ancak Perikles'in biyografilerini yazanların hepsi Megara kararnamesini sorgulamıştır.[49] O, Atinalılara, güvenilirliklerinin tehlikede olduğunu *anlatmak* zorundaydı: Aksi hâlde anlamayacaklardı. Truman ise bunu Amerikalılara ve müttefiklerine yapmak zorunda değildi. Onlar *biliyordu*.

Bu ayrım önemli. Bir düşmanın kararlılığınızı herkesin görebileceği şekilde test etmesi bir şeydir: Daha sonra diğerlerine danışarak ne yapacağınıza karar verebilirsiniz ve genellikle ne zaman yaptığınızı da belirleyebilirsiniz. Ulusunuzun kararlılığını kendi güvensizliklerinize karşı sınamak bambaşka bir şeydir, çünkü bunlar nerede durur? Endişelerin sonsuzca genişleyen ekranlara yansıtılmasını engelleyen nedir? Eğer Atina'nın güvenliği Megara kararnamesini muhafaza etmeyi gerektiriyorsa, o zaman neden Midillililileri bastırmıyorsunuz? Ya da Melianları öldürmüyorsunuz? Ya da Sparta *donanma*sıyla müttefik olan bir düşmana karşı evinden uzakta bir *kara* savaşına girmiyorsunuz?

Bu son yokuş, Batı Sicilya'daki iki şehir Segesta ve Selinunte'nin 420'lerin sonlarında eski bir kavgayı yeniden alevlendirmesiyle kayganlaşmaya başladı. Adanın en büyük şehri olan Sirakuza, Selinunte halkını destekliyordu, bunun üzerine 416-415'te Segesta halkı, geçmişte onları korumak için belli belirsiz vaatler vermiş olan Atinalılardan yardım istedi. Segesta halkı, Sirakuza cezasız kalırsa tüm Sicilya'yı ele geçirecekleri konusunda ısrarcıydı, ardından Sicilyalılar, Spartalılar ve müttefikleriyle ittifak kuracak ve sonra Atina imparatorluğunu birlikte yok edeceklerdi.[50]

Senaryo Epidamnus, Corcyra ve Korint'te –ama daha az makul bir şekilde– yankı bulmuştu. Akdeniz'deki diğer tek demokrasi olan Sirakuza neden otoriterlikleri ile bilinen Spartalılarla ittifak yapsın? Ve öyle olsa bile, Atina en az kendisi kadar büyük bir şehri, bin kilometrelik okyanus boyunca Peloponez'den daha geniş bir adada nasıl yenebilirdi? İtibarları tehlikede değildi: Yakınlarındaki Melianları yeni katleden Atinalılar, uzaklarındaki Segesta'nın sakinlerini terk ederek pek zayıflık göstermezlerdi. Ve eğer Atina tehlikeli şekilde tünemiş bu serçelerin yardımına koşarsa, kim bilir daha kaç kişi aynı korumayı talep ederdi?

Atina meclisi her zaman duygulara soyutlamalardan daha fazla tepki verirken, onu sakinleştirmek konusunda liderlere

güveniyordu. Oysa şimdi çok az kişi kalmıştı. Meclis, kentin en deneyimli generali Nicias'ın "hiç ilgimiz olmayan," bir savaşa sürüklenmesine karşı protestolarını reddetti. İhtiyatlılığından ziyade güzelliği ve Olimpiyatlardaki becerisiyle tanınan Alcibiades'in baştan çıkarıcılığına teslim oldu. Sicilya'nın savunucuları, bu tavus kuşunun iddia ettiği üzere, kolayca rüşvet verilen bir ayaktakımıydı. Yenilgileri Atina'ya bir Batı Akdeniz imparatorluğu kazandıracaktı. Kimse genişlemesinin nerede durması gerektiğini söylemeye çalışmamalıydı, çünkü "başkalarını yönetmeyi bırakırsak, kendimiz yönetilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağız." Ancak bu, Perikles'in Megara kararnamesini savunmasıydı.

Artık Alkibiades'in aurası ile Perikles'in hayaleti arasında sıkışıp kalan çaresiz Nicias, seferin maliyeti konusundaki tahminlerini şişirdi ama bu sadece daha fazla heves uyandırdı. Böylece meclis onu 415'te muazzam bir donanmayla –164 trirem ve nakliye gemisi, 5.100 hoplit, 480 okçu, 700 sapancı, 30 atlı– ve yardımcı komutanı olarak herkese "ne gençliğin ne de yaşlılığın (...) diğeri olmadan hiçbir şey yapamayacağını" sessizce hatırlatan Alcibiades'le birlikte Sicilya'ya gönderdi.[51]

Ancak oraya vardıklarında ne yaşlılık ne de gençlik pek yardımcı olmadı. Nicias uyuşuktu ve sıklıkla hastaydı. Alkibiades, sefahatten yargılanmak üzere Atina'ya geri çağrıldı ve Spartalıların saflarına katılmayı seçti. Atlarla yelken açmanın zorluğunun farkında olan Atinalılar, onlardan yeterince getirmemişlerdi: Düşmanlarının atları sayıca daha fazlaydı. Sicilyalılar yiğitçe savaştı ve Atinalıların takviyelerine fazlasıyla karşılık verdiler. Fırsatın farkına varan Spartalılar bir kez olsun hızlı ve yaratıcı bir şekilde hareket ettiler: Korintlilerle birleşerek kendi filolarını gönderdiler ve bu filo Atinalıların filosunu Siraküzalılar'ın büyük limanında yakalayıp batırdı.

Salamis'ten sonra Xerxes'in aksine, Atinalıların artık eve dönüş yolu yoktu. Moralleri bozulmuş ve disiplinleri çökmüşken, yanlışlıkla parolalarını ifşa ederek kritik bir savaşı kaybettiler.

Yiyecekleri tükendi ve kanlı su içmeye başladılar. Ölülerini savaş alanında terk ettiler ki bu duyulmamış bir saygısızlıktı. Sonunda teslim olmaktan başka çareleri kalmadı ve aylarca Sirakuza taş ocaklarında, gölge ve yiyecekten yoksun, çürüyen cesetlerle çevrili bir şekilde hapsedildiler. "İnsanlar tarafından çekilecek [tek] bir acı," diye yakınır Thukydides, "onlardan esirgenmişti."[52]

Bir strateji, farklı parçaların önemini kavramamızı sağlayan bir bütünlük görüşüne sahip olmamızı gerektirir. Atinalıların Sicilya'da eksik olduğu şey tam olarak buydu. İmparatorluk ordusunun yarısından fazlası oraya gitti ama çok azı geri döndü. Bu arada, modern bir tarihçinin de belirttiği gibi, "Spartalılar Atina surlarından yaklaşık 21 km uzakta kamp kurmuşlardı, binlerce köle Attika'dan firar ediyordu ve Hellespont'tan Güney Ege'ye kadar haraç ödeyen müttefikler isyanın eşiğindeydi."[53] Orantısızlıklar açıklanamaz olana *yaklaşıyor*, belki de Thukydides'in gelecekle ilgili uyarılarını hatırlamakta fayda vardı.

XV

Atina'nın Sicilya'da teslim olmasından iki bin üç yüz seksen iki yıl sonra, Birleşik Devletler, Henry Kissinger'in daha sonra "büyük bir kıtadaki küçük bir yarımada" olarak adlandıracağı yerin savunması için 543.000 askeri görevlendirdi.[54] 1969'da Çinhindi'nde her hafta 200 Amerikalı öldürülüyordu: Güney Vietnam 1975'te teslim olduğunda, onu kurtarmaya çalışırken 58.213 Amerikalı ölmüştü.[55] Bu, Vietnam'ı ABD'nin yaptığı dördüncü en ölümcül savaş, açıkça kaybettiği ilk savaş ve kendi mantığı içinde açıklaması en zor savaş hâline getirdi.

Savaşı Kore benzeri bir yıldırım harekatı başlatmadı: Kuzey Vietnamlılar savaşı yavaş yavaş tırmanan bir isyan biçiminde yürüttü ve konvansiyonel operasyonlara ancak Amerikalılar çekilirken başvurdu. Vietnam daha büyük bir gücün vekalet savaşı

da değildi. Savaşın başlangıcını, gidişatını ve çözümünü Hanoi belirledi, Sovyetler Birliği ve Çin ise düzensiz ve hatta zaman zaman isteksiz destek sağladı.[56] 1960'ların sonlarında *birbirleriyle* savaşma ihtimalinden daha fazla endişe duyan her iki ülke de kısa süre sonra Washington'a *yakınlaşma*ya çalışacaktı.[57]

Bu arada başka yerlerde de pek çok şey oluyordu. Sovyetler Birliği 1969 yılında stratejik füze kapasitesinde ABD'yi geride bıraktı. 1968'de Marksizm-Leninizm'i içeriden reforme etmek için o zamana kadarki en umut verici çaba olan "Prag Baharı"nı bastırdı. 1967'de İsrail, Arap rakiplerini yenerek ve Batı Şeria'yı işgal ederek Orta Doğu'yu yeniden şekillendirdi. 1966'da Fransa askeri güçlerini NATO'dan çekti, Doğu ve Batı Almanya diplomatik temaslara başladı ve Çin Büyük Kültür Devrimi'ni başlattı. 1965'te Amerika Birleşik Devletleri'nde ırk ayaklanmaları ve savaş karşıtı protestolar İç Savaş'tan bu yana görülmemiş seviyelere ulaştı. Ve 1960'lar boyunca, kendinden menkul bir Sovyet uydusu, Üçüncü Dünya Savaşı'nı başlatabilecek –ve belki de sona erdirebilecek– nükleer başlıklı füzelere ev sahipliği yapmasına rağmen Florida kıyılarının 145 km açığında hayatta kalmayı başardı.

O hâlde Amerikalılar, o dönemdeki tüm çıkarlarıyla kıyaslandığında, tehlikede olan çok az şey varken neden Vietnam'a bu kadar yatırım yaptı? Thukydidesvari benzerlikler, sanırım, bir cevap öneriyor. Perikles MÖ 432'de Atinalılara Megara'nın önemsiz bir şey gibi görünebileceğini, ancak bu küçük konuda teslim olurlarsa "anında daha büyük bir talebi karşılamak zorunda kalacaklarını" söyledi. John F. Kennedy, 22 Kasım 1963 sabahı Teksaslı bir dinleyiciyi "Birleşik Devletler olmadan Güney Vietnam bir gecede çöker," diye uyarmıştı ve Amerika'nın her yerdeki ittifakları eşit derecede savunmasızdı. Perikles'e göre "düşmanlarımıza her şekilde ve her yolla direnmekten" başka çare yoktu. Çünkü Kennedy'nin de eklediği gibi: "Biz hâlâ özgürlük kemerinin kilit taşıyız."[58]

Zaman ve mekânda uzak olsalar da, bu tür iddialar, ölçekte tehlikeli bir şekilde yer alır. Çünkü eğer güvenilirlik her daim şüphe altındaysa, ya yetenekler sonsuzlaşmalı ya da blöfler rutin hale gelmelidir. Bu yaklaşımların hiçbiri uygulanabilir değildir: Surlar bu yüzden dikilir. Bunlar önemli olanı önemli olmayandan ayırır. Kişi kendi hatalarıyla surları yıktığında –Perikles ve Kennedy'nin herhangi bir şeye boyun eğme olasılığını reddederek yaptığı gibi– o zaman korkular imgelere, imgeler projeksiyonlara dönüşür ve bu projeksiyonlar genişledikçe bulanıklaşır.

XVI

Saygon'un düşüşünden kısa bir süre sonra, 1975-1976 akademik yılı için Birleşik Devletler Deniz Harp Okulu'na atanan her subay, postayla şaşırtıcı bir paket aldı. Zarfın içinde, Newport'a varmadan önce tamamının okunması gereken kalın, ciltsiz bir kitap vardı. Bu subayların çoğu, hatta bazıları birkaç kez Vietnam'da görev yapmıştı. Hepsi orada ölmüş ya da yaralanmış birini tanıyordu. Hiçbiri bu konuda konuşmak istemiyordu ve henüz okunacak çok az tarih vardı. Ama artık elimizde Thukydides bulunuyordu ve bu yeterliydi.

Tüm "öğrencilerimden" daha genç olmama ve askeri deneyimim olmamasına rağmen, "Strateji ve Politika" dersini vermek üzere, referanslar konusunda esnek görüşlere sahip ancak klasiklerin günümüzle ilgisi konusunda kararlı bir adam olan Amiral Stansfield Turner tarafından işe alınmıştım.[59] Oraya varmak için iki bin beş yüz yıllık dolambaçlı bir yoldan gitmemiz gerekse bile Vietnam'ı ele almamız konusunda kararlıydı; ne de olsa biz bir savaş üniversitesiydik ve kendisi de onun başkanıydı. Ve böylece seminerimde, daha önce sadece sert bir heykel parçası olarak bildiğim bir Antik Yunan eserini tartışmaya başladım.

Thukydides'in ruhuna uygun şekilde, çok geçmeden benzerlikler üzerinde düşünmeye başladık, önce genel anlamda –surlar, ordular, donanmalar, ideolojiler, imparatorluklar– sonra, daha spesifik olarak stratejiler üzerine: Atinalılar mı yoksa Spartalılar mı hedefleri kabiliyetlere daha iyi uyarlıyordu? Ve sonra analojiler: Bu bize Soğuk Savaş hakkında bir şeyler söylüyor muydu? Sonra demokrasiler: Atina demokrasisi kendi kendini mi yenmişti? Ve sonra: Atinalılar Sicilya gibi bir yere ordu gönderirken ne düşünüyor olabilirdi? Bu noktada bir sessizlik oldu ve ardından tüm çekinceler ortadan kalktı. Vietnam sadece tartışmaya açılmakla kalmadı, haftalarca başka hiçbir şey konuşmadık. Henüz bir adı yokken travma sonrası stres terapisi yapıyorduk. Thukydides bizi eğitmişti.

Bunun neden işe yaradığını anlamam onlarca yılımı aldı. Sonunda cevap, 2008 sonbaharında Yale'a yeni gelen birinci sınıf öğrencileri için düzenlenen bir başka seminerde geldi. Bu öğrenciler Newport'ta tanıdığım subayların torunları olacak yaştaydılar. Hiçbirinin savaş deneyimi yoktu. Ancak Tolstoy kitapları vardı; çünkü Amiral Turner'ın ruhuyla olarak onlardan *Savaş ve Barış*'ın her satırını okumalarını istemiştim. Bunu yapmakla kalmadılar, görev vermediğim günlerde bile bu konuyu gündeme getirmeye başladılar. Bir gün Prens Andrey, Nataşa ve o beceriksiz Pierre'in birbirinden çok farklı hayatları arasında nasıl bir bağlantı olabileceğini sordum. Newport'taki gibi, bir an için sessizlik oldu. Sonra üç öğrenci aynı anda aynı şeyi söyledi: "Kendimizi daha az yalnız hissetmemizi sağlıyorlar."

Thukydides bunu bu şekilde ifade etmezdi, ancak okuyucularını "insani olayların gidişatında onu yansıtmasa da ona benzemesi gereken geleceği anlamanın bir yolu olarak geçmişin bilgisini edinmeye," teşvik ederken aklında bunun olduğundan şüpheleniyorum. Çünkü geçmişe dair bir duygu olmadan gelecek sadece yalnızlık olabilir: Amnezi yalnızlıktır. Ancak geçmişi yalnızca statik terimlerle –zaman ve mekânda donmuş anlar

olarak– bilmek de neredeyse aynı derecede sakatlayıcı olacaktır; çünkü bizler zaman ve mekân *boyunca* küçük ölçeklerden büyük ölçeklere ve tekrar geriye doğru kayan *ilerlemelerin* nesliyiz. Bunları ister tarihi ister kurgusal ya da her ikisinin bir kombinasyonu olsun, anlatılar aracılığıyla biliyoruz. Üstelik Thukydides ve Tolstoy düşündüğünüzden daha yakınlar ve istediğimiz zaman *onların* seminerlerine katılabildiğimiz için şanslıyız.

3

Öğretmenler ve Bağlantılar

Hellespont köprülerinden ve Atina'nın uzun surlarından uzak bir dünyada, Xerxes veya Perikles hakkında hiçbir şey bilmeyen eski Çinliler, arzularını yeteneklerle nasıl eşleştireceklerine dair bir kılavuz hazırlıyorlardı. Sun Tzu bir veya birden fazla kişi ve *Savaş Sanatı* birkaç yüzyıl boyunca derlenmiş olabilir: Bu anlamda Homeros'a Herodot veya Thukydides'ten daha yakın olacaktır. Ancak Yunan destanları ve tarihleri, farklı olayları ve kişilikleri tanımlar. Bunlardan dersler çıkarmak bizim elimizdedir.

Bunun aksine, Sun Tzu, zaman ve mekândaki geçerliliklerine göre seçilen *ilkeleri* ortaya koyar ve ardından bunları zaman ve mekâna bağlı *uygulamalarla* ilişkilendirir. Dolayısıyla *Savaş Sanatı* ne bir tarih ne de bir biyografidir. O, ilkelerin, prosedürlerin ve kesin iddiaların bir derlemesidir: "Eğer benim stratejimi izleyen bir general görevlendirilirse, kazanacağından emindir. Onu tutun! Benim stratejimi dinlemeyi reddeden bir general görevlendirilirse yenileceği kesindir. Onu kovun!"

Bu yeterince açık, peki ama hangi stratejiden bahsediyoruz? "Suyun doğasında, yükseklerden kaçınıp alçaklara doğru akmak var," diyor Üstat Sun. "Oysa kütük ve taşların doğası sabit zeminde dengeli, değişken zeminde hareketli olmaktır. Şekilleri

kare ise dururlar, yuvarlaksa yuvarlanırlar." Ve daha da kısacası, "Size sunulan yemi yutmayın." Sun Tzu bize pekâlâ, Shakespeare'in Polonius'u gibi, "Ne borç veren ne de borç alan olun," diye tavsiyede bulunmuş olabilirdi. Ya da pazarlama dersinde öğrendiğimiz gibi, "Fiyatlar düştüğünde al, fiyatlar yükseldiğinde sat."

Oysa tarih, fiyatlar yüksekken alan ve düşük olduğunda satmak zorunda kalan borç veren ve alanlarla doludur. Onlar uygulamalarını ilkelerinden ayıran kişilerdir. Kendilerine sunulan yeme karşı koyamazlar. *Savaş Sanatı*'nda basmakalıp gibi görünen şeyler, aslında amacı bu tür ayrışmaları önlemek olan bağlantılardır. "Ordunun şekli de suya benzer," diye anlatmaya devam eder Sun Tzu: Düşmanınızın hiç beklemediği bir yere saldırırsanız –şayet, "onun gücünden kaçınır ve boşluğuna vurursanız"– o zaman tıpkı suda olduğu gibi, kimse karşınızda duramaz. Kütükler ve taşlar, kaldıraç etkisi gösterirler: "Çok şey başarmak için sadece biraz güç gerekir." Ve yemleme sanatı üzerine: "Yeme aldanan balık yakalanır. Yeme aldanan birlik bozguna uğrar."[1]

Polonius'un ahkam kesen konuşması manzaraların üzerinde serbestçe gezinir, bu yüzden Hamlet onunla alay eder:

Hamlet: Şu buluta bak, deveye benzemiyor mu biraz?
Polonius: Vay canına, tıpkı deve gerçekten!
Hamlet: Bence sansara benziyor.
Polonius: Evet, sırtı, sansar sırtı.
Hamlet: Yoksa balina mı?
Polonius: Çok benziyor balinaya.[2]

Sun Tzu böyle bir şeye asla katlanamazdı. O, uçurtma, ip ve anahtar kullanarak fırtınalarda yıldırım düşürür. Her kuralı çok keskin bir gerçekliğe dayandırır. Bariz olanı, çok daha az bariz olanla bağlar: Devletler, kendilerini yenmeden nasıl savaş kazanabilirler.

"Planlarımın avantajlarına dikkat ettikten sonra," diye ekliyor Üstat Sun, generaller, "avantajlı olana göre uygun şekilde

hareket etmeli." Totolojinin kendisi bir bağlantı görevi görür çünkü onun sözünü ettiği "avantajlar", kaldıraç etkisini mümkün kılan "avantajlı" durumlarda yer alır. Bilge liderler bunları arayacaktır. Rüzgârlara karşı değil, onlarla birlikte yelken açacaklardır. Bataklıkların etrafından dolanacak, içinden geçmeyeceklerdir. Zaferden emin olmadıkça savaşmaktan kaçınırlar. Hayatta –oyunlarda olmasa bile– düzlük oyun alanlarının eksikliğinden yararlanmaya çalışacaklar. Deniz Harp Okulu'ndaki öğrencilerimin dediği gibi, "yokuş yukarı kürek çekmenin" ne kadar yararsız olduğunu anlayacaklardır.

"Savaş, devlet için hayati öneme sahip bir meseledir", diye uyarıyor ve "üzerine hak ettiği kadar düşünmeden" bu işe girişmememiz gerekiyor. Xerxes ve Alcibiades düşünmediler. Artabanus ve Nicias ise düşünmede aşırıya kaçtılar. Üstat Sun düşünür ama sonra harekete geçer, minimum dirence karşı maksimum kaldıraç etkisini uygular. Başarı, en az kaynak ve hayatın harcamasının izin verdiği ölçüde çabuk gelir. "Düşmanını tanı, kendini bil" der *Savaş Sanatı*. "Araziyi bil, havayı bil. İşte *o zaman* zaferin eksiksiz olur."[3]

Peki ama bu, bir şeyi yapabilmek için önce her şeyi bilmeyi gerektirmez mi? Xerxes ona bu soruyu sorduğunda Artabanus'ın cevabı yoktu ama Sun Tzu'nun bir cevabı var: Basitlik, diye belirtiyor, karmaşıklıkla bir arada vardır ve bu konuda bize rehberlik edebilir.

> Müzik notalarının sayısı sadece beştir, ancak oluşturdukları melodiler o kadar çoktur ki hepsini duymak imkânsızdır. Temel renklerin sayısı yalnızca beştir, ancak kombinasyonları o kadar sayısızdır ki gözün hepsini algılaması imkânsızdır. Tatlar sadece beş tanedir ancak o kadar çeşitli karışımlar verirler ki hepsini tatmak imkânsızdır. Savaşta ise yalnızca normal ve olağanüstü güçler vardır ancak kombinasyonları sınırsızdır; hiçbir insan aklı hepsini kavrayamaz.[4]

Olabilecek her şeyi tahmin edebilecek kimse yoktur. Yine de olasılıkları sezmek, ne bekleyeceğine dair hiçbir fikre sahip olmamaktan daha iyidir. Sun Tzu, az olan ilkeleri çok sayıdaki uygulamalara bağlayarak bir anlam –hatta sağduyu– arar. Sanki bir sintisayzırda ses seviyelerini veya bir bilgisayar ekranında renk kombinasyonlarını ayarlıyormuş gibi ortaya çıkan karışımı o ana uydurur. Bir kirpinin amaçlılığını korurken, herhangi bir tilkiyi tatmin etmek için yeterli seçenek bırakır. Zıt fikirleri zaman, mekân *ve* ölçeğe yansıtarak zihninde tutar.

Savaş Sanatı'nda liderlik, karmaşıklığın içindeki basitliği görmekle ilgilidir. Bazı gerçekleri kavramak Sun Tzu'nun beş temel sesi, beş rengi ve beş tadı kadar kolaydır: Onların doğasını bu şekilde biliriz. Ancak basitlikler birbirine karıştığında, karmaşıklıklar sonsuz hâle gelir. Ne kadar hazırlıklı olursanız olun, sizi her zaman şaşırtacaktırlar. Ama ilkelere bağlanmışsak böyle bir sürpriz bizi felç etmeyecektir. Peki ama bunları bağlamayı nasıl öğrenebiliriz? Büyük üstatlara sahip olarak, diye düşünüyorum, çünkü onların bize öğrettiği şey bağlanmaktır.

I

Pek çok isme sahip biri için –Caius Octavius Thurinus, Caius Julius Caesar Octavianusus, İmparator Caesar *Divi Filius*, İmparator Caesar Augustus *Divi Filius* Pater Patriae– başlangıcı oldukça mütevazıydı. MÖ 63'te saygın ama değersiz bir senatörün ailesinde doğdu. Yirmi yaşında, iktidardaki *triumvirate*'nin* üç üyesinden biriydi. Otuz iki yaşında, "Batı" dünyasının en güçlü adamı oldu. Yetmiş altı yaşında –o zamanın bir imparatoru için olağanüstü bir başarı sayılacak şekilde– kendi seçtiği bir yatakta, üstelik bu unvanı hiç kullanmadan, huzur içinde öldü. Hayatı, ölümünden çok önce, bazı garip alametlerin onun doğacağını

* Üçlü kişilik yönetim. (ç.n.)

haber verdiğine dair birtakım –hatta kusursuz bir gebe kalma olmadan (konu bir yılanla ilgiliydi) olağandışı bir doğumla dünyaya geldiğine dair– söylentileri körüklemişti. Aslında, –üstatlarından birinin onu zamanında dürtmesi dışında– çocuk çoğu şeyi kendi başına başarmıştı.[5]

Yunanlılar Akhilleus'a ve diğer destansı kahramanlara öğretmen olarak centaur Kheiron'u vermişti: Romalılar ise Julius Caesar ile yeterince iyi geçiniyordu. Yirmi yıllık bir süre içinde fetihleri, "cumhuriyetlerinin" imparatorluğunun yüzölçümünü ikiye katlamıştı.[6] İki bin yıl sonra, onun tarihi hâlâ okunuyor ve saygı görüyor. MÖ 49'da Rubicon'u –gerçek olanı– geçtikten sonra, yarım yüzyıl süren iç savaşların ardından düzeni yeniden sağlamakta kararlı davranarak Roma'nın tartışmasız lideri oldu. Ancak, Plutarch'ın da belirttiği gibi ellili yaşlarına ulaşan Caesar'in "geçmişte yaptıklarını gelecekteki eylemleri ile aşmak" için çok az zamanı kalmıştı. Aceleciliği onu 15 Mart 44'te tüm zamanların en ünlü suikastinin kurbanı yaptı. Caesar'in yaşamı *ve* ölümü bu nedenle örnekti. O, yapılması *ve* yapılmaması gerekenleri öğretmişti.[7]

Caesar'in yaşayan meşru bir çocuğu yoktu ama gelecek vadeden Octavianusus adında bir büyük yeğeni vardı ve onu Roma'da stajyerlikle eşdeğer bir mevkiyle ödüllendirdi. Octavianusus'un görevi, Roma çevresinde Caesar'in "gölgesi olmak", ardından onun son askeri seferi olacağı ortaya çıkan İspanya'da ona katılmaktı. Genç adam bu yakınlığı iyi kullandı, durmadan gözlemler yaptı, hiçbir şeyi asla olduğu gibi kabul etmedi, Caesar'in aklında onunla ilgili neler olabileceğini düşünerek kendi özgeçmişini ve dayanıklılığını –sağlığı her zaman hassastı– geliştirdi. Octavianusus, iki hafta önce Roma'da meydana gelen suikastın haberi ona ulaştığında, Makedonya'daki Partlara karşı bir saldırı için eğitim görüyordu. Sadece on sekiz yaşındaydı. Roman yazarı John Williams onun, kederli arkadaşlarına "daha sonra konuşalım. Benim şu an bunun ne anlama geldiğini düşünmem gerek,"[8] dediğini hayal eder.

İlk kararı, iktidarı kimin aldığını veya bunun nasıl karşılanacağını bilmeden Roma'ya dönmek oldu. Brindisi yakınında karaya çıktıktan sonra, Caesar'in vasiyetiyle onu –evlat edinerek– oğlu ve bir varis yaptığını öğrendiğinde riskler on kat arttı. Başkente Caius Julius Caesar Octavianusus olarak girdi[9] ve karşılaştığı lejyonlar, şehit olan liderlerini göz önünde bulundurarak onun yeni statüsüne saygı duydular. Octavianusus, bir ahmak gibi görünerek bu fırsatın elinden kaçmasına izin verebilirdi. Ama o zaman bile, bir unvanı devralmakla, komuta sanatında ustalaşmak arasındaki farkı gördü. İlki sadece bir an, ikincisi ise bir ömür sürebilirdi.

Octavianusus bunu nasıl öğrendiğini asla açıklamadı ama komutanların en büyüğünü yakından gözlemleme ayrıcalığına sahip olduğu için ders almamak için aptal olması gerekirdi. Avrupa'da tercüme edilmek için on sekiz yüzyıl daha beklemek zorunda kalacak olan Sun Tzu, bu dersin ne olabileceğine dair bir öneride bulundu:

> Eğer bilgeyse, bir komutan değişen koşulları fark edebilir ve hızlı hareket edebilir. Eğer samimiyse, adamları ödül ve cezalardan şüphe duymayacaklardır. Eğer insansa, insanları sever, onların duygularını paylaşır ve yaptıkları işi ve acılarını takdir eder. Eğer cesursa, uygun fırsatı tereddüt etmeden yakalayarak zafer kazanır. Eğer katıysa, askerleri ondan çekindikleri ve cezadan korktukları için disiplinli davranır.[10]

Caesar kendi adına, Octavianusus'a neden eğitildiğini asla açıklamamış görünüyor.[11] Bu, onu oğul, varis ve komutan olacağını bilme saplantısından kurtarmıştı. Roma'nın Chiron'u, kendini pek bağlı hissetmeyen bir öğrenciyi bağladı. Bu kısıtlama talimat *ve* özgürlük getirmişti.[12]

II

Octavianusus, büyük amcasının lejyonlarının alkışlarından fazlasını elde etmek için her ikisine de ihtiyaç duyacaktı. Kendi üvey babası, Caesar'in mirasını veya unvanını kabul etmenin çok tehlikeli olduğunu düşünüyordu. Ünlü hatip ve aile dostu Cicero ise ikisinin de hak edilmediğini düşünüyordu. Roma'yı Caesar'in suikastçılarına dar eden Marcus Antonius, Caesar'in adını alan "delikanlı" için de aynısını yapmaya çalışmıştı. Antonius, konsül sıfatıyla Caesar'in şehrin vatandaşlarına bıraktığı mirası alıkoydu ve buna itiraz etmek için gelen Octavianusus'u bekletmeyi denedi ancak başarılı olamadı.

Onun yanıtı, sınırlı varlıkların kaldıraç etkisini artırmak oldu. Octavianusus kendi servetini Romalılara teklif etti ve bunun yeterli olmadığı ortaya çıktığında onlara daha fazlasını sunmak için para ödünç aldı. Risk ödenmişti ve bu Antoinius'un cimri görünmesine neden oldu. İyi bilinen bir rüzgâr gülü olan Cicero'yu kendi tarafına çekmek daha kolaydı. Cicero dalkavukluktan hoşlanırdı ve Octavianusus, Caesar'in suikastını memnuniyetle karşılamasına rağmen bunu ona bolca sundu. Çünkü Cicero, Antonius'tan da nefret ediyordu ve onu –*Filipililer*, Roma Senatosu'ndaki on dört öfkeli konuşma ile birlikte– Octavianusus'un asla başaramayacağı kadar destansı bir ölçekte kınaması yararlı oldu. 44 yazındaki asıl uğraşı, beklenmedik şekilde bir kuyruklu yıldızın geçişine denk gelen Caesar'in cenaze oyunlarını düzenlemekti. Octavianusus Romalılara bunun kötü bir alamet olmadığına dair akrobatik bir güvence vermiş oldu: O yalnızca, büyük-amcasının ölümsüzlüğe yükselen ruhuydu.[13]

Ancak beceriklilik de bir yere kadar gidebilirdi: Octavianusus'un uzun vadeli beklentileri, Caesar'in ordularının sadakatini sağlamasını gerektiriyordu ve henüz çok az askeri tecrübesi vardı. Antoinius kesinlikle Caesar değildi, ancak deneyimliydi. Eksik olan Octavianusus'un inisiyatif alma, bunları belli bir

sırada hayata geçirme ve sonuçlarından yararlanma becerisiydi.[14] Makedonlarla olan bağlarından yararlanan Octavianusus, Caesar'in Partlara karşı –artık iptal edilen– taarruz için ayırdığı fonlara el koydu. Daha sonra, Brindisi'ye inen birlikleri karşılamak için ödül dağıtmak üzere aracılar gönderdi. Hazırlıksız yakalanan Antonious oraya koştu, ancak onun cömertliğine yetişemedi, öfkeye kapıldı ve bir katliam emri verdi: Birkaç birimdeki her onuncu adam keyfi biçimde infaz edildi. Katliam disiplini yeniden sağladı, ancak öyle bir kırgınlığa neden oldu ki Makedon lejyonları ilk fırsatta, onun adında ve aslında yeni Caesar olarak kabul ettikleri lejyonun tarafına geçtiler.[15]

Octavianusus'un yaşı, Antonius'unkinin sadece yarısı kadardı ama karakter konusunda çok daha iyi bir yargıçtı. Ondan yaşça büyük olan kişinin kusurlarını ortaya çıkarmayı başardı: Büyük borçlar, rasgele bir cinsel hayat, toplum içinde sarhoş gezme, patlayıcı istikrarsızlık.[16] Caesar'in varisi kesinlikle bir melek değildi ve kolayca sinirlenirdi, ancak Antonius'un nadiren yapabildiği şeyi, kendini nasıl kontrol edeceğini biliyordu. Antonius ne istediğinden de tam olarak emin değildi. Suikast planını duymuştu, ancak buna katılmamıştı. Roma'yı yönetme ümidi vardı, ancak başarılı olursa onunla ne yapacağını bilmiyordu. Sürüklenişinin ve ahlaksızlığının onu amacından mahrum etmesine izin verdi. Buna karşılık Octavianusus, Caesar'in kendisine kim olduğunu bildirdiği andan itibaren, "babasının" ölümünün intikamını almaya, Roma'nın rehabilitasyonunu tamamlamaya ve senato zemininde yatan kanlı bir kütle olmamaya odaklandı.[17]

III

Bu iyi bir özdeğerlendirmeyi gerektiriyordu ki Caesar'in bile çok da iyi olmadığı –yerde yatan kanlı kütle de bu yüzdendi– Octavianusus'un ise güçlükle edindiği bir yetenekti. Makedonya'dan

döndükten kısa bir süre sonra, büyük generalin kendisinin bir zamanlar yaptığı gibi, Caesar'in eski askerlerinin övgüsünü, daha önce büyük generalin yaptığı gibi Roma'ya yürüme yetkisi zannetti. Ancak Octavianusus'un Rubicon'u henüz görünürde değildi: Birlikleri Antonius'unkilere karşı savaşmayı reddetti ve Romalılar da yeniyetme bir diktatörü karşılamaya hazır değildi. Fiyasko onu küçük düşürdü. Bundan böyle, heveslerini becerileri içinde kısıtlamaya çalışacaktı.

Çocukluğundan beri kolayca hastalanmaya eğilimli olduğunu biliyordu. Neredeyse çok geç olana kadar bilmediği şey ise böyle bir şeyin savaşlardan önce de olduğuydu.[18] Sebep ister fiziksel ister psikolojik olsun, korkaklık gibi görünüyordu. Octavianusus bu sorunla, 43 yılının nisan ayında kuzey İtalya'daki Mutina yakınlarında yaptığı ilk muharebede karşılaştı. Kuvvetlerini hâlâ çetin bir figür olan Antonius'u yenmek üzere Cicero ve senatoyu destekleyenlerle birleştirdi. Roma'nın yeni konsülleri Hirtius ve Pansa kendi lejyonlarını cesurca yönettiler ve Octavianusus'un diğer birçok adamı gibi aldıkları yaralardan öleceklerdi. Ancak Octavianusus savaşın ilk gününde dikkat çekici biçimde görünmez kaldı. Bugün bile kimse bu yokluğun sebebinden emin değil.

Ancak Octavianusus, işlerin böyle devam edemeyeceğini çabucak anladı. Böylece ertesi gün birliklerini savaşa bizzat kendisi götürdü, onları düşman hatlarına sürükledi, Hirtius'un cesedini ve kayıp bir sancağı geri aldı ve Antonius'u geri çekilmeye zorladı. Bir konsül ölmüş, diğeri ölmek üzereyken ve hasmı kaçarken, Octavianusus, salt irade gücüyle Caesar'e yaraşır bir zafer kazanmıştı. Ancak zaferini teyit etmek üzere Roma'ya dönmek için acele etmedi. Hayatını kaybeden konsülün lejyonlarının desteğini alacağından emin olmak için –ve Galya'da bir mülteci olan Antonious kendini toparlamak için zaman bulana kadar– bekledi. Bunun üzerine Octavianusus ona saygı duyan, Cicero ve senatör arkadaşlarının korkmakta haklı olduğu daha uzaktaki

başka bir orduyla takviye edilen bir orduyla Rubicon'unu geçti. Octavianusus ancak bu noktada Roma'daki en güçlü konum olan konsüllüğü talep etti. Henüz yirmi yaşında bile değildi.[19]

Octavianusus işte bu güçlü pozisyondayken *zayıflıkları* konusunda endişe duymaya başladı. Roma'yı yönetmek, imparatorluğu kontrol etmek anlamına gelmiyordu. Mutina'ya rağmen Antonious Galya'da rakipsiz kaldı. Caesar'in suikastçıları Cassius ve Marcus Brutus, Suriye ve Makedonya'dan asker topladılar. Caesar'in eski düşmanı Pompeius'in oğlu Sextus Pompeius Sicilya'yı ele geçirmişti. Caesar'e komplonun kurulduğu Roma Senatosu, yakından izlenmediği takdirde her şeyi yapabilirdi. Muzaffer Octavianusus için, yaptığı öz-değerlendirme artık, nahoş insanlarla bile müttefik olma ihtiyacını zorunlu kılıyordu. Biyografi yazarlarından birinin belirttiği gibi: "Bir rakibi kenara itmek, potansiyel bir müttefiki kenara itmek"[20] demekti.

IV

43 yılının sonbaharında Mutina yakınlarındaki bir nehirde bulunan bir adada Antonius ile bir araya geldi. Octavianusus, lejyonlarıyla Roma'dan kuzeye doğru yürürken, Antonius, kendi lejyonlarıyla Galya'dan güneye doğru ilerleyerek beraberinde hoşgörülü eski bir konsül olan Lepidus'u getirdi.[21] İkisinin birlikte Octavianusus'tan daha fazla askerleri vardı, ancak o eşit muamele görmeyi talep etti. Ve böylece, gözcüler her iki kıyıdan da olanları ihtiyatlı bir şekilde izlerken üç savaş ağası –biri yetişkinliğe henüz adım atmıştı– bildikleri dünyanın çoğunu aralarında paylaştı.[22]

Bu durum ilk başta Octavianusus'un aleyhineymiş gibi görünebilir. Antonius Galya'nın en iyi yerlerini aldı, Lepidus İspanya'yı ve İtalya'dan oraya giden yolları ele geçirdi ve Octavianusus, Sextus ile savaşmak zorunda kalacağı Sardunya, Sicilya

ve Afrika kıyılarıyla yetinmek zorunda kaldı. Ayrıca, konsüllüğünden vazgeçerek Roma'nın üçlü-şekilde yönetilmesine izin verdi. Ancak bu noktada statü, maddiyattan daha önemliydi. Daha aşağı bir konumdan gelip, yönetimdeki üç kişiden biri olmayı tercih etmişti: Tek başına yönetmek için daha üstün olmayı bekleyebilirdi. Bu sırada, görülmesi gereken hesaplar vardı.

Adadayken Antonius, Lepidus ve Octavianusus öldürülecek, mallarına el konacak ve aileleri sürgüne gönderilecek önde gelen Romalıların isimlerini değiş tokuş ettiler. Bu "yasaklıların" en önde geleni, her zaman çok konuşan Cicero'ydu. Rüzgârın hangi yönden estiğine duyarlı olmasına karşın, onun *Filipililer* eseri Antonious'ı çileden çıkarmıştı. Bu triumvir, hatibi idam ettirmekle yetinmedi: Başını ve konuşmalarını yazan elini, Roma Forumu'ndaki kürsüye çivilemişti.[23]

Böyle bir gösteriyi Octavianusus'un emretmiş olması pek muhtemel değil, ancak bunu engellemeye çalışması da aynı derecede muhtemel değil. Cicero, çark ederek onu gelecek vadeden genç bir adam olarak kutlamaya karar vermişti; ancak böyle deneyimsiz bir liderden gerekirse kurtulabileceğini özel olarak ima etmekten de geri durmamıştı. Bu öneri, ileride başvurmak üzere onu dosyalayan Octavianusus'un kulaklarına da ulaşmıştı.[24] Antonius artık bir müttefik olduğundan, Octavianusus'un Cicero'nun *Filipililer*'ine, alkışlarına ya da boş laflarına artık ihtiyacı kalmamıştı. Yani artık Cicero'ya ihtiyacı yoktu.

Üçlü yönetimin bir sonraki önceliği Brutus ve Cassius'u yasadışı ilan etmekti; ancak bu onları askeri olarak yenmeyi gerektiriyordu. Cicero'nun garip bir yankısı olarak, savaş 42 Sonbaharı'nda Trakya'nın *Philippi* kentinde gerçekleşti.[25]

Antonius, üçlü yönetim tarafından birliklerin başına yerleştirilirken, Lepidus Roma'yı yönetmek üzere arkada kaldı. Octavianusus, lejyonlarını Makedonya'ya çıkardı, ancak aniden hastalandı ve savaş alanına bir sedye üzerinde geldi. Elverişsiz konumuna ve güçlendirilmiş hatlara karşın Antonius, Cassius'u

ve ardından Brutus'u şaşırttı ve ikisini de intihara sürükledi. Ordulara komuta edebilecek tek triumvir tam bir zafer elde etmişti.

Kendine çok kızan Octavianusus, başkalarına saldırdı. Esirleri aşağılayacak ve hatta idam ettirecek kadar ileri gitti. Antonius, Brutus'un cesedini onurlandırdıktan sonra, Octavianusus'un onun cesedine saygısızlık ettiği ve başını büyük amcasının heykelinin önüne konmak üzere Roma'ya gönderdiği söylenir. Neyse ki baş, onu taşıyan geminin batması sırasında kayboldu. Octavianusus, geri döndüğünde, şehrin vatandaşlarının bir sonraki hamlesi nedeniyle korkudan titrediğini gördü. Artık olgunlaşmamış bir tiran olmak için fazla yaşlı olsa da hâlâ öyleymiş gibi davranıyordu.[26]

V

Bununla birlikte Octavianusus, kısmen doğaçlama bir kararlılık gösterisiyle, kısmen yardım alarak ve kısmen de vahşete daha disiplinli şekilde başvurarak özdenetimini yeniden kazandı. Philippi'den sonra Antonius, resmi olarak Caesar'in Partlara karşı seferine devam etmek için ama muhtemelen aynı zamanda İtalya'daki toprakları, hizmetine artık ihtiyaç duyulmayan askerlere dağıtma işinden kaçınmak için Doğu'da kaldı. Bu görev Octavianusus'a düştü ve bunu yerinden edilen mülk sahiplerini kızdırmadan ya da eski askerleri hayal kırıklığına uğratmadan yapmanın bir yolu yoktu. Bu arada, Sextus Pompeius Sicilya'daki üssünden Roma'nın diğer Akdeniz ülkelerinden buğday tedarikini yavaş yavaş kesmeye başlamıştı.

Kritik an, 41 yılında Octavianusus'un yeni görevden alınan askerlerle yapılacak bir toplantıya geç gelmesiyle ortaya çıktı. Gecikmeye öfkelenenler, düzeni korumaya çalışan bir yüzbaşıyı katlettiler. Octavianusus geldi, cesedi gördü, askerlerden gelecekte daha iyi davranmalarını istedi ve ödenekleri dağıtmaya

başladı. Onun bu sakinliği eski askerlerini öylesine utandırdı ki, katillerin cezalandırılmasını bizzat kendileri istedi. Octavianusus buna rıza gösterdi, ancak tek şartı sorumluların suçlarını kabul etmeleri ve diğerlerinin cezalarını onaylamalarıydı. Tehlikeli bir durumda cesaret ve soğukkanlılık –Philippi'den sonra belirgin olmayan nitelikler– göstermişti ve böylece itibarını geri kazanmaya başlamıştı.[27]

Bu, Antonius'un karısı Fulvia ve erkek kardeşi Lucius'un, çok fazla destek almadan önce onu devirmeye çalışmasına neden oldu. Lucius, Orta İtalya'daki müstahkem şehir Perugia'yı ele geçirirken, Fulvia Roma içinden ve çevresinden asker topladı. Hâlâ Doğu'da olan Antonius, neler olup bittiğini biliyordu ama aklında başka bir şey vardı. Kendini yeni Dionysos ilan edip buna göre giyinmiş ve Caesar'in uzun süredir ilişki yaşadığı Mısırlı Kleopatra'ya âşık olmuştu. Oysa onun Partlara karşı bir saldırı için para topladığı ve Roma için gıda tedarikini sağladığı söyleniyordu: Mısır'da ne altın ne de buğday vardı.[28] Aslında, böyle davranarak Octavianusus'a bir fırsat sundu.

Artık gerçek bir cephe komutanı olmadığının farkına varan Octavianusus, Perugia kuşatmasını, Caesar'in öldürüldüğü sırada onunla Makedonya'da bulunan iki arkadaşı Quintus Salvidienus Rufus ve Marcus Vipsanius Agrippa'ya devretti. Çok geçmeden Lucius'u teslim olmaya zorlayınca Fulvia'nın orduları ortadan kayboldu. Octavianusus bu kez de yetkisini yetkinliğinden şüphe duyduğu bir alanda kullanmaya çalışmak yerine, sağduyulu davranarak onu devretmişti [29]

Konu caydırıcılığa geldiğinde bu tür şüpheler ona yabancıydı. Başka bir isyanı önlemeye kararlı olan Octavianusus, üç yüz senatör rütbeli mahkûmu Roma'ya geri getirdi, onları ölüme mahkûm edip Caesar'in yakıldığı yerde kurban ettirdi. Bu tür uygulamalar uzun zaman önce kullanım dışı kalmıştı, ancak Octavianusus iki nedenden dolayı kuralı çiğnedi. Birincisi, şehirden gelecek herhangi bir isyana artık tahammül etmeyeceğini

göstermekti. İkincisi, Roma'nın ortasında bizzat kendisi kan dökerek, Julius Caesar'in öldürülmesinin intikamını almış olmakla övünebilirdi.[30]

VI

İmparatorluk artık bir düopoldü –Octavianusus ve Antonius, Lepidus'u Afrika'da saf dışı bırakmıştı– ama iki yarısı aynı şekilde yönetilmiyordu. Roma'da Octavianusus, gücü ele geçirdiğinde onunla ne yapacağını öğreniyordu. Hâlâ doğuda bulunan ve Philippi'den sonra ikisinden daha güçlü olan Antonius ise bu konuda bildiklerini de unutuyordu. İkisi de birbirinden hâlâ hoşlanmıyordu ve her biri diğerine daha az güveniyordu. Ancak ikisinden birinin bir amacı vardı ve ona göre davranıyordu. Diğeri ise o her eyleme geçtiğinde, tepki vermekle yetiniyordu. Bu, bir rekabet olmaktan çıkmıştı artık.

Perusia bu durumu gözler önüne serdi. Octavianusus önce toprakların yeniden dağıtımının hain akıntılarında gezinerek Roma'daki saygınlığı yeniden tesis etti. Ardından diğerlerinin üstün askeri becerilere sahip başkalarına emanet ettiği bir savaş kazandı. Son olarak önde gelen isyancıları halka açık biçimde idam ederek otoritesini yeni ayaklanmalara karşı güçlendirdi; bu, kurbanları açısından yeterince kesin ve niyetleri açısından daha fazla şiddeti önleyecek kadar açık bir şiddet eylemiydi. Octavianusus ileriyi düşünüyordu: Bir kararın bir sonraki kararı nasıl etkileyebileceğini.

Antonious'ın yapmadığı şey buydu. İmparatorluğun son bölüşümünden ona tüm Galya kalmıştı ama o Yunanistan'daydı –aksi yönde– Partlara karşı hamle yapmaya hazırlanıyordu. Aniden Galya'daki valisi öldü. Roma'da çok daha yakın olan Octavianusus oraya gitti ve on bir lejyon ele geçirdi. Bu, Partlara yönelik

saldırıyı erteleyen, birliklerine İtalya'ya geri dönme emri veren ve Sextus Pompeius ile birlikte Octavianusus'u tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kara ve deniz saldırısı planlayan Antonius'a doğrudan bir meydan okumaydı.

Ancak Antonius, ihtiyaç duyduğundan daha fazla gemi ve çok az asker getirmişti; çünkü Octavianusus Brindisi'yi de işgal etmişti. Octavianusus savaştan önce tekrar hastalandı, ancak hastalığı, her iki taraftaki birliklere dost olmaları ve liderlerinin barış yapmasını talep etmeleri için zaman verdi. O anda Antonious, kendisini Adriyatik'in ötesine taşıyan kararlılığını kaybetti: Sextus'u terk etti, Octavianusus'un Galya üzerindeki otoritesini kabul etti ve dikkatini tekrar Partlara odakladı. Ancak bunu yeni yerleşimini güvence altına almadan –ya da öyle düşünüyordu– yapmadı. Karısı Fulvia başarısızlığa uğrayan hükümet darbesinden kısa bir süre sonra ölünce, Antonious "sadece tek isimli" olan "delikanlı"nın sevgili kız kardeşi Octavia ile evlendi.[31]

Octavianusus'un tüm bunları planlamış olmasına imkân yok.[32] Öfkeli eski askerlerinin bir yüzbaşıyı öldüreceğini, Fulvia ve Lucius'un Antonius'un desteği olmadan isyan edeceğini, Galya valisinin öleceğini, Antonius'un lojistik hesaplarını yanlış yapacağını, kendi birliklerinin ve Octavianus'un birliklerinin savaşmayı reddedeceğini ya da Antonius'un rotasını değiştirip kız kardeşiyle evleneceğini tahmin edemezdi. Perikles'in aksine, Octavianusus asla koşullu olaylardan nedensel zincirler oluşturmaya çalışmadı.[33]

Bunun yerine, hedeflerini gözden kaçırmadan fırsatlardan yararlandı. Antonious'ın tökezlediği yerde sonraki adımları önceden gördü. Octavianusus bataklıklardan kaçınırken pusulasına bağlı kaldı; Antonious ise neredeyse o bataklıkları aramış, onlara saplanmış ve sonra onlara ilgisini kaybetmiş görünüyor. Plutarkhos bunun "boş gösterişlerle ve zafer için kararsız girişimlerle dolu olduğu" sonucuna varır.[34]

VII

Aynı şey, Octavianusus'un şimdiye dek karşılaştığı en çetin düşman olan Sextus Pompeius için kesinlikle söylenemezdi. Babası Pompeius'in en büyük başarısı, Akdeniz'i korsanlardan kurtarmaktı; ancak Sextus, bunların siyasi olarak kullanılabileceğini fark etti ve Sicilya'dan, zamanı geldiğinde korsanlığı yeniden canlandırmaya hazırdı. Bu, Roma ve çevresi, özellikle Mısır'dan gıda ithalatına büyük ölçüde bağımlı olduğundan bir tehlikeydi. Sextus böylece Romalıları boyunlarından olmasa da en azından midelerinden yakalamış olacaktı.

Antonius'un Octavianusus'la uzlaşması Sextus'un canını sıkmıştı ve 40 yılının sonunda İtalya'yı abluka altına aldı. Bu durum Roma'da bir isyana neden oldu ve Octavianusus öfkeli gazilerle olan başarısını hatırlayarak ayaklanmayı tekrar bastırmaya çalıştı. Ancak bu kez taş yağmuruna tutuldu ve Antonius onu kurtarmak üzere askerlerini aceleyle göndermemiş olsa, öldürülebilirdi. Artık kimse Octavianusus'un cesaretinden şüphe edemezdi. Ama bunu kanıtlamak için hayatını tehlikeye atmış, sadece Antonius'un öngörüsüzlüğü sayesinde kurtulabilmişti. Zira bu, çileden çıkaran rakibini öldürmeden ondan kurtulmak için son şansı olacaktı.[35]

Sextus'la yapılan müzakereler başarısız olunca, Octavianusus Sicilya'yı işgal etmeye ve ikmal yollarını kalıcı şekilde güvence altına almaya karar verdi. Bununla birlikte, deniz savaşı deneyimi olmadığı için Sextus, gemilerden biri Octavianusus komutasında olan Roma filolarını yenmekte hiç zorluk çekmedi. Böylece imparatorluğun yarısının hükümdarı kendisini Messina Boğazı'nın İtalya tarafında, sadece birkaç kişi hayatta kalmış, yiyecek ya da erzakı kalmamış ve en iyisini umarak tepelerde ateş yakmak dışında yardım çağıracak hiçbir yolu olmayan bir gemi kazazedesi olarak buldu. Neyse ki oradan geçen bir lejyon

bunları görüp Octavianusus'u kurtardı ve Octavianusus ertesi gün fırtınanın donanmasını yok edişini izledi.[36]

Ama görünüşe göre hastalanmadı, umutsuzluğa kapılmadı ya da Sicilya'yı yeniden ele geçirmeyi düşünmedi. Bunun yerine, kuvvetlerini yeniden topladı, Sextus'un akınlarına karşı İtalyan kıyılarını güvenceye aldı ve –Galya'yı yatıştırma görevinden henüz dönmüş olan– Agrippa'yı bir sonraki taarruzun başına getirdi. O sırada yirmi dört yaşında olan Agrippa, Octavianusus'tan daha fazla deniz savaşı deneyimine sahip değildi. Ancak Octavianusus kriz zamanlarında kararlılık göstermekle yetinirken, Agrippa kendini Xerxes'e layık bir ölçekte hazırladı. Ormanlarla kaplı dağların gizlediği iki gölü denize bağlayarak topografyayı değiştirdi. Ormanlar savaş gemileri inşa etmek için odun sağlıyordu, göller mürettebat için eğitim tesisleri hâline gelmişti ve dağlar tüm bunları sadece açık denizden neler olduğunu tahmin edebilen Sextus'tan saklamıştı.[37]

Toplam iki yıl sürdü ama 36'da Agrippa hazırdı. Üç filo Sicilya'da birleşecekti: Kendi filosu, Antonius'un tedarik ettiği gemilerden oluşan bir diğeri ve Afrika'dan yola çıkan Lepidus komutasındaki üçüncü bir filo. Ancak ilk ikisi fırtınaya yakalandı ve sadece Lepidus başarılı bir şekilde karaya asker çıkardı; bunun üzerine Sextus'la işbirliği yapmaya başladı. Sextus, Octavianusus'u yine şaşırtmış ve küçük düşürmüştü: Orduları onu bulana kadar bu kez Sicilya kıyılarında mahsur kalmıştı. Bu Octavianusus'un yıllar içinde üçüncü kurtarılışı oldu.

Ancak Agrippa, filosunun yeterli bir bölümünü kurtarmayı başarmış, sürgüne gönderdiği Sextus'un filosunu bozguna uğratmış, Sicilya'nın yönetimini, bir kez daha taraf değiştiren Lepidus'un idaresine bırakmıştı. Uzun süredir fiziksel bir çöküş yaşayan Octavianusus bu savaşta yer almadı, ancak sembolik bir zafer kazanacak kadar kısa bir sürede iyileşti. Lepidus'un birçok kez taraf değiştirmesi yüzünden şüphe duyan Octavianusus bir gün onun kampına tek başına ve silahsız geldi. Birkaç darbe aldı,

kan kaybetti ve geri çekilmeye başladı, ancak adamların cesaretine hayran olarak onu takip ettiklerini gördü: Bu sefer kurtarılmaya ihtiyacı yoktu.[38]

Böylece Octavianusus Sicilya'da –stratejisinden çok gösterisiyle– zafer kazandı: Agrippa'nın sıkı desteğine güvenerek hayatını defalarca riske attı. Ancak zafer elde edildikten sonra Octavianusus kendini toparladı. Lepidus'u üçlü yönetimden ayrılmaya zorladı, ancak onurlu bir şekilde emekli olmasına izin verdi: idamlar ya da vücut parçalarının sergilenmesi yoktu. Geriye Octavianusus'un Roma dünyası üzerindeki egemenliğine karşı koyacak sadece Antonius kalmıştı. Ve Octavianusus bu kez rakibinin kendisini yenmesine izin verecek kadar sağduyuluydu.

VIII

Partlarla savaşacağına sık sık söz veren Antonius, bunu yapmayı daha fazla erteleyemezdi.[39] Octavianusus ve Agrippa Sicilya'nın fethini tamamlarken, 36 yılında seferine başladı. Antonius erzak ve para için eski ve müstakbel sevgilisi Kleopatra'ya güveniyordu ki bu, Octavianusus'un kız kardeşiyle evlenmemiş olsaydı olabileceğinden daha büyük bir incelikti. Devletin gerekçeleri her iki ilişkiyi haklı çıkarmada pek de yeterli olmazdı ki bu da Antonius'un öngörmediği bir başka sorundu. Kleopatra'yla ikiz çocuklarının olması da durumu kolaylaştırmıyordu. Kleopatra'nın Julius Caesar'ın tek biyolojik oğlunun annesi olduğu iddiası da muhtemelen doğruydu: Genç adamın adı tehlikeli bir şekilde Caesarion'du.[40]

Antonius nasıl metresleri, evliliği ve siyaseti kötü bir şekilde idare ettiyse, Partlara karşı yürüttüğü askeri operasyonlar için de aynısı geçerliydi. Sefere geç başlamış, kış gelmeden tamamlayamamıştı, sonra yanlışlıkla bir casusa planlarını açıkladı, sonra yol boyunca müttefiklerinin sadakatini sağlayamadı ve

son olarak ikmal trenine o kadar yetersiz bir koruma sağladı ki Partlar onu yok etti. Bu noktada, kar fırtınaları arasında Suriye kıyılarına doğru masraflı bir geri çekilme emri vermekten başka çaresi yoktu ve Kleopatra onu yeniden donatmak için zaman ayırdı. Yine de Antonius Roma'ya her şeyin yolunda olduğunu bildirdi.

Octavianusus buna inanmadı ama onun sözüne uydu. Antonius'un yenilgilerini memnuniyetle karşılıyormuş gibi görünmesinin rakibini daha da kızdıracağını bilerek zafer kutlamaları yapılmasını emretti. Ardından, Antonious'ın mesajlarının onlara ihtiyacı olmadığını kanıtladığını ileri sürerek takviye birlik göndermekten vazgeçti. Yine de Octavianusus, onun gelişinin Kleopatra'nın erzaklarıyla birlikte sadece durumu daha da karmaşık hâle getireceğine güvenerek Octavia'yı Yunanistan'dan erzakla gönderdi. Antonius ikmali kabul etti, ancak Octavia'yı Roma'ya geri gönderdi, bu da Mısır Kraliçesi ile ilişkisinin yeniden başladığına dair söylentileri güçlendirdi. Octavianusus, Antonius'un kendini şişirerek bunları yakında doğrulayacağına güvenip bu söylentileri söndürmemeyi tercih etti.[41]

Bu olduğunda, Antonius'un bir vasiyetnameyi –sözde dokunulmaz olarak– Roma'nın bakire kızlarına emanet ettiği duyulmuştu. Octavianusus vasiyetnameyi teslim etmelerini istedi ve onlar reddedince de vasiyetnameye el koydu. Geleneğin ihlali şok ediciydi: Ancak Octavianusus haklı olarak vasiyetnamenin içeriğinin daha da sarsıcı olacağına dair bir kumar oynadı ve haklı çıktı. Vasiyetname, Caesarion'u Julius Caesar'ın oğlu olarak tanıyor ve Antonius'un İtalya'da ölse bile Mısır'da Kleopatra'nın yanına gömülme isteğini iletiyordu.

Antonius Romalıların gözünde artık Romalı değildi: Eğer imparatorluğu yönetirse, imparatorluğun da Romalı olmaktan çıkacağından korkuyorlardı.[42] Bu dönüşü olmayan bir noktaydı. Her şeyi Octavianusus ayarlamıştı, Antonius gaflete düştü ve geriye sadece savaşın çözülmesi kaldı. Bunun için 31 yılının eylül

ayında Actium yakınlarındaki Yunan kıyılarında denizde tek bir önemli savaş gerekiyordu. Antonius ve Kleopatra gemilerini ve ordularını limana ve çevresine yerleştirdiler, ancak Octavianusus ve Agrippa onları sıkıştırarak ikmal yapılmasını engellediler. Firarlarla boğuşan Antonius, kaçmaya çalışırken filosunun çoğunu kaybetti: Daha sonra Kleopatra'yla birlikte başka hiçbir savunma aracı kalmadan Mısır'a kaçtılar. Plutarkhos, Antonius'un "yıkımını başlatan ve daha sonra onu tamamlayacak kadının peşinden gitmek için her şeyden vazgeçtiğini" kaydeder.[43]

Octavianusus onları takip etmekte acele etmedi ama 30 Yaz'ında İskenderiye'yi işgal etti ve çok az direnişle karşılaştı. Antonius ve Kleopatra intihara teşebbüs etti; Antonius beceriksizce hançerle, Kleopatra ise zarifçe (eğer efsane doğruysa) engerek yılanıyla.[44] Octavianusus'a ise sadece henüz genç bir delikanlı olan talihsiz Caesarion'u idam ettirmek ve o zamanlar Roma'dan çok daha etkileyici olan bu büyük şehri gezmek kaldı.[45] Octavianusus, tarihi tam bir döngüye sokmak için Büyük İskender'in mezarına saygılarını sundu. Tabut açıldı, ancak mumyalanmış cesede bir taç yerleştirirken, bilinen dünyanın yeni hükümdarı yanlışlıkla eski hükümdarın burnunu kırdı.[46] Hesap hatalarının pek bir önemi yoktu.

IX

Çünkü Octavianus hiçbir zaman İskender'i örnek almadı.[47] Makedonyalı, sınırları ancak başarısızlıklarla öğrendi. Askerleri Himalayalar'ın hemen yakınında ona daha ileri gidemeyeceklerini söylemek zorunda kalmıştı. Octavianus başarı peşinde koşarken kısıtlamaları gördü ve bunları gözden kaçırdığı birkaç durumda da hızla kendini düzeltti. Dolayısıyla strateji ona doğuştan gelmişti: İstekleri ile yeteneklerini nadiren karıştırırdı. İskender hayatını bunu yaparak geçirdi ve ikisinin aynı şey olmadığının

farkına varması uzun sürmedi. Babil'de –yorgunluk, hastalık ve hayal kırıklığı yüzünden– otuz üç yaşında öldü.[48] Octavianusus o yaştaydı ama neredeyse üç yüzyıl sonra İskenderiye'de İskender'den geriye kalanları görüp onlardan ders aldığı gün hayatının sadece üçte birini tamamlamıştı.

Elbette Octavianusus, hastalıklarından ve karşılaştığı birçok riskten kurtulduğu için şanslıydı, ama aynı zamanda güçlü yanlarını kullanma ve zayıflıklarını telafi etme konusunda İskender'den daha dikkatliydi. "Doğrudan ve dolaylı yaklaşım sanatını bilen kişi zafer kazanacak," diye yazıyor Sun Tzu, her zamanki gibi tüm olasılıkları kapsıyor gibi görünerek. Ama sonra ekliyor: "Manevra sanatı böyledir."[49]

Üstat Sun'a göre doğrudan yaklaşımlar yalnızca yetenekler isteklere yaklaştığında işe yarar. Bolluk size istediğiniz her şeyi sağlar: Manevralara çok az ihtiyaç vardır. Ancak çoğu zaman yetenekler yetersiz kalır. Octavianus'un sorunu da buydu. Yetersizlik dolaylama ister ve bu da, der Sun Tzu ısrarla, manevra gerektirir:

> Gücün [varken], aciz gibi davran; aktifken, hareketsiz. Yakındayken, uzaktaymış gibi görün; uzaktayken, yakın. Düşmanı cezbetmek için ona yem sun; düzensiz gibi görün ve ona saldır... O odaklandığında ona karşı hazırlan; güçlü olduğu yerde ondan kaçın... Aşağı gibi davran ve kibrini cesaretlendir... Onu baskı altında tut ve yıprat.

Dolayısıyla aynı anda akılda tutulan zıtlıklar "stratejist için başarının anahtarıdır". Sanki –ne kadar olasılık-dışı da olsa– Sun Tzu, F. Scott Fitzgerald'ın habercisi gibi görünüyor. Ama sonra bilge, sanki kendisiyle çelişiyor ve ekliyor: "Bunu önceden tartışmak mümkün değil."[50]

Zaferler birbiriyle bağlantılı olmalıdır: Aksi takdirde hiçbir yere varamazlar. Ancak öngörülemeyen fırsatlardan kaynaklandıkları için tahmin edilemezler. Bu nedenle manevra yapmak,

planlama ve aynı zamanda doğaçlama gerektirir. Tek bir arenada kazanılan küçük zaferler başka yerlerde daha büyük zaferlere zemin hazırlar ve zayıf rakiplerin güçlenmesini sağlar.[51] Bu da bizi, Actium'da daha doğrudan bir yaklaşımı seçebilecek duruma gelene kadar, sınırlı kaynaklarını kullanan, şaşkın Antonius'un etrafında dönüp duran genç Octavianusus'a geri götürür.

X

"[B]iz çok uzun bir yol kat ettik," demişti bir şair Octavianus'a, 29 yılında İskenderiye'den döndükten kısa bir süre sonra. "Dumanı tüten atlarımızı çözmenin zamanı geldi artık."[52] Şair Vergilius, şiir ise *Georgics*'ti ve Octavianus'un, yazarın ve birkaç arkadaşının, birkaç gün boyunca 2.118 heksametrisinin tamamını yüksek sesle okumasını dinlediği söylenir.[53] Bu bir destan değildi –*Aeneas* daha sonra gelecekti– ve olay Octavianus'un son biyografi yazarlarını öylesine şaşırttı ki bunu görmezden geldiler. Dünyanın en güçlü adamı ekinlerin rotasyonu, üzümlerin yetiştirilmesi, sığırların ıslahı ve arıların bakımı hakkında bu kadar uzun bir talimatnameyi günlerce sabırla dinlemeye neden razı olsun ki? Daha önceki bir biyografi yazarı olan John Buchan, Octavianus'un yavaşlamaya, etrafına bakmaya ve artık rakibi olmadığı için gücü nasıl kullanacağını düşünmeye hazır olduğunu öne sürüyordu. Denizcilikten tarıma geçiş yapıyordu.[54]

Yükselen Octavianus on beş yılını Antonius, Cicero, Cassius, Brutus, Fulvia, Lucius, Sextus, Lepidus, Kleopatra ve Caesarion'un yanı sıra Roma senatosu, çeteleri, hastalıkları, fırtınalar ve gemi kazaları, hatta bir kuyruklu yıldızın yarattığı tehditleri savuşturmak, satın almak, atlatmak, ortadan kaldırmak ya da bunlardan yararlanmakla geçirmişti. Bunu becerikli bir şekilde yaptı ama hızını ayarlayamadı. Sürekli inisiyatifi ele geçiriyor,

kaybediyor ve yeniden kazanmak zorunda kalıyordu. Bu böyle devam edemezdi. Hiçbir at sonsuza kadar koşamaz.

Actium'dan sonra Octavianus olayların onu kontrol etmesine izin vermek yerine kendisi onları kontrol etmeye başladı. Partlara karşı yeni bir seferi erteledi. Yerel yöneticileri –Yahudiye'deki Herod buna bir örnekti– zor eyaletlerin başına getirdi. Eski askerlere toprak ve uzun vadeli destek vererek onları yerleştirdi. Zafer kutlamalarını kabul ederek, oyunlar düzenleyerek ve İskenderiye'ye rakip olacak bir inşa programı başlatarak Roma'nın gözüne girdi. Ancak kibrin tehlikelerini bildiği için alçakgönüllülüğü de elden bırakmadı. Zafer kutlamalarını uzatmak yerine aceleye getiriyordu, lüksten uzak bir yaşam tarzı benimsemiş ve gezilerden dönerken gösterişli karşılanmamak için gizlice şehre girmişti. Otoritesinden feragat ediyormuş gibi görünerek otoritesini sağlamlaştırdı. 27 yılının ilk gününde beklenmedik bir şekilde tüm sorumluluklarından vazgeçmesi bunun en çarpıcı örneğiydi. Şaşıran senatonun bunu yasaklamaktan ve Octavianus'a *princeps* ("ilk vatandaş") unvanının yanı sıra yeni bir isim vermekten başka çaresi yoktu: Augustus.[55]

Gerçekte yaptığı şey cumhuriyetten vazgeçmekti ama öylesine yavaş ve öylesine incelikle –her aşamada belirgin faydalarını göstererek– yaptı ki Romalılar yeni çevrelerine uyum sağlayacak ve hatta onu benimseyecek, ne kadar değiştiğinin farkına bile varmayacaklardı. Kendileri de ekinlere, üzüm bağlarına, sığırlara ve arılara dönüşeceklerdi. Çünkü Xerxes, Perikles, İskender ve Julius Caesar'in –ki Octavianus'a en büyük armağanı onu erken tahta geçirmek olmuştu– aksine Caesar, Augustus zamanı bir müttefik olarak görüyordu. Tarihçi Mary Beard'ın da belirttiği gibi hiçbir şeyi ortadan kaldırmasına gerek yoktu. Zamanı bir şeyleri geliştirmek için kullandı.[56]

Geliştirdiklerinden biri, yumuşak bir eldiven içindeki demir bir yumruk gibi beklerken, senatoya ve hukukun üstünlüğüne saygıyı yenileyen anayasal bir çözümdü. Bir diğeri ise imparatorluğun istikrara kavuşturulmasıydı: Augustus'a göre imparatorluk

yeterince büyüktü. Birkaç sınır düzenlemesinin ötesinde, daha fazla genişlemesine gerek yoktu. Bir diğeri de ulusal bir destandı. Roma'nın Homeros'u yoktu, bu yüzden *princeps* ona bir tane sağlayacaktı. *Aeneas*, *İlyada* ve *Odysseia*'dan farklı olarak ismarlama bir eserdir. Augustus bu eserin yazılmasını teşvik etmiş, yazarını desteklemiş ve memnuniyetsiz Vergilius ölüm döşeğindeyken onun yakılmasını istediğinde el yazmasını alevlerden kurtarmıştır.

Aeneas, bu alevlerden kaçtıktan ve sayısız sınavdan sağ çıktıktan sonra, tanrılar tarafından tercih edilen bir imparatorluk hâline gelen Roma'yı kuran bir Troya prensidir. İktidara giden yolda o da Octavianus olabilirdi, "bir oraya bir buraya / akın ediyordu düşünceleri, titreyen bir ışık gibi hızlı, ele alıyordu planların her çeşidini."[57] Ancak ünlü bir kehanet dışında; "Bir tanrının oğlu, Altın Çağı geri getirecek,"[58] Vergilius, Augustus'un gücü nasıl kullanabileceği hakkında çok az şey söyler. *Aeneas* Roma'nın geleceğine değil, geçmişine bakar. Denizciliği kutlar, tarımı değil.

O hâlde *princeps* neden bu çok uzun şiiri toprağa ekmeyi –ve korumayı– bu kadar değerli görmüştür? "Şiirsel algının büyüklüğü," der romancı Hermann Broch ölmekte olan şaire, "ve dolayısıyla senin büyüklüğün, Vergilius, tüm hayatı (...) tek bir araştırmada, tek bir eserde, tek bir bakışta kavrayabilme yeteneğinde yatar." Peki strateji ve devlet yönetimi, birbirleriyle olan bağlantıları kavrama yeteneği midir? Nereye gittiğinizi görmek için nerede olduğunuzu bilmek midir? Aksi takdirde, dolaylı bir yaklaşımın –ister Odysseia'nın sapışları ve dönüşleri ister Octavianus'un araştırmaları ve değişimleri olsun– İthaka'ya ya da başka bir yere nasıl ulaşabileceğini anlamak zordur. Broch'un Augustus'u haklı bir şekilde, "Gelecekteki şöhretimin bir parçası da, Vergilius'un arkadaşı olmam," sonucuna varır.[59]

XI

Buna karşın Augustus'un bile kontrol edemediği bazı şeyler vardı: Bunlardan biri ne yazık ki kendi ailesiydi. Büyük amcası gibi o da cumhuriyetten vazgeçmenin imparatorluğu veraset belirsizliklerine maruz bırakacağını anlamıştı. O zamanlar bu makûl bir pazarlık gibi görünüyordu çünkü Roma boşanma ve evlat edinme konusunda sonraki çoğu monarşiden daha hoşgörülüydü. Bu, kimin kimi doğurduğuna bağlı olmaksızın haleflerin yetiştirilmesine –ve en ümit verici olanlarla bağlantı kurma fırsatlarına– olanak sağlayacaktı.[60]

Yine de talihsizlik Augustus'u kendi ailesini yetiştirirken (bu kelime çok güçlü değil) yakaladı. Dört kez evlendi ama sadece üçüncü eşinden bir çocuğu oldu: Julia, tüm zekâsına ve kendine güvenine rağmen bir kadın olarak onun yerine geçemezdi.[61] Geriye bir alternatif olarak evlat edinme kalıyordu ve Augustus'un *princeps* olarak en büyük önceliği yeni bir Octavianus yetiştirmekti. İlk tercihi, kız kardeşi Octavia'nın ilk evliliğinden olan ve çok beğenilen oğlu Marcellus'tu.[62] Augustus onu Julia henüz dört yaşındayken evlendirdi, ancak Marcellus yirmi bir yaşında ani bir hastalıktan öldü ve Vergilius onu Aeneas'ta onu kayıp bir ruh olarak dokunaklı bir şekilde tasvir etti.[63] Sonraki olasılıklar, Augustus'un son ve uzun süreli karısı Livia'nın önceki evliliğinden olan oğulları Tiberius ve Drusus'tu. Ancak Drusus bir binicilik kazasında aldığı yaralar yüzünden yirmi dokuz yaşında öldü. Tiberius'un sağlığı yerindeydi ama o ve *princeps* birbirlerine güvenmiyorlardı; bu da Augustus'un bir halef bulmak için daha fazla manevra yapmasına neden oldu.

Seçeneklerini genişletmeyi uman Augustus, Marcellus'un ölümünden sonra Julia'yı kendisinden çok daha yaşlı ve askeri zaferlerinin çoğunun arkasındaki deha olan Agrippa ile evlenmeye zorladı. Üçü erkek olmak üzere beş çocukları oldu, ancak Gaius ve Lucius genç yaşta öldü ve üçüncüsü, Agrippa Posthumus

–yani babasının ölümünden sonra doğan– gençliğinde azılı bir haydut oldu. Artık çaresiz kalan Augustus, Tiberius'tan sevdiği karısından boşanmasını ve nefret ettiği Agrippa'nın dul eşiyle evlenmesini istedi. Julia da ona karşı farklı duygular içinde değildi ve bu mutsuz birliktelikten sadece bir çocuk dünyaya geldi, o da bebeklik döneminde öldü. Ardından Tiberius, Augustus'a meydan okuyarak kendini Rodos adasına sürgüne gönderdi. Orada, cinsel kaçamakları Romalıları bile şoke etmeye başlayan Julia'dan boşandı ve bunun üzerine Augustus onu İtalya kıyılarındaki daha küçük ve daha ıssız Pandateria adasına sürgüne gönderdi. En iyisini ümit eden Augustus, MS 4 yılında ve altmış yedi yaşındayken Tiberius ve Agrippa Posthumus'u evlat edindi, ancak her ikisine de pek güvenmiyordu.[64]

Beş yıl sonra –zamanın standartlara göre herhangi bir şeyi yönetmek için çok yaşlı olan– *princeps* en büyük askeri yenilgisini yaşadı. Uzun zamandır imparatorluğun genişlemesine karşı çıkıyordu ama bu, imparatorluğun sınırlarını düzeltmeye engel değildi. Bu nedenle Roma egemenliğinin Ren'den Elbe'ye kadar uzatılmasını onayladı; böylece Tuna Nehri'yle birlikte Kuzey'den Karadeniz'e uzanan çoğunlukla nehirlerden oluşan sınır kısalacaktı.[65] Haritalarda fikir iyi görünüyordu ama Romalıların çok az şey bildiği, yoğun ormanlık bir bölge olan Germania'nın pasifleştirilmesi gerekiyordu. Bu görev Publius Quinctilius Varus'a düşmüştü ve o da derhal harekete geçince, üç lejyonu Teutoburg'da feci bir pusuya düşürüldü. Yaklaşık on beş bin adam esir düştü ya da öldürüldü –günümüze ulaşan kalıntılar bu kişilerin özellikle korkunç yöntemlerle öldürüldüğünü gösteriyor– ve Augustus neredeyse bir gecede tüm ordusunun onda birini kaybetti.[66]

Öfkesinin aylarca sürdüğü, kafasını duvarlara vurduğu, kendi kendine konuştuğu, tıraş olmayı reddettiği, kimseyle görüşmediği söylenir: Lear-gibi ama ne bir fundalık, ne bir fırtına ne de bir soytarının tesellileri olmadan. Sonunda, uzun yaşamına rağmen ne imparatorluğunu ne de veliahtlığını güvence altına

alamadığının bilincine vararak kendini toparladı. Öleceğini anladığında yapabildiği en iyi şey, Agrippa Posthumus'u sürgün edildiği adada şaşırtmak –ve genç adamın değişmediğini anladıktan sonra– Octavianus'un neredeyse yarım yüzyıl önce Caesarion için duyduğundan daha büyük bir pişmanlık hissetmeden onu öldürtmek oldu. Küskün Tiberius'un yeni Caesar olacağı artık anlaşılmıştı.

Augustus yetmiş yedinci yaş gününden kısa bir süre sonra, Napoli yakınlarında, gerçek babasının öldüğü evde öldü: Tarih 19 Ağustos 14'tü. Karakteristik olarak, son sözlerini hazırlamıştı: "Roma'yı çamurdan inşa edilmiş olarak buldum: Onu size mermer olarak bırakıyorum." Ama sonra, tüm sıkıntılarına rağmen onu asla tam olarak terk etmeyen bir hafiflikle soruyordu: "Hayat komedisindeki rolümü yeterince iyi oynadım mı?" Ve sonra sanki Shakespeare sahneden çıkışını kararlaştırmış gibi ekliyordu:

> Sizi memnun ettiysem nazikçe belirtin
> Takdirlerinizi sıcak bir veḍayla.[67]

Augustus'un hayatı üzerine yazdığı büyük romanında John Williams, Julia'nın babasına hâlâ konuşurlarken sorduğu soruyu hatırlatır: "Buna değdi mi? (...) Kurtardığın bu Roma, inşa ettiğin bu Roma? Yapmak zorunda kaldığın her şeye değdi mi?" *Princeps* uzun bir süre ona bakar ve sonra gözlerini kaçırır. "Öyle olduğuna inanmak zorundayım," diye yanıtlar sonunda. "İkimiz de buna inanmalıyız."[68]

XII

Belki de öyleydi. Roma'nın sonraki tarihi, egemen ailelerin işlevsizliğinin yanı sıra imparatorluğun çevresinin tehlikeye

atılması konusunda o zamana kadar eşi görülmemiş örnekler sunuyordu: Yine de en katı hesaplamaya göre, imparatorluk Augustus'un ölümünden sonra dört buçuk yüzyıl boyunca hayatta kaldı. Roma 476 yılına kadar "düşmedi". Konstantin tarafından kurulan Bizans imparatorluğu bin yıl daha yaşayacaktı ve Roma imparatorluğunun Hıristiyanlaştırılmasındaki rolü en az Augustus'un imparatorluğu kurmasındaki rolü kadar önemli olacaktı. Roma egemenliğinin Avrupa'daki bir kalıntısı olan Kutsal Roma İmparatorluğu, 800 yılında Şarlman'la –unvanlarından biri "en sakin Augustus"tu– ortaya çıktı ve Napolyon onu bir kenara süpürene kadar bin yıl ayakta kaldı. O bile –Augustus döneminde kurulan ve Octavianus'un doğumundan altı yüzyıl kadar önce Roma'nın eski krallarına kadar uzanan bir pozisyon olan– *pontifex maximus*'un yönetimi altında bizim geleceğimize kadar dayanması muhtemel görünen Roma Katolik Kilisesi ile denemekten daha iyisini biliyordu.

Uzun ömürlülük, imparatorlukların doğal bir özelliği değildir. Çoğu yükselmiş, düşmüş ve unutulmuştur. Diğerleri ise ilham verdikleri efsaneler, ürettikleri sanatlar veya arkalarında bıraktıkları harabeler dışında pek az şeyle hafızamızda kalmıştır: Bugün kim, Xerxes'in Pers'ini, Perikles'in Atina'sını veya İskender'in Makedonya'sını örnek alır ki? Ancak yine de Roma, tıpkı Çin gibi farklıdır. Dil, dini inanç, siyasi kurumlar, hukuki ilkeler, teknolojik yenilikler ve imparatorluk yönetimi gibi mirasları, kendilerini doğuran rejimlerin tekrarlanan "çöküşlerinden" sağ çıkmıştır. Eğer Soğuk Savaş sonrası dönem gerçekten de "Batı" ve "Doğu" arasında bir mücadeleye tanıklık edecekse, bu durum –çok uzun bir süre boyunca pek çok krizden geçerek *yetişen*[69] zihin imparatorlukları– Roma ve Çin *kültürlerinin* dayanıklılığını yansıtacaktır.

Augustus Roma'nın en becerikli yetiştiricisiydi. Tartışmasız bir otoriteye sahip olduktan sonra, bunu –Vergilius'un asmalarından biri gibi– başarısız bir cumhuriyeti şu anda bile

çoğumuzun fark ettiğinden çok daha fazla yeşeren bir imparatorluğa dönüştürmek için kullandı. Bitkiler belli bir şekilde olgunlaşmaya zorlandıklarının farkında değildir, ancak sağlam bir şekilde köklenir ve dikkatle bakılırsa işbirliği yaparlar. *Princeps*, böyle bir bahçeciliğin gerektirdiği zamana sahip olduğu için şanslıydı. Bu zamanı verimli bir şekilde kullanırken, kendi içinde ekim için bir amacın yanı sıra hasat sırasında da kendine hâkim olmayı geliştirdi.

Sonunda başarısız olmaktan korktu ve bir anlamda da oldu: kendisini eğittiği gibi bir halef yetiştirememişti. Ölmekte olan Augustus varislerinin suistimallerini önceden görebilseydi, dehşete düşerdi: Neron sadece kırk yıl sonraydı.[70] Ancak Roma, Çin'in de olduğu gibi, korkunç derecede kötü yöneticilerden kurtulacak kadar sağlamdı.[71] Her ikisi de bunu çeşitlendirme yoluyla başardı: Tek bir güç çeşidine bağlı kalmadan, bahçeler ve dayanıklı ormanların yaptığı gibi ekosistemler hâlinde büyüdüler.

Bu nedenle Augustus'un Sun Tzu hakkında hiçbir şey bilmediği hâlde ondan bu kadar çok şey anlamış olması daha da ilginçtir. Bunun açıklaması –dilbilgisinin dillere yaptığı gibi– kültürleri engin zaman, mekân ve ölçekte destekleyen bir strateji mantığında yatıyor olabilir. Eğer öyleyse sağduyu, alışılmadık durumlarla karşılaştığında, birinci sınıf zekâların zihinlerinde aynı anda bulundurduğu çelişkilerden bir diğeri olabilir. Çünkü ilkelerin uygulanması, türetilmelerinden, ifade edilmelerinden ve kurumsallaştırılmalarından *önce gelmelidir*. Polonius gibi bulutlara bakıyor olabilirsiniz, ancak iki ayağınızın da yere sağlam basması gerekir.

4

Ruhlar ve Devletler

İç Savaş'ın sona ermesinden kısa bir süre sonra, genç bir Amerikalı, Kuzeydoğu Sibirya halkları arasında çetin iki yıl geçirdi. Bu kişi, Soğuk Savaş'ın "sınırlama" stratejisine öncülük eden, aynı adı taşıyan George F. Kennan'ın uzak bir akrabası George Kennan'dı. O sırada yirmi yaşında olan ilk Kennan, Amerika Birleşik Devletleri'ni Avrupa'ya bağlayacak bir telgraf sistemi için araziyi araştırıyordu: O zamanın denizaltı kabloları henüz güvenilir değildi, bu yüzden Britanya Kolumbiyası, Rus Alaskası, Sibirya ve Avrupa Rusyası üzerinden ve yalnızca Bering Boğazı'nı geçmeyi gerektiren bir kara hattı olasılığı daha makul bir girişim gibi görünüyordu. Proje, Atlantik kablosunun nihayet çalışmaya başladığı 1866'da suya düştü, ancak Kennan'ın bunu öğrenmesi aylar sonra olacaktı. Uzun mesafeli telgrafta bir geleceği olmadığı gibi kişisel bir dini kriz de yaşadı.

1870 tarihli *Tent-Life in Siberia* adlı kitabında Kennan yetiştirildiği Ohio Presbiteryenizminden, "salgın hastalıklar, fırtınalar, kıtlıklar, tutulmalar ve parlak Auroralar gibi doğanın tüm gizemli güç ve tezahürlerinin cisimleşmesi olduğu varsayılan kötü ruhlara ibadete" nasıl kolayca kayabileceğine dair itirafta bulunmuştu. Hıristiyanlık bu gibi zorluklarda teselli vermek konusunda şaşırtıcı derecede sığdı.

> Sibirya yerlileriyle yaşamış, onların karakterlerini incelemiş, kendilerini onları çevreleyen aynı etkilere maruz bırakmış ve mümkün olduğu kadar kendilerini onların yerine koyan hiç kimse, ne rahiplerin ne de takipçilerin samimiyetinden şüphe duymayacak ya da kötü ruhlara tapınmanın onların tek dini olup olmadığını merak etmeyecektir. Böyle durumlarda böyle insanlar için mümkün olan tek din budur.

Ortodoksluğa batmış ve bölgede uzun süreli deneyime sahip Ruslar bile, tanrılarının uzakta, kötü güçlerin ise yakında olduğunu görebiliyorlardı: "Bunun kanıtı olarak, şeytani öfkeyi bastırmak için gerçek putperestler gibi bir köpek kurban ettiler." Bir insanın eylemleri, diyor Kennan, "entelektüel olarak inandığı şeyden çok, açıkça anladığı şey tarafından yönetilir."[1]

Bildiğimiz tüm büyük kültürlerde dinin kökeninde, anladığımızın ötesinde yatana yönelik bu korku vardır. Ateizm çok az tarihsel sürekliliğe sahiptir. Ancak dinler çok-tanrılı olduğu –her felaket belirli bir tanrının kaprisi olduğu– sürece dini inançlar bir devletin yönetimi konusunda çok az sorun teşkil ediyordu. Tanrılar birbirleriyle çekişmeye o kadar çok zaman harcıyorlardı ki ölümlüler kendi aralarında bir tür denge oluşturmuşlardı. İnsanlar tanrılara saygı duyabilir ya da onları hiçe sayabilir ve hatta bazen onları var veya yok –ki bu Romalıların çok başarılı olduğu bir sanattı– ederdi.[2] Resmi otoriteye meydan okuyan belirli bir inanç dizisi yoktu.

Bu konudaki tek istisna, tanrılar arasındaki düşmanlıkları bir devlet kurmayı seçerek işleri daha da karmaşık hâle getiren tek bir Tanrı'nın müphemliği olarak gören Yahudilerdi.[3] İsrail tarihi, melekler ve peygamberler aracılığıyla eyleme geçen bu ilah ile krallar, rahipler ve hatta bir keresinde, yaralarındaki kabukları bir kül yığını üzerine kazıyan yaşlı bir adam kılığındaki seçilmişleri arasında hararetli bir tartışma hâline gelmişti.[4] Ancak Roma'nın ilk büyük modern tarihçisi Edward Gibbon'un

belirttiği gibi Yahudilik dışlayıcı bir dindi. "Seçilmiş" insanlar olarak Yahudiler, kimsenin dinini değiştirmeye çalışmadılar, bu yüzden devletleri hiçbir zaman Roma'nın emperyal özlemlerine sahip olmadı.[5] Augustus bu devleti Galya'yı, İspanya'yı veya Pannonia'yı yönettiği gibi, bir rakibin ortaya çıkmasından korkmadan yönetebilirdi.

*Princeps,** kendi saltanatı sırasında bu kapsayıcı diğer tektanrıcılığın ortaya çıkacağını bilemezdi. "Saf ve alçakgönüllü bir din," diye yazıyordu Gibbon, "insanların zihnine nazikçe sızdı, sessizce ve gizlice büyüdü, karşılaştığı muhalefetten beslendi ve sonunda başkentin kalıntıları üzerine Haç'ın muzaffer sancağını dikti." Gibbon, ihtiyatlı davranarak, Hıristiyanlığın yükselişini, kendi dinini yayma gayretine, ritüellerdeki esnekliğine, mucize iddiasına, ölümden sonraki yaşam vaadine ve tabii ki, "doktrinin kendisinin inancının gücüne ve (...) yüce Yazarının saltanat süren ilahi takdirine," bağlıyordu.[6] Yüzyıllar sürse bile, bu imparatorluk –Roma'nın asla yapamadığı gibi– küresel bir ölçekte gelişecekti.

Bununla birlikte, yinelenen bir ikilem de yok değildi: Tebaası neyi Caesar'e neyi Tanrı'ya borçluydu?[7] Devlet koruması olmadan Hıristiyanlık varlığını sürdürebilir miydi? Devlet, Hıristiyanlığın yaptırımı olmadan meşrutiyet iddia edebilir miydi? Bu meseleleri çözmek ortaçağ ve erken modern dönem zihinlerinin tüm dikkatini tüketecekti. Hıristiyanlığın Gibbon'un inandığı gibi Roma'nın "düşüş"üne mi neden olduğu yoksa Augustus'un mirasının öne sürdüğü gibi Roma'nın kurumsal ölümsüzlüğünü mü sağladığı bugün bile net değildir. Bu zıtlıklar o zamandan beri "Batı" medeniyetini şekillendirmiştir. En azından iki büyük imparatorluğa yol açarak. Stratejiler, amaçları bakımından paraleldir ancak –bizim düşündüğümüz gibi– en büyük azizlerden biri ve en büyük günahkârlardan biri tarafından bin yıl arayla tasarlanmıştır.

* Latince hükümdar. (ç.n.)

I

Augustinus kendini asla bir aziz olarak görmedi. Milattan önce 354 yılında küçük bir Kuzey Afrika şehri olan Thagaste'de doğdu, –büyük ölçüde kendi icat ettiği bir tür olan– otobiyografisinde, kendisini annesinin göğsündeyken bile açgözlü bir parazit olarak tasvir etmesiyle ünlüdür: "[Eğer] bebekler masumsa, bu zarar verme isteğinin değil, gücünün eksikliği yüzündendir." Yunanca öğrenmeden büyüdü çünkü denemeye zorlanmış, aritmetikten değil *Aeneas* kitabından etkilenmiş, Tanrı için değil Dido için ağlamıştır. Oyunlarda hile yaparak zamanını boşa harcadı. Ailesini endişelerine üzülmek konusunda pek de başarılı değildi. Zevki, güzelliği ve gerçeği yalnızca dünyevi şeylerde aradı: "Ufak bir çocuğa göre fazla günahkârdım."[8]

Ve üstelik bu, bir yeniyetme olarak cinselliği keşfetmeden önceydi. "Arzuyla tutuşmuştum (...) şehvetten deliriyordum (...) özüne kadar yozlaşmıştım ama yine de hâlimden memnundum." "Daha fazlasını anlat," diye fısıldıyordu okurları çağlar boyunca. O da öyle yaptı:

> İçimde kaynayan ergenlik seksi, kalbimi bulandıran ve gizleyen sisler yayıyordu. (...) Aşk ve şehvet birlikte içimde köpürüyordu. (...) Savruluyor ve dökülüyor, zinamın kavurucu denizinde çırpınıyordum. (...) Günlerden bir gün hamamda [babam] içimde canlanan aktif erkeklik belirtilerini gördü ve (...) bunu anneme anlatmaktan mutluluk duydu, çünkü (...)

Şimdiden yetti! Ama Augustinus, hiç utanmadan devam ediyor: *İtiraflar*'ının sayfalarını, o ve yoldaşlarının tüm meyvelerini –ki zaten ekşidirler– domuzlara vermek üzere kopardığı bir armut ağacına adar. "Biraz kahkaha, biraz eğlenmek uğruna zarar vermekten mutluydum (...) çünkü başkaları 'Hadi!', 'Yapalım şunu,' dediğinde kendimizi tutmaktan utanıyoruz."[9]

Bu, Yahudi-Hıristiyan geleneğindeki en ünlü ikinci meyve-veren ağaçtır ve Augustinus bu tuhaf eserinde –Tanrı'ya özel bir itiraf neden yayınlanır ki?–[10] onu ve diğer pek çok şeyi, her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın yarattığı dünyada nasıl olup da her türlü kusura nasıl izin verdiğini sormak için kullanır. Augustinus küstahça, Jüpiter'in "kötüleri yıldırımlarıyla cezalandırdığını ve yine de kendisinin zina yaptığını" belirtir. "Bu iki rol birbiriyle bağdaşmaz."[11] Peki ama bu Hıristiyanlığın Tanrısı'nı nereye koyar?

Augustinus'un zamanı için çok ivedi bir soruydu çünkü İmparator Konstantin 313'te tüm dinleri yasallaştırmıştı –Hıristiyanlar yakın zaman önce Diocletian'ın zulmü altında acı çekmişken bu beklenmedik bir mucize gibi görünüyordu– ama Roma'nın durumu, Hıristiyanlığın resmi din hâline gelmesinden sonra bile, güçlükle iyileşmişti. İmparatorluk veraseti öngörülemez olmaya devam ediyordu. Sınırlar aşırı genişlemiş ve yetersiz savunulmuştu. Kennan'ın Sibiryalıları kadar bilinmez olan "barbarlar", Asya'nın uçsuz bucaksız bölgelerinden dalgalar hâlinde ileri karakollara saldırıyordu. Vizigotlar 410 yılında, Augustinus elli altı yaşındayken Roma'yı yağmaladı ve yirmi yıl sonra, uzun süredir piskoposluk yaptığı Kuzey Afrika limanı Hippo Regius'ta Vandallar tarafından kelimenin tam anlamıyla kuşatılarak ölecekti.[12]

Augustinus *İtiraflar*'ı, kendisini hazırlıksız hissettiği bu göreve başladıktan kısa bir süre sonra yazdı. Üçüncü on yılının çoğunu bir Maniheist olarak, kötülüğü Tanrı'nın gücünü sınırlamakla açıklamaya çalışarak geçirmişti. Sonunda bunun çok basit olduğu ortaya çıkacaktı ve zorlu bir anne olan Monica ve heybetli bir akıl hocası olan Milan Piskoposu Ambrose'un etkisi altında Augustinus, etkileyici şekilde tasvir ettiği yavaş ve sancılı bir Hıristiyanlığa geçiş süreci yaşadı. O zaman bile, sadece bir manastır kurmayı umuyordu, ta ki manastırı kurmak istediği Hippo'daki Hıristiyanlar onu zorla rahip olarak atayana ve ardından piskoposluk statüsüne yükseltene kadar.[13]

Garip bir yöntem gibi görünse de –piskoposların profesyonel sporcular gibi seçilerek göreve getirilmesi– Roma egemenliği gerilerken umutsuz bir otorite arayışını yansıtıyordu. Piskoposlar ruhani rehberlik sağlarken aynı zamanda sulh hâkimi, kanun uygulayıcısı ve toplum düzenleyicisi olarak hizmet ediyorlardı. Teolojik eğitim, iradenin sağlamlığından, retorikte ikna edicilikten ve işleri halletmek için gerekli pragmatizmden daha az önemliydi. Olgun Augustinus bu niteliklere sahipti, ancak cemaatinin tahmin edemeyeceği başka bir şeye daha sahipti: Bir fırsatı en iyi şekilde değerlendirme yeteneği. Augustinus, çökmekte olan bir Roma dünyasının çeperinde seçmediği bu tünekten, gelecek dünyalarda inanç ile aklı uzlaştırmak için yola çıktı. *İtiraflar*, yolculuğa kendi kendine dayattığı kamusal bir aşağılanmayla başlıyordu ve sonraki çalışmaları için yolu daha da açık bıraktı.[14]

II

Augustinus'un uzun yıllar boyunca yazdığı ve ölümünden kısa bir süre önce tamamlanan başyapıtı *Tanrı'nın Şehri*, genellikle inanıldığı gibi, Cennet ve Dünya arasındaki farklar hakkında değil, daha ziyade örtüşen dünyevi yargılar hakkındadır. Çok basite indirgeyecek olursak,[15] tek bir Tanrı vardır ve sadece tek bir Caesar olabilir. İnsanlar yeryüzünde oldukları sürece her ikisine de sadakat borçludur. Bu bağlılıkları nasıl dengeledikleri, sonsuz yaşam umutlarını belirler, ancak Caesar'in talepleri ve Tanrı'nın yargısı, kesinliklerin yanı sıra koşulları da yansıtır. Beklenmedik şeyler, Tanrı'yı şaşırtmayabilir: Augustinus, emin olamayacak kadar alçakgönüllüdür. Yine de insan tarafından öngörülemez.

Bu nedenle insan bilinmeyenleri yönetmelidir, çünkü Tanrı ona özgür irade bahşetmiştir ya da onu lanetlemiştir. Bu, ilk

günah için ödenen bedeldir ama aynı zamanda umut veren bir fırsattır: İnsan varoluşunun anlamsız olması gerekmez; insan kaprisli tanrıların merhametine kalmamıştır. O hâlde Caesar'in ve Tanrı'ya karşı yükümlülükleri belirlemek, stratejik görevlerin en büyüğü hâline gelir; çünkü sınırlı insan yeteneklerini, sınırları olmayan bir özlemle (öte dünya) uyumlu hâle getirmeyi gerektirir.

Ne yazık ki, *Şehir* kitabı *İtiraflar*'ın netliğinden yoksundur. Döngülerin ve dış-döngülerin, meleklerin ve şeytanların, mitlerin ve tarihlerin belirli bir düzen içinde birbirleriyle itişip kakıştığı gevşek, bol bir edebi Leviathan –teolojinin Moby Dick'i– gibidir. Bırakın kurtuluşu, onu bir strateji el kitabı hâline getirmek bile şeytani derecede zordur. Garip, neredeyse mucizevi şekilde, Augustinus bağlamından *dışarı* çıkarılmaktan fayda sağlar. Konuları bıraktığı yerden bir araya getirebilir, onları çevrelediği niteliklerden ve sapmalardan kurtarabilirsiniz ve genellikle hâlâ anlamlıdırlar. Üslubu, özellikle de savaş ve barış meselesinde içsel mantığı gizler.[16]

Peki bir Hristiyan ne zaman diğer yanağını *çevirmeyip* savaşma ve gerekirse öldürme hakkına sahiptir? Hıristiyan bir lider, kendi yönetimini sürdürmek için önderlik ettiği kişilere ne gibi yükümlülükler getirebilir? Şayet mümkünse ruhları tehlikeye atmadan bir devlet nasıl kurtarılabilir? Augustinus'un iddia ettiği gibi Caesar'in dünyası yozlaşmış ve Tanrı'nın dünyası mükemmelse neden o zahmet girilmesi gerekir? Ve Augustinus'un cevaplarını –kendisinin de kabul ettiği gibi kusurlu cevaplardır– o zamandan bu yana "adil savaş" düşüncesinde bu kadar yüksek, etkili kılan nedir?

III

Augustinus'un dehası, gerilimlerin kaynağından çok onlarla ilgilenmesidir: Düzene karşı adalet, savaşa karşı barış, Caesar'e

karşı Tanrı. Kutupları, yerçekimini tanımlamaya çalışmadan, yerçekimi kuvvetleri olarak ele alır. İnsanın seçimleri kutuplar arasında yer alır, ancak hiçbir formül bu seçimlerin ne olması gerektiğini ortaya koymaz. Her "öldürmeyeceksin" ifadesine karşılık Augustine kutsal metinlerde tam tersi davranışlara dair övgüler bulur.[17] Postyapısalcılıktan yüzyıllar önce yazarın niyetini sorgular. Çelişkiler konusunda bir noktaya kadar rahattır.

Bu da onun öğretilerini mutlak değil, usule ilişkin kılar. Erken Hıristiyanlığı etkileyen Yeni-Platonculuğa saygı duymakla birlikte, Augustinus gerçekliğin her zaman idealin gerisinde kaldığını gösterir: Kişi ona doğru çabalayabilir ama asla ona ulaşmayı bekleyemez. Dolayısıyla insanın günahkâr bir dünyada umabileceği en iyi şey arayıştır ve aradığı şey onun seçimidir. Bununla birlikte, tüm amaçlar meşru değildir; tüm araçlar uygun değildir. Augustinus bu nedenle seçime saygı duyarak ona rehberlik etmeye çalışır. Bunu akla başvurarak yapar: Hatta sağduyuya başvurduğu bile söylenebilir.

Örneğin, devletlerin neden gerekli olduğu sorusunu ele alalım: Tanrı her şeye kadirse Sezarlara ne gerek var? Sezarlar olmasaydı, diye yanıtlar Augustinus, Hıristiyanlar olmazdı ve bu da Tanrı'nın isteği olamazdı. Hıristiyan olmak, özgürce Mesih'i takip etmeyi seçmekten ibarettir; ancak tüm Hıristiyanlar aslanlara yem edilseydi, bu seçim geride çok az şey bırakırdı. Ancak Sezarlar bunu nadiren yapmıştır: İsa'nın ölümünden Konstantin'e kadar geçen üç yüzyıl boyunca Roma imparatorluğu, baskıcı dönemlere rağmen, yeni din için şaşırtıcı derecede misafirperver bir yer olmuştur.[18] Augustinus ve Hıristiyan arkadaşlarının Roma'nın dördüncü ve beşinci yüzyıldaki "düşüş"ünü bu kadar rahatsız edici bulmasının nedenlerinden biri de budur.

O hâlde, gözlemlerden çıkarılan bir genelleme olarak, düzenin adaletten önce gelmesi gerekir, çünkü sürekli korku altında hangi haklar var olabilir?[19] Hıristiyanlar için adaletin tek kaynağı olan barışçıl bir inanç, ister Konstantin öncesi Roma'da olduğu

gibi hoşgörü yoluyla, isterse de sonrasında olduğu gibi resmi fermanla olsun, koruma olmadan gelişemez.[20] Tanrı'nın Şehri, günahkâr İnsan Şehri içinde kırılgan bir yapıdır.

Hıristiyanları otoriteyi seçilmiş günahkarlara emanet etmeye iten de budur –biz buna "siyaset" diyoruz– ve Augustinus tüm dindarlığına rağmen bir *siyaset* filozofudur. Tıpkı onun da, Roma'nın otoritesi azaldıkça, daha büyük kötülükleri önlemek için daha küçük kötülükleri (ya da kendi deyimiyle "hayırsever sertliği"[21]) benimsemeye hazır otoriter bir piskoposa dönüşmesi gibi.[22] Augustinus'un hedefleri, bir inancı ilerletmenin tek yolu onu tüm nüanslardan arındırmakmış gibi neredeyse Leninist bir gayretle saldırdığı Ortodoksluktan sapmalardı. Ancak onun zihni zulümlerinden daha büyüktü: Düşüncesinin sonuçları daha kapsamlı, daha kalıcı ve nihayetinde daha insancıldı.

Augustinus, devleti kurtarmak için gerekliyse savaşın barıştan daha az kötü olabileceği ve *gereklilik için usule ilişkin ön koşulların formülleştirilebileceği* sonucuna varmıştır. Provokasyon meydana gelmiş miydi? Yetkili makam tüm barışçıl alternatifleri araştırmış mıydı? Şiddete başvurmak kendi başına bir amaç değil de seçilen bir araç mı olacaktı? Harcanan güç, savunulması gereken şeyi yok etmeyecek şekilde amaçlarıyla orantılı mıydı? Bu insani kararlar –Augustinus bunların öyle olduğundan asla şüphe duymadı– ilahi bir amacı yürütebilir miydi? Böylece Tanrı ve İnsan şehirleri kusurlu bir dünyayı parçalamadan bir arada var olabilir miydi?

IV

Elbette savaşa başvurmanın hikmetini sorgulamak için emsaller vardı: Artabanus, Archidamus ve Nicias başarısız da olsa bunu yapmışlardı ve Thukydides'in lanetli Melianları, bir kez başladıktan sonra savaşların gidişatıyla ilgili zamansız kuşkular uyandırmıştı. Ancak Augustinus'tan önce hiç kimse savaşa

karar vermek için devletlerin karşılaması gereken kriterleri belirlememişti. Bu ancak kapsayıcı bir tektanrıcılık çerçevesinde yapılabilirdi; çünkü yalnızca evrensel otorite iddiasında bulunan bir Tanrı dünyevi yöneticilerin ruhlarını yargılayabilirdi. Ve sadece Augustinus, kendi zamanında, O'nun adına bu kadar kendinden emin konuşabiliyordu. *İtiraflar*'ın hayıflanan yazarı uzun bir yol katetmişti.

Augustinus, kriterlerini emirler şeklinde değil, bir kontrol listesi şeklinde sundu. Peygamberlerin ne sıklıkta yasakları gür sesle ilan ettiklerini ve daha sonra bunları zorunluluktan veya Gökten gelen yeni talimatlara göre kaldırdıklarını biliyordu.[23] Sapkınların kökünü kazımak için gösterdiği ciddiyete rağmen, savaş ve barış konularında ikna etmeyi tercih ediyordu: "Bunu hiç düşündünüz mü?" veya "Bunu yapmak mantıklı olmaz mı?" Bu alanda tehditler savurmak için bir sebep görmemiş ve zamanla böyle bir tavır kendisine taraftarlar kazandırmıştır.[24]

Çünkü kontrol listeleri değişime emirlerden daha iyi uyum sağlar. Denizciler denize açılmadan önce onlara güvenirler. Askerler görevlerini planlarken bunları kullanır. Cerrahlar, ihtiyaç duydukları aletlere sahip olacaklarından ve geride hiçbirini bırakmayacaklarından emin olmak için onları talep ederler. Pilotlar, güvenli bir şekilde havalanıp sorunsuz bir şekilde –tercihen hedeflenen havaalanına– ineceklerinden emin olmak için onları gözden geçirirler. Ebeveynler, küçük çocukların taşınmasında ters gidebilecek her şeye karşı onları kullanırlar. Kontrol listeleri, sürpriz *olabilecek* durumlarda bilinen soruları ortaya koyar: Buradaki fikir, bu sorulara olasılıklarını mümkün olduğunca azaltarak yaklaşmaktır.

Augustinus'un büyük belirsizliği, İnsan Şehri'ndeki ruhların statüsüyle ilgiliydi, çünkü yalnızca uygun olanlar Tanrı Şehri'ne girmeyi umabilirdi. Hıristiyanlık-öncesi Tanrılar nadiren böyle ayrımlar yaptılar: Pagan ahireti, kahramanlar, haydutlar ve diğerleri için eşit derecede kasvetliydi.[25] Hristiyan Tanrısı için

durum aynı değildir: Kişinin hayattaki davranışları, ölümden sonra büyük bir fark yaratır. Bu nedenle kurallara uyarak savaşmak şarttı. Riskler daha yüksek olamazdı.

V

Ancak Augustinus'un kontrol listeleri sorunsuz değildi. Eğer kurallara göre savaşma ihtiyacı bu kadar büyükse neden bu konuda yazdıklarının fındıklarını saklayan bir sincap gibi saklamıştı? Öyle ki başkalarının –Aquinas, Gratian, Grotius, Luther, Calvin, Locke, Kant– Augustinus'un içgörülerini bulması, çıkarması, şifrelemesi ve devlet yönetimi alanına uygulaması yüzyıllar aldı?[26] Bunu yapmanın yollarını gizleyerek devletleri veya ruhları kurtarmayı nasıl umabilirdi? Piskoposluk görevi sırasında verdiği ve hâlâ çoğunu okuyabildiğimiz binlerce vaazın yanı sıra *İtiraflar*, Augustinus'un parlak bir berraklığa sahip olduğunu ortaya çıkarmıştı.[27] Ama belki de zorluk buydu.

Augustinus'un, hayatının ikinci yarısı boyunca ağır piskoposluk sorumlulukları vardı. Bunlar onda, fikirlerini kaydetmek için steno kullanan kâtipler tutma ihtiyacı doğurdu[28] ama bu da hacim yükü getiriyordu çünkü her şeyi okumak, düzenlemek ve okunabilir kılmak için kim zaman bulabilirdi ki? Augustinus'un düşünceleri, Nixon'ın kayıtları gibi yaratıcısını batırmıştır. Dolayısıyla eğer Augustinus'un kontrol listeleri, gelecek yüzyıllar boyunca savaş hakkındaki *düşünceleri* etkileyecek olsa da –düşünürler anlaşılması güç metinleri ortaya çıkarmak zaman ayırabilir– bunların gelecekteki savaşların *gidişatına* yön verdiği daha az kesindir.[29]

Belki de net bir sunumun bile çözemeyeceği daha büyük bir sorun vardır. O da Augustinus'un hiçbir zaman gönülden bir tektanrıcı olmamasıdır.[30] Tanrı'ya olduğu kadar akla da tapar, ancak Tanrı'yı hiçbir zaman Jüpiter'den daha fazla akla sadık

olarak göstermemiştir: "Bu iki rol oldukça uyumsuzdur." Augustinus'u çelişkilerden *rahatsız* olduğu nokta da işte burasıdır.

Savaşlar ilk etapta neden olur? Elbette insanın düşmüş durumundan kaynaklanan günahkârlığını yansıtırlar. Ancak Tanrı her şeye kadir olduğu için, savaşlar da –her ne kadar Augustinus Tanrı'nın eylemlerinin sürekli insana olan sevgisini gösterdiğini düşünse de– O'nun iradesine göre olmalıdır. Dolayısıyla insan belki de kendi iyiliği için bir çocuk gibi cezalandırılarak ya da ölürse daha iyi bir dünyaya nakledilerek savaştan bir şekilde fayda sağlamalıdır. Durum buyken nasıl olur da bazı savaşlar adil, bazıları ise değildir? Kriterler neden vardır? Augustinus'a göre bu kriterler, İnsan Şehri'ndeki adillerin, diğerlerini geride bırakarak Tanrı Şehri'ne gittikleri yolu aydınlatır.

Yine de bu nitelikleri birbirinden ayıran nedir? Pasifizm değildir, çünkü Augustinus, askerlik hizmetini Hıristiyanlığın onsuz yaşayamayacağı devleti ayakta tutmak için gerekli görür. Böyle bir hizmet de şarta bağlı değildir: Hıristiyan askerlerin emirlere itaat etmesi gerektiği konusunda ısrarcıdır ve sadece bu emirlerin adalet kriterlerini karşılamasını umabilirler. Bunu yapıp yapmamaları, sadece Tanrı'nın belirleyebileceği şartların bir yansımasıdır. Bu nedenle, adaletsiz savaşlar bile Mesih için yapılırsa adil olabilir.[31] Augustinus, Melos'ta Atinalılarla birlikte olabilirdi. O teolojik bir Doktor Pangloss'tur[32] olabilecek en kötüde mümkün olan en iyiyi görür.

Ya da öyle görünebilir. Ama belki de Augustinus'un kontrol listelerinin sizi bıraktığı yerde, manevra alanınız da olduğunda, bir uzlaşma yatıyordur. Düzen ve adalet, savaş ve barış, Caesar ve Tanrı arasında seçim yaparken belirli bir yöne doğru eğilir, bükülür veya yatarsınız. Augustinus'un düşüncesinde adalet, barış ve Tanrı ilk kategoride yer alırken düzen, savaş ve Caesar ikinci kategoridedir.

Buna karşılık, hizalanma da karşılıklı bağımlılık anlamına gelir. Düzenin yokluğunda adalete ulaşılamaz, barış için de

savaşmak gerekebilir, insan Tanrı'ya ulaşabilecekse, Caesar'in yatıştırılması ve hatta belki de Konstantin gibi dönüştürülmesi gerekir. Sun Tzu'nun uygulamalarının ilkeleri birbirine bağlaması gibi her yetenek de bir arzuyu erişilebilir kılar, peki ama bu bağın doğası nedir? Bence bu orantılılıktır: Kullanılan araçlar öngörülen amaca uygun olmalı ya da en azından onu bozmamalıdır. O hâlde Augustinus'un eğilimi budur: Zamanı, yeri, kültürü, koşulları ve azizler ile günahkârlar arasındaki farkları aşan bir strateji mantığı içinde çabalamak.

VI

Uzun zamandır Machiavelli'nin Cehennem'de olduğu ve –daha da kötüsü– orada bulunmaktan memnun olduğu varsayılmaktadır.[33] Bu olasılık Augustinus veya çağdaşlarının çoğunun aklına gelmezdi. Machiavelli'nin 1469'da doğduğu ve hayatının çoğunu geçirdiği Hippo Regius ve Floransa, coğrafi olarak birbirinden o kadar da uzak değildi: Her ikisi de çok daha uzağa-yayılmış Roma İmparatorluğu'nun eteklerindeydi. Ancak on beşinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Roma'nın durumu önemli ölçüde değişmişti. İmparatorları, çarpıcı biçimde, birbirinden farklı imparatorlukları yöneten papalara dönüşmüştü: Orta İtalya'nın papalık devletleriyle sınırlı dünyevi bir İnsan Şehri ile sözde evrensel bir Tanrı Şehri olan Roma Katolik Kilisesi, Orta ve Batı Avrupa'daki seküler egemenliklerle –ki bunlardan bazıları artık, Papa'nın yarı gözetimi altında egemenliklerini Güney ve Güneydoğu Asya'nın sınırlarına ve yakında Amerika olarak bilinecek yeni keşfedilen topraklara kadar genişletmişti– huzursuz bir şekilde bir arada yaşıyordu.

Şehir devleti hükümetinde yükselen bir genç olan Machiavelli, Floransa'daki Piazza della Signoria'nın yukarısındaki ofisinden Amerigo Vespucci'yi onurlandıran kutlamaları görebilirdi:

Vespucciler Floransalıydı ve aileyi tanıyordu. 1515'te gözden düştükten sonra yazmaya başladığı *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* kitabının ilk cümlesi, "Yeni yönetim biçimleri ve yöntemler bulmanın, bilinmeyen denizler ve topraklar aramak kadar tehlikeli" olduğunu düşünür. Ancak bu, Tanrı'nın gazabından değil, insanın kıskançlığı yüzündendir. Augustinus her ikisinden de korkuyordu. Yakın zamanda hapsedilen ve işkence gören Machiavelli, Tanrı'dan insanlardan korktuğundan daha az korkar.[34]

İnanmadığından ya da saygısızlığından değil. Geldiği kültürde âdet olduğu üzere, sıklıkla Tanrı'ya atıfta bulunur. Ancak kurnaz şekilde, kadim tanrılar ile Hıristiyan Tanrısı'nın aynı olabileceğini öne sürüyor. Çok nadiren ayinlere katılır ki bu da arkadaşları arasında yorumlara –hatta şakalara– neden olur. Ve Machiavelli, hiçbir zaman Augustinus gibi Tanrı adına konuşmayı ya da onu açıklamaya çalışmayı kendine görev edinmez. Machiavelli'yi cehenneme gönderdiği varsayılan *Prens* kitabındaki tek bir önemli cümle dışında: "Tanrı her şeyi yapmak istemez."[35]

Böyle bir ifadenin neden tartışmalara yol açtığını anlamak zor, çünkü Machiavelli tedbirli bir tavırla şunları ekler: "Özgür iradeyi elimizden almamak ve bizleri, zaferin payımıza düşen kısmından mahrum bırakmamak için." Peki özgür irade Tanrı'nın fikri değil miydi? Bunun insanları kurtuluşa götürmesi gerekmiyor muydu, ki bu kurtuluşa ulaşanlar zafer kazanmayacaklar mıydı? Augustinus'un düşüncesinde bu gibi sorular Tanrı'nın her şeye kadir olduğu inancına ters düşüyordu: önceden belirlenmiş bir dünyada özgürlük nasıl var olabilirdi? Bu zıtlıklardan rahatsızlık duyan Augustinus, destansı bir ölçekte bunları uzlaştırmaya çalışmış ancak başarısız olmuştur.[36] Machiavelli ise aksine daha rahattır. Tanrı özgür iradeden söz ettiyse o zaman bunu kastetmiş olmalıydı. Onu aklın sınırları içinde tutmaya çalışmak küstahlık değil midir? Bunu denememek insan için özgürleştirici olmaz mı?

Bundan, Isaiah Berlin'i izleyerek, Augustinus'un bir kirpi ve Machiavelli'nin bir tilki olduğu sonucuna varabilirsiniz. F. Scott Fitzgerald'den cesaret alarak, Machiavelli'nin üstün bir zihne sahip olduğunu –işlevini sürdürürken karşıtları akılda tuttuğunu– ve Augustinus'un tüm gayretine rağmen yetersiz kaldığını düşünebilirsiniz. Her iki görüş de mantıksız. Ama belki de daha belirgin bir ayrım, mizaçta yatıyor olabilir: Milan Kundera'nın sözleriyle[37] Machiavelli, "var olmanın hafifliğini" katlanabilir buluyordu. Augustinus içinse –belki de gençliğinde bir armut ağacı yüzünden travma yaşadığından– dayanılmazdı.

VII

Peki "var olmanın hafifliği" nedir? Öğrencilerim olsa bunun "terlememeyi" öğrenmek olduğunu söylerdi ve Machiavelli:

> [Pek] çok insanın görüşüne göre, dünyevi şeylerin yönetiminde talih ve Tanrı'nın öylesine bir etkisi vardır ki, insanlar sağduyularıyla bunları düzeltemez, hatta bunlar için hiçbir çareleri yoktur. Bundan dolayı, her şey için fazla ter dökmemek, kendini kaderin kollarına bırakmak gerektiği yargısına ulaşılabilir... Bazen bu konu hakkında düşündüğümde, onların görüşlerine kısmen katılmaya meyilli olduğumu söyleyebilirim.

Bununla birlikte, sonunda, rüzgârda bir tüy gibi savrulmayı reddeder: "Talihin eylemlerimizin yarısında söz sahibi olduğu doğru kabul edilebilir, ancak diğer yarısını ya da ona yakın bir kısmını bize bırakır. Yüzde elli talih, yüzde elli insan ama yüzde sıfır Tanrı. İnsan, ne kadar tehlikeli olursa olsun, kendi başınadır.[38]

Machiavelli Floransa'nın Arno Nehri deneyiminden nehirlerin taştığında büyük yıkımlara yol açabileceğini bilir. Ancak

insanlar, ileri görüşlüyse, setler ve barajlar inşa ederek tehlikeyi azaltabilir.[39] Tanrı onaylamış olabilir ancak artık hidrolik sorunlar muhatabı o değildir. Machiavelli, devletlerin de benzer şekilde işlediğini öne sürer. Eğer kötü yönetilirlerse insanların açgözlülüğü kısa süre içinde, ister iç isyan ister dış savaş yoluyla olsun, onları ezip geçecektir. Ama eğer bunlar *virtù* –dua etmek yerine plan yapmak için kullandığı tercüme edilemez terimdir[40]– ile yönetilirlerse devletler, tamamen kontrol edemeseler bile, talihin veya şansın etkilerini azaltabilirler.

Gereken beceriler taklit, uyarlama ve yaklaştırmadır. Machiavelli tarih çalışmasını tavsiye eder çünkü "insanlar neredeyse her zaman başkalarının açtığı yollardan yürürler ve hemen her zaman eylemlerinde taklit yoluyla ilerlerler, (...) sağduyulu bir insan her zaman büyük insanların geçtiği yollardan geçmeli ve en mükemmel olanları taklit etmelidir, böylelikle kendi erdemi o kadar ileri gidemese bile en azından onun kokusunu alır." Bu nasıl uyum sağlayacağını bilmektir. Machiavelli'nin "kokusu", Thukydides'in, yansıma ve benzerlik arasında yaptığı, zaman geçtikçe keskinleşen ayrımına tekabül eder. Peki ya yaklaşma? "İhtiyatlı okçular," der Machiavelli, yaylarının gücünü bildiklerinden, "hedeflerini, oklarıyla o yüksekliğe ulaşmak için değil, oklarının yardımıyla planlarını gerçekleştirmek üzere, amaçladıkları yerden çok daha yükseğe koyarlar.[41] Çünkü –kesinlikle yerçekiminin etkisiyle, belki rüzgârdan ve kim bilir başka nedenden– sapma olacaktır. Ve hedefin kendisi de muhtemelen hareket edecektir.

Ebedi gerçeklerin, koşulların değişeceği kesinliği dışında bununla pek ilgisi yoktur. Augustinus gibi Machiavelli de bir durumda anlamlı olanın başka bir durumda olmayabileceğini bilir. Bununla birlikte, aralarındaki fark, cehenneme gitmeyi bekleyen Machiavelli'nin bu tür eşitsizlikleri çözmeye çalışmamasıdır. Cennete girmeyi uman Augustinus ise bunlardan kendisini kişisel olarak sorumlu hisseder. Machiavelli, dertlerine rağmen,

genellikle olayların komik tarafını görür.[42] Ayrıcalıklarına rağmen, Augustinus derin bir suçluluk duygusundan kurtulamaz. Machiavelli terler ama her zaman değil. Augustinus ise asla durmaz.

O hâlde "var olmanın hafifliği", olumsuz koşullarda iyiyi bulmasa bile, en azından onların arasında boğulmama, yüzerek ya da yelken açarak onları geçme, hatta bazen sizi kuru tutabilecek önlemler alabilme yeteneğidir. Talihsizlikte bir mantık bulmayı istememekten veya ikincisinin Tanrı'nın iradesini yansıttığı için iyi olduğunu düşünmekten ibarettir. Bu sadece, zamanının hantal Pangloss'u Augustinus gibi bir kirpi için iyidir.

VIII

Bu farklılıklara rağmen, Augustinus ve Machiavelli savaşların önceden belirlenmiş usullerle yapılması –hatta devletlerin de bu şekilde yönetilmesi– gerektiği konusunda hemfikirdir. Her ikisi de isteklerin yeteneklerle aynı olmadığını bilir. Her ikisi de onları emirlerle değil, kontrol listeleriyle birbirine bağlamayı tercih eder.[43] Ancak bir işi olan Augustinus, ilahi mantığı açıklamak için yıllarını harcayabilirken Machiavelli'nin bir işi yoktu ve bir iş bulmaya çalışıyordu. Bu yüzden açık, kısa ve alçakgönüllü olmak zorundaydı.

Prens'i 1513'te hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra bileklerine arkadan bağlanan bir iple –en az altı kez– düşürüldüğü için omuzları hâlâ ağrıyorken yazmıştı.

Bunlar, Lorenzo de' Medici'ye yazdığı ithaf mektubunda bahsettiği "zorluklar ve tehlikeler" arasındaydı, ancak arkadaşlarına yazdığı mektuplarda gördüğü işkenceyle alay ediyordu.[44] Uzmanlık alanlarından biri karanlıkta ıslık çalmaktı.

Zamanının en aydınlanmış zihni sayılamayacak Laurent, muhtemelen *Prens*'i hiç okumamıştır.[45] Okusaydı da pek faydası olmazdı çünkü 1519'da öldü. Machiavelli'nin kendisi 1527'de,

Prens'in 1532'de yayımlanmasından beş yıl önce onu takip etti. Bu tarihe kadar eser ekümenik bir ün kazanmıştı. Hem Protestan Reformu'nu hem de Katolik Karşı Reformu'nu haklı çıkardığı söylenir. 1559'da ilk Papalık Yasaklı Kitaplar İndeksi'nde yer aldı. Shakespeare'de alaycılığa, ancak John Locke ve Amerikan Kurucu Babalarında ise sempatiye neden olmuştur. İyi ya da kötü, çağdaş "siyaset bilimi" disiplinini yarattı. Ve kendi öğrencilerimi de geceleri uykusuz bırakıyor: "Mezun olduktan sonra yapmam gereken gerçekten bu mu?"[46] Augustinus şayet bu kadar küçük bir çocuk için büyük bir günahkârsa, *Prens* bugün bile çok ince bir cilt olmasına rağmen büyük bir provokatördür.

IX

En unutulmaz sahnesi 1502'de bir sabah Cesena'daki meydanda gerçekleşir; Yerel Vali Remirro de Orco iki parça hâlinde bulunmuştur, parçaların aralarında kanlı bir hançer ve bir tahta parçası vardır. "Manzaranın vahşeti," diye hatırlıyor Machiavelli, "halkı hem tatmin etmiş hem de sersemletmişti." Cesare Borgia, Remirro'yu asi eyaleti yatıştırma talimatıyla Romagna valisi yapmıştı. Bunu yapmıştı ama öylesine acımasızca yapmıştı ki, halkın sadakatini asla kazanamadı. Bu yüzden Borgia astını görevden almakla kalmadı, onu parçalara ayırdı ve parçalarını sergiledi. Şok ve dehşet istenen etkiyi yaratmıştı: Feda edilen bir can pahasına, yeni bir isyanın patlak vermesi hâlinde kaybedilecek olan diğerleri kurtarılmıştı." Machiavelli Borgia için "ona nasıl sitem edeceğini bilmediği" sonucuna varır.[47]

Augustinus'un buna itiraz edeceğini varsaymak kolay ama kesin konuşmak yanlıştır: Eğer hiçbir ebeveyn çocuğunu cezalandırmasaydı, der, "hangimiz tahammül edilemez birer yetişkin olmazdık."[48] Bu tür bir "hayırsever sertlik" daha yüksek bir iyiliği amaçlar: Eylem şiddetli olabilir –Remirro için öyleydi ve

bir çocuğa da öyle görünebilir– ama ayrım gözetmez ya da gözetmemelidir. Hem Augustinus hem de Machiavelli için bu ilke sağduyuyu yansıtır: Güç kullanmanız gerekiyorsa, korumaya çalıştığınız şeyi yok etmeyin.[49]

Dolayısıyla Borgia'nın vücut parçalarını –hepsi sadece tek bir vücuttan geliyordu– sergilemesinde dehşet verici bir orantılılık vardı ve bu fikir *Prens*'in başka yerlerinde de ortaya çıkmaktadır. Machiavelli şiddeti bir amaç için araç olarak kullanan hükümdarları över –örnekler arasında Musa, Kiros, Romulus ve Theseus vardır– ancak şiddeti kendi başına bir amaç hâline getirecek kadar seven Sicilyalı Agathocles'i hor görür: "[B]irinin yurttaşlarını öldürmesine, dostlarına ihanet etmesine, inançsız, merhametsiz, dinsiz olmasına erdem denemez; bu yöntemler şan şöhret değil imparatorluk elde etmeyi sağlayabilir."[50]

"En büyük zafer," diye hatırlatır bize Augustinus, "kılıçla adam öldürmektense bir sözle savaşı durdurmaktır." Ancak Machiavelli bunun ne kadar nadiren mümkün olduğuna işaret eder, çünkü "her bakımdan iyi olduğunu iddia etmek isteyen bir adam, iyi olmayan pek çok kişinin arasında yok olmaya mahkûmdur." Augustinus da bunların çok sayıda olduğunu kabul eder; bu yüzden iyi insanlar kan dökerek barış aramak zorunda kalabilirler. Ancak daha büyük ayrıcalık, "başkalarının başvurmak zorunda kaldığı bu felaketten," kurtulmaktır. Machiavelli de aynı fikirdedir, ancak ona göre bir prensin bu ayrıcalığa o kadar nadir sahip olur ki iktidarda kalmak istiyorsa "iyi olmamayı öğrenmeli" ve bu yetkinliğini "gerekliliğe göre" kullanmalı ya da kullanmamalıdır.[51] İnsanın günahkâr hâline uygun olarak, Augustinus iç çeker. Machiavelli ise bunu insana yakışır şekilde basitleştirir. "Endişelenme. Hayatına devam et."

O hâlde hem bu aziz hem de bu günahkâr, çözümü orantılılıkta görür. Augustinus'a göre bu, hükümdarlara, ne kadar derine inmiş olurlarsa olsunlar, İnsan Şehri'nden Tanrı Şehri'ne dönüş yolunu gösterir. Machiavelli "hiç görülmemiş ya da var

olduğu bilinmeyen,"[52] topluluklar hayal etmez ama *virtù*'nun peşindedir, bununla zorunlulukla karşı karşıya kalındığında gerekeni yapmayı ama her bakımdan onun insafına kalmamayı kasteder. En özgün ve en cesur olduğu yer burasıdır.

Machiavelli'nin en iyi çevirmeninin ifade ettiği gibi: "[Adalet] bir insanın sağduyusunun ona kendisi için elde etmesini ya da boyun eğmesi gerektiğini söylediği şeyden daha makul değildir, çünkü insanlar kendi güvenliklerini aşan hiçbir adalet türünü göze alamazlar."[53] Şüpheci Floransalı, edebi nitelikleri nedeniyle Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* kitabını pekâlâ beğenebilirdi. Ancak bu romanın kahramanı Sydney Carton'ın romanın sonunda dokuma sesine, kendi sökülüşüne bu kadar cesurca boyun eğmesini son derece dikkatsizce bulurdu.[54]

X

Devletler böyle bir sorumsuzluğu göze alamazlar, bu yüzden stratejilere ihtiyaç duyarlar. Machiavelli'nin ısrarla vurguladığı gibi bunlar Tanrı'nın iradesini anlamaya bağlı olamaz: Bunu denemek bile "küstahlık ve ahmaklıktır".[55] İnsan kendi kendini yönetmelidir, ancak bunun için prenslere ve prenslerin de danışmanlara ihtiyacı vardır. Danışman prense ne yapması gerektiğini söyleyemez, ancak prensin neyi bilmesi gerektiğini önerebilir. Machiavelli için bu, bakış açılarını değiştirerek –zaman, mekân ve statüler arasında– kalıplar aramak anlamına gelir. "Nasıl ki, manzara çizmek isteyenler dağların yapısını görebilmek için ovaya inerler (...) ve alçak yerlerin yapısını görebilmek için dağların tepesine çıkarlar, benzer şekilde, halkların yapısını iyi bilmek için prens olmak gerekir ve prenslerin yapısını iyi bilmek için de halktan olmak gerekir."[56]

Machiavelli'ye göre eskizler karmaşıklığı faydalı bir şekilde aktarır. Bunlar gerçeklik değildir. Hatta onun tamamlanmış

temsilleri bile değildir. Ancak eksik de olsa gerekli bilgileri kısa sürede iletebilirler. Böylece asla iyi bir muhakemenin yerini almasalar da onu geliştirirler. Augustinus'un kontrol listeleri gibi bir prensin zıtlıkları dengelerken hangi yönlere doğru eğileceğini, kıvrılacağını ya da yükseleceğini gösterirler. Bu durumların bilinen geçmişte nasıl bağlantılı olduğunu göstererek, gelecekteki bilinmeyen durumlardaki uygulamalarla ilkeler arasında bağlantı kurarlar.

Bir ülkeyi, der Machiavelli, onun rejimini "yıkarak" ve yönetici ailenin "kan bağını" "ortadan kaldırarak" fethedebilirsiniz. Ülkeyi, oraya taşınıp bizzat yönetebilirsiniz. Ya da halkının "kendi yasalarına göre yaşamasına izin verebilir, onlardan haraç alabilir ve içlerinde size dost olmalarını sağlayacak oligarşik bir devlet kurabilirsiniz." Bu en mantıklısıdır, çünkü "özgür yaşamaya alışmış bir devlet, eğer kişi orayı elde tutmak istiyorsa, kendi vatandaşları aracılığıyla başka herhangi bir yöntemden daha kolay bir şekilde elde tutulabilir."[57]

Ancak vahşetten nefret eder ve fikir birliğini tercih eder. "Büyüklerin", -ki bununla soyluları kastediyor- her zaman halkı ezmek isteyeceklerine işaret eder. Halk ise ezilmemek isteyecektir. O hâlde bu zıtlıklar arasında bir prens nerede olmalıdır? Cevabı basit ve hatta ölçülebilirdir: "[B]ir prens düşman bir halka karşı kendini asla güvenceye alamaz, çünkü onlar çok kalabalıktır; büyüklere karşı ise kendini güvenceye alabilir çünkü onlar azdır."[58]

Bu, popülerlik peşinde koşmak anlamına gelmez: Genel olarak, "korkulmak sevilmekten çok daha güvenlidir." Çünkü sevgi, "insanlar kötü olduğu için her fırsatta kırılan bir yükümlülük zinciriyle, oysa korku, sizi asla terk etmeyen bir ceza korkusuyla tutulur." Bununla birlikte, zulümler -böylece şok ve dehşet mantığı- gecikmeden uygulanmalı; faydalar ise "daha iyi tadılabilmeleri için" yavaşça dağıtılmalıdır. Bu yüzden bir prens *ne zaman* iyi olmayacağını öğrenmelidir: Zamanlama her şeydir.[59]

O hâlde Machiavelli *faydacı* bir ahlakı benimser: Eylemlerinizi –dumanlı bir şehirden diğerine ilerlemek için değil– bazı şeylerin işe yaradığı ve bazılarınınsa yaramadığını göstermesi açısından amacınıza orantılarsınız.[60] Augustinus'un Tanrı ve aklın uyumsuzluklarıyla huzursuz bir şekilde hokkabazlık yapan kapalı bir çoktanrıcı olduğu yerde, Machiavelli her şeyden önce karışıklığı en aza indirmeye çalışarak kendi tektanrıcılığını ortaya koyar. Eğer ikiyüzlülüğü övüyorsa bunun nedeni ikiyüzlülüğün etkili olmasıdır: Eğer dua etmeyecekseniz kendi zihninizdeki ya da politikanızdaki çelişkileri başka nasıl uzlaştırabilirsiniz? Machiavelli her zaman nazik olmasa da her zaman dürüsttür. Biyografi yazarlarından biri onun "insanların en az Makyavelcisi" olduğunu yazmıştır.[61]

XI

Peki amaç *nedir*? Bence Augustinus'un adalet vizyonudur ki bu düzenden önce gelmelidir. Sadece bir devlet istikrarı sağlayabilir, ancak Augustinus'unki yalnızca tanrısına rapor verir. Machiavelli ateist değildir ama onun tanrısı devletleri yönetmez. Roma Katolik Kilisesi'nin –Hıristiyan Roma imparatorlarınınkinden çok daha küçülmüş olsa da– hâlâ bir devlete sahip olması Machiavelli'yi ilgilendirir, kızdırır ve bazen de eğlendirir, ancak bu geleceğe işaret etmez. Aslında İtalya'nın bölünmesinden Kilise'yi sorumlu tutar çünkü başka yerlerde devletler şehirlere veya bölgelere göre değil kültürlere, dillere ve yükselen medeniyetlere göre örgütlenir.[62]

Peki o hâlde onları kim denetleyecek? Machiavelli, gücü dengeleyerek bunu kendilerinin yapacağını söyler. İlk olarak, Eski Roma ve Katolik evrensellik geleneklerinden farklı olarak devletler *arasında* bir denge olacaktır. Machiavelli Richelieu, Metternich, Bismarck, İkinci Kennan ve Henry Kissinger'ın

devletçiliğini öngörür. Resmi olarak 1648 Westphalia Antlaşması'nda yer alan bu anlayış, devletlerin iç yapılanmasında çok az önem görmüştür: önemli olan dış davranışlarıdır.[63]

Ancak Machiavelli, dengeyi başka, daha incelikli bir anlamda da anlar ve bunu *Prens*'te olduğundan daha açık bir şekilde *Söylevler*'de dile getirir:

> Sadece cumhuriyetlerde ortak iyiye, onu teşvik eden her şeyin gerçekleştirilmesiyle doğru bir şekilde bakılır; ve şu ya da bu kişi bu hesapta ne kadar kaybeden olursa olsun, bundan yararlanan o kadar çok kişi vardır ki, sonuçta acı çeken birkaç kişiye rağmen ortak iyi gerçekleştirilebilir.[64]

Rekabetin toplumu güçlendirdiği bu *iç* denge fikri, Adam Smith *Ulusların Zenginliği*'nde (1776) "görünmez eli" ifşa edene, Amerikan Kurucu Babaları *Federalist*'te anayasal denge ve denetleme mekanizmalarını (1787-88) hazırlayıp gerekçelendirene ve Immanuel Kant uzaktan da olsa cumhuriyetleri *Ebedi Barış*'la (1795) ilişkilendirene kadar bir daha ortaya çıkmayacaktı. Tüm bunlardan yirminci yüzyılın düzen ve adaletle tutarlı bir uluslararası sistem fikri doğacaktı[65] ancak Augustinus bunu çok daha önceden görmüştü.

Bu Augustinus'un Machiavelli'yi, onun Westphalia'yı, onun da Woodrow Wilson'ı etkilediğini iddia etmek değildir: Tarih mutlaka doğrudan mirasla aktarılmaz. Ancak bu on altı yüz yıllık adalet arayışı –bir istek– düzen yoluyla –bir yetenek– süregelen bir modele işaret etmektedir: Thukydides bunu, insan doğası böyle olduğu için, yinelenen benzerliklerinden biri olarak görmüş olabilir.

O hâlde bunların damıtılması, eğer keskin bir şekilde odaklanır ve özlü bir şekilde sunulursa devletleri geleceğe hazırlayabilirdi. Machiavelli bu standardı olabildiğince yakından yerine getiren kişidir: Pangloss'un deyimiyle *Prens*, tüm politika

özetlerinin en iyisidir. Özellikle de yazarı iktidarı* asla ama asla PowerPoint ile karıştırmamış olduğu için böyledir.

XII

İlk Kennan'ın Sibiryalıları, Aziz Augustinus ve günahkâr Machiavelli kurtuluş için stratejiler geliştirmişlerdir: Sibiryalılar kar fırtınalarından, depremlerden, hastalıklardan, kıtlıklardan ve gece gökyüzünde parıldayan ışıklardan; aziz yeryüzündeki kargaşadan ve cehennemdeki ateşlerden; günahkâr ise beceriksiz yöneticilerden ve yönettikleri başarısız devletlerden. Sibiryalılar tanrıları memnun etmek için hayvan kurban ederlerdi. Aziz, aklı tek bir Tanrı'da aradı. Günahkâr ise tanrılardan ve Tanrı'dan tamamen yoksundu. Sibiryalıların yazılı olmayan kutsama ritüelleri vardı. Augustinus büyük bir kitapta hayali şehirlerin haritasını çıkardı. Machiavelli, dikkat süresi sonraki okuyuculardan çok daha sınırlı olan bir prens için bir inceleme hazırladı.

Hepsi de prosedürler öngörüyordu: "Bunu yap, şimdi de şunu yap." Hepsi geçmişi gelecekle ilişkilendiriyordu: "Bu daha önce işe yaramıştı, tekrar denemeye değer." Hepsi kontrol listeleri kullanmıştı: "Bir şey yapmadan önce, ne yapmaya çalıştığınızdan ve ihtiyacınız olan şeylere sahip olduğunuzdan emin olun." Yine de her şeyi yapmaya çalışmamalısınız ve yapmamalısınız, bu yüzden de seçim yapmalısınız: "İşte karşılayabileceğimiz şey" veya "İşte doğru olan şey". İstekleri yeteneklerle *orantılıyorsunuz*. Bunlar birbirine zıttır –birincisi sınırlardan muaftır, ikincisi ise sınırlara bağlıdır– ancak birbirleriyle bağlantılı olmaları gerekir. Bu da sadece her ikisini de aynı anda aklınızda tuttuğunuzda gerçekleşir.

* Yazar burada iktidar (*power*) kelimesini kullanarak bir kelime oyunu yapıyor. (ç.n.)

Bu hiç de kolay değildir. Augustinus, Tanrı'nın her şeye kadir olmasının insanın özgürlüğüyle nasıl bir arada var olabileceğini göstermekte başarısız olmuştur. Machiavelli bu sorunu çözdü [Tanrı her şeyi yapmak istemiyordu– ama Tanrı'ya yapacak çok az şey bırakarak başka bir sorun yarattı. Bu yarım kalmış işler, Isaiah Berlin'in bir konferans verdiği 1953 yılına kadar rahatsız edici bir şekilde devam etti.[66] Berlin bu konferansa "Machiavelli'nin Özgünlüğü" adını verdi, ancak makale Augustinus'un şehirlerini –onlardan hiç bahsetmeden– yeniden inşa ediyordu.

Neden, diye soruyordu Berlin, Machiavelli bunca yıl boyunca bu kadar çok insanı üzdü. Sadece Elizabethçiler bile onu basılı olarak yaklaşık dört yüz kez kınamışlardı;[67] uykusuz öğrencilerim uzun bir geleneği takip ediyor. Machiavelli gerçekten de nezaketten yoksundu, ancak *Prens*'te düzyazılarını "süslemeyeceği" konusunda tetikleyici bir uyarıda bulunmuştu.[68] Çok az yanılsaması vardı: Bununla birlikte hayatı "yalnız, fakir, kötü, acımasız ve kısa" olarak adlandıran Hobbes'tu.[69] Machiavelli de hoş olmayan gerçekleri gizlemedi. Augustinus ise bebeklerin sadece "güçsüzlükleri" nedeniyle zarar vermediklerini söylemiştir.[70]

Berlin'in vardığı sonuca göre Machiavelli'nin büyük ihlali, herkesin bildiği ama kimsenin kabul etmediği bir şeyi, ideallere "ulaşılamayacağını" kesinleştirmekti. Dolayısıyla devlet yönetimi hiçbir zaman idealizme karşı realizmi dengeleyemez; sadece rekabet eden realizmler vardır. Yönetimde siyaset ve ahlak arasında bir çekişme yoktur: Sadece siyaset vardır. Ve hiçbir devlet ruhların kurtarılmasına ilişkin Hıristiyan öğretisine saygı duymaz. Bu uyumsuzluklar uzlaştırılamaz. Bunu inkâr etmek, Berlin'in deyimiyle, ancak Machiavelli'nin zihninde, "bocalamak, iki tabure arasına düşmek ve zayıflık ve başarısızlıkla sonuçlanmak," demektir.[71]

O hâlde ne yapmalı? Machiavelli ve Berlin'in hafif bir varoluşa sahip olmaları fayda sağlamıştır, çünkü cevapları aynıdır: Endişelenme. Çelişkilerle yaşamayı öğrenin. Berlin, Machiavelli'nin

"ıstıraptan eser göstermediğini" belirtiyor ve kendisinin de öyle olmadığını ifade ediyor: "Ankoritler" her zaman "erdemlerini çölde uygulayabilirler", "şehitler ise ödüllerini ahirette alacaklardır". Machiavelli "kamu işleriyle ilgilenir; güvenlikle, bağımlılıkla, başarıyla, şanla, güçle, dinçlikle, cennetteki değil yeryüzündeki saadetle; geçmişle olduğu kadar bugünle ve gelecekle de ilgilenir; hayali bir dünyayla değil gerçek dünyayla ilgilenir."[72]

Ve böylece, kavrulmuş kutuplardaki keşişler dışında, Augustinus'un Tanrı Şehri artık yeryüzünde mevcut değildir. Hayatta kalan İnsan Şehri'nin ise kurtuluşa giden tek bir yolu yoktur. "İnsanların nasıl yaşaması gerektiği sorusunun doğru, nesnel olarak geçerli çözümünün ilkesel olarak keşfedilebileceği inancı," der Berlin, "ilkesel olarak doğru değildir." Machiavelli böylece "Batı inançlarının ve yaşamlarının üzerine kurulduğu kayayı" yarmıştır. "Ölümcül fitili ateşleyen" odur.[73]

XIII

Peki ama ne için ölümcül? Berlin, tekil çözümlere olan inancın "hem Katolikleri hem de Protestanları, hem muhafazakârları hem de Komünistleri sıradan insanların kanını donduran dehşetleri savunmaya" ittiğini gösteriyor.[74] Machiavelli her zamankinden daha soğukkanlıydı: Örneğin Cesare Borgia'yı övüyordu ve işkence görmüş olmasına rağmen işkenceyi kınamayı reddediyordu (hiç işkence görmemiş olan Augustinus da benzer bir tutum sergilemişti).[75] Ancak Machiavelli dehşetleri paylaştırırken dikkatliydi:

> Sadece daha büyük dehşetleri –şiddetli devrim, savaşta yenilgi, anarşiye sürüklenme, toplu katliam ya da bugün "soykırım" olarak adlandırdığımız şeyleri– önlemelidirler.

Berlin bunu bir "şiddet ekonomisi" olarak görür; bununla "[Machiavelli'nin] ve hitap ettiği klasik düşünürlerin hayranlık duyduğu *erdemlerin* korunabileceği ve çiçek açabileceği şekilde işleri devam ettirmek için her zaman arka planda bir güç rezervi tutma" gerçeğini kasteder.[76] Berlin'in çoğul kullanması tesadüf değildir. Çünkü, İngilizcede Machiavelli'nin *virtù*'suna tekilden daha yakındır ve insanların yaşaması gereken tek bir standart olmadığını ima eder.

"İnsanların tamamen rasyonel kalırken arayabilecekleri birkaç farklı amaçvardır", der Berlin, "birbirini anlayabilen (...) ve aydınlatabilen." Aksi takdirde, medeniyetler, dışarıdaki herkes için sadece "delinmez balonlar" içinde var olacaktır. "Kültürler arasında zaman ve mekânda iletişim, ancak insanı insan yapan şeyin onlar için ortak olması ve aralarında bir köprü görevi görmesiyle mümkündür. Ama bizim değerlerimiz bizim, onlarınki de onlarındır."

O hâlde "tarihsel bakımdan eşit derecede dogmatik inançların uzlaşmazlığının ve birinin diğeri üzerinde tam bir zafer kazanmasının pratikte mümkün olmadığının farkına varılmasının ürünü" olan hoşgörünün kökleri burada yatmaktadır. Bunlar, sanki bir askıdaymış gibi, kamusal yaşamın talep ettikleri ile özel yaşamın izin verdikleri arasındaki acı verici bir gerginlikte uzanır: Sadece ancho-ayinleri, kendi kutuplarında, siyasetin üzerindedir.

Belki de tüm ilkelerin uyum içinde yaşadığı başka dünyalar olabilir, ancak "yaşadığımız yer dünyadadır ve burada inanmak ve hareket etmek zorundayız."[77] Machiavelli kesinliği parçalayarak nasıl olduğunu göstermiştir. "İkilem gün ışığına çıktığından beri insanlara asla huzur vermedi," diye bitiriyor Berlin hafifçe, "ama biz onunla yaşamayı öğrendik."[78]

5

Eksen olarak Prensler

Sözlüğüm "eksen"i, "ucunda bir nesnenin durduğu ve döndüğü ya da üzerinde veya etrafında bir şeyin dönme ya da salınım hareketiyle çalıştığı bir pim, nokta veya destek" olarak tanımlıyor.[1] Gelecek kuşaklar, uzun zaman boyunca Augustinus ve Machiavelli'yi "Batı" düşünce tarihindeki eksenler olarak kabul etti; çünkü her biri, kalıcı etkileriyle, ruhlar ve devletler arasında uzun süredir var olan ilişkiyi değiştirmiştir. Ancak hiçbiri böyle olacağını tahmin edemezdi. Ölümünden sonra ünlerinin, hizmet ettikleri prenslerinkini gölgede bıraktığını öğrenseler şaşırırlardı.

Kendi ömürleri boyunca gizliliğin imkânsız olduğu prensler. Tebaalarının en alt tabakasındakiler bile onların adını duyardı. En yukarıdaki lortlar ise onların önünde titrerdi. Prenslerin sağlığı, zihinsel istikrarı ve üreme kabiliyetleri, inançların yayılmasına veya milletlerin yok olmasına yol açabiliyordu: Onlar, zamanlarının uluslararası ünlüleriydiler. Yüzyıllar boyunca, toplumlarının eksenleriydiler.[2] Ama tam olarak aynı şekilde değil.

İngiltere'de bir yerde, on altıncı yüzyılın sonlarında, genç bir soylu bir ziyafete geç gelir. Koşmaktan hâlâ nefes nefesedir, onur konuğunun önünde diz çöker, utanç içinde başını eğer ve ona bir tas gül suyu sunar.

> O kadar utanmıştı ki yüzüklü elinden başka bir şey görmemişti; (...) ama bu kadarı yeterliydi. Unutulmaz bir eldi; ince, uzun parmaklı bir el, sanki bir kürenin ya da bir asanın etrafına dolanıyormuş gibi; sinirli, huysuz, hastalıklı bir el; aynı zamanda buyurgan da; yalnızca bir başın eğilmesi için olduğu yerden kalkan bir el; bir el ki, diye tahmin yürütüyordu, kürklerin kâfur içinde saklandığı bir dolap gibi kokan yaşlı bir bedene bağlı; o beden ki hâlâ her türlü brokar ve mücevherle süslenmiş; ve belki de siyatik hastası olmasına rağmen hâlâ dimdik duran; ve onu kuşatan binlerce dehşete rağmen asla tereddüt etmeyen; ve Kraliçe'nin gözleri soluk sarıydı.

Zira bu kişi, kendi deyimiyle Elisabeth R'dir ve durum hayali de olsa –genç soylu, belki de beklenmedik bir cinsiyet değişikliği sayesinde yirminci yüzyıla kadar genç kalacaktır– Virginia Woolf'un *Orlando* romanı/biyografisinden alınan bu pasaj, bizlerin bu mesafeden bile ihtişamlı, yaşlı kraliçeye mümkün olduğunca yaklaşmamıza olanak sağlar.[3]

Bu sırada İspanya'da bir kral, kendi cenazesinde, yaptığı iş nedeniyle el dokumacısı olarak anılmaktadır. Bu meslek kolay görünebilir, diye ısrar eder methiyeci, "ama gerçekte çok zordur". Uçlar koordineli olmalı, gözler odaklanmış ve zihin uyanık kalmalıdır çünkü her an sayısız iplerden biri çözülebilir, karışabilir veya kopabilir.

> Bir kralın hayatı da böyledir: Elleriyle yazar, ayaklarıyla seyahat eder, kalbi ise ipliklerle bağlanmıştır; biri Flanders'e, biri İtalya'ya, biri Afrika'ya, biri Peru'ya, biri Meksika'ya, diğeri İngiliz Katoliklerine, bir diğeri Hristiyan prensler arasındaki barışın korunmasına, bir diğeri Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sorunlarına. (...) Antiller'in ipi mi kopmuş? Çabuk olun yeniden bağlayın! Flanders'a bağlanan ip mi kopmuş? Koşun çabuk onarın! Bu kadar çok iplik arasında ne telaşlı bir hayat. (...) Ah, başka kimsede olmayan ne mükemmel soylu nitelikler.

Bu Kral II. Philip, tarih ise 1598'di ve Orlando'ya gösterilen saygının aksine, Doktor Aguilar de Terrones'in vaazı gerçekti.[4] Bununla birlikte, onun metaforu, karakter çağrışımı ve dolaylı biçimde prenslik yönetiminde başka bir tür eksen olarak Woolf'unkiyle uyuşmaktadır.

Philip, krizden krize koşar, nadiren dinlenir, asla tam olarak kontrol altında değildir. Köstebekleri pataklamaya çalışır ama her yerde ortaya çıkarlar. Buna karşılık, Elizabeth acele etmeyi reddeder. Gerektiğinde müdahale eder –havaya kaldırdığı eli şüphesiz bir kelleyi yerinden edebilir– ama bunun ne zaman ve nerede olacağına karar verir. Kaynakları, enerjiyi, itibarı ve –bir hükümdar için alışılmadık bir şekilde– bekâreti gereksiz yere harcamaya direnir. Çünkü *Odysseia*'daki Penelope gibi talipleri tarafından kuşatılmıştır. Ancak Penelope'nin aksine Elizabeth bir goblen değil stratejiler örer.[5]

Augustinus'un bir müridi olarak kral, imparatorluğunu İnsan Şehri'ni Tanrı Şehri'ne bağlayan bir örtü olarak görür ve hiçbir parçası vazgeçilemez değildir. "İmana veya Tanrı'nın hizmetine en ufak bir zarar vermektense," diye söz verir bir noktada, "tüm mülklerimi ve yüz canım olsa hepsini kaybetmeyi yeğlerim."[6] Daha Machiavellici olan kraliçe ise kendi devletini (henüz bir imparatorluk değildir) kutsal bir kalıntıdan ziyade bir performans sahnesi olarak görür.[7] "Şuna emin olun ki," diye seslenmiştir Londralılara taç giyme töreninde, "size bir kraliçenin hiç olmadığı kadar iyi olacağım. (...) ve hepinizin güvenliği ve huzuru için gerekirse kendi kanımı vermekten çekinmeyeceğim."[8] Philip, tebaasına değil, Tanrı'ya itaat edeceğine söz verir. Elizabeth ise Tanrı'yı onların çıkarlarına göre uyarlayarak tebaasına hizmet eder. Kral, göğe yüzünü dönerek hürmet eder. Kraliçe ayakları yere basarak hesaplar yapar. Aradaki farklılıklar, Augustus ve Machiavelli'nin modern zamanların şafağında devlet yönetimi hakkındaki fikirlerini test etmektedir.

I

Her iki hükümdar da Augustinus'u Katolik doktrininden –Philip hevesle, Elizabeth isteksizce (ne de olsa VIII. Henry'nin kızıydı)– özümsemişti ve ikisi de pekâlâ Machiavelli'yi okumuş olabilir. Philip'in babası Kutsal Roma İmparatoru V. Charles, *Prens*'i dikkatlice incelemişti ve Floransalının eserleri, papanın yasaklı kitaplar listesinde yer almasına rağmen Philip'in kütüphanesindeydi. Tercümeler, Elizabeth büyürken İngiltere'de Machiavelli'yi kötü bir şöhrete kavuşturmuştu, ancak dillerde yetenekli olduğundan, onu orijinal İtalyanca okuyabilirdi.[9] Ne o ne de Philip bu konuda herhangi bir yorum bırakmadı. Bununla birlikte, her ikisinin de bu iki geleneğin neresinde yer aldığını görmek kolaydır.

Daha yirmisinde bile olmayan Prenses Elizabeth, üvey kız kardeşi Mary'nin 1553'te tahta geçmesinin ardından düzenlenen ayine katılmaya zorlandığında açıkça homurdanmıştı.[10] Beş yıl sonra kraliçe olduktan sonra Elizabeth sevmediği ayinleri bıraktı ve dinlemek üzere kaldığı vaazları da yüksek sesle düzeltti. İlk icraatlarından biri, Mary tarafından bu nedenle kazığa bağlanarak yakılan vaftiz babası Thomas Cranmer'in yazarı olduğu *Ortak Dua Kitabı*'nı yeniden yürürlüğe sokmaktı. Gerçek babası gibi Elizabeth de İngiliz Katolikliğini ortadan kaldırmaya değil, onu *millileştirmeye*, papanın onun yönettiği devlet üzerindeki yetkisini yok saymaya çalıştı. Ne de olsa bu devlet –o zamanlar zaten ayrılıkçı bir İrlanda kolonisi dışında– sahip olduğu tek şeydi.[11]

V. Charles 1555-1556'da tahttan feragat ettiğinde, kolayca hatırlayamayacağı kadar çok ülkeye hükmetmişti: İspanya ve onun "yeni dünya" toprakları Meksika ve Peru, Hollanda, Burgonya, İtalya'nın büyük bölümü, Avusturya, Macaristan ve Bohemya'nın yanı sıra Kuzey Afrika kıyıları boyunca ve ilerde Filipinler'e dönüşecek olan yerdeki dağınık ileri karakollar. II. Philip gelir ve giderler arasındaki "çok ciddi" uçurum için

babasından bir özürle birlikte, bu eyaletlerin çoğunu da miras olarak almıştı.[12] Ancak yeni hükümdar hiçbir şeyden vazgeçmek zorunda değildi çünkü "onur ve itibar" her şeydi. Bu çelişkinin üstesinden gelmek için Philip, tüm inancını "en kesin olana, yani Tanrı'ya" bağlamak zorunda kaldı.[13] Bir çözüm bulacak yegâne güç oydu.

Portekiz'i ve denizaşırı kolonilerini ele geçirdikten sonra 1583'te Philip için bastırılan bir madalyon "non sufficit orbis" diye ilan ediyordu: "Dünya yeterli değil."[14] Bu ifade Büyük İskender'e kadar uzanıyordu, ancak –artık İspanya'ya ait olan– onun imparatorluğunun güneşin asla batmadığı yer olduğu söylenemezdi. Peki ama o ülkeyi tek bir kral nasıl yönetebilirdi? Philip'in toprakları Elizabeth'inkinden çok daha büyük olduğundan, yetkisini çok daha kolay devretmesi gerekirdi. Ancak onların uygulamaları tamamen farklıydı.

Elizabeth ise yetkisini, ister kendi sarayının gözdelerine, müşfik din adamlarına, zengin soylulara, girişimci deniz kaptanlarına, isterse de dini inanç, düşünce meselelerinde kendi içsel yapısına göre tavır takınan tebaasına çoktan bırakmıştı.[15] Kendi sarayını bile tasarlamamıştı: Beğendiklerini devralmakla veya ödünç almakla yetindi. Bu konuda Machiavelli'yi takip etti çünkü Tanrı her şeyi yapmak istemiyorsa bir kraliçe olarak o neden yapsındı ki? Korkutmak, sınırlar koymak ve Augustus gibi kendi özerkliğini mümkünse ustaca, gerekirse şiddetle korurken, olayların gelişmesine izin vermek yeterliydi.[16]

Philip ise tıpkı Augustus gibi var olan her şeyde Tanrı'nın elini görüyordu. Bu, Tanrı'nın ve O'nun temsilcisi kralın çıkarlarını birbirinden ayrılamaz kıldı. Sonuç olarak geniş bir imparatorlukta icraatlar yürütmek için aylar gerekmesine karşın, otoriteyi paylaşmak zordu. Peki ya saraylar? Philip, bir hükümdarın yaşadığı en görkemli manastır olan Escorial'i kişisel olarak tasarlamıştı. Daha sonra burayı kutsal emanetlerle doldurdu ve kendisini, bunaltan sorumlulukların ve sonuç olarak, içine

battığı idari formalitelerin ötesini göremediği için orada tecrit etti.[17]

Böylelikle, bir mikro-devletin makro-yöneten hükümdarı, bir makro-devletin mikro-yöneten hükümdarı ile birlikte var olmuştur. Bunun coğrafya, lojistik veya iletişim açısından hiçbir anlamı yoktu. Ancak yine de kraliyet *zihinlerinin* –ve onlar aracılığıyla, ruhları devletlerle hizalamaya yönelik karşıt *felsefelerin*– bir yansıması olarak çok anlamlıydı, o kadar ki Avrupa dünyasının geleceği bu ayrımda eksenini buluyordu.

II

Philip bir zamanlar İngiltere Kralı olmuştu ve yeniden olmak istiyordu. Kraliçe Mary, devletini Avrupa'nın büyük Katolik güçlerine bağlarken bir varis bırakmayı umarak 1554'te onunla evlenmişti. Halen Kutsal Roma İmparatorluğu'nun başında bulunan V. Charles, bu birleşmeye onay verdi ve henüz İspanya kralı olmayan Philip, durumu görev bilinciyle kabul etti. Ancak Mary'nin tek hamileliğinin de yalancı gebelik olduğu ortaya çıkacak ve İngiltere üzerindeki otoritesi sadece evlilik yoluyla olan Philip, orada çok az zaman geçirecekti. Yabancı bir prensle evlenmek, Mary'i sevilmeyen biri yaptı: Cranmer'i yakan kazığa diğer yüzlerce "sapkın"ı da göndermesi ve 1558'de Kıtanın son karakolu olan Calais'i kaybetmesi, durumu daha da kötüleştirdi. O yıl öldü, çok da yası tutulmadı. Onun ölümüyle birlikte, şimdi dünyayı çevreleyen bir imparatorluğun tam yetkili hükümdarı olan Philip, güneşten-yoksun küçük bir adadaki nominal gücünü kaybetti.[18]

Mary kraliçeyken, Elizabeth'in durumu tehlikedeydi. VIII. Henry'nin evlendiği, reddettiği ve başını kestirdiği Anne Boleyn'in kızı olarak, taht üzerinde pek fazla hak iddia edemiyordu. Mary'nin yeniden empoze ettiği Roma Katolikliğine çok az

saygı gösteriyordu. Kraliçeyi devirmek için yapılan entrikalardan haberdardı, ancak bunlara dahil olmadı. Ancak asıl tehlike popülerlikti: Her zaman iyi bir oyuncu olan Elizabeth, aradaki zıtlığı vurgulamak için elinden geleni yaptı.[19] Mary onu gözlerden uzak tutuyor, bazen sıcak bir şekilde karşılıyor, bazen de uzakta tutuyor, evinin (gerçekte şatosunun) altında hapsediyor ve hatta onu Londra Kulesi'ne hapsedecek kadar ileri gidiyordu. Bu ise Elizabeth'te, annesinin kaderine katlanmak zorunda kalma korkusuna yol açıyordu.

Onun en etkili koruyucusu Philip'ti. Mary çocuksuz ölürse –ya da doğumu hayatına mal olursa, ki bu o zamanlar pek çok kadının kaderiydi[20]– İskoçya tahtının varisi olan kuzeni Mary Stuart yerine Elizabeth'in kraliçe olmasını tercih ederdi. Söz konusu Mary, İspanya'nın en büyük rakibi olan Fransa'da büyümüştü ve Kral II. Henry'nin oğlu Francis ile evliydi. Elizabeth kraliçe olursa, dul Philip'in onunla evlenmesi de mümkündü. Kraliçe Mary'nin sağlığının bozulmasıyla, İngiltere, Fransız ve İspanyol nüfuz alanları arasında bocaladı. Philip onu hangi yöne çevirmek istediğini biliyordu.[21]

Peki ya Elizabeth? Prenses olarak bekâr durumundan memnun olduğunu ilan etmişti,[22] ancak Kasım 1558'de kraliçe olduktan sonra Mary'nin örneğini izlemesi, bir koca alması ve daha şanslıysa bir varis doğurması bekleniyordu. Ne de olsa babaları (acımasız olsa da) soyundan gelen ardıllığı temel önceliği yapmıştı. Onu pek çok dertten kurtarabilecek olan Romalı evlat edinme alternatifi çoktan geçersiz hâle gelmişti: Birkaç istisna dışında,[23] meşrutiyet artık kraliyet doğumlarını gerektiriyordu.

Evlilikler, Henry'nin eşleri için ne kadar riskli olursa olsun, *onun* hayatını asla tehlikeye atmamıştı, oysa Elizabeth'inki her hamilelikte tehlikeye girecekti. Bunlar yolunda gitse bile en az babasınınki kadar değere verdiği bağımsızlığı, bir kadının kocasına itaat etmesi gerektiği şeklindeki neredeyse-evrensel varsayımla çatışacaktı: Mary, hüküm sürme hakkına sahip yegâne

kişi olmasına rağmen, Philip'in onu Fransa ile gireceği Calais'in kaybına yol açan savaşa sürüklemesine izin vermişti. "Görünüş" de bir sorun olabilirdi. Elizabeth göze hoş gelen erkekleri tercih ederdi ama İngilizlerin gözdesi olan biriyle başkalarını öfkelendirmeden evlenemezdi. Bir yabancıyla evlilik bu sorunu önleyecekti ancak, mesafe, anlaşma yapılmadan önce kraliyet çiftlerinin buluşmasını zorlaştırıyordu ve fotoğraf-öncesi çağdan kalma portreler feci hatalara yol açabiliyordu. VIII. Henry'nin, dördüncü karısı Clevesli Anne ile düğünlerinden yalnızca birkaç gün önce tanıştığında duyduğu tiksintiyi hatırlayan Elizabeth, akıllıca davranarak "portre ressamlarına güvenmeyeceği" konusunda ısrar etti.[24]

Bununla birlikte Philip'i İngiltere'deyken görmüştü ve –kabul etmekten hoşlanmasa da– onun güvenliğini sağlamaya çalıştığını biliyordu.[25] Philip, Mary'nin ölümünden sonra ona zaman kaybetmeden evlenme teklif etti, ancak yeni kraliçe, krallıklarının, ancak yeni kraliçe, krallıklarının, onun istediğini söylediği dostane ilişkilere düğün olmadan da sahip olabileceğini kibarca belirterek onu geri çevirdi. Kralın asıl amacı, yalnız kaldıklarında ifşa ettiği üzere, "bu hanımefendinin aklındaki din değişikliklerini gerçekleştirmesini engellemek ve böylece Tanrı'ya hizmet etmek," idi. Kraliçenin amacı ise kendisini tekrar Roma'dan bağımsız kılmak için dini değiştirmekti. Aradaki fark, Elizabeth'in tahta çıkmasından aylar sonra, Philip yeni karısı olacak, II. Henry'nin kızı Fransalı Isabel'e evlenme teklif ettiğinde netleşecekti.[26]

Sonraki çeyrek yüzyıl boyunca Elizabeth'in iki düzineden fazla talibi olacak,[27] bunlarla çeşitli derecelerde flört ettikten sonra hepsini reddedecekti. Onu harekete geçiren dürtüler halen gizemini koruyor. Belki cinsel birliktelik ya da hamilelik onu korkutmuştur, belki de babasının farklı evliliklerinin etkisinde kalmıştır. Belki de ne kadar meşru olursa olsun tahtını bir rakiple paylaşmak istemiyordu. Belki çok geç olana kadar

kararını ertelemişti: Kırk yaşından sonra teklif sahipleriyle âdeta bir cambaz gibi oynuyordu.[28] Ancak en makul açıklama Elizabeth'in eksen olmayı sevmesiydi. Tarihçi Garrett Mattingly'nin belirttiği gibi stratejisi şuydu:

> (...) saray mensuplarını ve danışmanları, diplomatları ve elçileri, kralları ve Kıta'nın güçlerini, her bir parça diğerlerine karşı bir denge görevi görecek şekilde ayrıntılı, ustaca ve hassas bir şekilde dengelenmiş ve böylece kendisinin de her zaman bağımsız kalacağı bir tasarıma göre çevresine yerleştirmekti.[29]

Elbette ödenmesi gereken bedel yalnızlıktı. Woolf'un deyimiyle onun dürüstlüğü "binlerce korkuyla birbirine bağlıydı". Ancak Philip'in çıkarları, kendi zihninde Tanrı'nınkiyle örtüştüğünden, Elizabeth'inki de mütevazı ama potansiyel olarak eksensel ada devletininkilerle paraleldi.

III

Philip kendini bir eksenden ziyade aynı anda birden fazla noktada sıkışıp kalmış bir iğnedenlik gibi görüyordu. Mary'nin ve İspanya'da tahttan yeni çekilmiş olan babası V. Charles'ın ölüm haberini aldığında Hollanda'ya yönelik bir Fransız saldırısını püskürtüyordu. İngiltere'de olanlar Katolikliğin oradaki geleceğini belirleyecekti, ancak Philip İspanyol anavatanını çok uzun süredir ihmal etmişti. Bununla birlikte barış yapmadan ayrılmak Hollandalıların cesaretini kıracaktı, "her ne kadar burada bulunmam onları kendi tarafıma çekmek adına hiçbir işe yaramasa da (...) benden başka herhangi bir hükümdarla mutlu olacaklarına inanıyorum." Gelirini azaltarak bunu teyit etmişlerdi, İspanya'da naip olarak görev yapan kız kardeşi Juana, ek fon talebini o kadar kesin bir dille reddetti ki Philip kendisiyle

alay edildiğinden endişelendi. Yine de kral, mutlak hükümdar olarak "bu dünyada herhangi bir geçici üstünü" tanımak zorunda olmadığı konusunda ısrarcıydı.[30]

Peki Philip'in bir üstü bulunmadığı hâlde nasıl olur da kısıtlamalar yüzünden felce uğradı? Sebeplerden biri, ailesinin, yani her yerde rastlanan Habsburgların uzun zamandır hanedanlık bağlarını coğrafi, ekonomik veya kültürel yakınlıklara tercih etmesiydi: Toprakları evlilik yoluyla fethettikleri söyleniyordu. Sonuç olarak Philip, kendisine çok az sadakat borçlu olan –gelirinin bağlı olduğu– yamalı bohça benzeri bir halkı yönetiyordu.[31] Sınırların bitişik olmaması ve kralın yetki devrinden hoşlanmaması sorunu daha da derinleştirdi. Zihni aynı anda birden çok yerde olabiliyordu, dolayısıyla birden çok ikilemleri vardı. Ancak Philip'in bedenini bu konuma yerleştirmek Tanrı'nın bile yapabileceğinin ötesindeydi.

Romalılar Philip'e göre Avrupa'nın daha büyük bir kısmını ve en az onun kadar çeşitli nüfusları, muhtemelen daha büyük bir verimlilikle yönetiyorlardı. Ancak toprakları birbirine bitişikti, yöneticileri delegasyonu dini ihmal olarak görmüyordu ve tek rakipleri kurbanlarını yıpratmaları yüzyıllar süren barbarlardı. Philip; Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, Portekizliler, Kutsal Roma İmparatorluğu, Osmanlılar, Papalık ve –en korkuncu da– sapkınlıklarını kıtanın büyük bölümüne yayan Protestan Reformu ile mücadele etmek zorundaydı. Vurulacak bu kadar çok köstebek varken, kralın tahttaki kırk üç yılın, altı ayı dışında tamamında savaş hâlinde olmasına şaşmamalı.[32]

Seküler bir bakış açısıyla, durumu fena değildi: Philip, V. Charles'ın kendisine bıraktığı toprakların hiçbirini kaybetmedi. İspanya, Philip'in ölümünden yarım yüzyıl sonrasına kadar Hollanda'dan vazgeçmeyecek ve denizaşırı topraklarıyla Portekiz altmış yıl boyunca İspanyol olarak kalacaktı. İspanya'nın Kuzey Amerika'nın ortalarından Tierra del Fuego'ya kadar uzanan kendi "yeni dünya" egemenlikleri on dokuzuncu yüzyılın

başlarına ve 1898'e kadar, Britanya İmparatorluğu'nunkine eşit bir uzun ömürlülükle varlığını sürdürdü.[33] Philip'in sürekli şikâyet ettiği ve defalarca temerrüde düştüğü borçları bile modern standartlara göre sürdürülebilir olabilirdi.[34]

Buna karşın da Philip kendini daha yüce bir ölçekte değerlendiriyordu. Hizmet etmek istediği Tanrı'ydı, imparatorluk sadece Tanrı'nın çıkarlarını desteklediği sürece ona ihtiyaç duyuyordu. Diğer tüm hedefler "kulaklarınızı ve hatta gözlerinizi kapatmanızı" hak ediyordu; çünkü bunlar tanım gereği değersizdi. "İnanın bana: Bu her şeyin en basit, en az yorucu ve en emin yoludur." Tanrı amaçlarına ulaşmak için gerekli araçları sağladığı sürece, durum kesinlikle böyleydi. Bununla birlikte, Philip'in kafası karışık olsa da Tanrı isteksiz Hollandalılar kadar cimri olabilirdi. Her şey O'nun iradesine bağlı olduğundan, diye yazıyordu Philip 1559'da,

> Ben sadece O'nun lütfedeceği şeyi bekleyebilirim... Umarım [O] bana egemenliğimi elimde tutmamı sağlayacak imkânları verir ve onları elimde tutacak imkânlardan yoksun olduğum için kaybetmeme izin vermez, ki bu benim için en üzücü şey olur ve aklıma gelebilecek her şeyden daha fazla –ve onları savaşta kaybetmemden çok daha fazla– pişmanlık duyarım.

"Tek amacım doğru olanı yapmak," diye yakındı kral. "[A]ma o kadar talihsizim ki bir şey istediğimde (...) genellikle kötü sonuçlanıyor. Dünya böyle işliyor."[35]

Philip'in istediği şey, tebaasından sadakat, eyaletleri için refah, rakipleri arasında güvenilirlik, tehlikeye düşen Ortodoksluğa geri dönüş ve daha belirsiz bir şekilde, "yetmeyen" bir dünyaydı. Bazı hedeflerin uyumsuzluğunu ve bu nedenle bazılarını diğerlerinin pahasına takip edilmesi gerektiğini göremedi. Tanrı, araçları sağlamakta seçici davranmış olsa da kral belirli amaçlara öncelik vermek konusunda isteksizdi.

Bunun yerine Philip kendini Augustinusçu kaygılarla kendini kamçıladı. Tanrı'nın aracısına karşı işleyen bir dünya –ki Philip öyle olduğuna inanıyordu– Tanrı'nın niyetlerini –ki Philip öyle olması gerektiğine inanıyordu– nasıl yansıtabilirdi? Tanrı Jüpiter gibi tutarsız ya da Şeytan gibi kötü olamazdı. Ama Augustinus'un önerdiği gibis *öğretici* olabilirdi: Tanrı, insanların bu dünyada ya da ahirette kendilerini geliştirmeleri için başarısız olmalarına izin verebilirdi. Bu, Philip'in büyük stratejisinin temeli oldu: Eksen olacak şekilde bir bakış açısıyla plan yapmak değil, vücutlarına iğne saplanmış kutsal şehitler gibi acı çekmek. "Tanrı'ya dua edin ki cennette", diye yazmıştı 1569'da hüzünle, "bize daha iyi davransın."[36]

IV

Elizabeth de Machiavelli gibi ne güvence bekliyor ne de buna ihtiyaç duyuyordu. Prenses olarak hayatta kaldığı için Philip'e değil Tanrı'ya şükrediyordu ama kraliçe olarak dünyevi ya da ilahi herhangi birinden nadiren talimat alıyordu. İspanya'nın büyükelçisi Kont de Feria, yeni hükümdarı rahatlamış, gülerken, hatta sanki onun aklını okuyormuş gibi bulduktan sonra, "Çok tuhaf bir kadın," diye rapor verdi. "Babasının işlerini nasıl yürüttüğü konusunda iyice eğitilmiş olmalı. Kimse tarafından yönetilmemeye kararlı."[37]

Feria, Elizabeth'in şaşkına çevirdiği ilk muhataplardan biriydi ama kesinlikle sonuncusu değildi. Çocuksu ya da kurnaz, dobra ya da sinsi, cesur ya da riskten kaçınan, affedici ya da kindar, sakin ya da patlayıcı ve hatta kadınsı ya da erkeksi olabiliyordu: İspanyol Armadası 1588'de ülkesine doğru yelken açarken askerlerine, "Bedenim zayıf ve çelimsiz bir kadına ama kalbim ve midem bir krala, hem de İngiltere kralına ait," demişti. Zıtlıklardan

hoşlanan kraliçe, sadece vatanseverliği, amaçları araçların içinde tutma ısrarı ve asla köşeye sıkışmama kararlılığıyla sabitti.[38]

Dine yönelik umutları da bunu yansıtıyordu. Ülkesinin geçirdiği çalkantıları bilen –VIII. Henry'nin Papa'yı İngiliz Katolikliğinden kovması, VI. Edward'ın kısa saltanatında katı Protestanlığa geçiş, Mary döneminde Roma'ya sert dönüş– Elizabeth, birden fazla ibadet şekli olan tek bir kilise istiyordu. "Sadece tek bir İsa Mesih" olduğuna dikkat çekiyordu. Neden O'na giden farklı yollar olmasındı? Teolojik tartışmalar "önemsiz şeyler" ya da daha sert bir ifadeyle "Aya doğru yükselen kum ya da çamurdan iplerdi."[39]

Ta ki ulusal egemenliği etkileyene kadar. Elizabeth yönetiminde Tanrı'nın kilisesi sadık bir İngiliz olacaktı: "Katolik" ya da "Protestan" olmak sadakatten daha az önemliydi. Bu bir anlamda hoşgörüydü, çünkü yeni kraliçe tebaasının neye inandığını pek umursamıyordu. Yine de ne yaptıklarını bir şahin gibi izleyecekti. Feria Philip'i, "Majesteleri bana kız kardeşiyle kıyaslanamayacak kadar korkutucu görünüyor," diye uyardı; ki bunun bir anlamı vardı zira o kadın "kanlı" Mary'ydi. "Bedenen ve ruhen bir krallığı kaybettik."[40]

Diplomasi ve savunma da özerk olacaktı. Philip'in dağınık eyaletleri üzerinde değil, bir ada üzerinde hüküm süren Elizabeth, bir kara ordusunun masrafından kaçınabilir, deniz kuvvetlerini bir koruma veya kışkırtma stratejisine uyarlayabilir ve devletini ihtiyaca göre –ama asla kalıcı olarak değil– düşmanlarının kıtasal düşmanları ile hizaya getirebilirdi. Tanrı'nın İngiltere'ye armağanı, dindarlığın artmayacağı ya da yokluğunun azaltmayacağı bir coğrafyaydı.

İrlanda ve İskoçya (ikincisi hâlâ bağımsız bir ülkeydi) kanayan yaralar olmaya devam ediyordu: Fransızlar ve İspanyollar her iki bölgedeki huzursuzluklardan yararlanmaya çalıştı. Ancak Elizabeth'in isyancıları, Philip'in 1572'den beri –kraliçenin

isteğiyle İngiltere'nin de yardımıyla– isyan hâlinde olan Hollandalıları bastırmaya çalışırken çektiği sıkıntıları Elizabeth'e asla yaşatmadı. Askeri taahhütlere direnirken ülke içi ekonomiyi de güçlendiren Elizabeth, saltanatının büyük bölümünde gelir ve giderleri dengeledi, hatta ikinci ve üçüncü on yıllarında fazla verdi. Philip'in aksine hiçbir zaman iflas ilan etmedi.[41]

Mali sorumluluk ve varoluşun hafifliği arasında bağlantı kurmaya alışık değiliz, ancak her ikisi de Elizabeth'te hizaya gelmişti. Hafiflik, ister taliplerine ister krallıklarına karşı olsun, yükümlülükten daha az maliyetli olan flörte izin veriyordu. Yetki devrini kolaylaştırıyordu: Kraliçe icraattan hoşlandığı gibi, başkalarının icraatlarını da severdi.[42] Stratejik kötülüğü kolaylaştırıyordu: Parasız kaldığında Elizabeth donanmasının Philip'in Amerika'dan dönen hazine gemilerine baskın yapmasına izin vermişti; Philip'in itirazlarına cevaben, belki de korsanların kurbanı olabileceklerini, söylemişti.[43]

Kraliçenin hafifliği, onu baskın bir konumda tutarken, saraylıları da köleleştirmesini sağlamıştı. Unutulmaz kurbanlardan biri, bir gün saygıyla eğilirken yüksek sesle osuran Oxford Kontu'ydu.[44] Elizabeth hiçbir şey söylemedi ve fark etmemiş gibi davrandı ama aşağılanan Oxford yedi yıl sürgüne gitti. Sonunda yeniden ortaya çıktı, bu kez sessizce eğildi ve endişeyle bekledi. "Lordum," diye yanıtladı kraliçe (biraz duraksamadan sonra), "osuruğu unutmuştum."[45]

Eksen etrafında dönmek için jiroskop* gerekir ve Elizabeth'inkiler kendi zamanının en iyileriydi. Amaç-odaklılığını hayal gücü, kurnazlık, mizah, zamanlama ve ne kadar abartılı olursa olsun onu yürüdüğü ipte sabit tutan bir hareket *tasarrufu* ile dengeliyordu. Philip'in jiroskopları ise, şayet varsa, arızalanmaya devam ediyordu. Kraliçe, gözle görünür bir çaba göstermeden, yaptığı her şeyde inisiyatifi nasıl elinde tutacağını biliyordu. Philip ise bir yerde kaybettiği inisiyatifi başka bir

* *Jiroskop* veya Türkçe adıyla düzdöner, dönüş ekseninin kendi kendine herhangi bir yönü kabul etmekte özgür olduğu dönen bir çark veya disktir. (ç.n.)

yerde geri kazanmak için kendini tüketiyordu. Kraliçe, rakiplerini ustaca birbirine düşürürken Philip ise onları beceriksizce kendisine karşı birleştirdi. Fakir bir devleti yöneten kraliçe, devletin borçları öderken, zengin bir devleti yöneten Philip ise başkalarına yalvarıyor ve borç alıyordu. Kraliçe rolünün hakkını vermekten asla vazgeçmezken Philip ise kendi rolüne uygun olmadığını hissetmekten asla vazgeçmedi.

Machiavelli, jiroskopik düşünerek, prensine bir aslan *ve* bir tilki olmasını tavsiye etti; birincisi kurtları korkutmak, ikincisi tuzakları tespit etmek içindi. Elizabeth hem aslan hem tilki hem de dişi olarak onu bir adım daha ileri götürdü; kurnaz İtalyanın takdir etmeyi öğrenmiş olması muhtemel bir kombinasyondu bu. Philip büyük bir aslandı ama sadece bir aslandı. Machiavelli, bu tür prenslerin vicdanlılıkları sayesinde tuzağa düşebilecekleri konusunda uyarmıştı. Çünkü bilge bir hükümdar "inancı gözetemez, gözetmemelidir de çünkü bu gözetme kendi aleyhine döndüğünde ve onu umutlandıran nedenler ortadan kalktığında (...) bir prens de inanca uymadaki başarısızlığını renklendirecek meşru nedenlerden yoksun değildir."[46] Her-şeyi-gören bir Tanrı'ya hesap veren Philip, kendini bu tür bir renklendirme için yetenekli hissetmiyordu: Belki de bu yüzden her zaman siyah giyiyordu.[47] Sadece kendine hesap veren Elizabeth'i ise, "ne yaş soldurabilmişti ne de gelenekler bayatlatabilmişti / onun Sonsuz çeşitliliğini."[48]

V

Machiavelli bu bağlamda inançtan bahsederken ille de dini inancı kastetmiyordu. Demek istediği basitçe koşulların değiştiği ve prenslerin yeni durumlara eski vaatleri dayatmaması gerektiğiydi. Beklediği, Protestan Reformu değildi: 1527'de ölmeden önce Martin Luther'den haberdar olacak zamanı bulamamıştı.[49] Ancak yarım yüzyıl sonra, devlet yönetimi dini

farklılıkları bu kadar kolay göz ardı edemeyecekti. Elizabeth ve Philip, bir inancın yerine getirilmesinin kraliyet egemenliğinin yükümlülükleriyle nerede çakıştığına –veya çakışmadığına– karar vermek zorundaydı.

1560'ların büyük bölümünde ihtiyatlı bir sınır çizmeyi başardılar. Philip İspanya'daki konumunu sağlamlaştırıyor ve Akdeniz'i Osmanlı Türklerine karşı güvence altına alıyordu. Elizabeth ise Fransız İç Savaşı'nın artık İskoç Kraliçesi olan Mary Stuart'ı dış destekten mahrum bıraktığı İskoçya'da İngiltere'nin nüfuzunu genişletiyordu. Ancak bir İngiliz-İspanyol uzlaşması için dinden uzak durmak gerekiyordu ve her iki hükümdar için de stratejik bir önem taşıyan Hollanda'da artan Protestan huzursuzluğu bunu giderek imkânsız hâle getiriyordu.

Bu durum Philip'i, Elizabeth'i hem tehdit eden hem de cezbeden masraflı askeri seferlere zorladı. İspanya'nın başarısı, Katolik bir süper gücü Manş Denizi'ne tehlikeli bir şekilde yaklaştıracaktı. Ancak bu, sadece Amerikan altın ve gümüşünün karşılayabileceği büyük maliyetler olmadan gerçekleşmeyecekti. Elizabeth'in donanması İspanyol gemilerini uzun rotaları boyunca herhangi bir yerde durdurabilir, bu da onu –mesafe iletişimi geciktirdiği için– eylemlerini onaylama ya da reddetme konusunda özgür bırakacaktı. Eve daha yakın ama benzer bir kaypaklıkla, Hollandalı korsanları İngiliz limanlarında saklayabilirdi. Böylece Philip'in Kuzey Avrupa'daki dayanakları üzerinde ölümcül olmasa da can sıkıcı bir kıskaca sahipti.[50]

Din de diplomasiyi baltalıyordu. Elizabeth'in elçisi Papa'yla alay ettiği ve Protestan ayinleri düzenlediği için İspanyol sarayından uzaklaştırılmıştı; Elizabeth diplomatik dokunulmazlığı gerekçe göstererek elçiyi değiştirmeyi reddetti. Bu arada Philip'in Londra'daki elçisi, İngiltere'ye sığınan ve Elizabeth'in korumasını isteyen İskoçya Kraliçesi Mary Stuart ile gizlice iletişim kuruyordu. Philip'in kendisi de 1569'da Mary'ye, –tereddüt ettiği bilinen– kararlı bir Katolik olarak kaldığı sürece sempati ve desteğine dair güvence verdi.

Fransızlar Mary'yi terk ettikten sonra Philip artık kraliçenin onlarla aynı safta yer almasından korkmuyordu. Ve böylece on yıl önce rafa kaldırdığı projeye geri döndü: İngiltere'de Roma Katolikliğini yeniden canlandırmak. O sırada Elizabeth'in, hatta belki evlilik yoluyla, desteğini ummuştu. Şimdi ise onu gözden çıkarmıştı: "Tanrı onun (...) günahlarına ve sadakatsizliğine izin veriyor olmalı ki kaybolup gidecek." Bu nedenle, "kendi devletlerimde kutsal inancımızı sürdürmeye yönelik özel yükümlülüğümden sonra, onu İngiltere'de eski zamanlarda olduğu gibi onarmak ve korumak için her türlü çabayı göstermek zorunda olduğum" açıktı.[51]

Philip planını, bu kez Kudüs'ü değil Canterbury'yi kurtarmayı amaçlayan daha büyük bir Katolik haçlı seferi çerçevesine soktu. Augustinus'un devlete hizmet etme yükümlülüğü, artık Kutsal Topraklar'ı kâfirlerden temizleyerek değil –ki bu kaybedilmiş bir davaydı– Roma'nın otoritesini reddeden Avrupalı Hristiyanları öldürerek kiliseye hizmet etme yönündeki papalık yükümlülüğüne dönüşmüştü. VIII. Henry, İngiltere'yi öncelikli hedef hâline getirmişti ve 1570'te Papa V. Pius, Elizabeth'i aforoz ederek üzerine düşeni yaptı ve aslında inananlara onu sadece devirmek için değil, öldürmek için de yetki verdi.[52]

Philip'in Hollanda topraklarındaki ordularının komutanı olan Alba Dükü, tüm bu fikirleri pratik bulmuyordu: "Majestelerinin erdemli ve dindarca önerdiği gibi, asıl araç Tanrı'dan gelse bile, isteklerinizi gerçekleştirmek için hangi insan kaynaklarına ihtiyaç duyulacağını incelemek gerekli görünüyor." Kanal ötesi bir saldırı başlatabileceğine, başlatsa bile başarılı olacağına, başarılı olsa bile Elizabeth'in Katoliklerinin ona ihanet edeceğine ya da İngilizlerin –inançları ne olursa olsun– Mary'yi yeni kraliçeleri olarak kabul edeceklerine dair hiçbir güvencesi yoktu. Üst üste yığılan olasılıklar, çok daha küçük bir ülkede Hollandalıları yatıştırmanın yeterince zor olduğunu kanıtlayan Alba'yı telaşlandırdı. Philip yine de ona devam etmesini emretti: "[İşgale] kalben o kadar bağlıyım ve Kurtarıcımız Tanrı'nın

bunu kendi davası olarak benimseyeceğine o kadar inanıyorum ki caydırılmam mümkün değil. Aksini ne kabul edebilirim ne de buna inanabilirim."[53]

Ancak Tanrı'ya ne yapması gerektiğini söyleyen Philip, kendisinin ne yapması gerektiğini unuttu: Üzerinde güneşin hiç batmadığı bir imparatorluğu mikro düzeyde yönetmek vizyonunu bulanıklaştırma eğilimindeydi. Alba'yı rahatlatmakla birlikte, V. Pius'u ve hatta halefi XIII. Gregory'yi daha da öfkelendiren kral, büyük planının sürüklenmesine izin verdi. Philip'in sonunda başardığı tek şey, artık hoşgörüyü kaldıramayacağını gören Elizabeth'i uyarmak oldu. Kraliçe olduğunda "kanlı" Mary kadar korkulan biri olmayabilirdi ama artık öyle olması gerektiğini biliyordu.

VI

Elizabeth'in biyografi yazarı Anne Somerset'a göre papalık fermanı "hem iyi bir Katolik hem de iyi bir İngiliz olmayı" imkânsız hâle getirmişti.[54] Çünkü güneyde Philip, kuzeyde Mary Stuart'ın komplo kurmasıyla, İngiltere henüz askeri açıdan olmasa da teolojik açıdan kuşatma altındaydı. Şahin gibi tetikte olmak, hatta intikam almak gerekiyordu.

Elizabeth, 1569'da İngiltere'nin kuzeyindeki kötü bir şekilde yürütülen ve hızla bastırılan bir Protestan karşıtı isyanın ardından intikama çoktan karar vermişti. Liderlerinin yakındaki bir kalede ev hapsinde tutulan İskoç Kraliçesi'ni serbest bırakabileceğinden korkan Elizabeth, takipçilerine karşı acımasızca davranarak tek bir ayaklanma için VIII. Henry ya da Mary Tudor'un yaptığından daha fazla idam emri verdi. Muhtemelen daha iyi olan "diğerlerinde dehşet yaratmak," için, "daha sıradan isyancıları" öldürmekte ısrar etti. Fakirler, diyordu kraliçe, "ölümü [tatmaya] layıktır."[55]

Onun uyanıklığı, 1571'de İngiltere'yi işgal etmek, Elizabeth'i tahttan indirmek ve Mary Stuart'ı tahta geçirmek için şimdiye kadarki en elverişli komplonun ortaya çıkarılmasıyla sonuçlandı. Floransalı bir banker olan Roberto Ridolfi, kendisini V. Pius, Mary, Philip ve önerdiği şeyin uygulanabilirliğini sorgulayan tek komplocu Alba Dükü arasındaki bağlantı hâline getirmişti. Ridolfi dilini nasıl tutacağını bilmediğinden onu haklı çıkardı ve Elizabeth'in casus uzmanlarının neler olup bittiğini öğrenmelerine ve doğru zamanda ifşa etmelerine olanak sağladı. Mary bu olaydan sonra başını koruyabildiği için şanslıydı; ama bundan böyle başının konumu tehlikede olacaktı.[56]

Sevildiklerine inanmak isteyen birçok lider gibi Elizabeth de kendi güvenliğini hiçe saydığını itiraf ediyordu.[57] Bu, onun bir varis yaratmadığının veya atamadığını bilen danışmanlarını endişelendiriyordu. Ancak bu noktada delegasyon işe yaradı. 1573'te, kraliçeyi ve ülkeyi korumak için ne gerekiyorsa –ve bunu bilmesine gerek yoktu– yapması emriyle Sir Francis Walsingham'ı dışişleri bakanı yaptı. Elizabeth, ikisini birbiriyle özdeşleştirdiği için bunu kabul edebilirdi.

"Çok fazla korkmanın az korkmaktan daha az tehlikeli" olduğuna inanan Walsingham, karşı-casusluğu ya da o zamanki adıyla "casusluğu" eşi benzeri görülmemiş uç noktalara taşıdı. Rüşvet, hırsızlık, tuzak, şantaj ve işkenceyi kullanarak Avrupa'nın dört bir yanına uzanan bir muhbir ağı kurdu. Böyle bir ağın yararsız olduğu söylenemez: Papa artık rutin olarak suikastları teşvik ediyordu ve Philip de Mary Stuart'ı kraliçe yapacaksa Elizabeth'in öldürülmesini onaylamıştı.[58]

Elizabeth'in "altın çağı" olarak hatırlamaktan hoşlandığımız dönem, ancak gözetim ve terör sayesinde ayakta kalabilmişti: Bu da kraliçenin teslimiyet ve pişmanlıkla sürdürdüğü çelişkilerinden bir diğeriydi.[59] Kraliçenin içgüdüleri seleflerinden daha insancıldı, ancak çok fazla çağdaşı onu öldürmeye çalışıyordu. Yakın zamanda biyografisini kaleme alan Lisa Hilton, "Kız kardeşinin aksine, Elizabeth asla inançları yüzünden

kimseyi yakmadı," diye yazıyordu. "Onlara ihanet ettikleri için işkence etti ve astı."[60] Machiavelli hoşgörünün Elizabeth'in aleyhine döndüğünü söyleyebilirdi. Sevilmek istiyordu –kim istemezdi ki? Bununla birlikte, prensler için korkulmak kesinlikle daha güvenliydi.

VII

Philip 1580'de Portekiz'in başına geçtiğinde Elizabeth'in korkacağı daha fazla şey oldu. Bu ülke bir asır önce uzun mesafeli okyanus denizciliğine öncülük etmişti: Gemileri ve denizcilik becerileri artık İspanya'nın hizmetindeydi.[61] Elizabeth, Sir Francis Drake'i dünyanın etrafında –Macellan'dan bu yana ilk kez yapılacak– üç yıllık bir yolculuğa gönderip İspanyol hazinesi için hiçbir denizin güvenli olmadığını göstererek küçük donanmasından en iyi şekilde yararlandı. Ancak Drake, kraliçesi ve yatırımcıları için son derece kârlı olsa da bu sefer Philip'in filosunu –her yerde en iyisi olduğu kabul edilen ve şu anda Alba'nın halefi Parma Dükü'nün komutasında olan– Hollanda'daki ordusuyla birleştirmesi hâlinde İngiltere'yi kurtarmanın gerçekten de zor olabileceği gerçeğini değiştirmedi.[62]

Elizabeth daha fazla iğne darbesiyle karşılık verdi, ancak hiçbiri olumsuz yönde değişen güç dengesini tersine çevirecek kadar acı verici değildi. Hollandalı isyancılara yapılan yardımları artırdı ve ilk kez onların yanında savaşmaları için İngiliz birlikleri gönderdi: Ancak bu önlemler Parma'yı engellemeye yetmedi. Drake'i de piyadelerle birlikte Batı Hint Adaları'na gönderdi ve burada limanlara baskınlar düzenleyip daha fazla ganimet ele geçirdi ama kalıcı bir üs tutmayı başaramadı.[63] Bu arada kraliçeye karşı komplolar devam ediyordu ve bunlardan herhangi biri başarılı olursa Mary Stuart'a alternatif bırakmayacaktı. Walsingham'ın ajanları 1583 ile 1585 yılları arasında üç komplo ortaya çıkardı.[64]

Parlamento Katolikliğe geçmeyi ihanet saydıktan sonra İngiltere'de rahipler düzenli olarak idam edilmeye başlandı. Mary, Elizabeth'in danışmanı Lort Burghley'in deyimiyle "tehlikelerin büyümesine aracı olan" bir Karşı-Reformun ağırlık merkezi olarak kaldı. Kuzey İngiltere'de hâlâ kraliçenin tutsağı olan Mary inancından, hırslarından ya da komplo kurma iştahından vazgeçmemişti.[65] Bu, Elizabeth'i zor durumda bıraktı.

Bir rahibi öldürmek başka, eski ve muhtemelen gelecekteki bir kraliçeyi öldürmek başkaydı. Elizabeth, İngiliz tarihindeki şiddet dolu rolünü bildiği için naip cinayetinden tiksiniyordu. Şimdi bunu kullanması onu, genç Elizabeth'in yaşamasına izin veren "kanlı" Mary'den daha kana susamış yapacaktı. Bu onu ahlaki açıdan papalığın suikast yoluyla Ortodoksluğu dayatma çabalarıyla bir tutacaktı. Ayrıca, Mary Stuart'ın artık İskoç Kralı olan ve Protestan olarak yetiştirilen oğlu VI. James'i, annesinin haksız yere öldürüldüğüne inanırsa Katolikliğe geçmekten ne alıkoyabilirdi?

Sonunda Elizabeth ustaca bir manevra yaptı. James'e annesini reddetmesi için rüşvet verirken, gelecekteki herhangi bir Katolik hükümdar için parlamento yasağını onayladı. Walsingham'ın sahte belgelerle Mary'yi yeterince gerçek olan başka bir komploya bulaştırmasına izin verdi: Mary, akılsızca, yemi yuttu. Komplocular tutuklandıktan sonra, Elizabeth infazların halka açık gerçekleştirilmesinde uzunca bir süre ısrar etti. Ardından Mary'yi vatana ihanetten mahkûm ettirdi, karardan duyduğu dehşeti dile getirdi ve Parlemento'ya haydut kraliçenin ölümünün gerçekten gerekli olup olmadığını sordu. Gerekliliğinden emin olan Elizabeth, konsey üyeleri çaresizlik içinde onun imzasını bekleyen bir yığın kâğıdın arasına koyana kadar emri onaylamayı erteledi. Kayıtsızca imzaladı ama daha sonra kendisini ne için kandırdıklarını gayet iyi bildiğini açıkça belirtti.

Elizabeth'in fikrini değiştirmesinden korkan meclis üyeleri tutuklama emrini aceleyle kuzeye, Mary'nin tutulduğu Fotheringhay'e götürdüler. İdamı çabucak gerçekleşti –tarih 8 Şubat

1587'ydi– ve Elizabeth hemen bilgilendirildi. İlk başta rahatsız olmamış göründü, ancak daha sonra histerik bir şekilde ağlayarak, aldatılmasını protesto ederek, sorumluları asmakla tehdit ederek ve ölü kraliçenin yasını tutmak için haftalarca ortalıkta görünerek hayatının en büyük halka açık performanslarından birini sergiledi. Bu Drake'e önce göz yumup sonra onu inkâr etmek gibiydi. Ancak şimdi, daha ustaca ve daha ciddi sonuçlarla, kendine hem göz yumuyor hem de kendini inkâr ediyordu.[66]

VIII

Ancak Mary'nin idamı Philip'i İngiltere'yi istila etmeye hazırlanmaktan caydırmadı. Bunun nedenlerinden biri Portekiz'in ele geçirilmesiydi: "Romalılar sadece Akdeniz'e hükmederek dünyaya hükmedebiliyorlarsa," diye hatırlatıyordu kralın papazı ona, "dünyayı çevrelediklerine göre Atlantik ve Pasifik okyanuslarına hükmeden kişi neler yapmaz ki?" Bir diğeri ise Philip'in amirali Santa Cruz Markisi'nin 1582-83 yıllarında Fransız, İngiliz ve asi Portekiz kuvvetlerini Azor Adaları'ndan çıkararak amfibi operasyonların uygulanabilirliğini göstermesiydi. Bir diğeri de İngiltere'de Katolikliği yeniden tesis etmenin Philip'in ilahi esinli görevi olduğu konusunda selefleri kadar kararlı bir şekilde ısrar eden yeni Papa V. Sixtus'tan geldi.[67]

Philip papalığın baskısını çileden çıkarıcı buluyordu: Papa Hollandalı isyancıları bastırmanın da kutsal bir görev olduğunu düşünmüyor muydu? Tanrı önce bu zaferi elde etmelerini sağlayarak üzerine düşeni yapmalıydı, ardından İspanya İngiltere'yi fethedebilirdi. Her şeyi aynı anda yapmak mümkün değildi. Ama sonra Elizabeth iğne batırmanın ötesine geçti: Yaklaşan bir istilanın söylentilerini aldıktan sonra, Drake'e İspanya'ya akın başlatması için yetki verdi. Drake'in 1585 sonbaharında Galiçya'ya yaptığı kısa çıkarma, bunun pek çok çıkarmanın ilki olabileceğini gören Philip'i şok etti. Tüm İber kıyı şeridini savunmak

zorunda kalma ihtimaliyle karşı karşıya kalan Philip, Drake'i yenmenin tek yolunun onun ana üssüne saldırmak olacağına inanıyordu. Bu düşünceyle Philip, dikkatini daha fazla dağıtmadan "İngiltere'nin Girişimine" odaklandı. Mary'nin ölümü onu Tanrı'nın artık Elizabeth'in yerine geçmesini istediğine ikna etmekten başka bir işe yaramadı.[68]

Ancak Tanrı bunun gerektirdiği kaynakları, koşulları ve örgütsel verimliliği sağlamakta yine başarısız oldu. Philip'in mikro-yönetimi, Drake'in tekrarlayan baskınları gibi hazırlıkları geciktirdi. Gizlilik çoktan kaybolmuş, sürpriz yapma umudu ortadan kalkmıştı. Strateji belirsizdi: Artık ölmüş olan deneyimli Santa Cruz'un değil, denizcilik becerilerinden yoksun Medina Sidonia Dükü'nün komuta ettiği "Armada", Parma Dükü'nün Hollanda'daki ordusuyla Manş Denizi'ni geçmek için nasıl bağlantı kuracaktı? O güne kadar bir araya getirilmiş en büyük deniz gücü Mayıs 1588'de Lizbon'dan yola çıktı, ancak bir fırtınaya yakalanarak dağıldı ve İspanya'nın kuzeyindeki Corunna Limanı'nda onarım ve ikmal yapmak zorunda kaldı. Philip yılmamıştı: "Eğer bu adil olmayan bir savaş olsa gerçekten de fırtınayı Rabbimizin bize O'nu gücendirmekten vazgeçmemiz için bir işareti olarak kabul edebilirdik," diye moralini bozan dükü uyardı. Ama "Ben bu girişimi Tanrı'ya adadım. (...) O hâlde cesaretinizi toparlayın ve üzerinize düşeni yapın."[69]

Elizabeth'in gözdelerinden Leicester Kontu birkaç ay önce Hollanda'dan ona "Dünya hiç bu kadar tehlikeli, hiç bu kadar hainlik ve ihanetle dolu olmamıştı," diye yazmıştı.[70] Limanları savunmadan ziyade ticaret için daha iyi hazırlanmıştı. Tebaasından kaç kişinin sessizce Katolik kaldığını bilmesinin hiçbir yolu yoktu. Parma Dükü, Hollandalı isyancıları ezmeye çok yaklaşmıştı. Ve Elizabeth'in donanması ne kadar iyi eğitilmiş olursa olsun, 29 Temmuz'da Cornwall açıklarında beliren Medina Sidonia'nın devasa filosuna sayısal olarak denk değildi.[71] Ancak kraliçenin bir stratejisi vardı.

Amirallerinin Armada'yla en iyi Manş Denizi'nde yüzleşebileceklerini bildiği için önce Drake'i ülkesine geri göndermişti. Salamis ya da Actium'da olduğu gibi büyük bir savaş öngörmüyordu: Bunun yerine filosu İspanyol gemilerini takip edecek, onları teker teker avlayacak ve daha umut verici fırsatlar bekleyecekti, Philip de bunu sağlayacaktı. Medina Sidonia'nın savaş gemilerinin Parma Dükü'nün ordusunu İngiltere'ye taşıyan mavnaları koruması gerekiyordu. Ancak kralın emirlerinde zamanlama, amiral ve generalin nasıl iletişim kuracağı ya da rüzgârların ve gelgitlerin iki filoyu zıt yönlerden nasıl bir araya getireceği ve sonra tam doğru anda onları İngiltere'yi korumak için aynı yöne nasıl iteceği hakkında hiçbir şey söylenmiyordu. Birçok şey için Tanrı'nın ellerine güveniyordu.

Medina Sidonia, Parma Dükü'nden hiçbir haber alamadan 6 Ağustos'ta Calais açıklarında demirledi; Flanders sahilinin hemen yukarısında bulunan Sidonia, ertesi gün Armada'nın geldiğini öğrenince çok şaşırdı. Askerlerini aceleyle mavnalarına bindirdi ama Elizabeth'in amirali Sir Charles Howard'ın o gece uygun bir rüzgârdan yararlanarak kundak gemilerini silahlandırdığını ve Armada'yı panik içinde demir halatlarını kesip dağılmaya zorladığını öğrendi. Ertesi gün Gravelines açıklarında Howard'ın filosu dağınık İspanyolları paramparça etti: Parma Dükü'nün tek yapabildiği sahillerden hayal kırıklığı içinde izlemek oldu. İngiltere bir gecede tekrar güvendeydi. Howard, kraliçesinin onaylayacağını bildiği için doğaçlama yapmıştı.

İngilizler Armada'yı yenememişlerdi ama onu yıpratmışlardı ki bu da aynı anlama geliyordu. Yolculukları boyunca haftalar önce Corunna'da alınan erzaklara güvenen ve artık hiçbir dost limanda ikmal imkânı kalmayan İspanyolların eve uzun yoldan dönmekten başka seçeneği yoktu: Kuzey Denizi boyunca, Shetland Adaları etrafından ve İskoçya ile İrlanda'nın misafirperver olmayan batı kıyılarından aşağıya. İlk gemiler eylül ayının üçüncü haftasına kadar İspanya'ya ulaşamadı: Temmuz sonunda yola çıkan 129 gemiden en az 50'si kayboldu ve geri dönenlerin çoğu

hurdaya ayrılmak zorunda kaldı. İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkan askerlerin yarısı, çoğu gemi kazası, açlık ya da hastalık nedeniyle öldü: Kayıp sayısı 15 bin olabilir. Buna karşılık İngilizler sadece Calais'te alevlere kurban giden sekiz gemiyi ve yaklaşık 150 kişiyi kaybetmiştir.[72]

IX

"Umarım Tanrı bu kadar kötülüğe izin vermemiştir," diye yazacaktı Philip felaketle ilgili ilk haberler kendisine ulaştıktan sonra, "çünkü her şey O'nun hizmeti için yapıldı." Ancak çok geçmeden yeni bir istila için planlar yapıyordu,[73] Tanrı'nın onu sıkıntıya sokarak, sadece sınadığına ikna olmuştu. "Tüm bunları başarmak için gereken her şeyi yapmayı taahhüt ediyorum... Tanrı'nın davasını savunmaktan asla geri durmayacağım."[74] Augustinus da elbette aynı şeyi savunmuştu ama Tanrı'nın sınayacağı şeyin, amaçlar ile araçların aynı hizaya getirilmesindeki *orantılılık* olduğunda ısrar etmişti. Augustinus'ta hiçbir zaman *ayrım gözetmeksizin* dünyevi yaşamları ve hazineleri ilahi amaçlar için harcama emri yoktu.

Sir Walter Raleigh, Armada başarısızlığa uğradıktan sonra, "herhangi bir limana veya başka bir tarafın yardımına sahip olmadan tehlikeli bir kıyıyı deniz yoluyla istila etmek, zekâya sahip bir prensten çok, talihine güvenen bir prense daha çok yakışır," diye gözlemde bulunmuştu.[75] Aynı düşünceyi pekâlâ Machiavelli de söylemiş olabilirdi. Augustinus da "talih" yerine "Tanrı"yı koyarak bunu söyleyebilirdi. O hâlde Philip'i bu kadar ısrarla orantısız yapan neydi?

En iyi biyografi yazarı Geoffrey Parker, yirminci yüzyılın sonlarına dayanan "olasılık" teorisinde bunun için bir cevap buluyor: Bu teoriye göre liderler kazanç elde etmekten çok kayıplardan kaçınmak için risk alırlar.[76] Miras aldığı ve genişlettiği imparatorluğun büyüklüğü göz önüne alındığında, Philip'in kaybedecek çok

şeyi vardı. Ancak şaşırtıcı olan, kaybetmediği toprakları yeniden kazanmak için aldığı risklerdir. VIII. Henry'nin Roma'dan kopması ya da Mary Tudor'un onun sapkınlığını tersine çevirememesi Philip'in hatası değildi. Protestan Reformu ile birlikte talihin bu şekilde tersine dönmesi, Tanrı'nın papaların yüzyıllarca aşırılıklarına verdiği bir ceza olarak bile görülebilirdi. Ama Philip öyle görmedi. Tanrı'nın kendisine yalnızca daha fazlasını kaybetmemekle kalmayıp, aynı zamanda Kilise'ye antikçağda ve ortaçağda sahip olduğu evrenselliği geri getirme görevini de emanet ettiğine inanıyordu.

Philip'in özel sekreteri 1591'de ona, "Eğer Tanrı, Majestelerini dünyanın tüm sıkıntılarını gidermekle yükümlü kılsaydı," diyordu, "bunu yapabilmeniz için size para ve güç verirdi." Kral, "Hizmetim için duyduğunuz büyük şevkten etkilendiğinizi biliyorum," diye cevap verdi; "ancak bunların, beni tanıdığın kadarıyla, sorumluluklarının farkında olan birini yıldıracak meseleler olmadığını da anlamalısınız... Din davası diğer her şeyden önce gelmelidir."[77]

"Amaçlarının yeteneklerinin ötesinde olduğu konusunda uyarıldığında kral, kendisine böyle bir uyarıda bulunanların inançsız olduğunu söylemek zorunda kaldı: Tanrı, eksik olan araçları sağlayacaktır. Tanrı bunu başaramayınca Filipus, Tanrı umursamaz olmasına rağmen kendisine sadık kalacağını tekrarladı. Tanrı Filipus'u kesinlikle teste tabi tuttu, ancak sırayla Tanrı'yı test etmeyi kendi saygınlığından aşağı görmedi.

Bu, Philip'in Parker'ın deyimiyle "manevi şantaj"a başvurduğu pek çok olaydan biriydi.[78] Hedeflerinin yeteneklerini aştığı konusunda uyarıldığında, kral uyarıyı yapanların inançtan yoksun olduğunu iddia ederdi: Tanrı açığı kapatacaktı. Tanrı bunu yapmadığında Philip, Tanrı'nın dikkati dağılmış olsa bile, ona sadık kalmaya devam edeceği konusunda ısrarcıydı etti. Tanrı gerçekten de Philip'i sınıyordu. Ama Philip kendini Tanrı'yı sınama tehlikesinin altına sokmadı.

X

Elizabeth de Tanrı'yı sınamıştı ama Katolik evrenselliği değil, İngiliz vatanseverliği adına. Ölmeden kısa bir süre önce Parlamento'ya, "Prenslik otoritesinin parlayan ihtişamı gözlerimizi kamaştırmıyor," diye güvence verdi; "ama biz de büyük yargıcın önünde yaptıklarımızın hesabını vereceğimizi çok iyi biliyor ve hatırlıyoruz." Yine de bu karardan korktuğuna dair hiçbir belirti göstermedi: "Tanrı kendi doğruluğunu ve yüceliğini korumak ve bu krallığı savunmak için beni aracı yaptı," diyerek memnuniyetini belirtiyordu.[79] Kraliçe ve ülkesi onun zihninde aynıysa, Tanrı'nın zihninde de "doğruluk ve yücelik" ve "bu krallığı" savunmak da öyleydi.

Ancak kesinlik hiçbir zaman aceleye gelmezdi. Tarihçi A. N. Wilson, Elizabeth'in kraliçe olduğu andan itibaren, "danışmanları ve saray mensupları onu karar almaya zorluyordu: Katolik ya da Protestan olmak; evlenmek; İrlanda'da ya da Alçak Ülkeler'de kesin ve maliyetli bir savaşa girmek. Neredeyse her durumda Elizabeth, Hamlet gibi tereddüt etmişti; ve tereddüt etmek, doğru politika değilse bile en azından yanlış politika değildi." Çünkü "Elizabeth, tıpkı Hamlet gibi, siyasi hayatta çok büyük bir kesinliğin ve çok büyük bir kararlılığın felaket getiren etkilerini görebiliyordu."

İlk bakışta pek de benzer görünmüyorlar. Shakespeare'in prensi, Philip gibi her zaman siyah giyinir, –düşmanlarını tuzağa düşürmek için sorumsuzluk, hatta delilik numarası yaptığı çılgın sahneleri hariç– Elizabeth'in hafifliğinden yoksundur. Elizabeth de sorumsuzca görünen tereddüdü aynı şekilde kullanmıştır: Danışmanlarına kimin için çalıştıklarını hatırlatmak; taliplerini oyalamak, böylece devletlerini dengelemek; ve sonunda denge aleyhine döndüğünde, İspanyol Armadası'nı Manş Denizi'ne çekmek ve amirallerine güvenerek devasa bir fare kapanının yayını kapatmak için. Hassasiyet ve kararlılık, bu durumların her birinde onu tuzağa düşürebilirdi. Wilson, "Hendiadys'in litürjik

ustası Cranmer'in bu vaftiz kızının çift düşünmenin bilgeliğini gördüğü,"[80] sonucuna varıyor.

Benim sözlüğüm "Hendiadys"i, "bir bağlaçla birleştirilmiş iki kelimeyle ifade edilen karmaşık bir fikir" olarak tanımlıyor. Ya da iki şeyin nasıl, daha az şehvetle, bir olabileceği ya da bir hâle gelebileceği? Örneğin, bir İngiliz Kralının şehvetiyle ortaya çıkan yeni bir din, ruhların bin yıldır takip ettiği bir inancın yerini nasıl alabilir? Belki de onlarla, küçümsemeden, kendi dillerinde konuşarak. Wilson, Cranmer'in *Ortak Dua Kitabı*'nın henüz büyümekte olan bir dile unutulmaz bir netlik kazandırmak üzere görkemli hediadileri nasıl gözler önüne serdiğini gösteriyor:

> Kudretli ve merhametli babamız; Kaybolmuş koyunlar gibi senin yolundan çıktık ve saptık. Kendi kalplerimizin istek ve arzularına çok fazla uyduk. (...) en lütufkâr egemen hanımımız Kraliçe Elizabeth'e sağlık ve afiyet içinde uzun bir ömür bahşet; onu güçlendir ki tüm düşmanlarını yensin ve hepsinin üstesinden gelebilsin; ve nihayet bu yaşamdan sonra sonsuz sevinç ve mutluluğa erişebilsin.

Hendiadys aynı şeyi söylüyor gibi görünebilir: "çıktık ve saptık", "istek ve arzular", "sağlık ve afiyet", "yenmek ve üstesinden gelmek", "sevinç ve mutluluk". Ancak bunların kombinasyonları, insanın farkına bile varamayacağı kadar ustalıkla çelişkileri de ortaya koyabilir: "Kudretli ve merhametli babamız" ya da "en lütufkâr egemen hanımımız".

Bir babanın affedebileceği, bir hanımın ülkeyi yönetebileceği ve bakire bir kraliçenin bir devleti kurtarıp miras bırakabileceği olasılığını ortaya çıkarır. Bunlar Elizabeth'in zaferle açtığı yeni olanaklardı. Uzaktan bakıldığında, oyunlarını ve şiirlerini sadece yeni kelimelerle değil, aynı zamanda bir o kadar zengin fazlalıklarla dolduran Shakespeare'i teşvik etti ki –"Ne kadar yorgun, bayat, düz ve yararsız / Bana bu dünyanın tüm kullanımları görünüyor"–, Wilson'ın deyişiyle, "İngiliz dilini esnetti ve genişletti";

böylece onu konuşan herkese "daha geniş bir kelime dağarcığı ve dolayısıyla deneyimi tanımlamak için daha büyük bir kapasite" vermişti.[81]

Ve bu sayede onu yönetmek için. Çünkü, Thukydides'in iki bin yıl önce bizi uyardığı gibi, kriz zamanlarında kelimeler anlamlarını kaybedip de, "bir meselenin tüm taraflarını görebilme [yeteneğini], bunlardan birine göre hareket etme acizliği" içinde kalınırsa[82] Shakespeare ve onun Büyük Kraliçesi, bazıları tekrar eden, bazıları karşıt, ancak hepsi de onları öngörülemez bir şekilde uygulanabilir kılacak kadar yerleştirilmiş çoklu anlamlara sığınabildi. Hendiadys, gelecek bir dünyada bir kültürü felce karşı korudu.

XI

"[O] 1588 yılının sıcak bir Temmuz akşamında, Greenwich'teki kraliyet sarayında, (...) bir kadın ölmek üzereydi, suikastçının kurşunları karnına ve göğsüne saplanmış. Yüzü kırışmış, dişleri kararmıştı ve ölüm ona hiçbir saygınlık kazandırmamıştı; ama son nefesi bir yarımküreyi sarsacak yankılar uyandırdı." Haber büyük gemilere ulaştı ve Medina Sidonia bir gün boyunca güvertelerde volta attı. "Sonra kararını verdi; kalyonlar ve karaklar, kadırgalar ve hantal urkalar birer birer kuzeye, karaya doğru döndüler. Hastings'e doğru. Yüzyıllar önce tarihin yazıldığı yere." II. Philip yeniden İngiltere Kralı olur, Protestan Reformu tüm Avrupa'da çöker, İspanya tüm Güney ve Kuzey Amerika'ya hükmeder, Kaptan Cook Avustralya'ya Papalık bayrağını diker. "Bazıları için geçen yıllar, Tanrı'nın Tasarımının nihai çiçeklenmesinin gerçekleştiği yıllardı; diğerleri içinse ölmüş ve unutulmuş şeylerin peşini bırakmadığı yeni bir Karanlık Çağ... Hepsinin üzerinde, Papaların uzun kolu cezalandırmak ve ödüllendirmek için uzandı; Yeryüzü Kilisesi* yüce kaldı."[83]

* *Church Militant*. (ç.n.)

Keith Roberts'ın 1968 tarihli romanı *Pavane*, tarih 380 yıl önce biraz daha farklı bir şekilde cereyan etse neler olabileceğini anlatıyor. Roberts'ın hikâyesini kurduğu 1960'lı yıllar, buharlı traktörlerle ulaşımın, mumlarla aydınlatmanın ve semaforlarla iletişimin olduğu bir İngiltere'dir; zira Roma petrolü, elektriği ve telgrafı yasaklamıştır. Sadece gizli bir loncaya izin verilen radyo ise büyücülükten başka bir şey değildir. Siyaset otoriter, eğitim sınırlı ve hafıza zayıftır. "Şu küçük Elizabetçilerden biri," diye açıklıyor bir karakter, beklenmedik bir şekilde *III. Richard*'dan birkaç satır hatırlayarak. "Onu okulda görmüştük. Adını unuttum; oldukça iyi olduğunu düşünmüştüm."[84]

Pavane, 1966'da kaldırılmamış olsaydı papalık indeksinde bir yeri hak edecek kadar Katolik-karşıtı görünüyor, ta ki başka bir karakter beklenmedik şekilde şu tavsiyede bulunana kadar: "Kilisenizi hor görmeyin; çünkü o sizin anlayışınızın ötesinde bir bilgeliğe sahiptir." Roma'nın başından beri modern teknolojiye, hatta nükleer uzmanlığa sahip olduğu, ancak uygarlık ona yetişip akıllıca kullanana kadar beklettiği ortaya çıkıyor." Asıldı ve yandı mı? Biraz, evet. Ama Belsen diye bir yer yoktu. Ne de Buchenwald. Passchendaele de yoktu." Sadece bu bilginin alındığı eski ama gerçek bir Armageddon vardı.[85]

Bu son farklılık Roberts'ın romanını hendyadik kılıyor: Kilise, herkesin şüphelendiğinden daha fazla, çelişkilerde ustalaşıyor ve bu nedenle Tanrı'nın ve insanın şehirlerini birbirine bağlıyor. Elbette bu *sadece* bir roman. Ancak karşı-olgular, hayaletler gibi tarihçilerin peşini bırakmamalıdır. Augustinus'un cennette ve Machiavelli'nin cehennemde olduğunu söylemek çok güzel: Philip nerede peki? Eğer bir Tanrı varsa ve gerçekten Katolikse, o zaman her zaman sadık olan kral tüm zamanların en büyük stratejistleri arasında yer alır.[86] Peki ya Elizabeth? Machiavelli onun için, sonsuza kadar, en azından iyi bir arkadaş olacaktır.

6

YENİ DÜNYALAR

1588'de Manş Kanalı'nda yaşanan *gerçek* olayların "bir yarım küreyi sallayacak" kadar gür ve uzun yankılandığını söylemek karşı-olgusal değildir.[1] Önceki yüzyıl, şimdiye kadar sismik önemi olmayan Portekizli ve İspanyolların, "garip yeni şeylerin" enginliğini keşfetmek ve fethetmek üzere yeni gemiler, yelkenler, rüzgârlar ve akıntıları kullandıklarına şahit olmuştu.[2] II. Philip'in İber Krallıkları ve elde ettikleri imparatorluk için kullandığı "non sufficit orbis" mottosu gayet yerindeydi: Daha önceki tüm imparatorlukların içine sığdığı antik dünya Avrasya, gerçekten de yeterli değildi. Armada o yaz Lizbon'dan ayrıldığında, gözden kaybolduğunu gören çok az kişi, şimdi Amerika olarak adlandırılan topraklarda Katolik monarşiler kurulması dışında herhangi başka bir şey tahmin edebilirdi.

Tanrı 1492 yılında, yalnızca bir senede, Müslüman komşularını kovmuş, Yahudileri sınır dışı etmiş ve dünyayı neredeyse tek bir yana doğru genişletmiş Hıristiyan Kastilya ve Aragon krallıklarının yanında durmaz olur muydu? Ya da ertesi yıl, Papalık fermanıyla bu yeni topraklar Portekiz ile birlikte bir unvan kazanmadı mı? Ya da Meksika'yı fethetmek için yalnızca üç yıla ve Peru'yu kontrol altına almak için de bir o kadar zamana ihtiyaç duyan, böylece tükenmez görünen bir altın ve gümüş kaynağı sağlayan kimdi? Ya da bu iki yabancı kıtaya bu zenginlikler

sayesinde idari ve hatta mimari tekdüzeliği kim dayatmıştı? Ya da buraların çeşitli sakinleri için kurtuluşa giden tek bir yol çizen kimdi? Bu büyüklükteki başarılar, özgüvenden fazlasını gerektirir: Tanrı'nın iradesini bildiklerini ve onunla örtüştüklerini varsayarlar.

Bununla birlikte, Armada'nın ayrılmasından iki yüz otuz beş yıl sonra, *laik* bir devletin bataklık içindeki yeni başkentinde, sadık bir *Protestan* devlet adamı *cumhuriyetçi* hükümdarı için benzer şekilde küstah bir açıklama kaleme almıştı: "Amerika kıtaları özgürdür ve elde ettikleri ve korudukları bağımsız durum, bundan böyle, herhangi bir Avrupa gücünün gelecekteki kolonizasyonunun olası özneleri olarak görülmemelidir." Dışişleri Bakanı John Quincy Adams, 1823'te Monroe Doktrini'ni "Amerika Birleşik Devletleri" için bir slogan hâline getirdiğinde, ülke henüz "Yeni Dünya"yı "eski" efendilerine karşı güvence altına alacak araçlara sahip değildi. Yine de İspanya'nın altın çağında sahip olduğu özgüvenin aynısına sahipti ve bu, Adams'a göre yeterliydi.[3]

"İspanyol Armadası'nın başarısızlığı," diyordu Geoffrey Parker, "Amerika kıtasını Kuzey Avrupalılar tarafından işgale ve sömürgeleştirmeye açtı ve böylece Amerika Birleşik Devletleri'nin yaratılmasını mümkün kıldı." Eğer öyleyse, bu geleceğin tek bir akşamda –7 Ağustos 1588'de– elverişli bir rüzgâr, yetenekli bir lort amiral ve birkaç ateşli gemiye bağlı olduğu anlamına gelir. Şayet başarılı olsa, Philip Elizabeth'in Amerika'ya yapılan tüm İngiliz seyahatlerine son vermesini talep edecekti.[4] Ancak kaptanları çapalarının iplerini kestikleri andan itibaren İspanya yavaş yavaş düşüşe geçti ve yeni bir dünya aşamalı şekilde ortaya çıktı.

I

Armada zamanında, İngilizler denizaşırı genişlemeye yeni başlamıştı. Onlar için "koloni" terimi İrlanda anlamına geliyordu.

Kıyılarını ziyaret ettikleri "Newfoundland" balık anlamına geliyordu. "Keşif", ilki görkemli bir unvana –"The Mystery, Company, and Fellowship of Merchant Adventurers for the Discovery of Unknown Lands* vb."–[5] ancak kötü tasarlanmış bir misyona sahip olan anonim şirketler anlamına geliyordu: Küresel soğuma döneminde, güçlerini Hudson Körfezi üzerinden ve Rusya'nın kuzeyinden dolaşarak Çin'e giden ticaret yollarını keşfetmeye adadı. Drake'in 1577-80 yılları arasında dünyanın çevresini dolaşması Elizabeth'in daha geniş dünyalara duyduğu merakın işaretiydi: Ancak o zamana kadar İspanya yarım yüzyıl boyunca Karayipler, Meksika ve Güney Amerika'nın büyük bir bölümünü kontrol etmişti. Kuzey Amerika'da ilk İngiliz kolonisi olan Roanoke, Sir Walter Raleigh tarafından ancak 1584-1585'te kurulmuştu, ancak kısa süre sonra aşağılayıcı bir başarısızlık olduğunu kanıtladı.[6]

İspanya'nın liderliğine rağmen Elizabeth acele etmeyi reddetti. Tüccarlarının *kendi* gemilerini ve yerleşimcilerini riske atmasına göz yumsa da donanmasını veya hazinesini riske atmadı. Drake'i İspanyolları ürkütmesi için teşvik etti, ancak onun akınlarının tek başına devletini güvence altına alabileceği yanılsamasına kapılmadı. Philip'in mikro-yönetiminin eksikliklerini hissederek denizaşırı girişimlerde kendine-yeterli olmaya çalıştı. Sadece ticari olmasa da başkalarının da çıkarları olabileceğine inanınca ilgisi uyandı. Böylece Britanya Amerikası için bir şablon oluşturdu: Ortak bir amaçtan yoksun, birbirlerinden çok denize ve İngiltere'ye bağlı, Massachusetts'ten Georgia'ya kadar binlerce kilometrelik kıyı şeridi boyunca ince bir şekilde dizilmiş ve çoğunlukla hafifçe –hatta dalgınca– yönetilen bir koloniler yığını.[7]

İspanyol Amerikası, 1750'lere gelindiğinde, kuzeydeki muadilinin altı katı nüfusa ve birçok kat daha büyüklüğe ve zenginliğe sahipti. Büyük şehirleri, kullanışlı yolları ve yerleşik

* Bilinmeyen Toprakların Keşfi İçin Tüccar Maceracıların Gizemi, Şirketi ve Yoldaşlığı. (ç.n.)

uygulamaları Roma İmparatorluğu'nunkilere rakip olmuştu: Bu konuda hiçbir dalgınlık yoktu. Tarihçi John Elliott, yaklaşık 4200 km güneydeki Lima'yı ziyaret eden bir Mexico City beyefendisinin kendisini tamamen evinde hissedeceğini belirtmiştir: "Sivil kurumlar aynıydı; ibadet biçimleri aynıydı." Bu durum, "farklı yerel geçmişlerin, farklı göç nedenlerinin ve farklı dini inanç ve uygulamaların farklı zamanlarda ve farklı şekillerde yerleşmiş topluluklardan oluşan bir mozaik yarattığı" İngiliz kolonilerinde gerçekleşmezdi.[8] John Quincy'nin babası olan genç John Adams'ı Virginia'daki çiftçiler ya da Güney Carolina'daki köle sahipleri arasında hayal edin: Kültürlerin çatışması neredeyse Lima'ya *gitmiş* kadar büyük olurdu.

İspanya, tıpkı Roma gibi, tikellikler üzerine tekdüzelikler dayatıyordu. Bu etkileyici sonuçlar doğurabilirdi: Aksi takdirde her iki imparatorluğun da bu kadar hızlı genişlemesi pek olası değildi. Ancak bunun bedeli, sıkıntıların otoriteyi sarsmasına izin veren sığ köklerdi.[9] İngilizler etkilerini daha yavaş yaydılar, ancak özellikle Kuzey Amerika'da daha kolay adapte oldular. Sorunlar ortaya çıktığında, çöküş değil, cumhuriyetçi devrimci bir otorite devri getirdi; bunun örneği, sonraki iki yüzyıl boyunca her yerde imparatorlukların altını oyacaktı.

II

Peki hafiflik –hatta dalgınlık– nasıl böyle bir sonuca yol açabilir? Bence cevap, temellerin üzerinde durdukları zemine uygun olmasında yatıyor. Ağır bir el ve odaklanmış bir zihin Xerxes ve modern otoyollar gibi topografyayı düzleştirerek olmasa da pürüzsüzleştirerek anıtsallığa ulaşmış gibi *görünebilir*. Yine de bunu her yere uygulayamazsınız; çünkü dünyanın engebeleri onun doğasını yansıtır: Kıtalar hareket eder, kayar, çarpışır ve

birbirinin üzerine biner. Her şeyin istikrarlı olduğunu varsaymak, mahvolmanın yollarından biridir. Oysa esneklik, beklenmedik durumlarla nasıl başa çıkılacağını bilir.

Bu nedenle, tekdüzeliğe direnmek, topografyaya saygı duymak ve hatta tereddüt etmek için nedenler olabilir. Elizabeth bu şekilde hüküm sürmüş, evlenmeden hükmetmek, dini farklılıklara (sınırlar dahilinde) hoşgörü göstermek ve bir dilin görkemli bir şekilde gelişmesine izin vermek gibi yeniliklere öncülük etmiştir. Her biri koşullara tepki olarak ortaya çıktı: Hiçbiri büyük tasarımları yansıtmıyordu. Anonim şirketler de benzer şekilde esnek olabilirdi. Elliott, "kolonileşmenin ilk aşamalarında İngiliz kraliyetinin yakın kontrolünün olmamasına," işaret eder:

> Kraliyet tüzüğü çerçevesinde denizaşırı işletmeler ve kuruluşlar sürecine aktif olarak katılanlar –girişimin mali destekçileri ve yerleşimcilerin kendileri– için en uygun görünen hükümet biçimlerinin evrimi için önemli bir serbestlik sağladı.

İspanya'nın "yeni dünya" kolonilerinin –ve Fransa'nın daha yakın zamanda St. Lawrence, Great Lakes, Ohio ve Mississippi nehirleri boyunca üzerinde hak iddia ettiği (ancak zar zor yerleştiği) bölgelerin– aksine, Britanya Amerikası "siyasi ve idari kurumları yukarıdan empoze edilmek yerine aşağıdan evrilmeye daha yatkın bir toplumdu.[10] Bu da onu karmakarışık ama aynı zamanda karmaşık bir uyarlanabilir sistem hâline getiriyordu.

Bu tür sistemler, teorisyenlerin bize söylediğine göre beklenmedik durumlara sık sık –ama çok sık değil– yanıt verme ihtiyacıyla gelişir. Kontrollü bir ortam, rehaveti teşvik eder ve er ya da geç, kaçınılmaz biçimde olacağı gibi, kontrol bozulduğunda bununla başa çıkmayı zorlaştırır. Bununla birlikte sürekli çalkantılar iyileşmeyi engeller: Hiçbir şey asla sağlıklı değildir. O hâlde, doğal dünyada bütünleştirici ve parçalayıcı süreçler arasında bir denge –tabiri caizse bir tür kaos sınırı– vardır. Burada

adaptasyon ve özellikle kendini-örgütleme eğilimi ortaya çıkar.[11] Yeni siyasi dünyalar da benzer şekilde işler.

III

Britanyalı Kuzey Amerikalılar aynı anda birçok sınırda yaşıyordu: Geniş ama seyrüsefere elverişli bir okyanusta, güneyde İspanya'nın, kuzeyde ve batıda Fransa'nın hak iddia ettiği bir kıtada, Elizabeth'in jiroskopik olarak beceriksiz halefleri tarafından ülke içinde ortaya çıkarılan karışıklıklarda. Elizabeth, Parlamento'yu öylesine ustaca etkilemiş, sindirmiş, kandırmış, ertelemiş ve görmezden gelmişti ki aralarında hiçbir zaman doğrudan bir çatışma yaşanmamıştı.[12] Ancak erken dönem Stuartlar, kazanamayacakları kavgalar çıkarmak için ellerinden geleni yaptılar. Ayrıca merhum kraliçenin insanların inandıkları ve eylemleri arasında yaptığı ayrımı bulanıklaştırarak, Avrupa dini nedenlerle Otuz Yıl Savaşları'na sürüklenirken ateşle oynuyorlardı. 1642 yılına gelindiğinde İngiltere'de iç savaş patlak vermişti ama öylesine karmaşıktı ki tarihçiler hâlâ kimin kiminle ne için savaştığını tartışıyordu.[13] Ancak yedi yıl sonra bu çatışma I. Charles'ın kellesine mal olacaktı.

Şiddet, Amerika'ya vardıklarında ticari fırsatlar, farklı inançlara hoşgörü ve daha hafif bir yönetim beklentisi gibi göç nedenlerini çoğalttı. Ciddi iç karışıklıklar –hatta Oliver Cromwell yönetiminde başarısız bir cumhuriyet deneyimi– Londra'nın bakış açısından, sömürgeci bir "topluluk mozaiğine" izin vermekten başka bir seçenek bırakmıyordu. II. Charles 1660'ta "restorasyon" yolu olarak hafifliği seçtiğinde, heterojenlik Atlantik boyunca iyice kök salmıştı.[14]

Charles'ın "tembel, uzun ve şehvet düşkünü,"[15] saltanatı 1685 yılında, bu niteliklerin sadece sonuncusuna sahip olan inatçı kardeşi II. James'in tahta çıkmasıyla sona erdi. Koyu bir Katolik

olan James, İngiltere'yi Roma'ya geri döndürmeye ve Fransa'nın 14. Louis'inin merkezi yönetim modeline göre "modernleştirmeye" koyuldu: Koloniler de bunu takip edecekti.[16] Ancak üç yıl sonra, bir oğlunun doğması Katolik bir veraseti olası hâle getirince, James'in Protestan kızı Mary'nin Hollandalı Protestan kocası Orange'li William, önceki William'ın 1066'da başlattığından bu yana en başarılı Kanal-ötesi istilayı başlattı. James devrildi, William ve Mary onun yerine geçti ve Amerikalılar bir kez daha kendi başlarına kaldılar. 1688'deki "devrim" onlar için *evrimin* devam etmesini sağladı, hatta oluşturduğu emsalle, evrimleşmesine izin verilen şeyi tersine çevirmeye yönelik gelecekteki çabalara karşı direnişi haklı çıkardı.

Bu konunun başlıca ideologu John Locke'a göre, 1688'den çıkarılacak dersler şunlardı: "Yasama organı dışında tek bir üstün güç olabilir ve bu güç geri kalan her şeyin tâbi olduğu ve olması gerektiği güçtür"; ancak "yasama organını ortadan kaldıracak ya da değiştirecek üstün güç hâlâ halkta bulunmaktadır."[17] İlkeler çelişkili görünüyor –üstünlükler nasıl paylaşılabilir? – ancak bu bilmecenin içinde, Modern Tarihçi Robert Tombs'un öne sürdüğü gibi Stuart sonrası İngiltere'nin siyasi kültürünün temelleri yatmaktadır:

> Ütopyalara ve bağnazlara karşı şüphe; sağduyu ve deneyime güven; geleneğe saygı; kademeli değişim tercihi ve "uzlaşma"nın ihanet değil zafer olduğu fikri. Bunlar hem kraliyet mutlakiyetçiliğinin hem de tanrısal cumhuriyetçiliğin başarısızlığından kaynaklanmaktadır: Maliyetli başarısızlıklar ve verimli başarısızlıklar.[18]

Her ne kadar Majesteleri "anayasal" bir monarşiyi hoş karşılamayacak olsa da, "kokuları" (Machiavelli'nin kullanışlı kelimesi ile) Elizabeth dönemine aitti. Yine de zıtlıkları *dengelemenin* faydalarını görüyordu: Bu sanatı her gün uygulardı. Haleflerinin

zıtlıkları *uzlaştırma* çabalarını tehlikeli derecede aptalca bulurdu. Siyasi bahçecilikten anlardı: Çeşitliliğe izin verildiğinde ve kökler çok yakından incelenmediğinde her şey en iyi şekilde büyür. Bu yüzden muhtemelen Edmund Burke'ü onaylardı.

IV

İngiliz özgürlüğünün mirasından beslenen "dayanıklı bir endüstri", yerel cumhuriyetçilik, farklı inançlar, köleliğe huzursuz da olsa kârlı bir bağımlılık, yaygın okuryazarlığın doğurduğu huysuz bir davacılık tutkusu ve "siz ve onlar arasındaki (...) yaklaşık 5000 kilometrelik okyanusun" gerektirdiği kendine güveni göstermişlerdi. "Akıllıca ve geliştirici bir ihmalkârlık" dışında, "bizim ilgimize neredeyse hiçbir şey borçlu değiller." Başarılarında "tüm iktidar gururunun battığını ve insan icatlarının bilgeliğindeki tüm küstahlığın eridiğini hissediyorum. (...) Özgürlük ruhu adına, olanları bağışlıyorum."[19]

On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Britanya'nın Kuzey Amerika politikasında "entrikalar" gerçekten de azdı. Zayıflamış bir monarşi altında farklı siyasi "partilerin" yükselişinin eşlik ettiği, görünürde sonu olmayan uzun süreli Avrupa savaşları, iddialı sömürge projeleri için çok az zaman veya enerji bırakmıştı. Bu sırada, Amerikalıların kayıtsızlığı, kendilerine talimat verildiğinde bunların denenmemesine yol açtı. "Yeni işe başlayanların çoğu gibi ben de (...) işlerin çehresinde önemli değişiklikler yapabileceğimi hayal etmiştim," diye yazıyordu 1737'de uyarı almış bir sömürge valisi, "Ama halkla ilgili küçük bir deneyim ve memleketteki durum üzerine düşünmek beni bu yanılsamadan kesinlikle döndürdü."[20]

Yine de böyle bir gevşekliğin devam etmesi zordu. Benjamin Franklin 1751'de kolonilerin her yirmi beş yılda bir nüfuslarını ikiye katladığına dikkat çekiyordu: Bir yüzyıl içinde

"en fazla sayıda İngiliz suyun bu tarafında olacak."[21] Bu durum batıya doğru genişlemeyi zorunlu kılıyordu, ancak Fransızlar ve Kızılderili müttefikleri yolu tıkıyordu. O zamanlar genç bir albay olan George Washington 1754'te bir İngiliz sınır kalesini geri almayı başaramayınca,[22] yeni bir savaş patlak verdi. Yedi yıl sürdüğü bilinen bu mücadele kısa sürede Avrupa'ya, Hindistan'a ve açık denizlere yayıldı. En dramatik olay, Fransızların 1759'da Quebec'i İngilizlere kaybetmesi ve bunun sonucunda Fransa'nın Kuzey Amerika'dan tamamen çekilmek zorunda kalmasıydı.

1763'teki Paris Barışı bir Anglo-Amerikan zaferi gibi görünse de aslında galipleri birbirinden uzaklaştırdı. Savaş idari zekâyı keskinleştirmişti: Kral III. George'un bakanları savaş sonrası sömürge yönetiminin odağını neden tekrar kaybetmesi gerektiğini sorguladılar? Bazı hesaplamalara göre tüm halklar arasında en az vergilendirilen Amerikalıların, elde ettikleri güvenlik için daha fazlasını ödemesi gerekmez miydi? İngilizler, şimdi İngiltere Merkez Bankası tarafından ne kadar akıllıca finanse edilirse edilsin, süresiz şekilde borçlanabilir miydi? Birilerinin Appalachia'nın ötesindeki yerleşimleri düzenlemesi, ithal Amerikalılarla Yerli Amerikalılar arasındaki çarpışmaları önlemesi gerekmez miydi? Eğer yönetmiyorsanız bir imparatorluğa sahip olmanın ne faydası vardı ki?[23]

Ancak hafif dokunuşlara alışkın Amerikalılar için bu tür sorular, bir kez uygulandıktan sonra geri çekilemeyecek ağır bir el anlamına geliyordu.[24] Bunu şaşkınlık, ardından kızgınlık ve 1765 tarihli Pul Yasası ile aktif direniş izledi. Bu kadar uzak bir mesafeden çok az yaptırım aracına sahip olan Parlamento geri adım atarak, yürürlükten kaldırdığı yasayı yeniden yürürlüğe koyma hakkını saklı tutan 1766 tarihli Deklarasyon Yasası ile yetindi. Burke bu hırçınlıkla alay etti: "Bu yasayı yaptıktan sonra, onu uygulamak için başka bir yasa daha yapmalısınız ki böylece boş ve iktidarsız çabaların sonsuz rotasyonu devam etsin. Yaptığınız her büyük kanun, zırh kuşanmış bir toprak ağasına benzeyen küçük bir kanun ile desteklenmelidir."[25]

Sorun Locke'un karşıt üstünlüklerinde yatıyordu: Halk hükümete itaat etmeli ama hükümet de halkın iradesini yansıtmalıydı. Yine de o, bu cambaz ipini küçük bir ada için söylemişti. Mesafenin düşünmeyi engellediği ve itaatsizliği güçlendirdiği büyük bir okyanus boyunca gerildiğinde, bu ip çok ince kalacaktı. Burke bu zorluğu 1769 gibi erken bir tarihte görmüştü:

> Amerikalılar bizim onlara zulmetmek istediğimizi keşfettiler ya da keşfettiklerini sanıyorlar; biz de onların ayaklanmayı düşündüklerini keşfettik ya da keşfettiğimizi sanıyoruz. Sertliğimiz onların kötü davranışlarını daha da artırdı, biz nasıl ilerleyeceğimizi bilmiyoruz, onlar da nasıl geri çekileceklerini bilmiyorlar.[26]

Tek çıkış yolu memnuniyetsizlikleri paylaşmaktı: "Tüm hükümet, aslında tüm insan yararı ve keyfi, tüm erdem ve tüm sağduyulu eylem, uzlaşma ve takas üzerine kuruludur. Sakıncaları dengeliyoruz; veriyoruz ve alıyoruz; bazı haklardan feragat ediyoruz ki diğerlerinden yararlanabilelim... Ancak tüm adil anlaşmalarda satın alınan şey, ödenen bedelle orantılı olmalıdır." Burke 1775'te yaptığı konuşmayı şu sözlerle bitirmiştir: "[Amerikalıların] özgürlüğe bu katılımını inkâr ederseniz, imparatorluğun birliğini sağlayan ve hâlâ koruması gereken tek bağı koparmış olursunuz."[27]

V

Burke'ün biyografi yazarı David Bromwich, Pul Yasası sırasında III. George'ün Birinci Bakanı olan George Grenville'in bir konuşmasıyla ilgili olarak, konuşmanın sonunun "başlangıcını hatırlamadığını" gözlemlemiştir.[28] Grenville, bir imparatorluğun merkezinin, çevre bölgelerinin özgürlüklerine değer verirken onları kısıtlayabileceğini göstermeye çalışmıştır. Perikles de

cenaze konuşmasında benzer bir girişimde bulunmuştu: Atinalıların kolonilerine duyduğu saygıyı överek başlamış, ancak onları hizada tutmak için güç kullanımını överek bitirmişti.[29] Her ikisi de bitirmeden önce nasıl başladıklarını unutmuşlardı: Satın alınanla ödenen bedeller arasındaki orantıyı kaybetmişlerdi.

Amerikan devrimcilerinin daha uzun süreli bir hafızası vardı. Okul çocukları gibi klasik metinlere (daha çok çeviri de olsa) dalmışlar, Yunan demokrasisinin ve Roma cumhuriyetinin başarısızlıklarında günümüz için de bağlayıcı dersler görmüşlerdi. Normanlar tarafından gasp edilmiş, Magna Carta ile geri alınmış, Stuartlar tarafından tehlikeye atılmış, 1688'de kurtarılmış, ancak şimdi kralların, parlamentoların ve sömürge yöneticilerinin yolsuzlukları nedeniyle risk altında olan Sakson ortak hukuku olduğuna inandıkları şeye saygı duyuyorlardı. Bağımsızlık Bildirgeleri, 1776'nın entelektüel özgürlüklerini yansıtırken onları daha da güçlendirdi: Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği*, Edward Gibbon'ın *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*'nün ilk cildi ve en güçlüsü de Thomas Paine'in "bu kıtanın artık herhangi bir dış güce tabi kalabileceğini düşünmeyi akla, evrensel düzene ve geçmiş çağlardan gelen tüm örneklere aykırı" bulan *Sağduyu* kitabı.

Paine, monarşilerin liyakat sayesinde değil, anılardan daha uzun ömürlü oluşları ile ortaya çıktıklarında ısrarcıydı. İlk kral muhtemelen sadece "huzursuz bir çetenin baş haydudu" olmuştu. Kuşkusuz, "bir haydutlar ordusuyla karaya çıkan ve sakinlerinin rızası olmadan kendisini İngiltere'nin kralı ilan eden Fransız piç kurusu" olan Fatih William örneği, "(...) içinde bir tanrısallık barındırmaz." Eğer doğa monarşiye saygı duysaydı, "insanlığa ASLAN YERİNE BİR KÖPEK vererek onu bu kadar sık alay konusu yapmazdı." "Yirmi bir yaşında bir gencin" –III. George 1760'ta tahta çıktığında yirmi iki yaşındaydı– "kendisinden daha yaşlı ve daha bilge olan milyonlarca insana, şu ya da bu yasanızın kanunlaşmasını yasaklıyorum"[30] demesi ne kadar mantıklı olabilirdi ki?

Küçük boyutlarına ve görece seyrekliklerine rağmen, Roma'dan bu yana cumhuriyetler daha iyisini başarmıştı. Eşitliği teşvik ederek kibri ve dolayısıyla gururun getirdiği hafıza kaybını azaltmışlardı: Hollanda ve İsviçre, yıkıcı monarşik rekabetlerin yaşandığı bir çağda barış içinde gelişti. Sömürge tüzükleri temsili meclislere dönüşen Amerikalılar, uzun süre kendi hâllerine bırakıldıkları için cumhuriyetçi olmuşlardı. Canlı ticaretleri ve altın ve gümüşün yokluğu "bize tüm Avrupa'nın barış ve dostluğunu sağlayabilirdi." O hâlde "bütün dünyaya meydan okumakla ne işimiz vardı?"[32]

Bağımsızlık, yalnızca mimarisi tamamlanmamış olduğu için korkutucuydu: Kıta hırsı olan on üç cumhuriyet nasıl bir arada kalabilirdi? Paine bu noktada emin değildi ama bildiği şey "kendi hükümetlerimizin olması doğal hakkımızdı" ve buna acilen ihtiyaç vardı. "Özgürlük dünyanın her yerinde avlanmıştı. Asya ve Afrika onu çoktan kovmuştu. Avrupa ona bir yabancı gibi bakıyordu ve İngiltere ona gitmesini söylemişti. Ah! Kaçağı kabul et ve zaman içinde insanlık için bir sığınak hazırla."[33] Argümanların çok azı başlangıçlarını daha güçlü bir şekilde hatırlamıştır.

VI

Paine'in broşürü Elizabeth'in kundak gemilerinin edebi eşdeğeriydi: Bir düşmanın cesaretini kırmak, bir savunmayı toparlamak ve tarihi tersine çevirmek için tasarlanmış kışkırtıcı bir araç. Elbette hepsi birden değil. *Sağduyu* Ocak 1776'da yayımlandığında Amerikan bağımsızlığının –ilan edilmesinin aksine– nasıl güvence altına alınacağı hiç de net değildi. Paine'in yaptığı şey ise psikolojileri değiştirmek oldu. İngilizler, 1588'deki İspanyollar gibi şimdilik askeri üstünlüğü koruyacaktı. Ancak artık Tanrı'nın ya da tarihin, adaletin ya da aklın ya da sadece rekabet ettikleri arazilerin eğiminin kendi taraflarında olduğuna inanmakta zorluk çekeceklerdi.[34]

Bay Jefferson'ın altı ay sonra yayımladığı Bildiri de bu noktayı vurguluyordu: "İnsanlık olaylarının akışı *içinde*, bir halkın (...) yeryüzünün güçleri arasında, *Doğa Yasaları*nın ve *Doğa Tanrısı*nın kendilerine hak tanıdığı *ayrı* ve *eşit* konumu üstlenmesi gerekli hâle geldiğinde, insanlığın görüşlerine duyulan *saygı*, onları bu ayrılığa *iten* nedenleri açıklamalarını *gerektirir*."[35] Ne kadar aceleyle kaleme alınmış olursa olsun, Jefferson'ın sözleri İngilizleri suskun bırakmıştı ve sadece bir yıl önce Lexington, Concord ve Bunker Hill'de başladıkları şeyi –Kral ve Parlamento'nun saygı duyduklarını iddia ettikleri özgürlüklerin bastırılmasını– devam ettirebildiler.

Jefferson, tarihçi Joseph Ellis'in de belirttiği gibi çelişkileri soyutlamalar içinde gizleme konusunda bir dâhiydi. "Tüm insanların eşit yaratıldığı" konusunda ısrar eden Virginialı, Philadelphia'ya zengin giyimli köleler eşliğinde geldi.[36] Bildirisi, evrensel ilkeleri, III. George tarafından bizzat işlenen yirmi yedi suçun mantıksız derecede uzun bir listesiyle birleştiriyordu: Bu yüzden belgenin tamamı bugün biraz aptalca bulunmadan alıntılanamaz. Jefferson da Paine gibi İngiliz tiranının yerine ne tür bir hükümetin geçebileceği konusunda bir şey söylememiştir. Detaylar her iki vatanseverin de güçlü yanı değildi.

Öyle olsalardı, bağımsızlık asla denenmeyebilirdi; çünkü ayrıntılar kundak gemilerinin ihtiyaç duyduğu alevleri karartır. Argümanların sonlarını başlangıçlarından ayırırlar. Bu yüzden Paine ve Jefferson önce tarihi etkilemenin ve ancak o noktada tarihi yapmaya başlamanın gerekli olduğunu düşündüler. Onların kaldıracı olan retorik, gerçeklerden daha açık olmalı ve hatta gerekirse onu tersine çevirmeliydi.[37] III. George bir Neron, hatta bir II. James bile değildi. Jefferson yine de kralın köle ticaretini desteklediği suçlamasını iddianamesinden çıkardı, çünkü bu *köleliğin* itibarını zedeleyecekti. Ve bu, özgürlük oylamasını, oybirliğinden daha düşük bir sonuca götürürdü.[38]

Bu tür uzlaşmaların ardından yaşandığı gibi durumun öyle olduğu ortaya çıkacaktı. İdeolojik olarak tutarlı bir bildiri, etkileyicilikten uzak şekilde, "Amerika'nın on üç bölünmüş devleti" ifadesini kullanabilirdi. Benzer şekilde, aynı ton, imzacıların çatışan duygularını da yakalayamazdı: Vatansever öfke, felsefi düşünce, ileride dökülecek kana dair kasvetli bir önsezi, her yerde gözlerin üzerimizde olduğu inancı ve Paine'in deyişiyle, "dünyayı yeniden başlatacak gücün", "elimizde olmasından" duyulan neredeyse ergenlik çağındaki bir zevk.[39] Genellikle kendi huysuzluğu dışındaki telaşlara kaşlarını çatan John Adams, bağımsızlığın yıldönümleri için, –"Tanrı'ya şükrettikten sonra"– "bu kıtanın bir ucundan diğerine kadar sonsuza dek Gösteriler, Oyunlar, Sporlar, Silahlar, Çanlar, Şenlik Ateşleri ve Işıklandırmalarla *kutlanılması*" çağrısında bulunurken, o da bağımsızlık ruhunun içindeydi.[40]

VII

Adams'ın kalemi, "Ülke" yerine "Kıta" yazarken kaymamıştı, çünkü bağımsızlık yazarları kendilerini düzenli olarak coğrafya ile güçlendirirdi. Paine, "bir kıtanın sürekli olarak bir ada tarafından yönetildiğini varsaymayı çok saçma bir şey olarak" görüyordu. Franklin, İngilizlerin 1775'te yalnızca "150 Yanki"yi öldürmek için üç milyon sterlin harcadığına dikkat çekiyordu. O yıl 60 bin Amerikalı doğmuştu. "Hepimizi öldürmek ne kadar sürer ve neye mal olurdu?[41] Artık, Kıta ordusunun komutanı olan George Washington'ın geri çekilecek sınırsız olmasa da bolca alanı bulunuyordu: Ayrıca erzakları yalnızca deniz yoluyla ulaşabilen bir düşmanı vardı. Bu yüzden daha sonra açıkladığı üzere, zaferi garantilemek için "silahlar ve diğer araçlarla daha iyi donatılana ve daha disiplinli birliklere sahip olana kadar," ihtiyacı olan şeyin "zaman, ihtiyat, düşmanı endişelendirmek" olduğunu açıklıyordu.[42]

Ancak bu sadece bir hükümet tarafından yapılabilirdi ve Amerikalılar 1776'da ne tür bir hükümet istediklerinden emin değillerdi. Bu yüzden her eyaletin çıkarlarını temel alan ve Konfederasyon Maddeleri ile gevşek bir şekilde birbirine bağlanan *hükümetlerde* karar kıldılar. Bunlar bir birlik kurdu ama bir ulus kurmadı: Yürütmenin başı yoktu, yasaların yargısal denetimi yoktu ve en önemlisi, vergilendirme yetkisi yoktu.[43] Amerikalılar sanki "yararlı ihmali" ilk anayasaları hâline getirmişlerdi, ancak eski Britanya İmparatorluğu'nda sahip oldukları hafifliğin onları yeniden çekip çıkaramayacağı görülecekti.

Çünkü kıtalarda bile ordular kapana kısılıp teslim olmaya zorlanabilirdi. 1777'de Saratoga'da ve 1781'de Yorktown'da İngilizlerin başına gelen buydu. İlk yenilgiden sonra ısrar ettiler ama ikincisinden sonra pes ettiler: Bu koşullar altında Amerikalılar savaşmaya devam eder miydi? Konfederasyon Kongresi, Washington'a öylesine isteksizce destek vermişti ki, 1783'te barış imzalandığında ona olan tüm inancını yitirmişti. "[B]ağımsızlığımız ancak bir imparatorluk olarak birleşmiş karakterimizle kabul edilebilir, gücümüz görülebilir ya da itibarımız desteklenebilir,"[44] diye uyarıyordu.

Amerikalıların savaşı kazanmasını sağlayan şey, Machiavellici bir önseziydi: anayasal bir monarşinin mutlak bir monarşiyi aşağılaması, yıllar sonra monarşinin cumhuriyetçi bir devrimciyi kurtarmasına neden olabilirdi. Fransa'nın 1763'te Kuzey Amerika'yı İngilizlere kaptırmasının acısını hâlâ yaşayan XVI. Louis, 1776'da isyancı elçileri Paris'te ağırladı. Amerikalılar belirsiz şekilde ticaret ama tatmin edici şekilde intikam önerdiler: Fransızlar onları tanıma, finansman ve "sürekli" bir askeri ittifakla karşılık verdi. Filolarının Yorktown açıklarına zamanında varması, İngilizleri nihai teslimiyete zorladı; bunun üzerine Amerikalılar, düşmanlarının temsilcileriyle bir anlaşma müzakere etmek ve sınırlarını Mississippi Nehri'nin batısına kadar uzatmak için müttefiklerini pervasızca terk ettiler.[45]

Sonuç kategorilere meydan okuyordu.[46] Bu bir ilke mi yoksa çıkar zaferi miydi? İnsan hakları için mi yoksa devletçilik kuralları için miydi? Var olmanın hafifliği için mi yoksa elin ağırlığı için miydi? Bir cumhuriyet için mi yoksa Washington'un kendi deyimiyle bir "imparatorluk" için miydi? "Yukarıdakilerin hepsi" demek soruyu geçiştirmek olacaktır ama faydalıdır. Çünkü eğer Burke hükümetlerin memnuniyetsizlikleri dengelemesi gerektiği konusunda haklıysa, eğer Elizabeth emsallere bağlı kalmaktansa emsaller belirlemekte haklıysa, eğer Machiavelli orantılılığı tutarlılığa tercih etmekte haklıysa, o zaman bu sadece Amerikalıların ilerlerken uydurdukları bir şey değildi.[47] Augustinus bile liderlerinin daha sonra yaptıklarından etkilenmiş olabilir: İlkindeki başarısızlıkları düzeltmek için ikinci bir devrim düzenlediler, ancak o kadar ustaca bir gizlilik ve ikna karışımıyla ki ülke, gerçekleşene kadar ne olduğunu anlamadı.[48]

VIII

Çelişkileri ne olursa olsun Amerikalılar ilk devrimlerinden önce ve sonra hükümete derin bir güvensizlik duyma konusunda tutarlıydı. Uzun süredir kaderlerine terk edilmiş olan kolonistler, kendilerini etkileyen *her* İngiliz eylemini uğursuz olarak görüyorlardı: "En küçük olaylar bile," diyordu tarihçi Gordon Wood, "halkın temel özgürlüklerini ilgilendiren büyük anayasal sorunlara dönüşüyordu."[49] Bu kadar aşırı alerjiler kolayca geçmez ve bu alerji Büyük Britanya'nın 1783'te Birleşik Devletler'in bağımsızlığını kabul etmesinden sonra da devam etti. Amerikalılar bunu basitçe kendi üzerlerine çevirdiler.

Belki de zafer hoşgörüyü daha az gerekli kıldı. Belki de o zamana kadar kaçtıkları bir meseleyi gün ışığına çıkardı: Devrim fırsat eşitliğini mi –eşitsizliğe karşı çıkma hakkını– yoksa koşul eşitliğini mi –karşı çıkmama zorunluluğunu– güvence altına

almıştı? Belki de İngiliz toplumundaki yozlaşma çiçek hastalığı gibi Amerikan toplumuna da bulaşmıştı. Belki de yasama, kontrol edilmediği takdirde, ister parlamentolarda ister konfederasyonlarda olsun, her zaman tiranlık üretiyordu. Belki de insanlara güvenilmemeliydi. Belki de İngilizler, bazı Amerikalıların düşündüğü ama söyleyemediği gibi ihmalin yerine daha ağır bir el koymaya çalışmakta haklıydı.

Dışarıdan bakıldığında ülke gelişiyordu. Savaşa rağmen, nüfus Franklin'in tahmin ettiği kadar hızla artıyordu. Barış, yerleşim için mevcut alanı iki katına çıkarmıştı. Refah yaygındı. "Eğer yıkılırsak," diye yazıyordu bir Güney Carolinalı, "evrendeki tüm uluslar arasında en görkemli yıkıma uğramış ulus olacağız."[50]

Ancak beklentiler yüksek olduğundan ve dünya toparlanamadığından, korkular bu özgüveni kemiriyordu. Amerikalıları, Büyük Britanya'yı küçük düşürdükten sonra, kendilerinin bir Büyük Güç olarak ciddiye alınmayacakları ihtimali kadar endişelendiren başka bir şey yoktu. Eğer devrimleri sadece bir uluslar ligi kurduysa –eğer otorite merkezi olamayacak kadar bölündüyse– o zaman yeni ülke, böyle bir merkeze sahip eski bir ülkeyi nasıl etkileyebilirdi? Gibbon's *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Düşüşü* kitabının editörü Lort Sheffield, 1784'te "Amerikan devletleriyle, bütünü bağlayabilecek hiçbir anlaşma yapılamaz," diye yakınıyordu. "Almanlar arasındaki birleşmelerin etkilerinden Amerikan Devletleri arasında olduğu kadar korkmamız ve Kurultay kararlarını Kongreninkiler kadar önemsememiz makûldür."[51]

Bir ada bir kıtayı yönetemeyeceğini kanıtlamıştı: Peki bir cumhuriyet yönetebilir miydi? Nahoş bir örnek olan Roma'dan bu yana bu ölçekte bir cumhuriyet kurulmamıştı. Britanya ile aralarındaki kopuş, büyük bir okyanusta pek de mümkün olmayan temsilsiz vergilendirme yüzünden gerçekleşmişti. Peki ya bir kara okyanusu?[52] "Rubicon'u geçtik," diyordu bir broşür yazarı ve:

> [Ş]imdi sorun şu, her biri küçük liderler ve yöneticiler altında, cesaret edebildikleri kadar zalim olacak ve tüm kıtayı sürekli bir çalkantı içinde tutacak, orantısız ayrı klanlara ve ordulara mı bölüneceğiz? (...) yoksa hepimiz ya da büyük çoğunluğumuz, 1783 Paris Antlaşması ile Birleşik Devletlere bırakılan tüm toprakları kapsayacak genel ve etkin bir hükümet kurmak için birleşecek miyiz.[53]

Sanki İngilizler bu sınırları kabul ederek bir saatli bomba yerleştirmişlerdi: Bir cumhuriyet, Gibbon'a göre Roma'nın yaptığı gibi bir cumhuriyet özgürlüklerini tiranlıklarla değiştirmeden bir imparatorluk hâline gelebilir miydi?

IX

İkinci Amerikan Devrimi, Augustus tarzı, kasıtlı olarak sonuçsuz bırakılan toplantılardan oluşmuş bir piramit şemasıyla başladı. İlki 1785 yılında Washington'daki Mount Vernon'da, görünüşte Maryland ve Virginia arasında yer alan Potomac'ta seyrüsefer hakları konusundaki çekişmeyi durdurmak için gerçekleşti. Katılımcılar asıl meselenin iç gümrük tarifeleri olduğu ve bunun için 1786'da Annapolis'te daha büyük bir konferans düzenlenmesi gerektiği sonucuna vardılar. Ancak orada bulunanlar, 1787'de Philadelphia'da bir "anayasa konvansiyonu" düzenledikleri maddelerde daha büyük "düzenleme"lere ihtiyaç olduğunu gördüler. Bu kongre de kapalı oturumlarda maddeleri unutulmaya mahkûm etti.[54] Bu bir *hükümet darbesi* değildi: Bunun için fazla yavaş ve nazik ilerliyordu. Ancak bir *oldubitti* olmaya fazlasıyla yakındı.

Augustus rolü, en son biyografi yazarına göre "güç arayışındaki refleksif kısıtlamasının, bu gücün çoğunu kullanmasına yol açtığını," öne sürdüğü Washington tarafından oynanmıştı.

Kendini hiçbir şeye adamadan 1785 toplantısına ev sahipliği yaptı. İki genç Agrippa'nın –James Madison ve Alexander Hamilton– kamuoyu önünde liderlik etmesine izin verirken, özel olarak nerede durduğunu açıkça ortaya koydu: Massachusetts çiftçileri 1786'nın sonlarında vergiye aç eyalet hükümetine yürüdüğünde, diyordu öfkeyle büyük adam (bu kulağa biraz III. George tavrı gibi geliyor), "hükümetlerimizdeki enerji eksikliğine bu karışıklıklardan daha güçlü bir kanıt gösterilebilir mi?"[55] Ve 1787'de Washington –zorlukla da olsa– Philadelphia toplantısına başkanlık etmeye ikna edildi. Yerine oturduğunda tek kelime etmedi. Konuşmak zorunda da değildi. Ağustos ayındaki toplantıların amaçlarına sadece orada bulunarak ulaştığını biliyordu.[56]

Sonraki yaz boyunca delegeler dünyanın en uzun yaşayan ama en az değişikliğe uğramış anayasasını[57] hazırladılar. Bu da Agrippaların, John Jay'in de yardımıyla, savunduğu belgenin otuz dört katı uzunluğunda bir onaylama gerekçesini *Federalist* adıyla aceleyle bastırmasına yol açtı.[58] "New York Eyaleti Halkı"na hitaben yazılan ve hepsi de "Publius" takma adıyla imzalanmış seksen beş makale sonucu belirlemedi. Bunlar New York dışında çok az dolaşıma girdiler ve bu eyalet nihayet Temmuz 1788'de onayladığında, on eyalet daha bunu çoktan yapmıştı.[59] *Federalist*'in ünü başka bir yere dayanıyor: Machiavelli'nin *Prens*'inden bu yana en kalıcı siyasi büyük strateji eseri olmasına.

Anayasa ve Federalist, aceleyle hazırlanmış, ancak önemlerinin uzun ömürlülüğü nedeniyle zamandan bağımsız hâle gelmiş olmaları konusunda ortak özelliklere sahiptir. Paradoks –burada parlak bir şekilde– işlev yeteneğini korurken aynı anda karşıt fikirleri akılda tutmanın ne anlama geldiğini ortaya koyuyor. Bu parlaklık ne içindi?

Anayasa ve *Federalist*, yazılırken zamanın *baskısı* altında kalmış, ancak kalıcı önemiyle zamandan *bağımsızlaşmış* olma niteliklerini paylaşmaktadır. Paradoks, birbirine zıt fikirleri aynı

anda zihinde tutarken, aynı zamanda –burada parlakça– işleyebilme yeteneğini korumanın ne anlama geldiği derinlemesine ortaya koymaktadır. O hâlde, bu parlaklık nerede yatmaktadır?

X

Suçu Dr. Samuel Johnson'ın "Şuna inanın ki efendim, bir adam iki hafta içinde asılacağını biliyorsa, bu onun zihnini fevkalade odaklamasını yardımcı olur,"[60] sözüne yüklemek yeterli değildir. Diğer birçok insan darağacına dağınık zihinlerle gelmiş ve Dr. Franklin'in darağacı mizahına olan düşkünlüğüne rağmen,[61] Amerikan Kurucu Babaları, böyle bir kadere dair gerçek korkuları çoktan geride bırakmıştı. Daha etkili eski güçlerin olduğu bir arenada zayıf bir yeni güç olarak, egemenliğin kendi içinde nerede bulunması gerektiğinden emin olmayan bir toplum için, insan doğası karşısında hayal kırıklığına uğramış idealistler olarak, insan doğasını düzeltebileceklerini düşünen realistler olarak, artık kendi tarihlerini yapmak zorunda olan tarih öğrencileri olarak yüzleştikleri şey, sınırlı yeteneklerle uyumsuz özlemleri hizalama ihtiyacıydı. *Federalist*'in bunu yapması gerekiyordu.

"Konu kendi önemini anlatıyor," diyordu Hamilton daha ilk makalenin ilk paragrafında, "sonuçları ise BİRLİK'in varlığından, onu oluşturan parçaların güvenliği ve esenliğinden, birçok bakımdan dünyanın en ilginç imparatorluğunun kaderinden daha az bir şey içermiyor." Çünkü:

> İnsan topluluklarının gerçekten *düşünerek* ve *seçerek* iyi bir hükümet kurma yeteneğine sahip olup olmadığı ya da siyasi anayasaları için sonsuza kadar *tesadüfe* ve *güce* bağlı kalmaya mahkûm olup olmadıkları gibi önemli bir meseleye karar vermek, davranışları ve örnekleriyle bu ülkenin insanlarına bırakılmış gibi görünüyor.

Böylesine büyük bir meselenin çözüme kavuşturulması, "gerçek çıkarlarımızın, kamu yararıyla bağlantılı olmayan düşüncelerden arındırılmış ve önyargısız bir şekilde değerlendirilmesini" gerektirecektir. Ancak –ne acı ki– "bu, ciddi şekilde olmasını beklemekten ziyade hararetle arzulanan bir şeydir."

> Müzakerelerimize sunulan plan çok fazla sayıda özel çıkarı etkilemekte, çok fazla sayıda yerel kuruma yenilik getirmekte, tartışmasına kendi değerlerine yabancı çeşitli amaçları ve gerçeğin keşfine pek elverişli olmayan görüşleri, tutkuları ve önyargıları dahil etmemektedir.[62]

Dışarıdan izleyen dünya bunu asla unutmayacaktı. Eyleme geçen Amerikalılar dikkatsizdi. Toplanan araçlar öngörülen amaçların çok gerisinde kalıyordu: Artık bir kriz kapıdaydı. *Federalist* ikircikli bir çağrı niteliğindeydi. Çünkü bir "BİRLİK" içindeki kaynaşma –büyük harf Hamilton'a aitti– nasıl olur da kendi "parçalarını" yutmazdı? Herhangi bir "imparatorluk", miras ve güç yoluyla meşrulaştırma kazaları olmadan işlev görmüş müydü? Belirli kaygılar kolektif olarak birleşebilir miydi? "Cidden beklenenden daha fazla arzulanan" bir şey olsaydı, "akıllıca bir değerlendirme" ne işe yarardı? Hamilton, bilge insanların "haklı olduklarına her zaman derinden inanmış kişilere," ılımlılığı öğretebileceklerini düşünerek sık sık yanıldıklarını fark etmişti. Bu da tutarlılık konusunda ısrar etmeyi aptalca kılıyordu: Yeniden oluşturulması gereken mantığın kendisiydi. Bu yüzden Hamilton, Augustus gibi, direnişi alçakgönüllülükle silahsızlandırarak işe başladı.

XI

Böylelikle, *Federalist*'in en zor görevinin –bir cumhuriyetin tiranlığa dönüşmeden nasıl bir imparatorluk olabileceğini

göstermek– Amerikan Kurucuları arasında en kolay hafife alınan Madison'a düşmesi bir şekilde uygun hâle geldi.[63] Madison bu görevi zaman, mekân ve ölçek arasında bağlantı kurarak muzaffer bir şekilde yerine getirdi.

Madison onuncu Publius makalesinde, tarihin "istikrarsızlık, adaletsizlik ve karmaşanın" her zaman "halk hükümetlerini" söndürdüğünü gösterdiğini yazmıştı. Bağımsızlık Amerikalıları bu tehlikelerden henüz kurtarmamıştı.

> Rakip partilerin çatışmalarında kamu yararının göz ardı edildiğine ve önlemlerin çoğu zaman adalet kurallarına ve küçük tarafın haklarına göre değil, çıkarcı ve zorba bir çoğunluğun üstün gücüyle kararlaştırıldığına dair şikâyetler her yerde duyulmaktadır.

Özgürlüğü ortadan kaldırmak "hastalıktan daha kötü" bir çare olacaktır. Ancak eşitlik yoluyla tedavi etmek hiç kimseyi güvende bırakmayacaktır:

> [D]emokrasiler her zaman çalkantı ve çekişmeye sahne olmuştur; her zaman kişisel güvenlik veya mülkiyet haklarıyla bağdaşmaz bulunmuştur; ve genel olarak ölümleri şiddetli olduğu kadar yaşamları da kısa olmuştur.

"Hizipleşmenin *nedenleri*" ortadan kaldırılamayacak kadar insaniydi. Ancak "*etkilerinin* kontrol altına alınması" belki bir rahatlama sağlayabilirdi."[64]

Mesafeler şimdiye kadar cumhuriyetleri ölçü olarak küçük tutmuştu çünkü dayandıkları *temsiliyet*, tutkuların sakinleştirilmesini gerektiriyordu ve bu, yalnızca düzenli olarak toplanan müzakereci meclislerce sağlanabilirdi. Bölgeler geniş ölçüde dağılmış olduğunda bu işlevi yerine getiremezlerdi. Amerikan Cumhuriyeti bir kıtanın üçte birine yayılmıştı artık ve orada durması da pek olası değildi. O hâlde Britanya cömertliğinin

saatli bombası –1783'te devredilen toprak okyanusu– nasıl olur da "temsil olmadan vergilendirme olmaz" şeklindeki bildik protestoları alevlendirmezdi? Eğer böyle bir şey olursa Hamilton'ın "BİRLİK"i nerede olacaktı?

Madison bu zaman ve mekân sorunlarını *ölçek* değiştirerek çözdü. Bunu yaparken, bilerek ya da bilmeyerek,[65] Machiavelli'den yararlandı. Zira Floransalı, "ortak iyiliğin" yalnızca cumhuriyetlerde "doğru bir şekilde gözetilebileceğini" gözlemlemişti. Yararlananların *sayısını* artırarak, yararlanamayan azınlığın etkisi azaltılabilirdi: Bütünün içine gömülen *tüm* parçaların boğulmasına gerek yoktu.[66] Ölçek, hayat-kurtarıcı olabilirdi. Madison bunun tehlikeleri olduğunu kabul ediyordu:

> Seçmen sayısını çok fazla artırırsanız, temsilciyi tüm yerel koşullara ve daha küçük çıkarlara çok az aşina hâle getirirsiniz; aynı şekilde çok fazla azaltırsanız, onu bunlara gereğinden fazla bağlı ve büyük ve ulusal amaçları kavramak ve takip etmek için çok az uygun hâle getirirsiniz.

Ancak elbette "her iki tarafında da sakıncaları bulunacak bir ortalama" vardır. Bu şekilde hizipleri *dengeleyerek* –Burkecü bir girişim– "sakıncaları" iyi bir şekilde kullanabilirdi:

> Alanı genişletirseniz, çok çeşitli partileri ve çıkarları da içine alırsınız; bütünün çoğunluğunun diğer yurttaşların haklarına saldırmak için ortak bir güdüye sahip olma ihtimalini azaltırsınız; ya da böyle bir ortak güdü varsa, bunu hisseden herkesin kendi gücünü keşfetmesi ve birbirleriyle birlikte hareket etmesi daha zor olacaktır.

Önerilen Anayasa "bu açıdan mutlu bir kombinasyon oluşturmaktadır; büyük ve genel çıkarlar ulusal, yerel ve özel çıkarlar ise Eyalet yasama organlarına havale edilmektedir."[67]

Madison böylece *zamanı* tersine çevirmek için *ölçeği* mekâna yaymıştı: Tarih bundan böyle hiziplerin her düzeyde rekabet etmesine izin vererek cumhuriyetini güçlendirecekti, böylelikle ülke büyüdükçe yolu Roma'nınki gibi olmayacaktı.[68] *Federalist*'in yayı bir Neron'a değil, bir Lincoln'e doğru eğildi.

XII

Eğer durum buysa, Lincoln yönetimindeki Birlik neden bu kadar feci şekilde başarısız oldu? Basit cevap, hiçbir stratejinin tüm olasılıkları öngörmediği, her çözümün yeni sorunlar yarattığı ve bunların bazen belirleyici olması olabilir. Daha az basit olanı –ama bence daha doğrusu– Kurucuların Birliği kendi kendini test etmesi için bırakmış olma ihtimalinde yatıyor: İstekleri yeteneklerle *orantılamanın* gerekliliğini bilerek, iyi şeylerin uyumsuzluklarının farkına vararak, yeni devletlerini kurtarmayı ve ruhunu kurtarmayı torunlarına bırakmayı seçtiler.

Augustinus ve Machiavelli orantılılıkta ruhların ve devletlerin iddialarını dengelemenin bir yolunu görmüşlerdi: Aralarındaki fark, ulaşılan dengenin Tanrı'ya hesap vermeyi gerektirip gerektirmediğinde yatıyordu. Augustinus buna evet demiş ve bunu sağlamak için çaba harcamıştır. Machiavelli'nin Tanrısı devlet yönetimini insana bıraktı. Amerikalılar, neredeyse I. Elizabeth'inki kadar sonsuz çeşitlilikte, bu bölünmeyi idare edebilmiştir: İlk liderleri gibi soğukkanlı pragmatik, dirilişçiler gibi hararetle dindar ve girişimcileri gibi ortalarda bir yerde olabilirlerdi. Yine de açık olan şu ki, genç cumhuriyette çok az kişi, olgun cumhuriyette pek çok kişinin değiştirmek için hayatını vereceği şeyi –en azından açıkça– sorgulamıştır: "Daha mükemmel bir Birlik" vadeden bir anayasanın, köleliğin yasallığını varsayması anomalisini.[69]

Bunu yaparken de Bağımsızlık Bildirgesi'nin söyleyemediği şeyi kabul ediyordu: Tüm insanların eşit yaratılmadığını. 1776'nın adamları –ki aralarında Jefferson da vardı– eğer ülke ile birlikte köleleri de serbest bırakırlarsa, bir devletlerinin kalmayacağından korkuyorlardı. Anayasa, Temsilciler Meclisi'nde "bütün özgür insanlara" ve "tüm diğer kişilerin üçte ikisine" koltuk tahsis ederek, "şu anda var olan Eyaletlerden herhangi birinin kabul etmeyi uygun göreceği bu tür Kişilerin Göçü veya İthalatı" üzerindeki herhangi bir kısıtlamayı yirmi yıl boyunca yasaklayarak ve "Bir Eyalette Hizmet veya İş için Tutulan Kimse, (...) başka bir Eyalete kaçarsa, (...) bu Hizmetten veya İşten çıkarılmayacaktır" şartını getirerek endişeyi yasal hâle getirdi. "Kölelik" kelimesi hiçbir yerde geçmiyordu.[70]

Bu kaçınma, Madison'ı *The Federalist*'te boşa kürek çekmeye itti. "Kuşkusuz," diye yazıyordu güçsüzce, "kölelerin ithalini yasaklama yetkisi 1808 yılına kadar ertelenmeseydi ya da daha doğrusu hemen uygulamaya karar vermeseydik, hiç şüphesiz daha iyi olurdu." Ama bu zaman geçişi

> [M]odern politikanın barbarlığını çok uzun zamandır ve çok yüksek sesle kınayan bir trafiği bu Eyaletlerde sonsuza dek sona erdirebilir. (...) Talihsiz Afrikalılar için, Avrupalı kardeşlerinin zulmünden kurtulmak için önlerinde eşit bir umut olsa ne mutluluk verici olurdu!

Başka bir yerde köleleri *hem* insan *hem de* mülk olarak gören Amerikalı "kardeşlerinin" görüşlerini temsil ettiğini iddia eden uzun ve zahmetli bir pasajda beşte üç maddesini savunan Maddison için ne yazık ki ikiyüzlüce.

> Güney'in çıkarlarını savunan birinin bu konuda kullanabileceği mantık budur; ve bazı noktalarda biraz zorlama gibi görünse de genel olarak, [Anayasal] sözleşmenin belirlediği temsil ölçeğiyle beni tamamen uzlaştırdığını itiraf etmeliyim.[71]

Madison'ın dengelemesi bir barbarlık gerektiriyordu, bu nedenle zorlandığını hissetmesi şaşırtıcı değil. Bununla birlikte, önündeki seçenekler uzlaşmazdı: Kurucu Babalar, Birlik ya da Özgürlük'e sahip olabilirlerdi ama en azından kendi nesillerinde, ikisine birden sahip olamazlardı. Bu yüzden de –sık sık dile getirdikleri– tek bir güçlü devlette özgürleşmenin, birkaç zayıf devlette özgürleşmeden daha iyi olacağı varsayımıyla özgürleşmeyi erteleyerek Birlik'i seçtiler.[72] Bu bir bahisti: Tanrı'yla mı yoksa Şeytan'la mı olduğunuz bakış açınıza bağlıydı.

XIII

Kurucular, cumhuriyetçi bir kıta imparatorluğu arayışıyla hesaplaşmayı kendi ömürlerinin sonrasına ertelediler. Aralarında köleliğe en sert şekilde muhalefet eden Hamilton, yine de genişleyen bir Birlik'te "Avrupa'nın Amerika'daki hakemi olma ve dünyanın bu bölgesindeki Avrupa rekabetinin dengesini çıkarlarımızın gerektirdiği şekilde değiştirebilme" fırsatını gördü. Madison ise iç çıkarları dengeleyerek dış genişlemenin nasıl gerçekleşebileceğini gösterdi.[73] Jefferson, başkan olduktan sonra, Hamilton'a duyduğu neredeyse patolojik nefreti[74] Louisiana'yı Fransızlardan kelepir bir fiyata satın alarak Birlik'in kapsamını tekrar ikiye katlama talihiyle dengeledi. "Yazılı yasalara titizlikle bağlı kalarak ülkemizi kaybetmek," diye akıl yürütecekti daha sonra (Hamilton, ya cennetten ya da ister cehennemden, hafifçe gülümsemiş olmalı), "yasanın kendisini kaybetmek olur, (...) böylece saçma bir şekilde amacı araca feda etmiş oluruz."[75]

Ve 1811'de, o zamanlar kırk dört yaşında olan John Quincy Adams, annesine bir yanda, "Avrupalı efendilerin ve zalimlerin eğlencesi ve fıkrası hâline gelmiş, bir kaya ya da bir balık göleti için birbirleriyle sonsuza dek savaşan küçük önemsiz klanlar ve kabilelerden oluşan sonsuz bir kalabalık" ile diğer yanda "Kuzey Amerika kıtası ile aynı genişlikte, Tanrı ve doğa tarafından tek

bir sosyal sözleşme altında bir araya gelmiş en kalabalık ve en güçlü halk olmaya yazgılı bir ulus," arasında seçim yapmak zorunda olduğunu bildirmeyi kendine görev edinmişti."[76] Böylece 1776'daki bir denizden diğerine havai fişekler hayal eden babasının vizyonuna geri dönmüş oluyordu.

Genç Adams, 1817'de James Monroe'nun dışişleri bakanı olduktan sonra, çoğunlukla İspanya'nın zararına olmak üzere, kendi payına düşenden fazlasını bıraktı. II. Philip'in imparatorluğu hâlâ haritalarda Kuzey Amerika'nın ortasından Macellan Boğazı'na kadar uzanıyordu, ancak Fransız Devrimi ve Napolyon'un yükselişi, Birleşik Devletler örneğinde olduğu gibi, ona bağımsızlığı bulaştırmıştı.[77]

Adams, bir köpekbalığı gibi bu zayıflıktan yararlandı. İşe Florida'dan başladı ve Andrew Jackson tarafından şüpheli bir şekilde başlatılan önleyici askeri saldırıyı bir ültimatoma dönüştürdü: İspanya bu bölgenin sınırlarını güvence altına almalı ya da "Birleşik Devletler'in uygar ya da vahşi tüm düşmanlarının işgaline açık olan ve onlara rahatsızlık vermekten başka hiçbir dünyevi amaca hizmet etmeyen bir eyaleti (...) Birleşik Devletler'e terk etmeliydi."[78]

1821'e gelindiğinde İspanyollar, Amerika'nın buradaki hak iddialarını üstlenmesi, Teksas'ın (zaten yakında Meksika olacaktı) Amerika Birleşik Devletleri'nin dışında bırakılması ve imparatorluklarının kalan kuzey sınırını 42. paralel –öte yanında Amerikalıların, hiçbir şey üzerinde belirgin bir hakkı olmamasına rağmen Pasifik'e kadar çizilen bir çizgi– olarak belirleme anlaşması karşılığında Florida'dan vazgeçmişlerdi. Bu, Adams iki yıl sonra yine kendisi bunu aşana kadar eşi benzeri görülmemiş bir devlet adamlığı cüretkârlığıydı.[79]

Olay, Monroe'nun Aralık 1823'te Kongre'ye sunacağı yıllık mesajıydı.[80] Fırsat, İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning'in Rusya, Prusya, Avusturya ve Napolyon sonrası Fransa'nın "yeni dünyada" –artık neredeyse kaybolmuş olan– İspanyol egemenliğini yeniden tesis etme çabalarını engellemek için ABD ile

birlikte çalışma teklifiyle ortaya çıktı. Canning'in aklında, İngiliz donanmasının güvence altına almak için yardıma ihtiyaç duymadığı İngiliz ticari çıkarları vardı: Amerikalıları devreye sokmak, 1812 Savaşı'ndan ve iki yıl sonra Washington'un İngilizler tarafından yakılmasından kalan acıları dindirebilirdi.[81] Ancak Adams, zekice bir manevrayla devrimci bir açıklama yapma şansı gördü.

Bu nedenle, Monroe'nun hatırlanmasının başlıca nedeni olan büyük "doktrin", yani "Amerika Kıtaları, hak iddia ettikleri ve sürdürdükleri özgür ve bağımsız koşullardan dolayı, bundan böyle, herhangi bir Avrupa gücü tarafından gelecekteki sömürgeciliğin özneleri olarak kabul edilmeyecektir." Bu anlamsız bir jest miydi? Zamanın imkânları göz önüne alındığında kesinlikle ama Hamilton'un *Federalist*'te dile getirdiği hedefler ışığında değil: "Ülkenin doğal gücünü ve kaynaklarını" "büyümemizi engellemek için Avrupa kıskançlığının tüm kombinasyonlarını" şaşırtmak amacıyla "ortak çıkar" için kullanmak, kısacası, "Amerika'da Avrupa'nın hakemi olmak."[82]

Bununla birlikte, Madison, *Federalist*'te Amerikan kıskançlıklarının ilk etapta nasıl dizginleneceğini göstermemiş olsa, böyle bir ortak çıkar var olamazdı. Yeni bölgeleri eşit şekilde gelecekte özgür veya köle eyaletler olarak atayan 1820 tarihli çetin Missouri Uzlaşması'nın hedefi de buydu. Adams, "özgürlük ve kölelik arasındaki uzlaşmanın" "ahlaki ve politik bakımdan kusurlu" olduğuna ve "Devrimimizin tek başına haklı çıkarabileceği ilkelerle çeliştiğine" ikna olmuştu; ancak pazarlığın Birlik'i iç savaştan kurtardığının da farkındaydı. Bunun sonucu kesinlikle

> [K]öleliğin tüm kıtadan yok edilmesi olacaktır; ve olayların bu şekilde gelişmesi ne kadar felaket ve yıkım getirse de nihai sonucu o kadar görkemli olacaktır ki Tanrı yargıcım olsun, bunun arzu edilmemesi gerektiğini söylemeye cesaret edemiyorum.

Ama –genç Augustinus'un da dediği gibi– şimdi değil. Dönüşüm, özgürleşme ve Bizzat Tanrı'yı beklemek zorunda kalacaktı.[83]

XIV

O hâlde, imparatorlukların hâlâ hüküm sürdüğü bir çağda genç bir cumhuriyet nasıl oldu da bir yarımküre üzerinde hegemonya ilan etmeyi başardı? Belki de İngilizler, bezgin ebeveynler gibi, çocukların maskaralıklarını hoş görmeyi öğrenmişlerdi: "Bu ilke (şayet buna ilke denebilirse)" diye küçümseyecekti Canning 1824'ün başlarında, "bu hükümet için yeniydi." Ancak üç yıl içinde, söz konusu ebeveyn Avam Kamarası'nda "Yeni Dünya'yı Eski Dünya'nın dengesini düzeltmek için var ettim," diye övünecekti. Öfkeli bir Amerikalı tarihçi daha sonra, Canning'in hem eriği çıkarıp hem de turtayı sahiplendiğini ve Küçük Jack Horner'ı* bile geride bıraktığını söyleyecekti: "Ne kadar büyük bir çocuğum ben[!]"[84]

Ancak Canning'in aklında bundan daha fazlası vardı. Kuzey Amerika'nın balık göletleri için kavga eden klanlara ve kabilelere bölünmek üzere olmadığına inanarak, bunun sonuçlarının neler olabileceğini düşündü. Bunların arasında, henüz görülmese de 1874'te Blenheim Sarayı'nda Amerikalı bir anneden doğan Winston Churchill de vardı. Büyük Kraliçe'den sonraki en büyük İngiliz, güç dengelerini ya da iyi alıntıları ihmal eden biri değildi. Canning'in sözlerini sık sık tekrarlıyordu, en unutulmazı da 4 Haziran 1940'ta İngiltere'nin Dunkirk'ten tahliyesi üzerine Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmaydı. Churchill asla teslim olmayacağına yemin etmişti, ama eğer

> [B]u ada ya da adanın büyük bir bölümü boyunduruk altına alınıp açlıktan ölürse, okyanusların ötesindeki İmparatorluğumuz, İngiliz Donanması tarafından silahlandırılıp korunarak, Tanrı'nın uygun zamanında Yeni Dünya tüm gücü ve kudretiyle Eski'yi kurtarmak ve özgürleştirmek için yola çıkana kadar mücadeleyi sürdürecektir.

* Popüler bir İngiliz tekerlemesidir. Özellikle siyasette oportünizm eylemleriyle ilişkilendirilmiştir. (ç.n.)

Hem Canning hem de Churchill tarihin tektoniğindeki bir kaymayı –Dışişleri Bakanı uzaktan, Başbakan ayaklarının altından– 1588 Ağustos'unda bir akşam Dunkirk'ten birkaç mil ötede rüzgârların değişmesiyle harekete geçen kaymayla kıyaslanabilecek önemde hissettiler.[85]

Bu da bir soruyu gündeme getiriyor: On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda neden sadece tek bir "yeni dünya" devleti "eski"deki dengeleri –bir kez değil, yirminci yüzyılda üç kez– yeniden kurmaya yetecek kadar güç geliştirmişti? Böylesi bir güç nasıl oldu da güneydeki daha büyük, daha zengin ve daha dikkatli yönetilen İspanyol muadillerinden değil de parçalı ve dağınık İngiliz kolonilerinden çıkabildi? Sömürgelerin kurtarıcısı Simón Bolívar, 1815 gibi erken bir tarihte bir cevap önermişti: Asla bir Latin Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulamayacağını kabul ediyordu.[86]

Bunun bir nedeni de coğrafyaydı. Bir imparatorluğu limanlarından yönetmek, içeriden yönetmekten daha kolay olabilirdi ama bu bir ulusu kendi kendini yönetmeye hazırlamazdı: İklim, topografya, habitatlar, kültürler ve iletişim gibi iç engeller çok büyüktü.[87] "Böyle bir ülkenin istatistiklerini kim derleyebilir ki!" diye yakınıyordu Bolivar. Panama Kıstağı, "Yunanlılar için Korint Kıstağı neyse, bizim için de o olmaktan çok uzaktı!"[88]

Peki Madison'ın *Federalist #10*'da belirttiği gibi, çeşitlilik neden güç hâline gelemesin? Bolivar'a göre buradaki sorun siyasi olgunlaşmamışlıktı. İspanya, topraklarını her zaman öylesine sıkı kontrol ediyordu ki, onları "kalıcı bir bebeklik" döneminde tutuyor, özsaygılarının oluşmasını sağlayamıyordu. "[B]izler aktif bir tiranlıktan bile mahrum bırakıldık, çünkü onun işlevlerini yerine getirmemize izin verilmedi."[89] Bir zamanlar dünyanın en büyük imparatorluğu olan İspanya artık hüküm süremeyecek kadar zayıflamıştı ama yerini alacak kimseyi de yetiştirmemişti.

Dolayısıyla temsili hükümetlerin kök salması zor olacaktı: Bir tür mutlakiyetçilik –muhtemelen cumhuriyetçilik kılığına

bürünmüş– daha olasıydı. Ama Bolivar'a göre kıtasal ölçekte değildi; çünkü otoriterler doğaları gereği işbirliğine direnirler. Latin Amerikalılar ancak büyük bir "liberal" ulusun rehberliği ve koruması altında "zafere götüren erdemleri ve yetenekleri" geliştirebilirdi.[90]

Bu, ABD'nin yalnızca Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerine değil, aynı zamanda Osmanlı yönetimine karşı isyanda olan Yunanlılara da destek vermesinin hararetli bir savunucusu olan Adams'ın çağdaşı Henry Clay'e ilham verdi.[91] Ancak Adams, bu tür bir yardımın maddi ve manevi kaynakları ne kadar çabuk aşabileceğinin farkındaydı. 4 Temmuz 1821 tarihli konuşmasında Temsilciler Meclisi'ni uyararak, Amerika'nın "öldürecek canavarlar aramak için yurtdışına gitmeyeceğini" söyleyecekti:

> O herkesin özgürlüğünün ve bağımsızlığının destekçisidir. O sadece kendisinin savunucusu ve haklı çıkarıcısıdır. Bir kez başka sancakların altına girdiğinde, (...) kendisini, özgürlüğün renklerine bürünen ve bayrağını gasp eden tüm çıkar ve entrika savaşlarına, bireysel açgözlülük, kıskançlık ve hırslara, kurtulma gücünün ötesinde dahil edeceğini çok iyi biliyor. Politikasının temel ilkeleri, özgürlükten güç kullanmaya doğru değişecektir. Dünyanın diktatörü hâline gelebilir. Artık kendi ruhunun hükümdarı olmayacaktır.[92]

Burada, unutulmaz şekilde, çağın karakteristik uzlaşmasını görüyoruz: Prensipte, belki kısmen de olsa, nihayetinde uygulamada özgürlük. Ancak Birlik –ve bu tür yüksek hedeflerin mevcut araçlarla uyum içinde tutulması gerekliliği– önce geliyordu. Sadece kendisiyle barışık bir devlet kendi ruhunu kurtarabilirdi. Şimdilik.

7

En Büyük Stratejistler

Leo Tolstoy'un Borodino Savaşı'nı anlattığı bölümün hemen öncesinde (Richard Pevear ve Larissa Volokhonsky'nin *Savaş ve Barış* çevirisinde 774. sayfa) ilginç bir an vardır; savaşın ana karakterlerinden ikisi, Pierre Bezukhov ve Prens Andrei Bolkonsky, bir kulübeden çıkar, başlarını kaldırıp bakarlar ve Carl von Clausewitz'in bir subayla birlikte yanlarından at sırtında geçtiğini görürler. Biri şöyle demektedir: "Savaş iyice yayılmalı. Bu görüşe çok fazla değer veremem." Diğeri de aynı fikirdedir: "Amaç düşmanı zayıflatmak, bu nedenle özel olarak kişilerin kaybına önem verilemez." Bu durum, savaş çoktan kendi topraklarına yayılmış olan Andrey'i tiksindirir. Pierre'ye acı acı, "Almanların kafası yalnızca," diye yakınır, "benim için zerre kadar değeri olmayan bir muhakemeden ibaret... Ona [Napolyon'a] bütün Avrupa'yı verdikten sonra bize ders vermek için geldiler. Ah, doğrusu iyi üstatlar!"[1]

Atlının bakış açısını piyadenin bakış açısından ayıran kısa aralıkta Tolstoy, *teori* ile *pratik* arasında her düzeyde var olan uçurumu da çağrıştırır. Bu, onun mikro-sezgilerinden makro-çıkarımlarda bulunduğu birçok örnekten biridir, Clausewitz'in yazıları da bunlarla doludur. Zaman, mekân ve *ölçek* hakkında, geçen atlıdan ve onu tasvir eden romancıdan daha derin düşünen ya da daha zekice yazan çok az kişi vardır.

Peter ve Andrew Borodino'da sadece Tolstoy'un hayalinde Borodino'daydı elbette, ancak Clausewitz gerçekten oradaydı: 1812'deki Fransız işgali sırasında, Prusya ordusundaki görevinden istifa ederek Rusların saflarına katıldı ve büyük savaşta çarpıştı.[2] Titiz biri olan Tolstoy bunu biliyor olabilirdi ve 1860'larda *Savaş ve Barış*'ı yazmadan önce, Clausewitz'in ölümünden sonra 1832'de yayımlanan *Savaş Üzerine* kitabını okumuş olabilirdi.[3] Onun Clausewitz'i gözlem yerine soyutlamayı tercih eder, bu birçok eleştirmenin yirminci yüzyıla kadar tekrar edeceği bir suçlamadır.[4] Bununla birlikte, Tolstoy'un Clausewitz'i suçlamaktan çok, Rusların o sırada yeni Prusyalı müttefikleri hakkında neler düşündüğünü yansıtması mümkündür. Çünkü Tolstoy ve Clausewitz savaş pratiğini benzer şekilde görmedikleri gibi, aynı zamanda kendi askeri deneyimlerinden yola çıkarak *teorinin sınırları hakkında* teoriler inşa ederler.

I

"Acemi ere savaş alanına kadar eşlik edelim," diye yazar Clausewitz *Savaş Üzerine* kitabında, ve neden bahsettiğini bildiğine dair hiçbir şüphe bırakmaz:

> Yaklaştıkça, silahların uğultusu gitgide gürleşiyor ve güllelerin vınlamasına karışıyor, ki bu da onun dikkatini çekmeye başlıyor. Mermiler çok yakınımıza düşmeye başlamıştır. Komutanın, yanında geniş kadrosuyla konuşlandığı tepeyi aceleyle tırmanıyoruz. Burada gülleler ve patlayan mermiler daha da sıklaşıyor ve hayat, genç adamın hayal ettiğinden daha ciddi görünmeye başlıyor. Aniden, tanıdığınız biri yaralanıyor; sonra personelin arasına bir top mermisi düşüyor. Bazı subayların biraz tuhaf davrandığını fark ediyorsunuz; siz de eskiden olduğunuz kadar kararlı ve toparlanmış değilsiniz: En cesurların

bile biraz dikkati dağılabilir. Önümüzde cereyan eden, hâlâ bir gösteriymiş gibi duran, azgın savaşa doğru adım atıyor ve işte en yakın tümen komutanına katılıyoruz. Mermiler amansızca birbirini takip ediyor ve kendi silahlarımızın gümbürtüsü de bu patırtıya ekleniyor. Tuğgenerale, cesareti ile tanınan o askere doğru ilerliyoruz, ancak o büyük bir dikkatle, bir tepenin, bir evin veya bir ağaç kümesinin arkasına sığınıyor. Artan tehlikenin kesin bir göstergesi olan bir gürültü duyuluyor; çatılarda ve yerde şarapnel misketlerinin tıkırtısı. Top gülleleri her yöne vızıldayarak geçip gidiyor ve tüfek misketleri etrafımızda ıslık çalmaya başlıyor. Biraz daha ileride, piyadelerin ağır saldırılara inanılmaz bir kararlılıkla saatlerdir dayandığı ateş hattına ulaşıyoruz. Hava, kafanızın yakınından geçtiğinde keskin bir çatırtı çıkaran mermilerle dolu. Son bir şok olarak, öldürülen ve sakat bırakılan adamların görüntüsü, çarpan kalplerimizi huşuya ve acımaya sevk ediyor.

Acemi er, burada fikirlerin başka faktörler tarafından yönetildiğini, aklın ışığının akademik tahminlerde normal olandan epey farklı bir şekilde kırıldığını hissetmeden, artan tehlike yoğunluğu katmanlarından geçemez.[5]

Ve şimdi de –1850'lerde Kafkaslar, Balkanlar ve Kırım Savaşı'nda Rus ordusunda görev yapan– Tolstoy'un Borodino hakkında yazdıkları:

Cepheden, gönderdiği emir subayları ve mareşallerinin emirleri, olayların gidişatı hakkında raporlarla birlikte sürekli Napolyon'a geliyordu; ancak tüm bu raporlar yanlıştı: Hem savaşın harareti içinde belirli bir anda neler olup bittiğini söylemek imkânsız olduğundan hem de emir subaylarının çoğu asıl savaş yerine ulaşmadığından duyduklarını anlatıyorlardı; ve ayrıca, bir emir subayı, onu Napolyon'dan ayıran bir kilometre kadar yolda atını sürerken, koşullar değişiyor ve getirdiği haberler yanlış oluyordu... Napolyon, bu tür kaçınılmaz biçimde yanlış

raporların ağırlığı altında, ya o daha bunları vermeden önce çoktan uygulanmış ya da uygulanmayan veya uygulanamayacak olan talimatlarını veriyordu.

Cepheye daha yakın olan ancak, tıpkı Napolyon gibi ateş hattına nadiren giren mareşaller ve generaller, Napolyon'a sormadan, nereye ve nereden ateş edileceği, süvarilerin atlarını nereye süreceği ve piyadelerin nereye koşacağı konusunda kendi talimatlarını ve emirlerini veriyorlardı. Ancak onların talimatları bile, Napolyon'un talimatları gibi nadiren ve küçük ölçüde yerine getirildi. Ortaya çıkan, çoğunlukla, onların emrettiklerinin tam tersiydi. İlerlemeleri söylenen askerler top atışına maruz kalıyor ve geri kaçıyorlardı; oldukları yerde kalmaları söylenen askerler, Rusların aniden karşılarında belirdiğini görünce bazen geri kaçıyor bazen de ileri atılıyorlardı ve süvariler kaçan Rusların peşinden emir almadan dörtnala gidiyorlardı... Bu adamlar güllelerin ve mermilerin uçuştuğu o alanı terk eder etmez, arkada duran komutanları onları düzene sokuyor, disiplini sağlıyor ve bu disiplinin etkisi onları tekrar ateş hattına götürüyor ve burada (ölüm korkusunun etkisiyle) yine disiplini kaybediyorlar ve kalabalığın tesadüfi ruh hâline göre koşuşturuyorlardı.[6]

Bu pasajlar, mümkün olduğunca soyutlamadan uzaktır: Gerçekten de bunları okurken, savaşın kaosunun neler başarabileceğini merak edebilirsiniz. Ve yine de Borodino –açık bir kazananı olmamasına rağmen– çok şey başarmıştır.

Savaş her iki tarafı da zayıflattı, ancak Ruslar geri çekilmeleriyle Amerikalılardan bile daha fazla toprağa sahip oldular ve bunu yaparken Moskova'yı da terk ettiler. Napolyon, Çar I. Aleksandr'ı şaşkınlığa uğratıp onu barış yapmaya zorlayacağını umarak, şehri ele geçirme fikrine direnemeyince, evden çok uzakta Fransızlar daha da ilerlediler. Bu gerçekleşmeyince, Jül Sezar'dan bu yana en büyük askeri deha, kendini bir arabanın peşinden koşup onu yakalayan bir köpek rolünde buldu: Peki

bundan sonra ne yapacaksın? Bu arada –en alelade erinin de ona pekâlâ hatırlatabileceği bir bilgi olarak– kış yaklaşıyordu.

Clausewitz bunu Napolyon'un taarruzunun "doruk noktası" olarak adlandırıyor, bununla Fransızların kendilerini tüketerek yenildiklerini kastediyordu.[7] "İntikam kılıcını sallayan"[8] Ruslar artık onları ülkeden kovabilirdi. Tolstoy'un yaşlı, şişman, ağırkanlı komutanı Mikhail Kutuzov, bu noktayı Clausewitz'den bile iyi belirtiyor: Tarihte çok az kişi daha az şey yapar *görünerek* daha çoğunu başarmıştır. Napolyon bunun sonucunda ordusunu ve bir buçuk yıl içinde de tahtını kaybetti. Rus Çarı, Paris'i muzaffer bir tavırla dolaştı, Londra'da saygıyla karşılandı ve hatta Oxford'da Radcliffe Camera'da yemek yerken beyefendiler balkonlardan onu büyülenmiş bir şekilde izliyorlardı.[9]

Savaşın, diye yazar Clausewitz, *Savaş Üzerine*'de, "kendi dilbilgisi olabilir, ancak kendi mantığı yoktur."[10] Eğitim, disiplin ve üstün liderlikle, ordular insanın tehlikeden kaçma içgüdüsünü *geçici olarak* askıya alabilir: Clausewitz'in acemi erinin de fark ettiği gibi savaş sağduyuya meydan okur. Bununla birlikte, zamanla mantık, bu tür dilbilgisinin etrafını çevreler, onu karıştırır ve onun yerini alır. Kahramanca söylemler gücünüzü tüketmeye başlar. İkmal hatları uzadıkça taarruzlar yavaşlar. Geri çekilmeler karşı saldırıları davet eder. Rusya büyüktür ve kışları dondurucudur. Arabaları yakalayan köpekler onlarla ne yapacaklarını asla bilemezler. O hâlde Napolyon çoğu aptalın hatırladığını neden unutmuştu?

Belki de sağduyu gerçekten de oksijen gibidir: ne kadar yükseğe çıkarsan o kadar azalır. Her zafer kendinden öncekini aştıkça, Napolyon'un dilbilgisi onun mantığı *hâline gelmişti*. Tıpkı Caesar gibi o da temel ilkelerin o kadar üstüne çıktı ki onları tamamen gözden kaybetti. Bu tür yükselişler huşu-uyandırıcı olabilir: O günlerde sıcak hava balonları da öyleydi. Ancak yerçekimi her zaman mevcuttur.

II

Clausewitz, *Savaş Üzerine*'yi bitiremeden 1831'de öldü ve arkasında, öğrencilerime de söylediğim gibi, dikkatli okumanın sizi zihinsel açıdan şaşkına çevirme tehlikesi taşıdığı devasa, hantal ve çelişkili bir kitap bıraktı: Onun ne söylediğinden emin olamayabilir ve hatta kendinizden şüphe duyabilirsiniz. Tolstoy *Savaş ve Barış*'ı 1868'de, ama neyi başardığına tam olarak hissedemeden bitirdi: "Bu bir roman değil, epik bir şiir değil, tarihsel bir kronik değil. *Savaş ve Barış*, yazarın ifade etmek istediğini, ifade edildiği biçimde ifade edebildiği şeydir."[11] Isaiah Berlin, Tolstoy'un kaçamaklarında "özgür iradenin yanıltıcı deneyimi" ve "amansız tarihsel determinizmin gerçekliği," arasında "–Clausewitz'i çok dikkatli okumanın sonuçları gibi– eziyet verici bir iç çatışma"[12] tespit eder.

Peki ya Clausewitz ve Tolstoy ıstırap çekmekten ziyade –mücadeleden *zevk alarak*– çelişkilerle boğuştularsa?[13] Her ikisi de determinizmi hiçbir istisnası olamayacak yasalar olarak görmektedir: Tolstoy, "Binlerce yıllık bir zaman diliminde milyonlarca insandan bir tanesi bile özgürce hareket etme imkânına sahipse," diye yazar, "o zaman bu insanın yasalara aykırı tek bir özgür hareketinin, tüm insanlık için herhangi bir yasanın var olma olasılığını yok edeceği açıktır."[14] Clausewitz, yasalar "gerçek dünyanın çeşitliliğini" içeremiyorsa, "*ilkenin* uygulanmasının daha büyük bir yargı serbestliğine izin verdiği" nitelemesiyle aynı fikirdedir. Atasözü "her yasanın" değil, "her kuralın bir istisnası" olduğundan bahseder ve soyutlamalar gerçekliğe yaklaştıkça "daha fazla, yorumlama özgürlüğüne," izin verdiğini öne sürer.[15] Bu, *tüm* yasaları yıkmak için bu kadar uzun süre uğraşan Tolstoy ile tutarlı olacaktır.

Çok fazla teori, diye yakınır Clausewitz, kanun olmak için fazlasıyla uğraşır. Buna örnek olarak Prusya'nın yangın söndürme yönetmeliğini gösterir:

> Eğer bir ev yanıyorsa, her şeyden önce soldaki evin sağ duvarını ve diğer yandan sağdaki evin sol duvarını kurtarmaya çalışmalıdır. Çünkü örneğin soldaki evin sol duvarını korumaya çalışırsak, evin sağ duvarının sol duvarının sağında olduğunu ve dolayısıyla yangın bu duvarın ve sağ duvarın da sağında olduğu için (çünkü evin yangının solunda olduğunu varsaymıştık) sağ duvarın yangına sol duvardan daha yakın olduğunu ve eğer korunmazsa yangın soldaki korunmuş duvara ulaşmadan evin sağ duvarının yanabileceğini unutmamalıyız. Sonuç olarak, korunmayan bir şey yanabilir ve ikincisi kendi hâline bırakılmalı ve ilki korunmalıdır. Bu noktayı sağlam bir şekilde akılda tutmak için sadece şunu hatırlamanız gerekir: Eğer ev yangının sağındaysa o zaman önemli olan sol duvardır; ve eğer ev soldaysa o zaman sağ duvardır.

Clausewitz, *Savaş Üzerine*'nin bu tür "saçmalıklardan" kaçınacağına, bunun yerine "savaş hakkında yıllarca düşünmekten, savaşı bilen yeteneklerle çok fazla ilişkiden ve onunla ilgili çok sayıda kişisel deneyimden" elde edilen "fikir ve kanaatleri" sunacağını vadeder. Bu, "küçük, saf metal külçeleri gibi yoğun bir biçimde" aktaracaktır.[16]

Bu da Clausewitz'in çalışmalarını bildiği ve hayranlık duyduğu Machiavelli'yi hatırlatır.[17] Ancak elli bir yaşında ölmesine neden olan kolera, *Savaş Üzerine*'yi yoğunlaştırmak ve daha açık hâle getirmek için gerekli zamandan onu mahrum etti. Yani bu kitap, birbirine dolanmış ahtapotlardan oluşan muazzam bir ağa benzeyen külçelerden ibaret değildir. Bu nedenle, Augustinus'un *Tanrı Şehri*'nde olduğu gibi, sayfalarının hızla çevrilerek okunması daha yararlı olacaktır: Sir Michael Howard'ın Clausewitz'in "çileden çıkarıcı tutarsızlık" olarak adlandırdığı şeye kapılmayı göze alamazsınız.[18]

Savaş ve Barış'ın sayfalarını hızlıca çevirerek geçmek zordur: Tolstoy bir yazar için fazlasıyla büyüleyicidir. Ama o bile, kitabının sonlarına doğru, büyük adamların etkisizliği ve tarihin

anlamsızlığı üzerine uzun, başıboş girizgâhlarla okuyucularını yorar. Sözcük selinin sizi bu bilgiçliklerin ötesine taşımasına izin vermek ve ancak onlara daha sonra dönüp bakmak daha iyi olacaktır. Orada Clausewitz'in yansıtıldığını ve bazı yönlerden geliştirildiğini göreceksiniz. Örneğin, Tolstoy'un yakın Avrupa tarihi "teori"si buradadır:

> XIV. Louis çok gururlu ve küstah bir adamdı; şöyle-şöyle metresleri ve şöyle-şöyle bakanları vardı ve Fransa'yı kötü yönetti. Onun varisleri de zayıf adamlardı ve onlar da Fransa'yı kötü yönettiler. Onların da şöyle-şöyle gözdeleri ve şöyle-şöyle metresleri vardı. Ayrıca bazı adamlar o sırada kitaplar yazıyordu. On sekizinci yüzyılın sonunda, iki düzine kadar adam Paris'te bir araya geldi ve tüm insanların eşit ve özgür olduğundan bahsetmeye başladı. Bu, Fransa'nın her yerinde insanların birbirlerini katletmeye ve boğmaya başlamasına neden oldu. Bu insanlar kralı ve daha birçok kişiyi öldürdü. Aynı zamanda Fransa'da dâhi bir adam vardı: Napolyon. Her yerde herkesi yendi –yani birçok insanı öldürdü– çünkü o büyük bir dâhiydi. Ve bir nedenle Afrikalıları öldürmeye gitti ve onları o kadar iyi öldürdü, o kadar kurnaz ve zekiydi ki Fransa'ya döndüğünde herkesin kendisine itaat etmesini emretti. Ve herkes ona itaat etti. İmparator olduktan sonra tekrar İtalya, Avusturya ve Prusya'daki insanları öldürmeye gitti. Ve orada çok fazla insan öldürdü. Rusya'da, Avrupa'da düzeni yeniden sağlamaya karar veren ve bu nedenle Napolyon ile savaşan İmparator Alexandre vardı. Ancak yedi yılında aniden onunla dost oldu, sonra on bir yılında tekrar kavga ettiler ve yine birçok insanı öldürmeye başladılar. Ve Napolyon Rusya'ya altı yüz bin adam getirdi ve Moskova'yı ele geçirdi; sonra aniden Moskova'dan kaçtı ve sonra İmparator Alexandre (...) Avrupa'yı, onun barışını bozan kişiye karşı silahlanmak üzere birleştirdi. Napolyon'un tüm müttefikleri aniden ona düşman oldu; ve bu silahlı güç, yeni kuvvetler toplamış olan Napolyon'a karşı yürüdü. Müttefikler Napolyon'u yenilgiye uğrattılar, Paris'e girdiler, Napolyon'un tahttan çekilmesini

> sağladılar ve onu Elba Adası'na sürgüne gönderdiler; beş yıl önce ve bir yıl sonra herkes onu bir haydut ve kanun kaçağı olarak görmesine rağmen, onu imparatorluk onurundan mahrum bırakmadılar ve ona her türlü saygıyı gösterdiler. Ve böylece, o zamana kadar hem Fransızların hem de müttefiklerin sadece güldüğü XVIII. Louis'in hükümdarlığı başladı. (...) Sonra usta devlet adamları ve diplomatlar (...) Viyana'da konuştular ve bu konuşmalarla insanları mutlu ya da mutsuz ettiler. Birdenbire diplomatlar ve hükümdarlar neredeyse kavga edeceklerdi; askerlerine birbirlerini öldürmelerini emretmeye çoktan hazırlanmışlardı; ama o anda Napolyon bir taburla Fransa'ya geldi ve ondan nefret eden Fransızların hepsi bir anda ona boyun eğdi. Ancak müttefik hükümdarlar buna çok kızdılar ve Fransızlarla tekrar savaşa girdiler. Ve dâhi Napolyon yenildi ve aniden bir haydut olarak tanınarak Saint Helena Adası'na götürüldü. Ve orada sürgün, kalbindekilerden ve sevgili Fransa'sından ayrı, kayalıklarda ağır ağır öldü ve büyük eylemlerini gelecek nesillere miras bıraktı. Ancak Avrupa'da tepki vardı ve tüm hükümdarlar kendi halklarına yeniden kötü davranmaya başladı.[19]

Normalde Tolstoy veya Clausewitz'i eğlendirici yazarlar olarak düşünmeyiz. Ancak her ikisinin de teorilerle alay edebilmesi, onları örtbas etme zorunluluğundan ziyade düzensizliklere saygı duyulduğunu gösteriyor.

Şaşkınlıklar tıpkı evrensel bir yasa –sonuçlar sonsuz olsa da araçlar asla olamaz– ile yinelenen bir insan özelliği arasındaki çarpışmalardan doğdukları inancı gibi: Napolyon gibi karakterler için Cehennemler aşılmak için vardır.

Bence onları gerçekten takıntılı hâle getiren, sözlüğümün "olayların beklenenin veya beklenebilecek olanın aksine sonuçlanması"[20] olarak tanımladığı *ironiydi.* Hiçbir Avrupalı, Napolyon dönemini ya da sonrasını hayrete düşmeden yaşayamazdı. Tıpkı bunların, evrensel bir *yasa* –amaçlar sonsuz olsa bile araçlar asla değildir– ile yinelenen bir insani özellik –Napolyon gibi

karakterler için Hellesponts'un aşılması gereken bir yer olması- arasındaki çatışmadan kaynaklandığına dair inanç gibi şaşkınlıklar da Clausewitz ve Tolstoy'un peşini bırakmıyordu.

III

Napolyon 24 Haziran 1812'ye dek, karşıya öylesine çok geçmişti ki o zamanlar Rus İmparatorluğu ile Fransız kontrolü altındaki Varşova Dükalığı arasında sınır olan Niemen Nehri onu pek endişelendirmiyordu: Onun *Grande Armée*'sinin altı yüz binden fazla adamı ve -sayısı Xerxes'inkileri aşan- üç duba köprüsü vardı. Yine de herkesi karşıya geçirmek beş gün sürdü, ancak aralık ayında geri döndüklerinde sadece doksan bin kişi kalmıştı.[21] Bu yıpranma oranı, Yunanistan'daki Perslere, Sicilya'daki Atinalılara, Teutoburg Ormanı'ndaki Romalılara, Manş Denizi'ndeki İspanyollara ve Amerika'daki İngilizlere sorulan bir soruyu canlandırmadan edemedi: Ne düşünüyorlardı? Ya da başka bir deyişle Napolyon neyi unutmuştu?

Clausewitz bu soruyu, Augustinus'un adil savaş üzerine söyledikleri gibi, sakladığı yerden çıkarılması gereken keskin içgörülerle yanıtlar. Örneğin *Savaş Üzerine*'nin açılış sayfası, Patton'un filme adını veren açılış sahnesinde askerlerine yaptığı konuşma olabilir:

> *Savaş* (...) *düşmanımızı isteğimizi yapmaya zorlamak için yapılan bir güç eylemidir.* (...) Kuvvete, uluslararası hukuk ve teamül olarak bilinen, kendi kendine dayatılan, sözü edilmeye bile değmeyecek bazı sınırlamalar eklenir, ancak bunlar kuvveti neredeyse hiç zayıflatmaz. Güç -yani fiziksel güç, çünkü manevi gücün devlette ve yasada ifade edilen dışında bir varlığı yoktur- bu nedenle savaşın aracıdır; düşmana irademizi kabul ettirmek onun amacıdır.

Ancak bundan sonra şunları belirtir: "Yani, *teoride* savaşın gerçek amacı budur." Peki *pratiği* nasıl olmalıdır? "Gücün azami kullanımı, aklın eşzamanlı kullanımı ile hiçbir şekilde bağdaşmaz," diyerek bizi temin eder. Eğer "medeni uluslar esirlerini öldürmüyor ya da şehirleri ve ülkeleri harap etmiyorlarsa, bunun nedeni savaş yöntemlerinde zekânın daha büyük rol oynaması ve onlara içgüdülerin kaba bir şekilde ifade edilmesinden daha etkili güç kullanma yolları öğretmiş olmasıdır."[22] Daha şimdiden başımız dönüyor ve üstelik çok büyük bir kitabın sadece ikinci sayfasındayız. Patton hakkında başka ne derseniz deyin, en azından o açıktı.

En azından askerlerine *ne* düşünmeleri gerektiğini söylerken. Oysa Clausewitz ise bize *nasıl* düşüneceğimizi öğretmeye çalışıyor. En saf hâlini kavramadan hiçbir şeyi bilemeyeceğinizden emin. Bu fikir Platon'a aittir, ancak son zamanlardaki en etkili savunucusu Clausewitz'in yakın çağdaşı Immanuel Kant'tır; Kant zıtlıkları önce keskin şekilde ortaya koyarak uzlaştırmaya çalışmıştır. Derecelendirmeler, nitelendirmeler ve hafifletmeler sonra gelebilir.[23] Ya da Clausewitz'in bizzat açıkladığı gibi:

> İki kavram gerçek bir mantıksal antitez oluşturduğunda (...) o zaman temelde her biri diğeri tarafından ima edilir. Zihnimizin sınırlamaları, her ikisini de aynı anda kavramamıza ve antitez yoluyla birinin bütününü diğerinin bütünü içinde keşfetmemize vermiyorsa, yine de her biri diğerine, birçok ayrıntısını açıklığa kavuşturacak kadar ışık tuacaktır.[24]

Bu yöntem, kafası karışacak olan literal-zihinliler ya da onu şok edici bulacak hassas ruhlar için değildir. Bununla birlikte Clausewitz'in amacı, Dante'de Vergilius'un yaptığı gibi bize bir cehennemde rehberlik etmekse, o zaman hayli uygundur.

IV

Çünkü savaş, Clausewitz zamanında bir cehenneme dönmüştü ve "uygar" ulusların artık yapmamaları gereken şeye çok yakındı. Fransız Devrimi ve Napolyon'un seferleri milyonlarca insanı öldürmüştü, geniş toprakları harap etmiş ve Avrupa'daki egemenlikleri söndürmüştü. Teknoloji tek başına bu büyük değişiklikleri açıklamaya yetmez, çünkü Michael Howard'ın da belirttiği gibi silahlar bir asırdır ve ulaşım araçları da bin yıldır ilerleme kaydetmemişti. Ancak *siyaset* altüst olmuştu ve bu da savaşı ateşledi.

Bu süreci, istemeden de olsa Amerikalılar başlattı. Bağımsızlık savaşlarında XVI. Louis'nin yardımını memnuniyetle karşılamışlardı –hem onun hem de kendilerinin Makyavelci bir hesabıydı bu– ancak onu, kralın alevlenmeye hazır tebaasından daha az ciddiye aldıkları, evrensel insan hakları konusunda Machiavellici-karşıtı taleplerle ödüllendirdiler. Sonuç olarak Louis kellesini ve Fransızlar tüm itidallerini kaybettiler, ancak siyasette yaptıkları devrim sayesinde, Howard'ın deyimiyle "Fransa'yı ele geçiren İmparator Napolyon'un Avrupa'yı fethettiği korkunç araç,"[25] olan kitlesel ordulara sahip oldular.

Bu da Clausewitz'i ilk ve en acil bulgusuna götürdü: Eğer savaş bu anlamda siyaseti yansıtıyorsa, siyasete ve dolayısıyla *siyasetin* ürünü politikaya tabi olmalıdır.[26] Aksi takdirde anlamsız bir şiddettir, var olmaması gereken ama Clausewitz'in muhtemel varlığından korktuğu Kantçı bir soyutlamadır.[27] Böylece savaşın yeniden tanımlanması gerekiyordu: "Gerçek bir siyasi araç, başka araçlarla sürdürülen siyasi ilişkinin devamı... Siyasi amaç hedeftir, savaş ise ona ulaşmanın aracıdır ve araçlar asla amaçlarından ayrı düşünülemez."[28]

Napolyon'un Niemen'i geçerken siyasi bir amacı vardı. Bu da I. Aleksandr'ın, İngiliz donanmasının limanlarını ablukaya almasının ardından Fransızların Avrupa'ya dayatmaya çalıştığı

Büyük Britanya ile ticaret ambargosu olan Kıta Sistemi'ne uymasını sağlamaktı. Bunu Rusları hızlı bir şekilde yenerek, kapitülasyonları nezaketle kabul ederek ve ardından sonbahar yaprakları dökülmeye başlamadan önce Niemen'i ters yönde tekrar geçerek yapacaktı. Amaçlarını araçların içinde tutacak, böylece orantılılığı sağlayacaktı. Peki bu neden işe yaramasındı? Ne de olsa Napolyon bir dâhiydi.[29]

Ancak Napolyon'un önceki düşmanlarının çoğunun yaptığı gibi direnmek, savaşmak ve kaybetmek bir yana,[30] Ruslar, geri çekilerek geçtikleri toprakları yakıp yıktılar ki çoğu Avrupalının aksine toprak bakımından eksiklikleri yoktu. Tolstoy'un Clausewitz'i, düşmanı zayıflatmak için savaşın alana yayılması gerektiğini söylerken bunu kastetmişti: hiçbir ordu, ilerleme hızı ikmal hatlarının hızını geçerse güçlenemez. Öte yandan, geri çekilmek de savaşı zaman olarak uzatmıştı: Fransızlar ne kadar ilerlerse geri dönmeleri o kadar uzun sürecekti. Napolyon bu noktada durabilir, yanlış hesap yaptığını kabul edebilir ve geri çekilme emri verebilirdi. Ama Xerxes gibi bunu reddetti: Bu "hiçbir şeyi asla [bitirmemek]" olurdu. Ve böylece Napolyon, başladı stratejiyi unuttu: "[Benim] sefer planım bir savaştır ve tüm politikam başarıdır."[31]

Eylül başında Borodino'da bir savaşa girdi ama başarılı olamadı; çünkü ağır kayıplar vermesine rağmen Alexander pazarlık yapmayı reddetti. Kutuzov Moskova'yı savunamayacağına karar verdiğinde, Napolyon'un eline –bunun daha sonradan yem olduğu ortaya çıkacaktı– yalnızca yanmış bir kabuk geçti.[32] Ancak o zaman dahi, ordusu bunu yapmaya başladıktan çok sonra kendinden şüphe etmeye başladı. Bu da Clausewitz'in hatırlattığı gibi böyle anlarda askeri dengeye *dönüşen* psikolojik dengeyi değiştirdi.[33] Dolayısıyla savaş aslında mekân, zaman ve ölçekte gerçekleşmişti; bu sonuncusu her bir Rus ve Fransız askerinin yanı sıra tek Fransız imparatorunun korku ve umudunu oluşturuyor. Clausewitz şu sonuca varıyor: "[Napolyon'u] 1812'de Moskova'ya götüren aynı güven, onu orada bıraktı."[34]

V

Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ın 993. sayfasında, açlıktan ölmek üzere olan bir Kazak'ın bir tavşanı öldürüp bir başkasını yaraladığı, onu ormana doğru kovaladığı –ancak yaralı tavşanın yerine korumasız, büyük bir Fransız askeri kampını keşfettiği– anı anlatır. Kutuzov saldırı emri verdiğinde ümitsizdir, ancak birlikleri Napolyon'un işgalinden bu yana ilk kez tam bir zafer kazanarak onu şaşırtır. "En büyük düzensizlikle, en az çabayla ve deyim yerindeyse önemsiz kayıplarla," diye yazar Tolstoy, "tüm seferin en büyük sonuçları elde edildi." Tarutino'da 18 Ekim'de yapılan savaş, "Napolyon'un ordusunun kaçmaya başlamak için beklediği itici gücü,"[35] sağlamıştı.

Peki tarih burada bir tavşan üzerinde mi dönüyor? Muhtemelen hayır, tıpkı Clausewitz'in romana at üzerinde girmediği gibi. Bununla birlikte, dönüm noktaları genellikle tarihçilerin radarlarının altında ortaya çıkar. Sadece hayal gücünün onları uyandırabilmesi önemlerini azaltmaz, çünkü hangi belge büyük bir ordunun bir gecede özgüvenini kaybettiğini gösterebilir ki? Tarutino, Borodino'dan çok daha az kanlı bir savaştı, ancak Napolyon'un artık ne yapacağını bilemediği bir anda gerçekleşti. Geri çekilmeye karar verdiğinde kafa karışıklığı, ardından paniği ve sonra da destansı bir bozgunu önleyecek otoritesini kaybetmişti.[36]

"Devrim Savaşı'mızda başarılı olan Fabian savaş sistemi," diye yazmıştı John Quincy Adams, Rusya'daki ilk Amerikan bakanı olarak görev yaptığı St. Petersburg'dan babasına, "muhtemelen hiç bu kadar ağır bir sınavdan geçmemişti; ancak modern İskender'in kariyeri de (...) tıpkı selefi gibi İskitler tarafından durdurulduğunu görmeye mahkûmdur." Adams'ın ailenin yazışmaları genellikle bir tür çapraz bulmacayı andırıyordu: Fabius Maximus Cunctator, İkinci Pön Savaşı'nda İtalya'yı işgal etmesine izin vererek Hannibal'ı tüketmişti, "modern İskender"

Napolyon'du ve "İskitler" eski İskender'in bir zamanlar mağlup ettiği göçebeler değil Ruslardı. Ancak kısa bir süre sonra John Quincy, annesinden hiçbir ayrıntıyı esirgememeye karar verdi:

> [Napolyon'un] altı ay önce Rusya'yı işgal ettiği muazzam ordunun en azından onda dokuzu ya esir ya da solucanlara yem oldu. (...) Moskova'dan Prusya'ya kadar olan bin iki yüz kilometrelik yol, topları, yük arabaları, cephane sandıkları, kaderlerine terk etmek zorunda kaldığı, ölü ve ölmek üzere olan adamlarıyla doluydu; her zaman, çok öfkeli ve kızgın bir düşmanın üç büyük düzenli ordusu ve hasatlarının ve evlerinin yok edilmesiyle çileden çıkan (...) ve kendileri, ülkeleri ve dinleri tarafından hemen intikam almaya teşvik edilen neredeyse sayısız köylü milis tarafından takip ediliyordu.

İki Rus generali –"Kıtlık" ve "Don"– yıkımı tamamlamıştı, böylece "[i]nsani olasılıklara göre Napolyon'un fetih kariyeri sona erdi. Fransa artık kıtaya yasa getiremez. Avrupa'da yeni bir dönem başlıyor."[37]

VI

"Deha," diye yazar Clausewitz, "şayet zihnin ve mizacın diğer nitelikleri (...) savaş için uygun değilse, tek bir uygun yetenek –örneğin cesaret– onu oluşturmaya yetmez." Bunun yerine "bir ya da diğer yeteneğin baskın olabileceği, ancak hiçbirinin diğerleriyle çatışmayacağı unsurların uyumlu bir kombinasyonu," gerekir. Kısacası, *ekolojik* bir duyarlılık gerektirir. "Bütünü değerlendirmekten sorumlu olan kişi, her noktada gerçeği algılayan sezgi niteliğini göreve çağırmalıdır. Aksi takdirde bir fikirler kaosu (...) ortaya çıkar ve yargıyı ölümcül bir şekilde karıştırır."[38]

Yine de bir insan "hakikati her noktada" nasıl algılayabilir? Clausewitz bu soruya stratejiyi hayal gücüne bağlayarak cevap

veriyor.[39] Sanatçılar hakikate, "zihnin normalde gözden kaçıracağı ya da ancak uzun bir çalışma ve düşünmeden sonra algılayacağı" şeyleri "hızlı bir şekilde fark ederek" yaklaşırlar. Bunun için kullandığı terim *coup d'oeil*, yani "içsel göz"dür.[40] Machiavelli'nin "kabataslak çizmek," –karmaşıklığı bize kullanışlı biçimde aktarmak– ile kastettiği de budur.[41] Karmaşıklığın tam olarak resmedilmesi çok uzun sürer ve çok fazla şey içerir, dolayısıyla yargıları birbirine karıştırır. İstediğiniz veya beklediğiniz gibi bir karmaşıklık, yalnızca bildiğinizi düşündüğünüz şeyi teyit edecektir. Arada bir şeye ihtiyaç vardır.

Bu yüzden birlikleriniz hastalandığında, atları açlıktan ölmeye başladığında ya da çarlar onlar için yazdığınız senaryolara uymadığında, bildiklerinizi çizer ve bilmediklerinizi de bu çizimlerden yola çıkarak *hayal edersiniz*: Bu da sürprizlerden kurtulup yolunuza devam etmenizi sağlar. Dolayısıyla stratejistler ve sanatçılar Clausewitz'de birdir, daha doğrusu geride bıraktığı yüzlerce sayfa göz önüne alındığında aynı sayfadadır.

Peki *planlama* nasıl *sürprizleri* öngörebilir? Ancak çelişkilerle birlikte yaşayarak, diye sürdürür Clausewitz: "Savaşta her şey çok basittir ama en basit şey zordur." Pekâlâ Tolstoy'un da elinden çıkmış olabilecek bir pasajda bunu detaylandırır:

> Günün ilerleyen saatlerinde hava kararmadan önce iki istasyon daha geçmeye karar veren bir gezgin düşünün. Atlarla dolu asfalt bir otoyolda sadece dört ya da beş saat daha: Kolay bir yolculuk olmalı. Ancak bir sonraki istasyonda ya hiç dinç at bulamaz ya da sadece zayıf atlar bulur; bölge gittikçe engebeli olur, yol kötüleşir, gece çöker ve sonunda birçok zorluğun ardından herhangi bir ilkel konaklama yeri olan sığınağına ulaştığı için çok mutlu olur. Savaşta da durum hemen hemen aynıdır.

Askeri disiplinin grameri, teoride bu tür sorunların üstesinden gelebilir ve pratikte de bir süreliğine bunu yapar. Ancak sonunda, orduların bağlı olduğu çoklu parçaların işleyişini bozan

daha büyük bir *sürtünme* mantığı devreye girer. "Koşullar –pek çok şey tehlikedeyken olduğu gibi– zorlaştığında, işler artık iyi yağlanmış bir makine gibi çalışmaz."

> Makinenin kendisi direnmeye başlar ve komutanın bu direncin üstesinden gelmek için muazzam bir irade gücüne ihtiyacı vardır. Bu direniş, belirli bireyler arasında oldukça sık görülmesine rağmen, kendini mutlaka itaatsizlik ve tartışma şeklinde göstermez; Komutanın dayanması gereken, önce kendisinde, sonra da kendisine duygu ve düşüncelerini, umut ve korkularını emanet etmiş olan herkeste, ahlaki ve fiziksel gücün azalmasının, ölü ve yaralıların yürek parçalayan görüntüsünün yarattığı etkidir. Her bir adamın gücü (...) artık kendi iradesine yanıt vermediğinde, bütünün ataleti yavaş yavaş yalnızca komutanın iradesine dayanmaya başlar. Onun ruhunun coşkusu diğerlerinin içindeki amaç ateşini yeniden alevlendirmelidir; onun içten gelen ateşi onların umutlarını canlandırmalıdır. Ancak bunu yapabildiği ölçüde adamları üzerindeki hâkimiyetini ve kontrolü elinde tutabilir.

Bir şey ya da biri er ya da geç bozulacaktır ama bunun nasıl, nerede ya da ne zaman olacağını bilemezsiniz. Bildiğiniz tek şey, sürtünme nedeniyle "kişinin her zaman amaçlanan hedefin çok uzağında kaldığıdır."[42]

VII

Clausewitz, bir bakıma, burada yeni bir şey söylemiyor. İstek ve kabiliyetlerdeki asimetriler stratejileri her zaman kısıtlamıştır, ki bu da stratejilere en başta ihtiyaç duyulmasının nedenlerinden biridir. Bununla birlikte, sürtünmeyi neden olarak belirtirken, bunun her düzeyde olabileceğini ortaya koymada büyük bir özgünlük gösterir: Zamanın geçişi ve uzaydaki gerilim bunu

daha olası hâle getirir.[43] Belki de Napolyon'un Moskova'ya ilerlerken arabasının aşırı ısınmasını önlemek için tekerleklerine su dökülmesi gerektiğini biliyordu.[44]

Tıpkı *coup d'oeil*'in stratejiyi hayal gücüne bağlaması gibi Clausewitz'in sürtünme kavramı da teoriyi deneyime bağlar. Bunlar "asla birbirlerini küçümsememeli veya dışlamamalıdır" diye yazar: "[Aksine] birbirlerini desteklerler."[45] Bu da belirsizliği evrensel bir çerçeveye yerleştirir. Ya da başka bir deyişle Clausewitz, Murphy Yasası'nı bir asırdan fazla bir süre öncesinden öngörmektedir: Yanlış gidebilecek olan yanlış gidecektir. Ya da daha özlü bir ifadeyle, boktan şeyler olur.[46]

Napolyon teorik olarak bunu biliyordu. Bu nedenle, sınırlı hedeflerine rağmen, Niemen'i böylesine muazzam bir güçle geçti: Xerxes de Hellespont'ta aynı şeyi yapmıştı. Her ikisi de düşmanlarının gözünü korkutarak sürtünmenin üstesinden gelmeye çalıştı. Ancak ikisi de uzun süren takiplerin artan maliyetleri nedeniyle düşmanın geri çekilmesinin bir direnişe dönüşebileceğini görmedi. Bu nedenle her ikisi de askeri makinelerini, daha fazla ilerlemenin kendilerini değil düşmanlarını cesaretlendirdiği noktaya kadar yıprattı. Thermopylae ve Borodino, Yunanlıların ve Rusların korkmadığını kanıtladı. Salamis ve Tarutino ise Perslerin ve Fransızların artık korktuğunu ortaya koydu.

O hâlde Xerxes ve Napolyon nerede yanlış yaptı? Onlar, diyecekti muhtemel Clausewitz, "gerçeğin her noktasını," algılamakta başarısız oldular ki o da bu örneklerde manzaralar, lojistik, iklimler, birliklerinin morali ve düşmanlarının stratejileri anlamına geliyordu. Kendi askerlerinin anladığı şeyi –tıpkı Manş Denizi'nin İspanyol Armadası için olduğu gibi– Yunanistan ve Rusya'nın da birer tuzak olduğunu gözden kaçırdılar. Clausewitz, "İyi bir general, mümkün olan her yerde üstesinden gelmek üzere sürtünmenin farkında olmalıdır ve operasyonlarında bu sürtüşmenin imkânsız kıldığı bir başarı düzeyine ulaşmayı beklememelidir," sonucuna varır.[47]

Peki Xerxes ve Napolyon neden sanki at gözlüğü takmış atlar gibi çevresel görüşlerini bu kadar sınırladılar? Clausewitz bize küçük rütbeli subaylarken büyük kararlılık gösteren, ancak rütbeleri yükseldikçe bu kararlılıklarını kaybeden kişilere birçok örnek olduğunu söylüyor. Kararlı olmaları gerektiğinin bilincinde olan bu kişiler aynı zamanda yanlış bir kararın getireceği risklerin de farkındadırlar; şu anda karşı karşıya oldukları sorunlara aşina olmadıkları için zihinleri eski keskinliğini kaybeder. Anında harekete geçmeye ne kadar alışkınlarsa, kendilerini tuzağa düşüren kararsızlığın tehlikelerini fark ettikçe çekingenlikleri de o kadar artar.[48]

Ve böylece kimseyi dinlemeden, dikkatlerinin dağılmasından korkarak, kendilerini felakete sürüklese bile emirlere sımsıkı sarılarak dosdoğru önlerine bakarlar. Böylece sağduyunun yüksek irtifadaki nadirliğini teyit ederler.

Alice Harikalar Diyarında'nın yorgun "dâhi" dünyasında bir at; önce bir kirpiye, sonra da şaşkın bir köpeğe dönüşüp eve kaçabilir.

VIII

"O hâlde," diye yazar Clausewitz, "askeri dehayı sergilemeye en yatkın zihnin ne tür bir zihin olduğunu kendimize sorarsak, hem deneyim hem de gözlem bize savaşta kardeşlerimizin ve çocuklarımızın kaderini emanet etmeyi seçeceğimiz zihnin yaratıcı zihinden ziyade sorgulayıcı, uzmanlaşmış yaklaşımdan ziyade kapsamlı, heyecanlı kafadan ziyade sakin kafa olduğunu söyleyecektir."[49] *Savaş Üzerine*'de daha fazla ayrıntıya girmez, ancak Tolstoy *Savaş ve Barış*'ta Napolyon ile Kutuzov arasında kurduğu karşıtlıkta bunu yapar.

Napolyon en akılda kalıcı şekilde romanın gerçek bir olayı tasvir edişinde ortaya çıkar: Fransızların Niemen'i geçmesinden bir hafta sonra, 1 Temmuz'da Vilnius'ta Çar'ın yaveri General

Alexander Balashov ile buluşması. İmparator bir müzakere teklifi beklemektedir ama Balashov, Rus topraklarında tek bir Fransız askeri bile kaldığı sürece Aleksandr'ın müzakere yapmayacağı konusunda ısrar edince Napolyon'un yüzü seğirmeye ve sol baldırı titremeye başlar: "Eskisinden daha yüksek ve telaşlı bir sesle konuşmaya başlamıştı." Ne kadar çok konuşursa kendini o kadar çok kaybeder ve çok geçmeden "bir adamın sadece kendisine haklılığını kanıtlamak için konuşmak, konuşmak ve konuşmak zorunda olduğu o sinirlilik durumuna" ulaşır.

> Şunu bilin ki eğer Prusya'yı bana karşı kışkırtırsan, (...) onu Avrupa haritasından silerim. (...) Seni Dvina'nın, Dinyeper'in ötesine fırlatır ve Avrupa'nın yıkılmasına izin vermekle suç işlediği o bariyeri sana karşı yeniden inşa ederim. Evet, başınıza gelecek olan bu, benden uzaklaşarak kazandığınız şey bu!

İmparator, burnuna doğru kaldırdığı enfiye kutusundan birkaç nefes çekerek, odada sinirli adımlar atar. Aniden durur ve Balashov'un gözlerinin içine bakarak tehditkâr ama aynı zamanda melankolik bir tavırla ona şöyle der: "Efendinizin ne güzel bir saltanatı *olabilirdi*!"

Ardından Napolyon misafirini dostça bir akşam yemeğine davet eder ve burada, yaşananlar hakkında hiçbir şey söylemez. Tolstoy'un belirttiğine göre hata yapmasının artık mümkün olmadığına inanmaktadır: "Onun kafasında, yaptığı her şey iyiydi, iyi ve kötü kavramlarına uydukları için değil, yalnızca o yaptığı için." Ve böylece Napolyon "kendini yüceltir ve Alexandr'ı aşağılar, (...) yani görüşmenin başında en az yapmak istediği şeyi yapar."[50]

Tolstoy, kurgusal bir sahnede bize Kutuzov'un karargâhına vardığını, güçlükle attan indiğini ve basamakları hırıltıyla çıktığını gösterir. Orada babası yeni ölmüş Prens Andrey'i kucaklar. Yaşlı komutan daha sonra duymak için geldiği raporu sorarken, yan odada adamın metresinin çıkardığı seslerle daha

çok ilgilenir. "Görevli generalin ona söyleyebileceği hiçbir şey onu şaşırtamazdı," diye açıklıyor Tolstoy, "çünkü kendisine söylenen her şeyi önceden biliyordu ve sadece –tıpkı birinin bir dua ayininde söylenen ilahileri dinlemek zorunda olması gibi– dinlemek zorunda olduğu için dinliyordu."

Ancak Fransızların –belki de geri çekilen Rusların– Andrey'in aile mülkünü yağmaladığını öğrendiğinde Kutuzov öfkeyle patlar: "Bakın (...) bizi ne hâle getirdiklerini görün!" Yine de diye ekler "bir seferi kazanmak zordur." Bunun için "sabır ve zaman" gerekir. Andrei'ye söz verir, bunlar Fransızları "benim için at eti yemeye" zorlayacaktır! Bu noktada Andrei'nin tek gözü –diğeri uzun zaman önce savaşta kaybedilmiştir– gözyaşlarıyla parlar.

Andrey, "işlerin genel gidişatı ve (...) emanet edildiği adam konusunda rahatlamış şekilde" alayına döner. Kutuzov'un asla bir şey icat etmeyeceğini biliyordu.

> Bunun yerine her şeyi dinleyecek, her şeyi hatırlayacak, her şeyi yerli yerine koyacak, yararlı hiçbir şeyi engellemeyecek ya da zararlı hiçbir şeye izin vermeyecektir. Kendi iradesinden daha güçlü ve daha önemli bir şey olduğunu anlar –olayların kaçınılmaz seyri– ve onları görebilir, önemlerini anlayabilir ve bu önemi göz önünde bulundurarak kişisel iradesinden vazgeçebilir ve onu başka bir yere yönlendirebilir. İnsanın ona inanmasının ana nedeni de "Bizi ne hâle getirdiklerini görün!" derken sesinin titremesi ve "onlara at eti yedireceğini" söylerken sesinde bir tutukluk olmasıdır.

Kutuzov, adamlarını Napolyon'dan daha alçak bir irtifadan yönetir: Bu onun kafasını kendi bulutlarından uzak tutar. Uyuyakalabilir ama ne yapmak için yola çıktığını asla unutmaz. Ve böylece, diye yazar Tolstoy, Çar'ın şüphelerine rağmen, "genel ve oybirliğiyle onay (...) halkın Kutuzov'u başkomutan olarak seçmesine eşlik etti."[51]

IX

Vergilius, Dante onu cehenneme götürmeden çok önce, Octavianus'u arıcılık, sığır yetiştiriciliği, ekin rotasyonu ve asma yetiştiriciliğinin temelleri konusunda eğitiyordu.[52] Liderlerin ayaklarını yere sağlam basması gerektiğini söylüyor gibiydi. Clausewitz de aynı fikirdedir. Yazılarında hiçbir mantıksal sonuçtan kaçınmadığını şöyle açıklar: "Ama ne zaman iplik çok incelse onu koparmayı tercih ettim... Nasıl ki bazı bitkiler ancak çok yükseğe çıkmadıklarında meyve verirlerse, pratik sanatlarda da teorinin yaprakları ve çiçekleri budanmalı ve bitki kendi toprağına –deneyime– yakın tutulmalıdır."[53]

Peki teori nasıl "budanır"? Clausewitz çok fazla şey istemeyerek diye yanıtlıyor. "Belirli bir gerçeklikten, tüm gelişigüzel etkilerden arındırılmış, her bir tekil durumu yöneten evrensel yasalar" çıkarmak "gerçekten de acelecilik olur". Ancak "anekdotun ötesine" asla geçemeyenler –anlamsız hikâyelerin yorulmak bilmez tekrarlayıcıları– aynı derecede yararsızdır, çünkü "tüm tarihi tek tek vakalar üzerine inşa ederler, (...) sadece işlerine geldiği kadar derine iner, meseleyi yöneten genel faktörlere asla inmezler."

> Teori, kişinin her seferinde malzemeyi ayıklamak ve onu yarıp geçmek için yeniden başlamasına gerek kalmaması, aksine malzemeyi hazır ve iyi bir düzen içinde bulması için vardır. Teori, geleceğin komutanının zihnini eğitmek ya da daha doğru bir ifadeyle, kendi eğitiminde ona rehberlik etmek içindir, ona savaş alanında eşlik etmek için değil; tıpkı bilge bir öğretmenin genç bir adamın entelektüel gelişimine rehberlik etmesi ve onu teşvik etmesi, ancak hayatının geri kalanında onu elinden tutup götürmemeye dikkat etmesi gibi.

O hâlde Clausewitz teoriyi *eğitim* olarak görür. "Bedeni büyük çabalar için sertleştiren, kalbi büyük tehlikeler karşısında güçlendiren ve ilk izlenimlere karşı muhakemeyi kuvvetlendiren"

şeydir o. Sürtünmeyi azaltan "kayganlaştırıcı"dır. "Süvariden tüfekçiye ve generalin kendisine kadar geçerek komutanın görevini hafifletecek olan o paha biçilmez nitelik olan sükuneti geliştirir."[54]

Sorunlar teoriyi yeni başlayan biri olarak benimsemekten değil, yükselirken ona çok sıkı sarılmaktan kaynaklanır ki bu "ortak akla meydan okuyan" bir uygulamadır. Teori bu durumda "sınırlı ve cahil zihinlerin (...) doğuştan gelen beceriksizliklerini meşrulaştırdıkları bir bahane hâline gelir."[55] Clausewitz özellikle yüksek irtifalarda bağlamından koparılıp ilke olarak benimsenmiş "kanunsuz çapulcuları," bir araya "toplayan", "*jargon, teknikler ve metaforları*", hor görür. "Gün ışığı genellikle bunların sadece zırva olduğunu ortaya çıkarır", teoriyi "pratiğin tam tersi ve nadiren de olsa, askeri yeterliliği tartışılmayacak kişilerin alay konusu hâline getirir."[56]

Bunun bir örneği Clausewitz'in Prusya Askeri Okulu'ndaki eski hocası, 1812'de Çar Alexandr'ın ilk askeri danışmanı olan General Karl Ludwig von Pfuel'di. Clausewitz'in o sırada gizlice yazdığı gibi Pfuel, Rus ordusunun Napolyon'a karşı en iyi nasıl konuşlandırılacağı da dahil olmak üzere "gerçekler hakkında bilgisi olmayan" bir adamdı.[57] Tolstoy'un bu yorumu görmüş olması pek olası değildir, ancak Clausewitz'in ne düşündüğünü *Savaş ve Barış*'ta açıkça ifade eder:

> Pfuel, teorilerini öylesine seven teorisyenlerdendi ki teorinin amacını –pratiğe uygulanmasını– unuturlardı; teoriye olan sevgisinden dolayı pratik olan her şeyden nefret eder ve bunları bilmek istemezdi. Başarısızlıktan bile memnundu, çünkü pratikte teoriden sapmalardan kaynaklanan başarısızlık, ona sadece teorisinin doğruluğunu kanıtlıyordu.

Tolstoy sahneyi, Pfuel'in –Clausewitz'in ürkütücü bir ikizi– saygılı ama şüpheci Andrei'yi "her şeyin ters gideceğini önceden

bilen ve üstelik hiç pişmanlık duymayan bir adamın küçümsemesiyle" kabul edişini göstererek bitiriyor.[58]

Bu, Tolstoy'un Clausewitz'in kitabını –tıpkı birbirlerinin cümlelerini tamamlayan yakın çiftler gibi– tamamlıyor göründüğü pek çok noktadan biridir.[59] Bu, hiçbir yerde, her birinin savaşta ve hayatta şansın rolü hakkında söylediklerinden daha açık değildir.

X

"Başka hiçbir insan faaliyeti bu kadar sürekli ya da evrensel olarak şansa bağlı değildir," diye yazar savaş için Clausewitz *Savaş Üzerine*'de. Bu, savaşçıların hayatlarını riske atmalarına neden olan tutkular, komutanlarının becerisi ve uğruna savaşılan siyasi hedeflerin tutarlılığından oluşan "paradoksal bir üçlüdür". Sadece sonuncusu tamamen akıl tarafından yönetilir: Diğerleri, "tüm olağan işaretlerin kaybolmuş gibi göründüğü" duyguların karanlık alemlerinde yaşar.[60] O hâlde ihtiyaç duyulan şey, "üç mıknatıs arasında asılı duran bir nesne gibi, bu üç eğilim arasında dengeyi koruyan bir teoridir."[61]

Ancak mıknatıslarla deney yapan herkes –Clausewitz'in de bildiği gibi– bir sarkaç bunların üzerinde serbestçe sallandığında iki ile üç arasındaki farkın düzen ile kaos arasındaki fark *gibi göründüğü*nü bilir: Üçüncü mıknatıs salınımı düzenlilikten görünürde rastlantısallığa ya da matematiksel terimlerle doğrusallıktan doğrusal olmayanlığa kaydırır.[62] Dolayısıyla Clausewitz'in mıknatısları bizi, bir teorinin birbirleriyle ilişkileri bakımından dengesiz görünen davranışları nasıl dengeleyebileceğini sormaya zorlar.

Clausewitz buna kesinlik vadederek yanıt vermez. Teoriyi, istisnalara izin vermeyen yasalar değil, istisnaların olabileceği kurallar kategorisine yerleştirir. Teoriye anekdotların panzehiri olarak değer verir: Gelecek hakkında asgari iddialarda bulunurken, deneyimi aktaran geçmişin bir sıkıştırılması olarak. Teoriye

eğitim için güvenir, öngörülemeyenler için bir seyir haritası olarak değil. Sayısallaştırmadan çok *coup d'oeil*'e güvenir: Savaşın sayılara indirgenmesi "hayatın gerçekleri karşısında bir an bile [ayakta] duramaz." Ve o, teori olmadan, "deniz ne kadar dalgalı olursa olsun" belirlenen rotalardan "en ufak sapmaları" kaydeden "bir gemi pusulası gibi" çalışması gereken muhakeme yeteneğinden yoksun acemilere güvenmez."[63]

Clausewitz'e göre pürüzlülük, eğer varsa, sadece "olay yerinde olanlar" tarafından bilinen kaynaklardan meydana gelir.[64] Üç mıknatısın üzerindeki bir sarkacın hareketleri gibi auroralar, kar fırtınaları ve depremlerin tahmin edilmesi ilk Kennan'ın zeki Sibiryalıları için olduğu kadar zor olabilir.[65] Clausewitz'e göre savaş da böyledir: Dörtte üçü "bir sisle sarılmıştır". Anlamak "hassas ve suçlayıcı olmayan bir yargı (...) gerçeği ortaya çıkarmak için yetenekli bir zekâ" gerektirir. Bu da yalnızca teorisyenlerin at gözlükleriyle ölçebileceklerini düşündükleri şeyler üzerine inşa edilmiş teorilerden gelmeyecektir.

Bu tür basitleştiriciler, diye ekler Tolstoy –argümanı tamamlarcasına– bir kilise duvarını sıvamakla görevlendirilen ve "ustabaşının yokluğunu fırsat bilerek, bir hevesle sıvalarını pencerelerin, ikonaların [ve] iskelenin her tarafına bulaştıran" işçilere benzediğini ve "onların sıva bakış açılarına göre her şeyin düz ve pürüzsüz hâle gelmesinden," memnundur.[66] Tolstoy, Clausewitz gibi savaş teorisyenleri arasında en az sıvacı olan romancıdır: Her ikisinde de düz veya pürüzsüz hiçbir şey yoktur. Onlar kaosun kıyısında düzensizlik ararlar[67] ki bu da şansın alanıdır ya da öyle görünmektedir.

XI

Clausewitz'in kalmaktan memnun olduğu yer işte burasıdır. Ancak pitbull coşkusuyla daha fazla saldırmaya kararlı olan

Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ın bitiminden çok önce karakterlerini bundan epey mahrum şekilde bırakır, bunun yerine son sayfalarını determinizm ve özgürlük kutupluluğu içinde acımasızca bir şans arayışına ayırır. İşte vardığı sonuç:

> [T]arihin kendisi için benimsemesi gereken yeni düşünme yöntemleri, olguların nedenlerini sürekli olarak alt bölümlere ve alt bölümlere ayırıp duran eski tarihin yöneldiği kendi kendini yok etme ile eşzamanlı olarak gelişmektedir.
>
> İnsanlığın tüm bilimleri bu yolu izlemiştir. Bilimlerin en kesini olan matematik, sonsuz küçüğe ulaştıktan sonra, alt bölümlere ayırma sürecini terk eder ve bilinmeyen sonsuz küçükleri toplamak için yeni bir sürece başlar. Neden kavramından vazgeçen matematik; yasaları, yani bilinmeyen tüm sonsuz küçük unsurlar için ortak olan özellikleri arar.
>
> Diğer bilimler de, farklı biçimde de olsa, aynı düşünce yolunu izlemiştir. Newton yerçekimi yasasını formüle ettiğinde, güneşin ya da dünyanın çekim özelliğine sahip olduğunu söylemedi; en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm cisimlerin birbirini çekme özelliğine sahip olduğunu söyledi. (...) Tarih de aynı yol üzerinde durmaktadır. Ve eğer tarihin inceleme konusu insanların yaşamlarından kesitlerin betimlenmesi değil de halkların ve insanlığın hareketleri ise neden kavramını bir kenara bırakmalı ve özgürlüğün eşit ve ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı sonsuz küçük unsurlarının hepsinde ortak olan yasaları aramalıdır.[68]

Tolstoy'un burada kastettiği –sanırım– şudur: (a) Her şey her şeyle bağlantılı olduğundan, zaman, mekân ve ölçek arasında kaçınılmaz bir *karşılıklı-bağımlılık* vardır ve bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında ayrım yapılamaz; (b) sonuç olarak, her zaman bilinemeyen şeyler olacaktır; bunları bileşenlere ayırmak yardımcı olmaz çünkü her zaman daha küçük bileşenler olacaktır; (c) bilemediğimiz şeyler nedeniyle, ne kadar küçük olursa

olsun, her zaman bir eylemlilik yanılsamasına sahip olacağız; (d) bu sonsuz küçük miktarları yöneten yasalar varsa da, etkilerini hissedemediğimiz için bizim için hiçbir fark yaratmazlar; ve bu nedenle (e) özgürlük algımız, pratikte özgürlüğün kendisidir.

Eğer doğru anladıysam, Tolstoy eski bir sorunu çözmek için ölçeği kullanmıştır: Tanrı her şeye kadirse insan nasıl özgür iradeye sahip olabilir? Yine de Tolstoy'un cevabı onu tatmin etmedi ve çok geçmeden, bir zamanlar ilkellerin alışkanlığı olarak alay ettiği Tanrı inancına geri döndü. Hatta pek başarılı olmasa da kendisi de ilkelleşmeye çalıştı.[69] Ancak Clausewitz'in yanı sıra, F. Scott Fitzgerald hakkında –işlevini sürdürürken aynı zamanda karşıt fikirlerin nasıl zihinde tutulacağı üzerine– peşin bir yorum olarak düşünülürse o zaman Tolstoy'un akıl yürütmesinin en geniş anlamda strateji için önemli çıkarımları vardır.

XII

Clausewitz ve Tolstoy'un kendilerini köleleştirmeden her ikisine de saygı duydukları teori ve pratikle işe başlayalım. Sanki onların düşüncesinde soyutlama ve özgüllük birbirini –ama asla önceden belirlenmiş oranlarda değil– güçlendirir. Her durum, muhakemeden türetilen ve deneyimlerden doğan bir *dengeleme*, geçmişten öğrenerek ve gelecek için eğitilerek kazanılan beceriler gerektirir.

Teori, tarihin karmaşıklığını öğretilebilir anlara indirger. Bu, Tolstoy'un sıvacılarının öngörülebilirlik arayışıyla düzensizlikleri örten indirgemeciliği değildir. Bunun yerine teori, geçmişle ilgili olarak, Clausewitz'in *coups d'oeil*'inin şimdiki zamanda yaptığı gibi işlev görür: Sonsuz çeşitlilikten dersler çıkarır. Size çok fazla şey anlatmaya çalışmadan, bilmeniz gerekenler hakkında bir eskiz verir. Çünkü savaş alanlarında olduğu gibi sınıflarda da dinlemek için sınırsız zamanınız yoktur. O hâlde teori

pratiğe *hizmet eder*. Ve pratik teoriyi düzelttiğinde –teorisyenlerin at gözlüklerini çıkardığında– bu iyiliğe karşılık verir, Moskova'ya doğru ilerlerken uçurumlardan düşmenizi ve bataklıklara saplanmanızı önler.

Bir sanatçı eskiz çizerken önce bir manzaraya sonra da eskiz defterine bakar, orada olanı tasvir eden ama kopyalamayan bir görüntü ortaya çıkana kadar süreci tekrarlar. Manzara ve eskiz defteri sanatçının elini yönlendirir, ancak iki farklı sanatçı bir manzarayı aynı şekilde çizmez. Bu, bir gerçeklik ile onun temsili arasında hiçbir dengenin sağlanamayacağı, bağımlı ama belirgin bir karşılıklılıktır.[70]

Strateji çizimi için kullanılan modern terim "net değerlendirme",[71] ortamlarda sonuçları belirleme olasılığı en yüksek unsurların –asla basit bir listesi değil– bir çağrışımıdır. İyi yapılırsa "bilinenler"i –coğrafya, topografya, iklim, kendi kabiliyetleriniz, peşinde olduğunuz hedefler–; "olasılıklar"ı –düşmanların hedefleri, müttefiklerin güvenilirliği, kültürlerin kısıtlamaları, ülkenizin zorluklara dayanma kapasitesi– ve son olarak ilk ikisinin kesişim noktalarında gizlenecek "bilinmeyenler"in bir şekilde kabulünü içerecektir.

Clausewitz'in mıknatısları gibi, konfigürasyon –iki farklı biçimde de olsa– üçgen şeklindedir. Çünkü bilinenleri, olasılıkları ve bilinmeyenleri dengelerken, bunu zaman, mekân ve ölçek genelinde de yaparsınız. "Genel olarak, hayatta olduğu gibi savaşta da," diye açıklar Clausewitz, "bir bütünün tüm parçaları birbirine bağlıdır ve bu nedenle üretilen etkiler, nedenleri ne kadar küçük olursa olsun, tüm (...) operasyonları etkilemeli ve nihai sonuçlarını küçük de olsa bir dereceye kadar değiştirmelidir."[72] Ve böylece sonsuz küçükler konusunda Tolstoy'u öngörür.

Ancak bunun nedeni Clausewitz'in geleceği görmesi değil, Tolstoy'la birlikte geçmişte savaşın gerçek yüzünü görmüş olmalarıdır.[73] Buradan hareketle, potansiyel olarak sonsuz amaçların asla –dokunaklı şekilde– sonlu araçlar olamayacağını bilirler.

Bu nedenle savaş –Clausewitz'de açık, Tolstoy'da örtük olarak– politikayı *yansıtmalıdır*. Çünkü politika savaşı yansıttığında, bunun nedeni üst düzey bir kirpinin –bir Xerxes ya da bir Napolyon– savaşa âşık olması ve onu kendi içinde bir amaç hâline getirmesidir. Ancak kendilerinin akacak kanları kalmayınca duracaklardır. Ve bu yüzden saldırılarının doruk noktaları *onların* kendi-bozgunlarıdır.

Yeteneklerini-aşma –amaç ve araçları birbirine karıştırmanın getirdiği güçsüzlük– düşmanların *kaldıraç etkisine* izin verir: Büyük sonuçları olan küçük manevralar. Themistokles, Salamis'te bir Delphici kehaneti gerçekleştirmeden kazanamazdı. Elizabeth amirallerine rüzgârlara güvenmelerine izin verdi. Ve Kutuzov, Borodino'dan sonra huzur içinde uyuyabilirdi; coğrafya, topografya ve iklimin –Napolyon'un göz ardı ettiği "bilinenlerin" – Ruslar hiçbir şey yapmasa bile Fransızları kovacağından emindi. Sınır, düşmanın eve dönmek için geçmek *isteyeceği* "altın köprü" olacaktı.[74]

Kutuzov'un köprüsü büyük stratejinin altın standardı işlevi görebilir. Çünkü amaçlar mevcut araçlara uyacaksa, ödeme gücü ve ahlak –pratiklik ve ilke– bunu mümkün olan en az kaynak ve hayat harcamasıyla yapmalarını gerektirir. Hamilton *The Federalist*'te "Kullanılacak araçlar kötülüğün boyutuyla orantılı olmalıdır" diye yazar[75] ve kendi çağlarının şaşkınlıkları Clausewitz ve Tolstoy'u ne kadar rahatsız etmiş olursa olsun, her ikisi de kitaplarını orantılılığa geri dönüş yolları olarak görmüştür. *Savaş Üzerine* ve *Savaş ve Barış* baştan sona ve destansı uzunlukta zıtlıkları dengeler. İşte orantılılık –çelişkilerin eşzamanlı olarak kavranması[76]– buradan gelir.

Teoriye karşı pratik. Doğaçlamaya karşı eğitim. Planlamaya karşı sürtüşme. Politikaya karşı güç. Durumlara karşı taslaklar. Uzmanlaşmaya karşı genelleme. Eyleme karşı eylemsizlik. Zafere karşı yenilgi. Nefrete karşı sevgi. Ölüme karşı yaşam. Bulutların içinden liderlik etmeye karşı zemini göz önünde tutmak.

Ancak sanat ve bilim arasında hiçbir "karşıtlık" yoktur. Bu nedenle Clausewitz ve Tolstoy'un bu büyük meseleleri ele alırken gösterdikleri genişlik, hayal gücü ve dürüstlükle birlikte stratejistlerin en büyüğü olduklarını söylemek çok da abartılı olmaz.

8

En Büyük Başkan

John Quincy Adams, I. Alexandr'ın Rusya'sında Clausewitz ve Napolyon'un toplamından daha fazla zaman geçirmesine rağmen *Savaş ve Barış*'ta görünmez.[1] Ancak 1824'teki Amerikan Başkanlık Seçimleri yaklaşırken, ona üç Shakespeare hayaleti göründü. Biri, "şeytani hırsı" ona taç kazandıran ama ruhuna mal olan Macbeth'ti. Diğeri, karamsar anlarında ölümü "özlenen bir son" olarak gören Hamlet'ti. Üçüncüsü, *II. Richard*'daki Bolingbroke'tu: "Ah, kim ateşi elinde tutabilir / Kafkasların ayazını düşünürken?" Adams tüm gücüyle denedi ama kendi umutlarından korkmaya başlamıştı. "Bizim için neyin iyi olduğunu (...) o kadar az biliyoruz ki," diye yazıyordu günlüğüne, "başarıya herhangi bir *istek* duyup duymadığım sorusu bu seçimin en büyük belirsizliklerinden biri. Yine de "Birlik'teki diğer herhangi bir bireyden daha çok (...) benim için tehlikede olan şeyler var."[2]

Kastettiği şey, anne ve babasına olan borcuydu. Annesi, o daha sekiz yaşındayken, John Quincy'nin Bunker Hill'de kan çekme uygulamasına* tanık olmasını sağlamıştı. Babası ona on yaşlarındayken Yunanca ve Latince klasikleri okumayı ve Fransızca

* *Bloodletting*, hastalığı iyileştireceği inancıyla kan çekme uygulamasıdır. Antikçağ ve ortaçağda yaygın olarak kullanılmış, 19. yüzyıldan itibaren bırakılmıştır. (ç.n.)

konuşmayı öğretti ve daha sonra dil becerilerine İspanyolca, Almanca ve Felemenkçe (hiçbir zaman Rusça olmasa da) ekledi. Genç Adams yirmi altı yaşında Hollanda'da, otuzunda Prusya'da bakan, otuz altı yaşında Birleşik Devletler'de senatör olmuştu: Hâlâ Senato'dayken Harvard'da retorik ve belagat alanında profesörlük yapmıştı. Rusya'da geçirdiği yılların ardından, 1812 Anglo-Amerikan Savaşı'nı sona erdiren Ghent Antlaşması'nın sonuçlandırılmasında müzakereleri yürütenler arasındaydı, Büyük Britanya'da bakan olarak kaldı ve 1817'de –belki de bu pozisyonu işgal eden en etkili kişi olarak– dışişleri bakanı görevini üstlendi.[3] Madison ve Monroe, başkanlık yolunda bir adım atmışlardı, ancak Adams'ın ailesi de ondan daha azını beklemiyordu çünkü çocukluğundan beri o da bu yolda yürümek için hazırlanıyordu.

Bununla birlikte 1824'te, Amerikan hanedanlarının ortaya çıkmasına izin veren hürmet –ister Virginialılar[4] isterse Adams'lar arasında olsun– gürültülü bir saygısızlığa yol açıyordu. Genişleyen bir sınırda, birbirleriyle kıyasıya rekabet hâlinde olan gazetelerde ya da oy kullanma hakkı yeni verilmiş seçmenler arasında seçkinlere olumlu bakılmıyordu. Adams, bir beyefendinin herhangi bir şey için çekişmeye girmemesi gerektiği, ancak başkan olamamanın da "Ulus tarafından o ana kadar verdiğim hizmetlere yönelik bir kınama" anlamına geleceği görüşündeydi.[5] Bu aynı zamanda, dolaylı olarak, şimdiye kadar tek-dönem görev yapan yegâne başkan, hâlâ hayatta olan ve Massachusetts'ten olayları yakından izleyen babasından da bir kınama demekti. Arama ama önermeme –ateş ve ayazı dengeleme– stratejisi 1780'lerin sonlarında Washington için işe yaramıştı, ancak 1820'lerin başında Adams için umut verici görünmüyordu.

Böylece geleceğin büyük askeri kahramanı Andrew Jackson,[6] 1824'te halkın oylarını, ancak seçiciler kurulunda –çoğunluğu değil– yalnızca bir çoğulluk kazanınca, Adams ayaz siyasetinden

tamamen vazgeçti. Anayasaya göre böyle bir seçime Temsilciler Meclisi'nin karar vermesi gerekiyordu ve orada Adams destekçileri, Adams'ı başkan seçtirmek için ikinci olan Henry Clay'in destekçileri ile ittifak kurdu. O da zamanı gelince Clay'i, dışişleri bakanı yapacaktı. Gizli bir anlaşma olsun ya da olmasın, bu "yoz pazarlık", Jackson ve destekçilerinin öfkeyle kınamaları için göze ve kulağa yeterli gibiydi. Tarihçi Sean Wilentz'in belirttiği gibi Adams ve Clay görevlerine "tam bir siyasi zekâ ve hayal gücü başarısızlığıyla" başladılar.[7]

Başkan Adams, bu başarısızlığı Moskova'ya yürüyerek onarmaya çalıştı. Elbette kelimenin tam anlamıyla değil, Başkan Adams bunu Moskova'ya yürüyerek onarmaya çalıştı. Elbette kelimenin gerçek anlamında değil ama Aralık 1825'te kabinesinin tavsiyesine rağmen Kongre'ye sunduğu ilk yıllık mesajı, Napolyon ölçeğinde istekleri ve yetenekleri ile uyumsuzluk gösteriyordu. Adams, yalnızca kendisinin algılayabileceği kadar küçük bir yetki alanından her şeyi talep ediyordu: Ulusal bir üniversite, federal olarak finanse edilen yollar ve boru hatları, tek tip ağırlık ve uzunluk ölçüleri, daha güçlü bir donanma ve bir donanma okulu, küresel ticaretin teşviki ve Monroe Doktrini'ni desteklemek için güçlü diplomasi. Astronomiye olan hayranlığına yenik düşen Adams –Avrupa'nın "gökyüzünün denizfenerleri"nin Amerikan versiyonu olan– bir Ulusal Gözlemevi bile istemişti.

Bu öncelikleri göz ardı etmek, diyordu, "sorumlu olduğumuz yetenekleri toprağa gömmek" anlamına gelecektir. Çünkü "özgürlük güçtür" ve "özgürlüğü en iyi sağlanan ulus, sayıları oranında dünyanın en güçlü ulusu olmalıdır". "Seçmenlerimizin iradesiyle felç olan" uykulu bir tembellik, ülkeyi yalnızca bir "kalıcı aşağılığa" mahkûm edebilirdi.[8] Adams'ın mesajı, kalan küçük desteği felce uğratsa da, görevde bir yıldan az bir süre kaldıktan sonra kendisine tek dönemlik bir süre kazandırdı.

Belki de başkanlığı güvence altına almak için ilkelerinden vazgeçen Adams, bundan vazgeçerek onları yeniden kazanmayı

ummuş olabilir. Belki de kendinden şüphe etmekten hiç vazgeçmemişti: Ebeveynleri hırsı bir görev hâline getirmişlerdi, ancak nadiren güvence vermişlerdi. Belki de zamanın gerisindeydi: Amerikan siyasetinin yakın geleceği Hamiltoncu konsolidasyonda değil, Jacksoncı yetki devrinde yatıyordu. Belki de zamanının ilerisindeydi: Daha uzak bir gelecek, bir iç savaşı kazanmak üzere federalizmi diriltecekti. Muhtemelen bunu köleliğin başlatacağını gördü ve o kötü günü dikkat dağıtıcı darbelerle ertelemeyi umdu: Missouri uzlaşmasının kırılganlığının farkında olan[9] Adams, çağdaşlarının çoğu gibi kölelik terimini kullanmaya pek cesaret edemedi. Açıklaması ne olursa olsun, tıpkı Napolyon'un 1812'de Rusya'yı terk edişi gibi 1829'da görevi bıraktı: Bitkin, müttefiklerinden yoksun ve kendi yanlış hesaplarının peşinden gitmiş hâlde.

Ama Adams, Napolyon'un aklına gelmeyecek bir şekilde kendini toparladı: Rütbe tenziline gitti. Massachusetts bölgesinden, Temsilciler Meclisi adına orada görev almayı düşünen tek eski başkan olarak aday olmayı kabul etti. Zorluk çekmeden seçilerek, Aralık 1831'de koltuğuna oturdu ve sonraki on beş yıl boyunca tek bir hedef izledi: Meslektaşlarının önüne koyduğu binlerce kölelik-karşıtı dilekçe hakkında bir tartışma. Meclis'in bu konuda koyduğu "konuşma sınırlandırması" kuralına çoğu zaman tek başına karşı çıkmasına karşın, sonunda Adams galip geldi. Anayasanın tıpkı köleliği koruduğu gibi onun İlk Değişikliği'nin de konuşma özgürlüğünü ve "mağduriyetlerin giderilmesi" için dilekçe verme hakkını güvence altına aldığını savundu.

Daha sonra, Mart 1841'de, yetmiş dört yaşındayken Adams, Yüksek Mahkeme'ye de aynısını yaptı. *Amistad* mahkûmlarını savunmak için sekiz saatlik bir konuşma yaptıktan sonra –İspanya'nın Küba adasında köle olarak satılan ve kendilerini denizde serbest bırakan, ABD Donanması tarafından yakalanan, merhametli avukatlar aracılığıyla, zorla geri gönderilmelerine itiraz edilen Afrikalılar– Adams, yargıçlara Bağımsızlık Bildirgesi'nin

çerçeveli kopyalarının duvarları süslediğini hatırlattı. Nasıl olur da bu duvarların içinde oturup bu mahkûmları serbest bırakamazlardı? Bu ahlak, özgün niyet ve iç tasarım çağrısından etkilenen mahkeme beklenmedik bir şekilde kabul etti. Zamanla, trajik bir bedelle de olsa, ülke de kabul edecekti.

Bu nedenle, Lincoln'den önceki tüm Amerikalılardan daha fazla, Anayasayı Bildirge'nin çerçevesi içine –*tüm* insanlar eşit yaratılmıştır– yerleştiren Adams, Anayasa'nın o zamanki hâliyle rahatça oturamayacağını biliyordu.

I

21 Şubat 1848'de Temsilciler Meclisi, Meksika'ya karşı savaşta yakın zamanda görev yapan subaylara bir teşekkür kararını tartışıyordu: Çatışmayı sona erdiren Guadelupe Hidalgo Antlaşması, Senato'ya o günün daha erken saatlerinde gitmişti. Anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri'ni –savaştan önce 1845'te ilhak edilen– Teksas'tan Pasifik'e dek genişletiyordu, ancak daha önceki kıtalararası emellerine rağmen, Adams şans verilseydi düzenlemeye *karşı çıkacak*tı. Ona göre, Başkan James K. Polk, Birliğe yeni köle bölgeleri getirmek için çatışmayı kışkırtmıştı. Ancak Meclis, anlaşmayı oylamadı ve o öğleden sonra Adams, Meclis'te, iki gün sonra ölümüne neden olacak felci geçirdi. Birinci dönem Illinois kongre üyesi ve savaş eleştirmeni olan Abraham Lincoln muhtemelen bu dramatik olaya tanık olmuştur.[10]

Hasta Adams'ın güç bela söylemeyi başardığı gibi, bu onun için "dünyanın sonu"ydu ama aynı zamanda Kurucuları tanıyan son neslin de öyle. Lincoln, Madison'ın Adams'ı Rusya'ya gönderdiği yıl olan 1809'da Kentucky sınırındaki köhne bir kulübede doğdu. Abe'in annesinin ölümü ve babasının ihmalkârlığı, dokuz ve on iki yaşlarında, giysileri lime lime, saçları bitlerle dolu, açlıktan ölmek üzere olan bir çocuk ve kız kardeş bıraktı: Adams,

Monroe'nun dışişleri bakanı olarak o sırada İspanyol Florida'sını satın alıyordu. Üvey annesi tarafından kurtarılan Abe, sadece bir yıllık eğitimi yeterli gören babasından kaçma ihtiyacı hissettiğinde, bu yeniyetme ve bir arkadaşı Huck Finn'i hiç duymadan Mississippi'de kendi yaptıkları bir kayıkla kürek çekmeye başladılar: Yıl 1828'di ve Adams hâlâ başkandı. Yıllar sonra eğitimini belirtmesi istendiğinde Lincoln tek bir kelime yazmakla yetinecekti: "Kusurlu."[11]

Bu, o zamanlar çoğu Amerikalı için geçerli olurdu, peki Lincoln'ü ayıran neydi? Öncelikle görünüşü, daha doğrusu onun deyişiyle iyi görünümden yoksun olmaktı. 1,93 metre boyuyla hemen hemen herkesten uzundu. Elleri kocamandı, kolları çok uzundu ve pantolonları genellikle çok kısaydı. Yüzünün çirkin olduğunu düşünüyordu, itaatsiz saçını ehlileştiremiyordu ve yoluna çıkan her şeyi devirecekmiş gibi uzun, hantal bir cüsse olarak hareket ediyordu. Ancak Lincoln, görünüşünden nadiren pişman olmuş ve bunun yerine korkutucu gücünü ender durumlar için saklarken kendini-değersizleştirme huyuna sığınmış görünüyor. Fark edilmemesinin imkânsız olduğunu deneyimledikten sonra, sevileceğine de erkenden karar verdi.[12]

Böylece *performansını* mükemmelleştirdi: Hiç kimse mizahı daha kolay, daha uygun veya daha az tekrarlamadan kullanmamıştır. Sıklıkla belden-aşağı olan anekdotları, zamanının istikrarsız bankalarının paraları kadar sık dolaşıma giriyordu, ancak hikâyelerinin hiçbir zaman amacı veya hedefi yoktu: Lincoln'ün "bir kediyi bile güldürebildiği" söylenirdi.[13] Bununla birlikte, maskenin arkasında, sanki inatçı bir kadercilik vardı, bir şey ya da biri –muhtemelen Tanrı değil–[14] onu yönetiyordu. Umutsuzluk içinde geçen bir çocukluğun gölgesi ya da evlenmeyi umduğu Ann Rutledge'in ölümü ya da evli olduğu Mary Todd'la birlikte yaşamanın yol açtığı çileler ya da dört çocuklarından ikisinin kaybı olabilirdi, kim bilir? Hatta belki de Shakespearevari karmaşıklıklar, çünkü Lincoln yalnızca Adams'ın hayaletlerini

–Macbeth, Hamlet ve Bolingbroke– değil, aynı zamanda Falstaff *ve* V. Henry *ve* Bottom'ın *ve* Lear'ın *ve* Prospero'nun *ve* daha sonra elbette düşmanlarının gözünde Julius Caesar'ın[15] rollerini de yaşadı.

Genç Lincoln, Shakespeare okuyarak bir nehir kıyısında aylaklık etmeyi severdi. Nehir, Illinois'de yerleştiği ilk kasaba olan New Salem yakınlarındaki Sangamon'du. Batıya doğru olasılıklarla dolu bir boşluk uzanıyordu. Doğuya doğru ise araziler, yollar ve köprüler, hukukun üstünlüğü, girişimcilik ruhu, kökeni ne olursa olsun herkesin yükselme hakkı. Lincoln bu iki coğrafyayı da onlara bağlı almadan aştı: Nihayet fiilen hukukçuluk mesleğine ve onun önayak olduğu siyaset işine başlamadan önce tekne yapımı, nehirde tekne gezileri, haritacılık, askerlik hizmeti, kütük-yarıcılığı, bir bakkal dükkânı ortaklığı, hatta kısa bir süreliğine köy posta müdürlüğü işlerini –ama asla bir çiftçiliği değil– denedi.[16]

Her ikisinde de kendini eğitti. Doymak bilmez bir şekilde okurdu, pragmatik bir hafızaya sahipti ve öğrendiklerini ustaca uyguladı. Hitabet yeteneği, hukuktan siyasete geçişini kolaylaştırdı: Fazla ciddi bir insan olmaması ona yardım etti. 1832'de eyalet meclisine seçilmeyi başaramayınca, iki yıl sonra tekrar aday oldu ve kazandı. Bundan sonra da bir daha seçim kaybetmedi.[17] Jackson'ın ikinci dönemindeki siyasi partiler ülke çapında örgütlenmeye başlamıştı.[18] Lincoln, Adams'ın "iç iyileştirmeler" önerilerini daha incelikli bir şekilde yeniden ifade eden Clay'e olan saygısından dolayı Demokratlar yerine Whig'leri seçti. Ancak seçilen genç yasa koyucunun daha acil önceliği, taşındığı Springfield'ı eyalet başkenti yaparak geliştirmekti. 1839'da bu başarı ve 1840'ta başkanlığı kazanan Whigler[19] ile Lincoln kendini başka fırsatlar arayacak bir konumda buldu.

Akıllıca davranarak acele etmedi. Bir seçimi kazanmak bir koalisyon kurmayı gerektiriyordu ve Illinois'de bu, sıranı beklemek anlamına geliyordu: Lincoln'ün 1846'ya kadar Ulusal

Temsilciler Meclisi için Whig adaylığı düşünmemesinin nedeni buydu. Bu nedenle, koltuğu güvenceye aldıktan sonra, orayı yalnızca bir dönem için işgal etme sözü verdi. Aralık 1847'de Washington'a geldi, izini bırakmaya hevesliydi. Böylece Polk'tan bir buçuk yıl önce Meksikalıların Amerikan kanı döktüğü "noktayı" tam olarak belirtmesini istedi. Şayet, başkanın iddia ettiği gibi, savaş nefsi müdafaa nedeniyle başlamışsa, o zaman kendilerini savunanlar tam olarak kimdi? Ancak Polk onu görmezden geldi ve Lincoln yalnızca "Spotty" takma adını aldığıyla kaldı. Alışılmadık şekilde -geçmişte kaçındığı ve gelecekte de uzak duracağı bir hata yaparak- çok erken hareket etmişti.[20]

Lincoln, Washington'da kalmasına yetecek bir kazanç kapısı -Genel Tapu Dairesi'nde memurluk- bulmayı başaramayınca 1849'da Springfield'a döndü. Kongredeki hizmetinde "nokta" kararı dışında, akılda kalıcı hiçbir şey göstermemişti. Onun yokluğunda hukuk bürosu ortağı William Herndon tarafından kullanılmış olmasına rağmen, Lincoln onu o kadar pis buldu ki seçmenlerine gönderdiği tohumlar dökülüp filizlenmeye başlamıştı: Kırk yaşındaydı ve onun da tohuma kaçması yakın görünüyordu.[21]

II

Yine de beş yıl içinde Lincoln bir davayı benimsemiş, bir pusula edinmiş ve bir rota belirlemişti. Bu, Temsilciler Meclisi'nde son günlerini geçiren yaşlı adamın davasıydı: Amerikalılara, Birliklerini kurmak için Kurucuları tarafından oturmak zorunda bırakıldıkları rahatsız edici konumu hatırlatmak. Lincoln 1854'te kölelik için tek mazeretlerinin "zorunluluk" olduğunda ısrar ediyordu ve "bu zorunluluk onları ne kadar ileri götürdüyse o kadar ileri gittiler". Bu kurumu İngilizlerden miras almışlardı, onsuz bir ulus olamayacaklarını biliyorlardı ama kendi kendine

yok olacağını umuyorlardı. Bu yüzden köleliği adını koymadan Anayasa'ya yazdılar, "tıpkı hasta bir adamın kan kaybından ölmesin diye hemen kesip atmaya cesaret edemediği bir yarayı ya da kanseri saklaması gibi... Atalarımız bundan daha azını YAPAMAZLARDI; FAZLASINIYSA YAPMAYACAKLARDI."[22]

Ama kölelik ortadan *kalkmamıştı.* Yasal olduğu yerlerde giderek daha kârlı hâle geliyordu. Parlamento koltuklarının ve seçim oylarının paylaştırılmasına uygulanan beşte üç kuralı, ulusal siyasetteki konumunu ayrıcalıklı kılıyordu. Davet ya da dayatma yoluyla Meksika'dan kazanılan ve yakında eyalet olacak yeni bölgelere de yayılabilirdi: Köleliğin bu bölgelerdeki statüsünü belirlemesi amaçlanan "1850 Uzlaşması", 1820'dekinden daha az istikrarlıydı ve kendisi de asla sağlam değildi.[23] Köleliğin yasadışı olduğu yerlerde bile federal yasalar, sahiplerinin kaçak köleleri yeniden yakalamasına izin veriyordu. Lincoln 1855'te alaycı bir dille "Dört Temmuz tam olarak ortadan kalkmış değil," diye yazdı: "*Maytap yakmak için* hâlâ, harika bir gün!!!"[24]

Hiç kimse kölelik konusundaki alevleri, onları çok akıllıca söndürmeye çalışan adamdan daha fazla körüklemedi. Illinois'in kıdemli senatörü Stephen A. Douglas, Springfieldlı bir avukat ve Lincoln'ün sık sık tartıştığı bir partnerdi ve demokrat olmasına rağmen Whiglerin ekonomik kalkınma hevesini paylaşıyordu. Her ikisi de bölgelerini doğudaki yenilikler ile batıdaki fırsatlar arasında konumlandırmaya çalışıyordu. Her ikisi de ilk adım olarak Illinois merkezli bir kıtalararası demiryolunu destekliyordu. Her ikisi de bunun federal sübvansiyonlara, arazi bağışlarına ve askeri korumaya ihtiyaç duyacağını biliyordu. Her ikisi de kendi güzergâhlarını isteyen güneylilerin tazminat talep etmesini bekliyordu. Ancak sadece Lincoln'ün deyimiyle "Yargıç Douglas" ne olması gerektiğini bildiğini düşünüyordu.

Neden –batıda Rocky Dağları'na ve kuzeyde Kanada sınırına kadar uzanan– geniş Kansas-Nebraska bölgesinde kölelik

üzerindeki *tüm* kongre kısıtlamaları kaldırılmasın ve yerleşimcilerin kendileri geleceğine karar vermesindi ki? Ne de olsa kendi kaderini tayin hakkı Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alıyordu ama topoğrafya ve iklim, yeni topraklarda köleliğin asla gelişemeyeceğini gösteriyordu. Douglas her iki yolu da kullanabilirdi: Önerdiği ve Kongre'nin Mayıs 1854'te kabul ettiği Kansas-Nebraska Yasası *aynı anda* hem ilkeli hem de amaca uygun olacaktı.[25]

Bunun yerine, Harriet Beecher Stowe'un daha sonra yazdığı gibi, patlayarak, "her yöne" kızıl, sıcak çiviler gönderdi.[26] 1820 ve 1850 uzlaşmaları *bilinen çıkarları* dengelemişti. Ancak Douglas, siyasi kaygıların had safhada olduğu bir dönemde *bilinmeyen süreçlerle* –sömürgelerin yerleşim modelleri, seçim sonuçları, yabancı bir bölgeye naklin belirsizlikleri– hokkabazlık yapıyordu. Üstelik Lincoln'e göre en kötüsü de bu değildi, çünkü Douglas'ın "halk egemenliği" doktrini bizzat Kurucuların mirasına meydan okuyordu.

Onlar köleliği, ortadan kalkana kadar mevcut sınırlar içinde hoş görülmesi gereken elzem bir kötülük olarak görmüşlerdi. Bununla birlikte, Douglas tarafsızlığını ilan etti: Yeni bölgelerin sakinleri kölelik istiyorlarsa, belki de süresiz olarak köleliğe sahip olmalıydılar. Normalde yumuşak huylu olan Lincoln, ikisi ekim ayında Springfield'da aynı platformu paylaştığında öfkesini güçlükle bastırabildi:

> Bu *beyan edilmiş* kayıtsızlıktan ama köleliğin yayılmasına yönelik gizli gerçek gayretten nefret etmemek mümkün değil. Nefret ediyorum çünkü köleliğin kendisi korkunç bir adaletsizlik. Nefret ediyorum çünkü cumhuriyetçi örneğimizi dünyadaki adil etkisinden mahrum bırakıyor –özgür kurumların düşmanlarının bize haklı olarak ikiyüzlüler demesine olanak veriyor– özgürlüğün gerçek dostlarının samimiyetimizden şüphe etmelerine neden oluyor ve özellikle de aramızdaki pek çok gerçekten iyi insanı sivil özgürlüğün en temel ilkeleriyle

açık bir savaşa zorluyor; Bağımsızlık Bildirgesi'ni eleştirdiği ve kişisel çıkar dışında doğru bir eylem ilkesi olmadığında ısrar ettiği için de nefret ediyorum.[27]

Lincoln'ün neden nefret ettiği Douglas'ın ya da bir başkasının neden umurunda olsun ki? Kongredeki tek döneminden sonra hiçbir yere gidememişti. Halkın karşısına çıktığında gür gıcırtılar çıkaran bir fasulye sırığına benziyordu. Karşısında güçlü bir senatör vardı: Douglas'ın deyimiyle "Küçük Dev" kısa boylu, şık, yankı uyandıran ve önemli biriydi. Lincoln, pek bilinmeyen biri değilse de, önemli biri olmak için henüz çok az şey yapmıştı.

III

Ancak Illinois siyaseti asimetrileri düzeltme eğilimindeydi. Politikacılar için konuşmalarını gazetelerde yayımlamak yeterli değildi: Hitabetler uzun, basılı materyal çok ufaktı ve herkes okuyamıyordu. Ancak herkes gösterilere katılabilirdi; küçük kasabalarda yapacak başka bir şey yoktu. Böylece avukatları ve yargıçları eyaletin dört bir yanına davalara bakmaya gönderen yargı çevresi, retorik akrobasisi için bir turneye dönüştü.[28] Buradan, izleyicilerin saatlerce donup kaldığı açık hava siyasi mitinglerine geçmek için tek bir adım yeterliydi. Bunlardan da Yargıç Douglas'ın yine çok akıllıca bir şekilde Lincoln'ü meşhur ettiği münazaralara geçildi.

Lincoln konuşmalarına yavaş başlıyor, ilk başta düşünceleri, kelimeleri, hatta kendi anatomisinin daha uzak kısımlarını arıyor gibi görünüyordu. Ancak ısındıkça jestleri amaca yönelik hâle geliyor, sesi yükselmeye başlıyor ve argümanları ölümcül tuzaklar kuruyordu; öyle ki büyülenen muhabirler not almayı unutabiliyordu.[29] John Quincy Adams gibi Lincoln da Öklid – Adams Harvard'da, Lincoln kendi başına– okumuştu.[30] Ve her

ikisi de ondan amansız bir geometrik mantık devşirmişti. Örneğin Lincoln, muhtemelen Springfield konuşması için hazırladığı bir notta şöyle diyor:

> Eğer A, B'yi köleleştirebileceğini kesin olarak kanıtlayabiliyorsa, B de aynı argümanı kullanarak A'yı köleleştirebileceğini neden kanıtlayamasın? O zaman bu bir renk meselesi; açık renklinin koyu renkliyi köleleştirme hakkı var mı? Dikkat edin. Bu kurala göre kendi teninizden daha açık tenli biriyle karşılaştığınız ilk kişinin kölesi olacaksınız. Tam olarak *rengi* kastetmiyor musunuz? Beyazların *entelektüel* olarak siyahlardan üstün olduğunu ve bu nedenle onları köleleştirme hakkına sahip olduğunu mu söylüyorsunuz? Tekrar dikkat edin. Bu kurala göre kendinizden daha üstün bir zekâya sahip ilk kişinin kölesi olacaksınız. Ama siz diyorsunuz ki bu bir *çıkar* meselesidir; ve eğer bunu kendi *çıkarınıza* uygun hâle getirebilirseniz, bir başkasını köleleştirme hakkına sahip olursunuz. Pekâlâ. Ve eğer o da bunu kendi çıkarına uygun hâle getirebilirse, sizi köleleştirme hakkına sahiptir.[31]

Lincoln daha sonra bu konuşmasında Bağımsızlık Bildirgesi'nden alıntı yapmıştır: "*Bütün* insanlar eşit yaratılmıştır." Yargıç Douglas köleleri de insan olarak görüyor muydu? Değilse neydi onlar? Ulusal Kongre'de beşte üç oranında temsil edilmeyen domuzlar olmadığı kesin. Ama eğer köleler insansa, "halk egemenliği" onlara kendi kaderlerini tayin etme hakkını garanti etmiyor muydu? Peki bir insan nasıl köle olmayı seçebilirdi? İnsanlar *kölelik*ten özgürlüğe kaçıyordu, tersi değil. Lincoln, Douglas'ın görüşlerinin "kendi zihninde bile çok sağlam bir temele dayanmıyor gibi göründüğü" sonucuna vardı.[32]

Ancak mantık bazı kavgaları seçip diğerlerini ertelemeyi de gerektiriyordu. Lincoln köleliğin var olduğu anayasal güvenceleri ya da beşte üç kuralının kendisini ve hatta kaçak köle yasalarını sorgulamaktan kaçındı. Buna karşın köle sahibi, Bildirge'yi

kaleme alan ve Douglas'ın Demokrat Partisi'nin kurucusu, Ohio, Indiana, Illinois ve Wisconsin'e dönüşen bölgelerde köleliği *yasaklayan* 1787 Yönetmeliği'ni de kaleme alan Jefferson'a[33] şu soruyu yöneltti: Kansas-Nebraska'da bu tür kısıtlamalar neden şimdi *kaldırılıyor*? Bu soruyu sormak Lincoln'ü kölelik karşıtı da yapmıyordu: Bu iddia "çok aptalcaydı."

> HAKLI olanın yanında (...) ve haksız olandan AYRI dur. Missouri Uzlaşmasını eski hâline getirmede kölelik karşıtının YANINDA ve Kaçak Köle Yasası'nı yürürlükten kaldırmaya çalıştığında ona KARŞI ol. (...) Ne var bunda? Her koşulda haklısın. (...) Her iki durumda da tehlikeli aşırılıklara karşı çıkıyorsun.

Mesele köleliğin ahlaki tarafsızlığını reddetmek, onu Kurucular tarafından isteksizce verilen yasallığa geri döndürmek ve böylece –onlar gibi– Birlik'i korumaktı. Bunun için "dünya çapında milyonlarca özgür, mutlu insan ayağa kalkacak ve bize kutsanmış diyecektir."[34]

IV

Douglas, Lincoln'ün pragmatizm ile prensip, mantık ile tutku ve ulusun geçmişine saygı ile dünyanın geleceğine ilişkin vizyonu arasında kurduğu bağlar karşısında bocalıyordu. Senatör kutupları keşfetmeyi değil, farklılıkları iyice vurgulamayı tercih ediyordu. Buna karşılık Lincoln, belki de kendisi de içinde çok fazla çelişki barındırdığı için çelişkilerden güç alıyordu. Bunlar ona rakibinde olmayan –fiziksel, entelektüel, ahlaki– bir *büyüklük*[35] kazandırıyordu. Douglas siyasi güvenilirliğini kaybetmeden Lincoln'le tartışmayı reddedemezdi ama her karşılaşmada fasulye sırığının itibarı artarken Küçük Dev'inki azalıyordu. 1858'e gelindiğinde Lincoln, Douglas'ın Senato koltuğuna kölelik karşıtı yeni

Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak oturmak istiyordu; Douglas bir başka yanlış hesapla bunun yolunu açmıştı.

Lincoln, haziran ayında kendisini aday gösteren eyalet kongresine, Kansas-Nebraska Yasası'nın "*bariz* amacı" ve "*güvenilir* vaadi"nin "kölelik kışkırtıcılığını" sona erdirmek olduğunu hatırlattı. Ancak geçen dört yıl içinde bunun tam tersi olmuştu.[36] Kölelik yanlısı yerleşimciler Kansas'a akın etmiş, orada ve özgür eyaletlerde hoş karşılanmayan egemenlikler kurmuşlardı. Bu durum ulusal Demokratları ve Whigleri kuzey ve güney fraksiyonlarına bölerek Cumhuriyetçilere fırsatlar yarattı. Ardından, 1857'de Yüksek Mahkeme, *Dred Scott v. Sandford* davasında Kongre'nin yeni bölgelerin hiçbirinde köleliği düzenleme yetkisi olmadığına karar vererek bölünmeleri genişletti: Bağımsızlık Bildirgesi, gereksiz yere, "tüm insanların" eşit yaratıldığını ilan ederken köle ya da özgür "Afrikalıları" içermeyi kastetmiş olamayacağını da ekledi.[37] Planları altüst olan Douglas bunların hiçbirini öngörememişti.

"*Nerede* olduğumuzu ve *nereye* gittiğimizi bilebilseydik," diyordu Lincoln, 1858'de Illinois Cumhuriyetçilerine, "*ne* yapacağımızı ve *nasıl* yapacağımızı daha iyi değerlendirebilirdik."[38] Bunun için bir pusulaya ihtiyaç vardı, ancak Douglas'ın pusulası sadece kendi manevralarıyla uyumluydu.[39] İzlerini gizlemek için çok sık sık geriye bakıyor, önünde uzanan çalılıklara, bataklıklara veya çukurlara çok sık düşüyordu. Lincoln da manevra yapıyordu –o da bir *politikacı*ydı– ama pusulası zamansız ebedi ilkelerle hizalanmıştı. Örneğin: "Kendi içinde bölünmüş bir ev ayakta duramaz."[40]

"Bu hükümet sürekli olarak yarı köle yarı özgür olarak varlığını sürdüremez," diye devam etti Kurucular *geçici* bir çelişkiye izin vermişlerdi –ki bu istediklerinden daha uzun sürmüştü– ama köleliğe ilişkin yörüngeleri her zaman azalma hâlindeydi. Douglas köleliğin yükselişini onaylıyordu: Burke'ün de pekâlâ ifade etmiş olabileceği gibi, argümanının sonucu ülkenin başlangıcını

hatırlamıyordu. Bu iki yol arasında uzlaşma olamazdı. Lincoln, "Birlik'in *dağılma*sını beklemiyorum," diye vurguluyordu. "Evin *yıkılma*sını beklemiyorum ama bölünmüşlüğün sona ermesini *bekliyorum*."

> Ya *bütünüyle* biri olacak ya da *bütünüyle* diğeri. Ya kölelik *karşıtları* onun daha fazla yayılmasını engelleyecek ve onu nihai (...) yok olma sürecine sokacak; ya da kölelik *taraftarları*, kölelik *eski* ve *yeni*, *Kuzey* ve *Güney* eyaletlerin *hepsinde* aynı şekilde yasal hâle gelene kadar onu ilerleteceklerdir.[41]

1858'deki yedi Lincoln-Douglas tartışması –uzunluğu, içeriği ve hitabet pirotekniklerivle unutulmazdır[42]– yine de bu kutupsallığın etrafında temkinli bir şekilde dolanıyordu: Birlik'in çözülebileceği olasılığı, bütünüyle bir şeye ya da diğerine dönüşmenin bir alternatifi olarak, hâlâ açıkça belirtilemeyecek kadar patlayıcı etkideydi.

Lincoln bunun yerine Yüksek Mahkeme'nin "halk egemenliğine" ne kadar az yer ayırdığını göstermeye odaklandı: Bu artık sadece "açlıktan ölmüş bir güvercinin gölgesinden" yapılmış bir çorbaydı. Douglas'a, bir bölgedeki yerleşimcilerin köleliği yasal olarak dışlayabilmelerinin herhangi bir yolu var mı, diye sordu. Sıkışan yargıç, bunu ancak köle sahiplerine ve mülklerine koruma sağlamayarak yapabileceklerini kabul etmek zorunda kaldı, ki bu şimdiye kadar kaçak köle yasalarında kutsal sayılan bir haktı. Fasulye sırığı şaşırmış gibi yaparak atağa geçti: Yoksa *rakibi* bir *kölelik-karşıtı* mı olmuştu?[43]

Douglas'ın cevabı kendisi de dahil olmak üzere kimseyi tatmin etmedi, ancak Illinois yasama meclisindeki Demokrat çoğunluk yine de onu Senato'da tutmak için oy kullandı.[44] Yine de Lincoln'ün tartışmaları kazandığı düşünülüyordu ve bu ona ulusal bir ün kazandırdı: 1860 Cumhuriyetçi başkanlık adaylığı için henüz önde gelen olmasa da makul bir aday olarak ortaya çıktı.

Lincoln'ün gösterdiği şey, siyasette ahlaki bir standardın pratikliğiydi. Bununla, çıkarları ve eylemleri *şekillendiren* harici bir referans çerçevesini kastediyorum –Douglas'ınki gibi– sadece onları *yansıtan* dahili bir çerçeveyi değil. Lincoln'ünki inançtan, resmi etikten ya da hatta adalet arayışında zorunlu olarak pragmatik bir meslek olan hukuktan kaynaklanmıyordu. Bunun yerine deneyimin öğrettiklerinden, onu genişleten kişisel eğitimden ve Lincoln'ün hitabet yıldırımlarını üzerine temellendirdiği mantıktan ortaya çıktı. Bu nedenle Yargıç Douglas'ın *ahlaksızlığı* sadece yanlış değildi: Sağduyunun en temel gerekliliklerini ihlal ediyordu.

V

Lincoln'ün destekçilerinin ona taktığı "kütük-yarıcı" lakabına rağmen, artık siyasi bir "birleştirici" olmak zorundaydı. Partiyi bölme işini Douglas'a bıraktı.[45] Cumhuriyetçiler ilk kez 1856'da başkanlık için yarışmışlardı: Kaybettiler, ancak parçalanmış Demokratların ya da neredeyse yok olmak üzere olan Whiglerin aksine, köleliğin yayılmasına karşı çıkma konusunda hemfikirdiler.[46] 1860'taki sorunları çok fazla adayın olmasıydı: *Harper's Weekly* on bir aday belirlemişti ve bunların başında uzun süredir New York senatörü olan William H. Seward geliyordu.[47] Lincoln partinin kararlılığını zayıflatmadan onların bağlılığını kazanmak zorundaydı. Mart ayında yazdığı bir mektupta, "İsmim bu alanda yeni," diyordu, "ve pek çok kişinin *ilk tercihi* olduğumu düşünmüyorum. Bu nedenle, politikamız kimseyi gücendirmemek, onları ilk aşklarından vazgeçmek zorunda kalırlarsa bize gelmelerini sağlayacak bir ruh hâli içinde bırakmaktır."[48]

Böylece kendisini partinin ağırlık merkezi hâline getirdi. Beklenmedik bir başarıyla Wisconsin, Ohio, New York ve New England gibi uzak bölgelerde konuşmalar yaparak işe başladı.[49]

Ardından seçim toplantısını Şikago'ya taşıdı, böylece o onların değil rakipleri onun etrafında dönmek zorunda kalacaktı. Yörüngenin hareketini Springfield'dan sessizce izledi ve herhangi bir anlaşma *görüntüsü* vermekten dikkatle kaçındı.[50] Üçüncü oylamada adaylığı garantiledikten sonra, alışılageldiği üzere, kampanyasını sadece ofisinden ve evinin ön bahçesinden yürüttü ancak övgü dolu biyografilere izin vermeyi, fotoğraflar için poz vermeyi ve kazanmayı umduğu eyaletlerdeki parti organizatörleriyle posta ve telgraf yoluyla iletişim kurmayı da ihmal etmedi: O gün için tam bir teknoloji meraklısıydı.[51] Diğer partiler bölünmüş hâlde kaldıkları için, halk oylarının çoğunluğunu olmasa da kasım ayında seçiciler kurulunun oylarının bariz çoğunluğunu kazandı.[52]

Seçilmiş başkan olarak, hayal kırıklığına uğramış ilk âşıklardan oluşan bir kabine ya da tarihçi Doris Kearns Goodwin'in deyimiyle bir "rakipler takımı" oluşturdu. Bunlar arasında Şikago'daki başlıca rakipleri –dışişleri bakanı olarak öfkeli bir hüsran yaşayan Seward, hazine bakanı olarak hırsını gizlemeyen Ohiolu Salmon P. Chase, savaş bakanı olarak yozlaşmış ama siyasi açıdan gerekli Pennsylvanialı Simon Cameron, başsavcı olarak güvenilir bir şekilde istikrarlı Missourili Edward Bates– ve donanma bakanı olarak sadık bir rakip olmayan Connecticutlı Gideon Welles– vardı. Lincoln, genç yardımcısı John Nicolay'e, belki de birbirlerini yiyip bitirecek ama bulabileceği en iyi adamlara ihtiyacı olduğunu söyledi. Böylece "isyan tehlikesinin üstesinden gelmek için hizip tehlikesini göze alacaktı."[53]

Giden Başkan James Buchanan herhangi bir şeyi riske atmayı reddetmişti: Lincoln'ün seçilmesinden sonra yedi köleci eyalet ayrılıp federal tesisleri ele geçirdiğinde onun dehşet verici pasifliği de bundan kaynaklanıyordu. Endişeli senatörler – aralarında Seward, Douglas ve Kentuckyli John Crittenden'in de bulunuyordu– uzlaşma yolları bulmaya çalıştılar, ancak Lincoln birkaçını kısaca değerlendirdikten sonra temel ilkelere geri döndü:

> Ulusun sahip olduğu topraklarda [köleliğin] yayılmasına *yardım eden* ya da *izin veren* hiçbir uzlaşmadan yana değilim. Ulusun toprak elde etmesine ve ardından yerel bir otoritenin köleliği yaymasına izin veren herhangi bir hile, diğerleri kadar iğrençtir.[54]

Lincoln Güney'in kararlılığını hafife almış görünüyor: Ocak 1861'de şüpheci bir ziyaretçisine "Hoşnutsuz Eyaletlerde tüm Birleşik Devletler yasalarını uygulamak için iki ya da üç alaydan fazlasının gerekli olacağını düşünmüyorum," diye güvence veriyordu. "Bununla birlikte, ne kadar güç gerekirse gereksin, bunu yapacağım."[55]

Yine de Lincoln şimdilik mantığa son bir şans tanımıştı. Lincoln, 4 Mart'ta yaptığı açılış konuşmasında, Anayasa'yı savunduklarını iddia eden ayrılıkçılara da sözlerinde yer verdi: Özellikle hangi haklardan mahrum kalmışlar? Yasal olan yerlerde köle sahibi olmak ya da kaçtıklarında herhangi bir yerde onları geri almak değil. Özel kararları asla bu "seçkin mahkemeye" genel olarak boyun eğmeyi gerektirmeyen Yüksek Mahkeme'ye saygı değil. Usulüne uygun olarak seçilmiş her başkanın, federal yasaları her eyalette sadakatle uygulama sorumluluğu kesinlikle söz konusu değildir. Söz konusu olan tek gerçek mesele, "ülkemizin bir bölümünün köleliğin doğru olduğuna ve yaygınlaştırılması gerektiğine, diğer bölümünün ise yanlış olduğuna ve yaygınlaştırılmaması gerektiğine inandığı"ydı.

Peki coğrafi konumu, bir birliğin kendi yok oluşunu yasallaştırmasının mantıksızlığı, böylesine eşi benzeri görülmemiş bir girişimin beraberinde getireceği diğer tüm bilinmeyenler göz önüne alındığında bu ayrılığa değer miydi?

> Ulusal dokumuzun yok edilmesiyle ilgili ciddi soruna karar vermeden önce (...) bunu yapmamızın nedenlerini tam olarak araştırmak akıllıca olmaz mı? Kaçmakta olduğunuz bazı

kötülüklerin gerçekte var olmama ihtimali bulunurken böyle çaresiz bir adım atacak mısınız? Bulmak üzere olduğunuz belirli kötülükler, kaçtığınız kötülüklerden çok daha büyük olduğunda bunu yapacak mısınız?

"Zaman ayırmakla değerli hiçbir şeyin kaybedilmeyeceği" konusunda ısrar etti.[56] Yine de hiçbir ayrılıkçı onun nerede durduğundan şüphe etmemelidir: "Kendiniz saldırgan olmadan hiçbir çatışma yaşayamazsınız. Sizin hükümeti yıkmak için gökyüzüne kazınmış bir yemininiz yok, benim ise onu 'muhafaza etmek, korumak ve savunmak' için en ciddi yeminim olacak." Ve böylece "Birlik'in korosuna" –hüsrana uğramış ilk âşıklara– yeniden dokunulmasını bekleyecekti, "bunu doğamızın güzel melekleri bunu mutlaka yapacaktır".[57]

VI

Ancak melekler her zaman mantığa cevap vermezler ve ayrılıkçılar da vermedi. Amerika Konfedere Devletleri 12 Nisan 1861'de Charleston Limanı'ndaki –Lincoln'ün takviye değil ikmal yaptığını açıkladığı– Sumter Kalesi'ne ateş açtı ve o andan itibaren savaş başladı, Güney de savaşı başlatan taraf damgasını yedi.[58] Lincoln'ün önümüzdeki dört yıl boyunca değişmeyen hedefi Birlik'i yeniden tesis etmek ve eyaletini öngördüğü *küresel* büyüklüğün geleceği için kurtarmaktı. Ancak bunun, başlangıçta gerekli olan kölelik günahını ortadan kaldırmadan mümkün olamayacağına da inanıyordu.[59] Bildiğim kadarıyla Lincoln, ruhların ve devletlerin rekabet eden talepleri konusunda Augustinus ya da Machiavelli'yi hiç okumamıştı. Yine de onlardan sonra gelen çok az kişi bu kutupluluğu daha ustaca idare edebildi.

Konfederasyon'u oluşturan on bir eyalet –Sumter Kalesi'nden sonra dört eyalet daha devredildi– iç hatların avantajlarına,

ancak modern savaşa uygun olmayan köle temelli bir tarım ekonomisinin dezavantajlarına sahipti. Dolayısıyla coğrafya, kıtlık gerektirse bile Robert E. Lee'nin askeri dehasında mevcut olan hareketlilik, ustalık ve sürpriz stratejisine olanak veriyordu.[60] Birlik üstün insan gücüne, endüstriye ve lojistiğe sahipti, ancak dış hatları generallerini şaşırtmış, onları hâlsiz ve riskten kaçınır hâle getirmişti. General Henry Halleck, Ocak 1862'de Lincoln'ü "yüz vakadan doksan dokuzunda" bu tür mevzilerden başlatılan saldırıların başarısız olacağı konusunda uyardı. "Okuduğum her askeri otorite tarafından kınandılar."[61]

Ancak Lincoln, sadece ders kitaplarına uygun savaşlar yapmanın yeterli olmayacağını biliyordu. Ve bu yüzden Birlik'in gücünü Konfederasyon'un araçlarına karşı nasıl kullanacağına dair "genel bir fikir" –henüz bunu emir hâline getirmeye hazır değildi– önerdi. Bizler sayıca *üstünüz*, düşman ise güçlerini çarpışma noktalarına yoğunlaştırma konusunda daha *üstün* bir kolaylığa sahip; *avantajımızı onunkine* denk hâle getirmenin bir yolunu bulamazsak başarısız oluruz; Bu da ancak onu *aynı anda farklı* noktalardaki üstün kuvvetlerle tehdit ederek yapılabilir; böylece, eğer bir değişiklik yapmazsa birine ya da her ikisine birden güvenle saldırabiliriz; ve eğer diğerini *güçlendirmek* için birini *zayıflatırsa* güçlendirilmiş olana saldırmaktan kaçının, ancak zayıflatılmış olanı ele geçirin ve tutun, böylece çok şey kazanmış olursunuz.[62]

Birlik, Konfederasyon'un tek bir an ve noktada yoğunlaşan kuvvetlerine aynı anda birden fazla yoğunlaşma ile karşı koyamaz mıydı? "Daha fazla sayı" ile "daha fazla imkân" arasında denge kuramaz mıydı? Zaman, mekân ve ölçek içinde düşünemez ve hareket edemez miydi?"[63] Lincoln'ün West Point'te hiç okumamış olması büyük bir şans, çünkü bu sorular onu okuldan attırabilirdi. Hâlâ sabit mevzilerin işgaline, tahkimine ve savunmasına odaklanmış bir ordunun profesyonel ortodoksisini ihlal ediyorlardı. Napolyon'un manevra savaşları ilgisini çekmiş

olsa da, İç Savaş öncesi Amerikan ordusu savaştan çok mühendislik için hazırlanmıştı: Silahlanmış bir *ulus* deneyimi yoktu. Baskın otorite, savaşı geometri olarak ele almasıyla tanınan İsviçreli Stratejist Antoine-Henri Jomini'ydi. Clausewitz 1873 yılına kadar İngilizce olarak mevcut değildi.[64]

Yine de Lincoln, –her ne kadar bu sezgiyi bulması nahoş bir ölümcüllüğe sahip Ulysses S. Grant'te bulması üç yılını alacak olsa bile– Clausewitz'e sezgisel olarak katılıyordu.[65] Başkanın stratejisi, fırsat ortaya çıktığında nerede olurlarsa olsunlar düşman kuvvetlerini yok etmekti: Kısacası ve her şeyden önce *savaşmaktı*.[66] Birlik'in insan, toprak ve teknoloji rezervleri sonunda Konfederasyon'unkinden daha ağır basacaktı: Kan dökülmesi ordularını teslim olmaya zorlayacak ve bu da isyancı eyaleti sona erdirecekti. Bu nedenle, Lincoln için savaş –bu cümleyi hiç görmemiş olmasına rağmen– "*düşmanımızı irademizi yerine getirmeye zorlamak için bir güç eylemi'ydi*.[67]

VII

Bu, elbette *Savaş Üzerine*'nin ilk sayfasından geliyor ve sonrasında işler karmaşıklaşıyor. Clausewitz'i okumak zorunda kalmadan savaşların, ne kadar vahşi olursa olsun, onları yürüten devletleri tüketmek yerine onlara hizmet etmesi gerektiğini bilen Lincoln için askeri komuta da öyleydi. Savaş asla kendi başına bir amaç olamazdı, ancak tehlikede olan bir devletin kendisini kurtarmasının aracı olabilir. Ve Lincoln, kendisine dayatılmasına izin verdiği bir iç savaşın, kölelikle lekelenmiş *Amerikan* devletinin ruhunu kurtarmasına da izin verebileceğini gördü.

Ancak devleti kurtarmak önce geliyordu: Ruhlara öncelik vermek politikacıların değil peygamberlerin işiydi. Lincoln, şimdi yapmak zorunda kalacağı fedakârlıklar karşısında parçalanmış Birlik'ini bir arada tutmak zorundaydı. Bu, köleliğin yasal

olduğu dört sadık eyalet olan Missouri, Kentucky, Maryland ve Delaware'in bağlılığını korumak anlamına geliyordu. Başkan'ın da kabul ettiği gibi bu eyaletleri kaybetmekle, "bu başkentin tolun teslim edilmesi de dahil olmak üzere hemen ayrılmaya razı olmak," demekti. Ya da eklediği rivayet edildiği üzere: "Tanrı'nın kendi tarafında olmasını *istiyordu* ama Kentucky'i elinde tutmak *zorundaydı*."[68]

Böylece Lincoln, komutanlarına, birliklerinin esir aldığı köleleri kendi yetkileriyle özgür ilan etmemelerini emretti: Bunu yalnızca başkan yapabilirdi ve henüz buna hazır değildi. Köleler de dahil olmak üzere isyancıların mallarına el koyma yetkisi veren bir kongre Müsadere Kararnamesi imzaladı, ancak bunu uygulamaktan kaçındı: Daha sonra yapmayı seçeceği her şey için bunu saklayacaktı. Ancak kölelik yanlısı Kuzey partizanlar birliklerin cepheye toplanmasını ve nakledilmesini engellemeye çalıştığında, Lincoln onları çabucak ezdi: Sorun çıkaranları tutuklattı, *habeas corpus*'u reddetti ve Yüksek Mahkeme itiraz ettiğinde, ona meydan okudu.[69]

Lincoln'ün amacı, bu örneklerin her birinde, zamanın geçişi ve ordularının başarısının dengeleri sabitleyeceği beklentisiyle, askeri gerekliliklere karşı hukuku dengelemekti. "Eğer kölelik yanlış değilse hiçbir şey yanlış değildir," diye yazmıştı 1864'te. "Böyle düşünmediğim ya da hissetmediğim bir zaman hatırlamıyorum. Buna karşın, Başkanlık'ın bana bu yargı ve duygularla resmi olarak hareket etme konusunda sınırsız bir hak verdiğini hiçbir zaman düşünmedim." Yine de umutsuz yollarla bile olsa, Birlik'i koruma görevini ona vermişti.

> Genel yasalara göre yaşam *ve* uzuvlar korunmalıdır; ancak çoğu zaman bir yaşamı kurtarmak için bir uzvun kesilmesi gerekir; ancak bir uzvu kurtarmak için bir yaşamı feda etmek asla akıllıca değildir. Aksi takdirde yasal olmayan önlemlerin, ulusun korunması için vazgeçilmez hâle gelerek meşrulaşabileceğini

> hissettim. Doğru ya da yanlış, bu gerekçeyi kabul ettim ve şimdi de açıkça söylüyorum.[70]

Lincoln burada Clausewitzci bir ilkeyi Clausewitz'den daha açık bir şekilde dile getirmiştir: Bütünü kaybederken bir parçayı kurtarmanın hiçbir anlamı yoktur. Dolayısıyla, "siyasi niyet amaçtır, savaş ona ulaşmanın aracıdır ve araçlar asla amaçlarından ayrı düşünülemez" sonucuna varmak sadece sağduyu gereğiydi.[71]

VIII

Allen C. Guelzo, Özgürlük Bildirgesi'nin tarihçesinde, "*coup d'oeil* yeteneğinin" Lincoln'ün "bir anda tüm durumu kavramasını ve nasıl ilerleyeceğini neredeyse otomatik olarak bilmesini" sağladığını öne sürüyor. Guelzo, Clausewitz'in bu terimi kullanışını alıntılamıyor, ancak Tolstoy'un imreneceği bir hassasiyetle, böyle bir yeteneğin doğasını hatırlatıyor:

> Bu, maliyetlerin hesaplanmasının önemli veya tesadüften ziyade kritik olduğu trajikten çok ironik bir tutumdur. Aşamalı ilerlemeyi kesin çözümlere tercih eder (...) ancak, sırf ılımlılığın aksine, amaca yönelik bir hareket duygusuna sahiptir ve süreçle meşguliyet yüzünden felç olmayı reddeder. (...) hatta hiçbir hedefin süreçten hep birlikte vazgeçmeyi rasyonelleştirmeyecek kadar kolay ulaşılamayacağının da farkındadır.

Lincoln, –Rusya'daki Napolyon gibi– tamamen göz ardı etmeden veya Grant'ten önceki önde gelen Birlik generalleri gibi, felç olmasına izin verme noktasına kadar korkmadan maliyetleri eleştirel bir şekilde tarttı. Neyin işe yarayacağını söylemek için kibirle öğretilen kategorilere değil, neyin işe yaradığını göstermek için yavaş yavaş edindiği deneyime güvendi. Süreçlere –ve hukuki anlamda yasal süreçlere– saygı duyuyordu, ancak çok

şey tehlikedeyken saygıyla ilişkili risklerin farkındaydı. Kendisini savaş boyunca bilinçli bir şekilde birliğe ve savaşın sonunda da, mükemmel bir zamanlamayla da olsa, özgürleşmeye adadı: Hiç kimse, seçici bir şekilde ifade ederken pazarlık konusu olmayan şeylere daha ustaca bağlı kalmamıştır. Ve Lincoln her zaman Clausewitz'in büyük paradoksunu tam olarak kavramıştı: "Savaşta her şey çok basittir ama en basit şey zordur."[72]

Savaşın ilk yarısında Lincoln'ün en uzun süre görev yapan komutanı olan General George B. McClellan, paradoksun sadece son yarısını görmüş ve bunu bir ilke hâline getirmişti. Kendine "Genç Napolyon" diyen –fotoğraflarında böyle poz veren– McClellan büyük bir ordu kurmuş ama onu yeterince kullanmamıştı: Tarihçi James McPherson'ın yazdığı gibi, "her zaman eyleme geçmeye *neredeyse* hazır olsa da asla *tam* hazır değildi."[73] Bu durum Lincoln'ün çoklu eşzamanlı yoğunlaşma stratejisini boşa çıkarmıştı. Başkan bir noktada, "General McClellan orduyu kullanmak istemiyorsa," demişti hiddetle, o, "seve seve ödünç alırdı."[74] Yine de ülkeyi yönetirken bunu yapamayacağını biliyordu, bu yüzden benzer şekilde durağan bir dizi generali denerken, Lincoln savaşı kazanmak için alternatif yollar aramaya başladı. Bunlardan biri, sonunda bir kölelik karşıtı olmaktı.[75]

Bunu çok erken yapmak savaşı kaybettirebilirdi, ancak Lincoln'e göre savaş deneyimi savaşın amacını değiştiriyordu: Bu da amaca bağlı politikanın da değişebileceği anlamına geliyordu. Başkan, komutanlarının ele geçirilen köleleri serbest bırakmasını yasakladı, ancak köleleri orduya tedarik etmek için kullandıklarında itiraz etmedi. Bu durumda bazılarını silahlandırmak ve bu yapıldıktan sonra da zaten birçoğunun gitmek istediği orduya almak makul görünüyordu. Bu Kuzey'in insan gücünü artırırken köle isyanlarından her zaman korkan Güney'i de tedirgin etti. Ve eski köleler Birlik için savaştıktan sonra, hiçbir Kuzeyli yeniden köleleştirmeyi inandırıcı bir şekilde destekleyemezdi: Henüz bir

başkanlık kararnamesi olmasa da *pratik*te köleler serbest bırakılıyordu.[76]

Lincoln neler olduğunu biliyordu, bunu engellemeye çalışmadı ve yine de dikkatli bir şekilde bundan uzak durdu. Abartılı kölelik karşıtı Horace Greeley'e Ağustos 1862'nin sonlarında açıkça güvence verdi:

> Bu mücadeledeki en büyük hedefim, köleliği kurtarmak veya yok etmek değil, Birlik'i kurtarmaktır. Eğer Birlik'i tek bir köle azat etmeden kurtarabilseydim, bunu yapardım ve eğer *tüm* köleleri azat ederek Birlik'i kurtarabilseydim bunu da yapardım; ve eğer bazılarını azat edip diğerlerini yalnız bırakarak bunu yapabilseydim bunu da yapardım. Yaptığım şeyin davaya zarar verdiğine inandığımda daha *az*ını yapacağım ve daha *fazla*sını yapmanın dava için iyi olduğuna inandığımda daha fazlasını yapacağım. (...) Hatalarımı, bana yanlış olduğu gösterildiğinde düzeltmeye çalışacağım; ve güvenilir görüşler oldukları kanıtlanır kanıtlanmaz yeni görüşleri benimseyeceğim.

Lincoln, bu seçenekleri açık bırakmanın "resmi" görevi olduğunu, ancak "her yerde tüm insanların özgür olabilmesi için sık sık ifade ettiği *kişisel* dileğinde hiçbir değişiklik yapmak niyetinde olmadığını da," eklemişti. Peki gerçekte ne demişti? Biyografi Yazarı Richard Carwardine, "dramatik bir adım atmaya hazırlandığını" *ve* "böyle bir niyeti olmadığı" sonucuna varmıştır.[77]

Ancak Lincoln bu isteğini görev hâline getirmenin bir yolunu çoktan bulmuştu: köleliğin kaldırılmasının askeri bir gereklilik olduğunu ilan edecekti. Temmuz ayında Seward ve Welles'e sessizce "ulusun kurtuluşu için kesinlikle gerekli" olduğunu söylemişti. Kongre'nin müsadere kararnamesi uyarınca değil, anayasada "başkomutan" olarak tanımlanmasının *ima ettiği* "savaş yetkileri" aracılığıyla hareket etmeyi önerdi. Henüz kimse bunların ne olduğunu belirlememişti ama Adams, yirmi yıl önce Temsilciler Meclisi'nde, "kölelerin evrensel olarak

azat edilmesini emretme" yetkisini de içerdiğini iddia etmişti. Onun görüşü –acaba bir hayaletvari fısıltı mıydı? – İç Savaş başladıktan kısa bir süre sonra Lincoln'e ulaştı; ancak bu başkan, Adams'ın aksine, *coup d'oeil* yapma yeteneğine sahipti. Bu yüzden doğru anı bekledi.[78]

McClellan nihayet 17 Eylül'de Antietam'da makul bir askeri zafer kazandığında doğru an gelmişti. Savaş Borodino gibi kanlı bir beraberlikle sonuçlandı ama McClellan'ın saldırması ve Lee'nin geri çekilmesi –Lincoln'ün tiksintisine rağmen ordusu bozulmadan kalmış olsa da– psikolojik bir zaferdi. Başkan'ın beş gün sonra çaresizlikten değil, güçlü bir konumdan şunları söylemesine izin verdi:

> Rabbimizin bin sekiz yüz altmış üç yılının Ocak ayının ilk gününde, halkı Birleşik Devletler'e karşı isyan hâlinde olan herhangi bir eyalette veya bir eyaletin belirlenmiş bir bölümünde köle olarak tutulan tüm kişiler o an, o andan itibaren ve sonsuza kadar özgür olacaktır.[79]

Lincoln, sadık kalan eyaletlerde tutulan köleler hakkında hiçbir şey söylemedi: Onlarla savaş hâlinde olmasaydı savaş yetkilerini talep edemezdi.[80] Yine de buna gerek olmadığını da biliyordu: Birlik ne kadar çok kan dökerse, özgürleştirme o kadar adil ve dolayısıyla o kadar meşru olacaktı. Bildiri bu anlamda Lincoln'ün Tarutino'su gibiydi: Kaleminin darbelerinden başka görünür bir çaba göstermeden Kuzey inisiyatifi ele geçirdi ve Güney, henüz Rusya'dan kaçan Napolyon gibi kaçmasa da o andan itibaren savunmaya geçti.

IX

1 Aralık 1862'de Başkan Lincoln, Otuz Yedinci Kongre'nin üçüncü oturumuna ikinci yıllık mesajını gönderdi. Bu tür mesajların

çoğu gibi, bir dizi önemsiz şey içeriyordu. Abluka altındaki Charleston limanı açıklarında yasadışı olarak el konulan bir gemi için Norveçlilere tazminat ödenmesini öneriyor, Türk sultanıyla yapılan yeni bir ticari anlaşmayı memnuniyetle karşılıyor ve postanenin mali durumundaki iyileşmeyi övüyordu. Ama aynı zamanda savaş zamanında köleliğin kaldırılmasını tüm zamanlar için yasallaştıran bir anayasa değişikliği çağrısında bulunuyordu. Ve bu çınlayan bir *coup d'oeil* ile sona erdi:

> Birlik'in yanında yer aldığımızı *söylüyoruz*. Bunu söylediğimizi dünya unutmayacak. Birlik'i nasıl kurtaracağımızı biliyoruz. Dünya, onu nasıl kurtaracağımızı bildiğimizi biliyor... *Kölelere* özgürlük *verirken*, *özgürler* için de özgürlüğü *güvenceye* alıyoruz; verdiklerimizle ve koruduklarımızla da eşit derecede onurluyuz. Dünyanın son umudunu asilce kurtaracağız ya da değersizce kaybedeceğiz.[81]

Bu Lincoln için yeni bir aydınlanma değildi. Daha 1852'de Henry Clay için yazdığı bir methiyede "Dünyanın en iyi umudu bu Eyaletler Birliği'nin devamına bağlıdır," demişti.[82] Douglas'la Illinois'te tartışırken dünyanın gözünün üzerlerinde olduğu gerçeğine sık sık başvurmuştu.[83] Ve 1861'de, Clay ve Douglas'ın umduğu ama asla elde edemediği pozisyona ulaşan Lincoln, ulusunun sorumluluğunu şöyle tanımlıyordu:

> [B]aşlıca amacı insanların durumunu yükseltmek üzere tüm omuzlardan yapay ağırlıkları kaldırmak; herkes için övgüye değer arayışların yollarını açmak; herkese hayat yarışında sınırsız bir başlangıç ve adil bir şans sağlamak olan yönetim biçimini ve özünü dünyada sürdürmek.[84]

O suretle, diye ekliyordu Lincoln özel olarak, "halk hükümetinin bir saçmalık olmadığını" kanıtlamak.[85]

1862'deki mesajında bunun saçma olacağını, Birlik'in dağılacağını, çünkü "geniş alanımızın –geniş ulusal mülkümüzün– bizim büyük kaynağımızı oluşturduğunu," savundu. Limanları tüm Amerikalıların okyanuslara erişimini sağlıyordu. Sayıları 1925'e kadar Avrupa'dakilerden daha fazla olabilirdi. Özgürleşme, "ülkenin zenginliği"ni arttırırken mevcut savaşı da kısaltarak büyümeyi sağlayacaktı. Ancak ayrılmanın başarısı, sonuçları "büyük ve zararlı" olacak başka ayrılmalara yol açacaktı.[86] Lincoln'ün Adams'ın 1825'te Kongre'ye verdiği mesajı hatırlayıp hatırlamadığı, hatta daha önce okuyup okumadığı bile belli değildir. Ancak her ikisi de şu temel inancı paylaşıyordu: "Özgürlük güçtür" ve "özgürlüğün en büyük kısmıyla kutsanmış ulus, sayısı oranında yeryüzündeki en güçlü ulus olmalıdır."[87]

Bu amaçla Lincoln, ulusal ekonomik kalkınmaya karşı çıkan Güneylileri Washington'dan uzaklaştırarak ayrılmanın sağladığı fırsatları değerlendirdi. Cumhuriyetçi olmadan önce Whig'di. Daha önce yaşamış olsaydı, Hamiltoncu bir Federalist olabilirdi. Böylece Lincoln, Adams ve Clay'in imreneceği şeyleri istedi ve aldı: Pasifik'e giden bir demiryolu da dahil olmak üzere dahili iyileştirmeler, batıdaki kamu arazilerinin yerleşim için ucuza satılması, sübvanse edilen devlet üniversiteleri, koruyucu gümrük vergileri, merkezi bir bankacılık sistemi ve hatta savaş sürerken federal bir gelir vergisi. O zamanlar sadece bankalar ve gümrük vergileri askeri amaçla kullanılıyordu. Geri kalanlar, yirminci yüzyılda "yeni dünya"nın "eski"deki özgürlüğü tekrar tekrar kurtaramayacağı gücün temellerini attı."[88]

X

Lincoln'ün Marx'ı okuyup okumadığı da belirsizdir. Ama okumuş olabilir: *Komünist Manifesto*'nun yazarı 1861'e kadar Greeley'in ulusal çapta dağıtılan *New York Tribune* gazetesinin Londra

muhabiriydi. Tarihçi Kevin Peraino, Lincoln'ün Springfield'daki ofisinde tozlu bir kanepeye uzandığını, gazeteyi eline aldığını ve ortağı Billy Herndon'u devrimci alıntılarla kızdırdığını hayal ediyor. Dolayısıyla Marx'ın, Kuzey'in maddi varlıkları ve aynı zamanda Güney'de bir köle isyanını ateşleme olasılığı nedeniyle bir iç savaşı kolay olmasa da kazanacağı tahminini görmüş olabilirdi.[89]

Ancak maddi *çıkarlar* bu sonucu engelleyebilirdi. Kurucular Avrupalı büyük güçlerin Kuzey Amerika'ya geri dönmesini engellemeye çalışmışlardı ama şimdi küresel pamuk kapitalizmi riskleri artırıyordu: Sanayi devrimleri, bu malın birincil tedarikçisinin –kendine Konfederasyon diyenlerin– Birlik ablukası tarafından engellenmesine izin verebilir miydi? Ayrılığı bastırmak için kullanılan araçlar uluslararası meşrutiyet kazanabilir miydi?"[90] "Diplomasi hakkında hiçbir şey bilmiyorum," diye itiraf ediyordu Lincoln. "Hata yapmaya çok meyilli olacağım."[91]

Aslında, çok az hata yaptı. Dışişleri Bakanı Seward, Sumter Kalesi'ne ateş açılmasından hemen önce İspanya, Fransa, Büyük Britanya ve Rusya ile krizleri kışkırtmak için dikkat dağıtıcı bir öneri sunacak kadar ileri gitti: Başkan kendini bu göreve hazır hissetmiyorsa Seward da dahil, başka bir kabine üyesi bu görevi üstlenebilirdi.[92] Lincoln bu muhtemel olmayan plan hakkında ne düşündüğünü asla söylemedi, ancak Seward'a bir şey yapılacaksa "Bunu *ben* yapmalıyım,"[93] dediğini bildirdi. Bu Seward'ı düşünmeden uçuruma doğru attığı adımlardan geri çekti ve ikisi o andan itibaren uyumlu bir şekilde çalıştı.

En önemlisi de Kasım 1861'de USS *San Jacinto*'nun Kaptanı Charles Wilkes'in kendi yetkisiyle ve uluslararası sularda bir İngiliz gemisi olan RMS *Trent*'ten James Mason ve John Slidell adlı iki Konfederasyon diplomatını "kaçak mal" olarak ele geçirip götürmesiydi: Görevleri Londra ve Paris'te diplomatik tanınma yolları aramaktı. İlk başta memnun olan Lincoln, bir Anglo-Amerikan savaşı ihtimali belirince geri adım attı. Seward,

Wilkes'in girişimini, Amerikalıların 1812'de protesto etmek için savaşa girdikleri İngiliz uygulaması olan "alıkoyma"nın yasal tanımı içine yerleştirerek itibarını kurtarmasına yardımcı oldu. *Her iki* taraf da bunu protesto ettiğine göre, Lincoln sorunsuz ve başarılı bir şekilde başka bir çatışma için gerekçe olamayacağını savundu. Ya da kabinesine açıkladığı gibi: "Tek seferinde bir savaş."[94]

Bu arada, Fransız İmparatoru III. Napolyon –daha büyük bir amcanın kibirli yeğeni– Meksika'yı işgal ederek ve daha da sarsak bir imparator olan Avusturya Arşidükü Maximilian'ı henüz var olmayan bir tahta oturtarak Amerika'nın zayıflığından yararlanmaya başlamıştı. Lincoln ve Seward, bazıları kendi destekçilerinden gelen İç Savaş'ı çözme, Monroe Doktrini'ni devreye sokma ve Rio Grande'nin güneyine birleşik bir Birlik-Konfederasyon ordusu gönderme önerilerine rağmen kendilerini diplomatik protestolarla sınırladılar. Birlik'in *Konfederasyon üzerindeki* zaferlerinin, Fransız ve Avusturyalıların iddialarını daha çabuk söndüreceğini ve savaşmaya değer tek savaşın amacını koruyacağını anladılar. Ve Temmuz 1863'te Vicksburg ve Gettysburg ile zaferler gelmeye başlamıştı.[95]

Lincoln özgürlüğü esas olarak askeri nedenlerle ilan etmişti, ancak ahlaki sonuçları belirginleştikçe, diplomasisini kolaylaştırdılar. Birlik'e vicdani bir üstünlük sağladılar:[96] Nasıl ki hiçbir Kuzeyli, ordusunda görev yapmış eski köleleri yeniden köleleştirmeyecekse, 1864'ün ortalarında hiçbir yabancı devlet de Konfederasyon'un köleliğini tanımayı, hele hele onun adına müdahale etmeyi göze alamayacaktı.[97] Bu kalkanın ardında, dünyanın en büyük pamuk çiftçisi nüfusu, tarihçi Sven Beckert'in "tarımsal ayaklanma" olarak adlandırdığı, hızı ve kapsamı bakımından eşi benzeri olmayan bir ayaklanma düzenledi. Bu, Birlik'in zaferini hızlandırırken, dünyaya –ve onun nihai *proleter* devrim tahayyülünde– Marx'a bile umut vermek için ihtiyaç duyacağı tek bir entegre ekonomi düşüncesini sağlamlaştırdı.[98]

XI

Lincoln, savaş yetkilerinin anayasaya aykırı olanı anayasaya uygun hâle getirebileceğinde ısrar ediyordu: Özgürleştirme, Amerikan tarihinde özel mülkiyete tazminatsız olarak yapılan en büyük el koymaydı.[99] Ancak Lincoln, anayasal olarak zorunlu olan ve kendisinin yerine Demokrat Parti'nin adayı olan *eski* General George B. McClellan'ın geçebileceğini kabul ettiği seçimi iptal etmeyi ya da ertelemeyi hiç düşünmemiş görünüyor. Bu durumda Başkan, Ağustos 1864'te kabinesine "seçim ile yemin töreni arasında Birlik'i kurtarmak için seçilmiş Başkan'la işbirliği yapmak benim görevim olacaktır," dedi. Çünkü, diye ekliyordu Lincoln, "seçilmesini öyle bir zeminde güvence altına almış olacak ki daha sonra onu kurtarması mümkün olmayacak."[100]

Askeri yenilgi tehlikesi çoktan geçmişti ama çıkmaza girme tehlikesi henüz geçmemişti. Lincoln'ün savaşan generalleri –Virginia'da Grant, Tennessee ve Kuzey Georgia'da William Tecumseh Sherman ve Shenandoah Vadisi'nde Philip Sheridan– Konfederasyon'u yıpratıyordu: Ancak görünürde bir son olmadığı için insani, ticari ve siyasi maliyetler sürdürülemez olacaktı. Böyle bir ihtimal McClellan'ın başkanlık kampanyasını ve Lincoln'ün müzakere edilmiş bir barışın Birlik'i feda ederek köleliği kurtarabileceğine dair endişelerini körükledi.[101]

Ancak, 2 Eylül'de Sherman Atlanta'yı aldı. Bu Taroutino ya da Borodino değildi, alevleri Konfederasyon boyunca denize yayılan Elizabeth dönemi kundak gemilerinin karada yakılmasıydı. Lincoln'ün güveni dumanla daha da güçlendi ve iki ay sonra zaferle yeniden seçimleri kazandı ve oy veren yirmi iki eyaletin sadece üçünü kaybetti. "Seçimin sessizce geçmesi," diye yazıyordu Grant, "ülke için kazanılan bir savaştan daha önemli bir zaferdir. İsyancılar ve Avrupa bunu böyle yorumlayacak."[102] Marx kesinlikle böyle yorumlamıştı: Başkan'a Londra'dan yazdığı mektupta, "Yeniden seçilmenizin zafer çığlığı, Köleliğe Ölümdür," diyordu.

"Avrupalı emekçiler... zincire vurulmuş bir ırkın kurtarılması ve sosyal bir dünyanın yeniden inşası için verilen eşsiz mücadelede ülkesine önderlik etmenin işçi sınıfının gözü pek evladı Abraham Lincoln'e nasip olmasını gelecek çağın bir işareti olarak görüyorlar."[103]

John Quincy Adams, Lincoln henüz çocukken, bir iç savaşın köleliği "bütün bu kıtadan" silip atabileceğini görmüştü; bu, "o kadar muhteşem" bir sonuçtu ki, "felaket ve ıssızlık getiren" maliyetler pahasına bile olsa, "arzu edilmediğini söylemeye cesaret edemiyorum."[104] Adams için bu çok yüksek maliyetlerin ne olduğu asla bilinemeyecek, ancak Lincoln'ün katlanmak zorunda olduğu şey açık: Kuzey ve Güney'de üç milyondan fazla asker ve en az 750 bin ölü.[105] 1861'de "iki ya da üç alay"ın ayrılmayı sona erdirmek için yeterli olacağına dair tahmini şaşırtıcı bir şekilde naif görünüyor: Üç binden fazlasına ihtiyaç vardı. Ancak bunu "ne kadar güç gerekirse gereksin" kullanma kararlılığıyla birleştirmişti.[106]

Bu da Lincoln'ün seçeneklerini bir düşmanı korkutmaktan, çağının verebileceği en büyük yıkıma kadar genişletti. Bunların hepsini o anın fiziksel, duygusal ve ahlaki toleransları dahilinde tuttu: Bu, savaş hedeflerinin köleliğin kaldırılmasını da içerecek şekilde genişletilmesini olanaklı kıldı, ancak bunun savaşın sonucuna yardımcı olacağına kendini ikna ettikten sonra. Lincoln'ün değişen bağlamlara karşı hassasiyeti –ölümcül şeylerin bile büyümesine izin verme yeteneği– savaşı Clausewitzci bir çerçeve içinde tuttu: Devleti kurtarmak, kullandığı araçların şaşırtıcı genişlemesine rağmen birincil hedefi olmaya devam etti.[107] Sonraki yüzyıl boyunca Amerikan orduları mümkün olan yerlerde küçülecek, ancak gerektiğinde kartopu gibi büyüyecekti. Lincoln'ün zamanında hiç kimse bunu hangi koşullarda yapacaklarını bilemezdi. Ancak onun gösterdiği şey, bunun *yapılabileceği*[108]

Lincoln kendisini işçi sınıfının değil, Kurucuların oğlu olarak görüyordu: "Seksen yedi yıl önce atalarımız (...)" garip bir şekilde, John Adams hariç, onlar kadar seçkin oğulları yoktu. Bu da Lincoln'ün kamusal yaşamının son gününde John Quincy ile birlikte olmasını haklı gösteriyor. Ve aynı zamanda Adams'ın, ölümünden sonra Lincoln'ü özgürleşmenin anayasal gerekçesine doğru yönlendirmesini de açıklıyor. Bu da cumhuriyeti "özgürlüğün yeni bir doğuşuna" doğru götürdü; böylece "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi yeryüzünden yok olmayacaktı."[109]

XII

"Bir şekilde," diyordu Lincoln'ün en kapsamlı modern biyografi yazarı, "inatçı olmadan kararlı, bilgiçlik taslamadan haklı ve ahlakçı olmadan ahlaklı olmayı başardığı" ve böylece "Amerikan kamusal yaşam tarihinde eşi benzeri olmayan bir psikolojik olgunluk" sergilediği sonucuna varırken.[110] Bu da basitçe onun kutuplulukları yönettiğini söylemektir: Kutupluluklar onu yönetmemiştir. Peki böylesine "eksik" bir eğitimle bunu nasıl başarmıştı? Cevabın Lincoln'ün eşsiz ölçek, mekân ve zaman konusunda ustalığından çıkarmayı başardığı sağduyuda yattığına inanıyorum.[111]

Ölçek, deneyimin tahakkuk ettiği *aralıkları* belirler. Eğer evrimde kaosun kenarları adaptasyonu ödüllendiriyorsa; eğer tarihte adaptasyon esnekliği güçlendiriyorsa; ve eğer bireylerde esneklik bilinmeyenlere, katılıktan daha kolay uyum sağlıyorsa, o zaman kenarların *kademeli genişlemesi*nin liderleri beklenmedik durumlara karşı, şoke edenlerden –adaptasyon için zaman bırakanlardan– ya da onun –yetki ve kibir doğuran– eşlikçisini miras alanlardan daha iyi donatması mantıklıdır.

Aradaki farkı anlamak için Lincoln'ün hayatını John Quincy Adams'ınkiyle karşılaştırın. Yüksek beklentiler Adams'a ilham verdi, onun peşini bırakmadı ve kritik anlarda onu sağduyudan mahrum bıraktı. Başkalarının abartılı tahminleri –ki o da bunları büyütüyordu– hedeflerini, ulaşamayacağı bir yere koyuyordu: Sadece kendini-alçaltma ona hayatının son dönemlerinde tatmin sağlıyordu. Lincoln'ü kendisi için belirlediklerinden başka hiçbir beklenti cezbetmedi: Küçük başladı, yavaşça yükseldi ve ancak hazır olduğunda zirveye ulaştı. Fırsatları arttıkça hırsları da arttı ama her ikisini de kendi koşulları ile orantılı tuttu. Hafife alınmaya *uğraştı*.

Mekân, beklentilerin ve koşulların kesiştiği yerdir. Lincoln ve Adams batıya doğru genişlemede özgürlüğü güvence altına alacak gücü gördüler ama aynı zamanda bunun tehlikelerinden de korktular. Madison, *Federalist #10*'da, farklı çıkarları dengeleyebilen bir cumhuriyetin imparatorluğa dönüşebileceğini göstermişti; ancak onun aklındaki çıkarlar çoklu ve bölgesel, hatta yereldi. Kurucuların oğulları, ulusal birliğin bağlı olduğu *tek* bir çıkarı –köleliğin yeni bölgelere yayılıp yayılmayacağını– dengelemek zorundaydı. Esneklik katılaşmıştı: Herhangi bir seçim, birileri için kabul edilemez maliyetler getirecekti.[112] Görevden alınma ve ölüm Adams'ı seçim yapma ihtiyacından kurtardı, ancak Lincoln bunu memnuniyetle karşılamış görünüyor.

Bu nedenle, Birlik'i eski hâline getirmek için savaşta uzamı kullandı. Ortodoksları görmezden geldi, haritaları inceledi ve yeteneklerini hesapladı. Bunlar Kuzey'in güçlü yanlarının, yeni teknolojilerin –telgraflar, demiryolları, endüstriyel olarak üretilen silahlar– hareketlilik ve yoğunlaştırılmış güç sağlamak için yeni düşünceyle birleşebileceği dış hatlar olduğunu gösterdi. Lincoln'ün ihtiyacı olan tek şey, savaşmaya istekli generaller ve Konfederasyon'u dize getirmek için gereken zamandı. Bundan sonra ülke, Kurucuların öngördüğü gibi tüm kıtayı kontrol edecekti.

Son olarak, *zaman*. Lincoln onu kendi tarafına çekmişti: Nasıl bekleyeceğini, ne zaman harekete geçeceğini ve nerede güvence arayacağını biliyordu. Sorumlulukları üstlenmeden önce agnostisizme yaklaşmıştı: Ancak bunlar arttıkça, alışılmadık bir şekilde de olsa inancı da artmıştı.[113] Aksine, inancı bir insan ile –Lincoln'ün terimiyle– "Yaratıcısı" arasındaki bir diyaloğu andırıyordu. Başkan bir keresinde bir grup kendinden emin papaza, Tanrı'nın iradesini neden "doğrudan ona" değil de *onlara* açıkladığını sormuştu.[114]

Lincoln, Tanrı'nın bunu ilahi vahiyle değil, olayların akışıyla yaptığına inanmaya başlamıştı. Kendi kabinesine, McClellan'ın Antietam'daki zaferinin özgürleşme yolunda ilerlemenin bir işareti olduğunu söyledi.[115] Ancak savaşın uzaması konusunda hâlâ endişeliydi: Kendisine yazdığı bir notta her iki tarafın da "Tanrı'nın iradesine göre hareket ettiğini öne sürdüğünü," ancak "ikisinin de yanılmış olabileceğini ve birinin yanılmış olması gerektiğini" yazdı. "Tanrı aynı anda bir şeyin hem *lehinde* hem de *aleyhinde* olamazdı." Yine de, böyle bir düşüncenin ona dinsizce görünmesi uzun sürmedi çünkü Tanrı meleklerinden bile daha fazla dünyevi mantığın üstündeydi. "Tanrı'nın amacının her iki tarafın amacından farklı olması oldukça muhtemeldi." Belki de "Tanrı bu çekişmeyi istiyor ve henüz bitmemesini diliyordu."[116]

Yine de Lincoln, 4 Mart 1865'teki ikinci açılış konuşmasında dünyaya, Tanrı savaşın "iki yüz elli yıllık karşılıksız köle emeği boyunca biriken tüm servet dağılıncaya ve kırbaç vuruşlarıyla akan her damla kanın karşılığının, üç bin yıl önce söylendiği gibi, kılıçla akıtılan her damla kanla akıtılmasına kadar," devam etmesini istiyorsa, "yine de 'Rabbin yargıları bütünüyle doğrudur ve adildir' denilmelidir,"[117] diyordu. Bunun Tanrı'nın isteği *olmadığını* çok iyi biliyordu: O'na, Lincoln'e ve savaşan generallerine şükürler olsun ki savaş beş hafta içinde bitecekti.[118] Peki sorumlu kimdi? Lincoln olsa eminim bilmemize gerek olmadığını söylerdi.

Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ın son sayfalarında zaman, mekân ve ölçeğin karşılıklı bağımlılığının aynı anda hem seçimi hem de zorunluluğu yansıttığını öne sürer: Amansız yasalar bu olasılığı reddetse bile eylemlilik yanılsaması özgür iradeye inanmamıza neden olur. Lincoln, *Savaş Üzerine* de dahil olmak üzere diğer pek çok şeyi okumadığı gibi bunu da hiç okumamıştı. Ama Clausewitz'i nasıl sezgisel olarak kavradıysa, Tolstoy'u da tahmin etmiş olabilirdi. Çünkü Lincoln tarihin gidişatında Tanrı'nın iradesini bulmuş ya da bulduğunu düşünmüştür. Bu, en büyük romanında tarihin bizim algılama kapasitemizin ötesindeki yasaları yansıttığı Tolstoy'dan çok da uzak değildir. Ve Tolstoy, romanı bitirdikten kısa bir süre sonra yaşadığı inanç krizinde, dünyevi olguları ilahi gözetime bağlama konusunda Lincoln'ün çok ötesine geçmiştir.[119]

Lincoln için 1864 yılında bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle demek yeterliydi: "Olayları kontrol ettiğimi iddia etmiyorum, ancak olayların beni kontrol ettiğini açıkça itiraf ediyorum."[120] *Savaş ve Barış*'ın Tolstoy'u böyle bir onaylamadan memnun olurdu. Muhtemelen biz de memnun olmalıyız.

9

SON EN İYİ UMUT

İç Savaş sırasında bir gece, Georgina Cecil uyandığında kocasını ikinci katın açık penceresinin önünde uykulu ama huzursuz bir şekilde ayakta dururken buldu. İşgalcileri, "muhtemelen Federal askerleri veya devrimci çetelerin liderlerini" bekliyor gibiydi. İşin tuhafı, filmin İngiltere'de geçmesi ve uyurgezerin Kraliçe Elizabeth'in yakın danışmanı Lort Burghley'in soyundan gelen Lort Robert Talbot Gascoyne-Cecil olmasıdır. Salisbury'nin üçüncü Markisi olan bu Cecil, kendi Kraliçesi Victoria'ya üç kez Başbakan olarak hizmet edecekti. Bununla birlikte, karısına göre, hiçbir zaman "bu zaman olduğu kadar aşırı bunalım ve ruhsal perişanlık" yaşamamıştı.

Çünkü biyografisini yazan Andrew Roberts'ın da açıkladığı gibi, Birleşik Devletler Salisbury'yi dehşete düşürmüştü. Orada hiç bulunmamıştı ve köleliği onaylamıyordu ama demokrasiden o kadar nefret ediyordu ki ayrılmaya sempati duyuyor, Konfederasyon'u destekliyor ve Lincoln'ün öldürülmesini meşru bir son direniş eylemi olarak görüyordu. En önemlisi de Salisbury, Birlik'in geniş askeri araçlarla ideolojik amaçlar peşinde koşmasının Avrupa'daki Napolyoncu hırsları yeniden canlandıracağından endişe ediyordu. Salisbury 1903'te öldü; ancak 1914-18 Büyük Savaşı'nın siperlerini, tanklarını, ölüm tarlalarını ve hatta hava bombardımanlarını öngören kâbuslar

görmeden önce değil. Hayatının son yılında İç Savaş için "Eğer müdahale etseydik," diye yazmıştı, "Birleşik Devletler'in gücünü yönetilebilir oranlara indirmek mümkün olabilirdi. Ancak bir ulusa hayatı boyunca böyle *ikinci* bir fırsat verilmez."[1]

Ancak Salisbury için, Amerikalılar hayatının büyük bölümünde Napolyon'dan başka bir şey değildi. Savaş yaralarını sarmaya hevesli olan Amerikalılar –Birlik'in uğruna savaştığı özgürlükleri zayıflatmak anlamına gelse bile– Lincoln'ün merkezileştirdiği gücün çoğunu eyaletlere geri vermiş, dünya çapındaki ordularını dağıtmış ve 1867'den sonra Seward'ın Ruslardan Alaska'yı satın almasıyla iyice şişen, kıtasal bir cumhuriyeti nüfuslandırmaya, geliştirmeye ve sömürmeye odaklanmışlardı.[2] Ulusal güvenlik birincil endişe olmaktan çıkmıştı: Birleşik Devletler, Tarihçi Robert Kagan'ın yazdığı gibi, artık "dünyanın en büyük güçlerinin bile davetkâr hedefi olamayacak kadar büyük, zengin ve kalabalıktı."[3]

Bu konu başlı başına, uyurgezer Salisbury'yi endişelendirmeye yetiyordu çünkü uzun, savunulamaz güney sınırıyla İngiliz Dominion'unu Kanada'nın durumu ne olacaktı? Amerika'nın kendini kısıtlamasına süresiz olarak pek güvenemezdi. Bununla birlikte stratejist Salisbury, –güçlü ülkelerin zayıf ülkelere yaptıkları– yırtıcılık ve –gençlerin ebeveynlere yaptıkları– kışkırtma arasında ayrım yapıyordu. İkincisine boyun eğmek belki de birincisini engelleyebilir. "Olağan nezaket ilişkilerine sahip olmak için en iyi şansımız," sonucuna varıyordu 1888'de dışişleri bakanıyken, "Washington'da kararlı bir İngiliz-karşıtı hükümete sahip olmaktır."[4]

Bununla birlikte, başbakan olan Salisbury bile, 1895'te Grover Cleveland'ın Dışişleri Bakanı Richard Olney'nin, Venezuela'nın Britanya Ginesi ile olan eski bir sınır anlaşmazlığını Monroe doktrininin acımasız bir yeniden doğrulamasına dönüştürmesini aşırı buluyordu. Olney, gereksiz yere, "Avrupa bir

bütün olarak monarşiktir," diyordu yüzeysel bir tavırla. "Amerika ise bütünüyle karşıt bir ilkeyi, yani her halkın kendi kendini yönetme konusunda devredilemez bir hakka sahip olduğu fikrini seçmiştir... Bugün Amerika Birleşik Devletleri bu kıtada fiilen egemendir."[5] Belirsiz odağına rağmen –Konfederasyon hakları mı? Venezuela coğrafyası mı?– Olney'nin (Cleveland'ın övündüğü) "yirmi inçlik silahı" Salisbury'i kötü bir zamanda vurmuştu.

Beş yıl önce, deneyimsiz Alman Kayzeri II. Wilhelm, ülkeyi savaşları kışkırtıp ve ardından kırgınlıkları dengeleyip barışı sağlayarak birleştiren efsanevi şansölyesi Ottovon Bismarck'ı görevden almıştı.[6] Wilhelm'in böyle bir becerisi yoktu: Venezuela krizi kötüleşirken "Bir tehlike var," diye uyarıyordu Salisbury, "onun, aklını tamamen kaçıracağı ihtimali göz ardı edemez."[7] Bu noktada, Salisbury Amerikalıları yatıştırmaya çalışırken, Kayzer, Güney Afrika'daki Boerleri İngilizlerin izin verdiği (veya vermediği) bir baskını engelledikleri için tebrik ediyordu. Aniden, Napolyoncu iddialara sahip bir silah –*ve* İç Savaş'tan beri görülmeyen bir askeri-endüstriyel potansiyel– yakından bir yerden, rasgele ateş etmeye başlamış gibiydi.[8]

Şimdi iki cephede birden kışkırtılan Salisbury, bir cephede teslim oldu. "Sabit politika diye bir şey yoktur," diyordu; "çünkü tüm organik varlıklar gibi politika da her zaman oluşum hâlindedir."[9] Ve böylece o ve halefleri, Birleşik Devletler ile tüm sürtüşme nedenlerini sistemli ve tek taraflı olarak ortadan kaldırmaya başladılar. Sadece Venezuela'da (Amerikalıların hızla ilgilerini kaybettiği ve hakemliği kabul ettiği) değil, daha sonra ve daha da önemlisi, İspanya-Amerika Savaşı'nda (İngiltere tarafsız kaldı), Filipinler'de (Salisbury, Almanları değil, Amerikan ilhakını destekledi), gelecekteki Panama Kanalı üzerinde (İngiltere bölgede uzun süredir sahip olduğu haklardan vazgeçti) ve Alaska sınırı konusunda (Kanada çok daha önemli bir şey için

fedakârlık yaptı) pes ettiler.[10] Belki de bu bir yatıştırma olmayabilir[11] ama bu tekerlekleri yağlıyordu. Neredeyse bir asır sonraki Mihail Gorbaçov gibi Salisbury de bir düşmanı düşmanından mahrum etmek için yola çıktı.[12]

Dikkatli bir tarih öğrencisi olarak,[13] George Canning'in 1826'daki, "Eski Dünya'nın dengesini yeniden kurmak üzere Yeni Dünya'yı var olmaya çağırdı" ifadesini biliyor olmalı.[14] Kendini-kutlamak Salisbury'nin tarzı değildi ama başarıyı daha inandırıcı bir şekilde sahiplenebilirdi. Bunu 1897'de –atası Burghley'nin onaylayacağı şekilde– tahttaki altmışıncı yıldönümünde kraliçesini tebrik ederken incelikle yaptı:

> Başka topraklarda başka bir ülkede başlayan demokrasi dürtüsü, zamanımızda da kendini hissettirmiş ve ulusun müreffeh gelişiminin ilerlemesinde herhangi bir rahatsızlık veya engel olmaksızın, güç merkezinde ve sorumluluğun yaygınlığında neredeyse fark edilmeden büyük değişiklikler yapılmıştır.[15]

Uyurgezer, Konfederasyon'un yenilgisinden ve bunun sonucunda Kuzey Amerika'daki güç dengesi kaybından pişmanlık duymaya devam ediyordu. Ancak stratejist, "bizler balığız" ve "tek başımıza ülke-içi bir zorbalığa karşı hiçbir şey yapamayız" gerçeğini asla unutmadı.[16] Böylece Büyük Britanya, bir kıtaya egemen olan bir demokrasiyle yaşamayı öğrendi. Bu konudaki kararsızlığı ne olursa olsun, Salisbury bunun için Lincoln'e teşekkür etmeliydi.

I

25 Ocak 1904 akşamı, Salisbury'nin ölümünden beş ay sonra, Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu'nun direktörlüğüne atanan Halford Mackinder, Kraliyet Coğrafya Derneği huzurunda

"Tarihin Coğrafi Ekseni" başlıklı bir makale okudu. Geleceğin tarihçilerinin son dört yüzyılı "Kolomb Çağı" olarak kabul edeceklerini öne sürdü ve bu çağın "1900'den hemen sonra" sona erdiği sonucuna vardı. Deniz keşifleri dönemi sona ermişti –keşfedilecek çok az şey kalmıştı– ama kıtasal gelişme dönemi daha yeni başlıyordu. Bu gelişmeden sorumlu olan teknoloji gemiler değil, çok daha hızlı ve verimli çalışan demiryollarıydı. Lincoln'ün kıtalararası bağlantısı 1869 gibi erken bir tarihte tamamlanmış, Kanada'daki karşılığı 1885'te ve Mackinder'in konuşmasını yaptığı yıl ise Moskova ile Vladivostok arasındaki Trans-Sibirya'nın yaklaşık on bin kilometresi açılmıştı. Avrasya yakında "demiryollarıyla kaplanacak," tahmininde bulunuyordu ve geniş alanlarını Asya ordularının günlerinde olduğu gibi "hesaplanamaz potansiyelleri" ile "dünya siyasetinin en ekseni" hâline getirecekti.[17]

Tudor Hanedanından bu yana, İngiliz deniz üstünlüğü, güçlerini kıyılarının ötesine taşımalarını önlemek üzere *kıta içi rekabetlere* dayanıyordu. Bununla birlikte Mackinder, filo inşa etmek için kullanılırsa bir "dünya imparatorluğu" oluşturabilecek şekilde *kıtaların konsolidasyonu*nun söz konusu olduğunu savundu. Bu konuda başı muhtemelen Rusya çekecekti. Ya da belki Rusya ile müttefik olan Almanya. Ya da belki de Japonya tarafından Rusya'yı devirmek üzere örgütlenen bir Çin, "büyük kıtanın kaynaklarına bir okyanus cephesi" ekleyerek "dünyanın özgürlüğüne sarı tehlikeyi" getirecekti ki bu, eksen bölgenin Rus kiracısının henüz sahip olmadığı bir avantajdı.[18]

Mackinder –belirsizliği yalnızca uyandırdığı endişeleri pekiştirmekle kalan– sunumunu ırkçılık ve gayrimenkul yönüne bu ani kaymayla sonlandırdı. Geçmişte, orduların atlarının gidebildiği yerlerin ötesinde neredeyse hiçbir eksene sahip olmamaları önemli değildi. Veya Alfred Thayer Mahan'ın son zamanlarda ve daha sistematik şekilde tarihte deniz gücünün önemini göstermesi. Ya da Mackinder'ın, daha bir ay önce Kuzey Carolina'da Wright kardeşlerin uçuşuyla birlikte gösterdiği, hâlâ

tehlikeli de olsa, hava gücünün potansiyelini tamamen ihmal etmesi. Ya da Rusya'nın, Japonya'nın elinde ordu ve donanmasının yenilmesine ve dolayısıyla sonuçsuz da olsa tehlikeli bir devrime –Petersburg'un "Kanlı Pazar"ına bir yıldan kısa bir süre kalmıştı– doğru sürüklenmesinde Prusya-benzeri bir amaçsızlık olduğunu varsayması.

Mackinder'in makalesi, Olney'in "yirmi inçlik silahı"nın profesörlükteki eşdeğeriydi; kötü hedeflenmişti, mantıksız tartışılmıştı, ancak henüz çok az kişinin gördüğü bir şeyi ifşa edecek kadar da ürkütücüydü: Demiryollarının son yarım yüzyılda Avrupa ve Asya'yı tek bir kıta hâline getirdiğini; İngiltere'nin önümüzdeki yarım yüzyılda denizlerin kontrolünü kaybedebileceğini ve bu yükseliş ve düşüş hareketlerinden, belirgin şekilde farklı yönetim biçimleri ve potansiyel olarak uyumsuz yaşam biçimleri arasında dünya için yeni bir mücadele ortaya çıkabileceğini.[19]

II

Peki nasıl ve neden? 1907'de Kral VII. Edward'a gönderilen bir raporda Mackinder'ın karanlıklarını aydınlatmak, Eyre Crowe adlı bir dışişleri bakanlığı mandarinine düştü ve bu rapor hızla istişareye sunuldu ve en üst düzeyde tartışıldı. Tıpkı George F. Kennan'ın Soğuk Savaş'ın başlangıcında Moskova'dan gelen "Uzun Telgrafı" gibi, "Crowe Memorandumu"nu da daha halka açıklanmadan ünlendi. İkisi de yetkililerin gözündeki teraziyi sarsmıştı.[20]

Crowe, Mackinder'ın bıraktığı yerden almıştı. Britanya, anakaradan kopuk ama "geniş deniz aşırı kolonileri ve sömürgeleri" olan bir adaydı.[21] Onun hayatta kalması, uzun zamandır kendisine ait olan "baskın deniz gücü"nü gerektiriyordu. Bu güç onu "deniz yoluyla ulaşılabilen herhangi bir [başka] ülkenin komşusu" yapmıştı ki bu, şayet Britanya, –Crowe, Thukydides'ini biliyordu– çıkarlarını "tüm insanlık için ortak olan arzu ve

ideallerle" uyumlu hâle getirmemiş olsa "kıskançlık ve korku" uyandırabilecek bir statüydü.

> Şu anda tüm ülkelerin birinci çıkarı ulusal bağımsızlıklarını korumaktır. Buradan, İngiltere'nin, diğer ada dışı güçlerden daha fazla, ulusların bağımsızlığının korunmasında doğrudan ve olumlu bir çıkara sahip ve bu nedenle, diğerlerinin bağımsızlığı tehdit eden herhangi bir ülkenin doğal düşmanı ve daha zayıf toplulukların doğal koruyucusu olması gerektiği sonucu çıkar.

O hâlde deniz üstünlüğü, sadece Mackinder'in vurguladığı kıtalar arasındaki güç dengesini değil, aynı zamanda denizlere kıyısı olan devletlerin, denizdeki tek hâkim gücün kendi çıkarlarına olduğu kadar onların çıkarlarına da saygı duyduğuna dair güvence vermesini gerektiriyordu. Sanayileşmeye eşlik eden merkantilizmin reddi göz önüne alındığında, bu onların çıkarlarına hizmet ediyordu. Ama aynı zamanda Britanya'nın deniz üstünlüğünden "daha az endişe duymalarını" sağlayarak "diğer ulusların dostluğunu" pekiştiriyordu. Çünkü bu devletler denizleri kendileri yönetemezlerse, "baskın korumacı bir güç" yerine "serbest ticaret İngiltere"sini tercih ederlerdi. Crowe da Perikles gibi, denizaşırı dostluklar *kazanma*nın yanında bunları *güvenceye alma*ta da bir çelişki görmüyordu.[22]

Peki gücünü denizde gösteren bir kıta devleti neden bu tür ilişkiler geliştirmesin? Çünkü Crowe, bu yeteneği ancak bütün bir kıtayı konsolide ederek, Salisbury'e kâbuslarını ve Mackinder'a topçularını vererek kazanabileceğini ileri sürdü. Ve bunu komşularını içine çekmeden ya da en azından korkutmadan başaramazdı.[23] Kendileri bir kıtayı kontrol etme gücüne sahip olmayan çok az devlet, bunu başka birinin kan, çelik ve yıldırma yoluyla yapmasını ister.

Genç Bismarck da unutulmaz biçimde bunu vadetmişti.[24] Crowe, Prusya'da doğmuştu, Almancayı iyi biliyordu ve Avrupa'da modern bir Töton İmparatorluğu'nun ortaya çıkışında,

"esas olarak bir kılıçla elde edilen sistemik bir toprak genişletme" modeli görüyordu. Gelecekten bir deyim ödünç almak gerekirse, Almanya'nınki pek de "barışçıl bir yükseliş" olmamıştı. Bunun bilincinde olan Bismarck, hayatta kalan komşularına, hegemonyaya ulaştıktan sonra, yeni büyük gücünün çıkarlarını onlarınkiyle uyumlu hâle getireceğine dair güvence vermeye çalıştı. Ancak açılan iştahlar o kadar kolay kapanmıyordu.[25]

Bismarck'ın çözümü, diğer büyük güçlerin istemediği sömürgeleri yağmalamak olmuştu: Bir imparatorluk, akbabaların yaptığı gibi artıklarla gerçekten yetinebilir miydi? Artık o gitmişti ve halefleri hâlâ açlardı. Crowe onların görüşlerini şöyle dile getiriyordu:

> Alman göçmenlerin Anavatan'ın ulusal ideallerini yerleştirip yayabilecekleri gerçek Kolonilerimiz *olmalı* ve elde etmek zorunda olduğumuz Kolonileri bir arada tutmak için bir donanmamız ve kömür istasyonlarımız *olmalı*... 60 milyon nüfusuyla Almanya gibi sağlıklı ve güçlü bir devlet genişlemeli, o hareketsiz kalamaz ve taşan nüfusunun milliyetinden vazgeçmeden göç edebileceği topraklara sahip olmalıdır.

Nerede duracağından emin olmayan –ya da emin olmak istemeyen– II. William'ın Almanyası kasıtlı olarak "meydan okuyan dünya" fikrini memnuniyetle karşılıyor gibiydi. Çünkü "*en büyük ordunun en büyük deniz gücüne sahip tek bir devlette birleşmesi, dünyayı böyle bir karabasandan kurtulmak için birleşmeye zorlayacaktır.*"[26]

III

Ya da en azından Crowe'un düşüncesindeki teori böyle öneriyordu. Ancak tarihte olanları ne o ne de otorite sahibi başka hiç

kimse öngörebildi. Bismarck'ın güvenceleri –merkezinde kendisinin yer aldığı değişken siyasi ittifaklar ağı– ölümünden sonra, seferberlik ve ulaşım takvimlerine pek de güven vermeyen bir şekilde bağlanmış iki rakip askeri ittifaka dönüştü ki bir kez harekete geçirildiklerinde savaşın nedenlerini onun yürütülmesinden ayırdılar.[27] 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da iki kraliyet mensubunun öldürülmesi, 11 Kasım 1918'de sekiz ila on milyon savaşçının ve yedi ila sekiz milyon sivilin daha katledilmesine yol açtı.[28] Crowe'un bir "karabasana" karşı birleşen dünyası, yıkıcı bir şekilde kendisine karşı bölünmüş bir Avrupa'ya dönüştü.

Büyük Savaş, geçmişteki askeri felaketlerin sık görülen bir nedeni olan niyetlerin yeteneklerin ötesine geçtiği her düzeyde örneklere sahne olmuştur. Ancak bu kez yetenekler de niyetleri aştı. Henry Kissinger'ın açıklamasına göre komuta kademesindekiler ellerindeki ölümcül gücü fena hâlde hafife almışlardı.

> Hâlâ nispeten yeni olan Amerikan İç Savaşı'nın büyük kayıplarını unutmuş görünüyorlardı ve kısa, belirleyici bir çatışma bekliyorlardı. İttifaklarını akılcı siyasi hedeflere uygun hâle getirememenin, bildikleri uygarlığın yok olmasına yol açacağı hiç akıllarına gelmedi... Bunun yerine Büyük Güçler, ne yaptıklarının farkında olmasalar da diplomatik bir kıyamet günü makinesi inşa etmeyi başardılar.[29]

Amerikalılar en azından İç Savaşlarında ne için savaştıklarını biliyorlardı. Oysa bu yeni savaşın katılımcıları, savaş onları öldürürken uğruna ölecekleri amaçlar bulmak zorundaydı.

Büyük Britanya'nın Salisbury'nin "bizler balığız"ından Mackinder'in "Avrasya orduları"na ve Crowe'un "meydan okuyan dünya"sına doğru evrimi bunun nedenini ortaya koymaktadır. Clausewitz'in ısrarla vurguladığı gibi savaş politikayı yansıtmak zorundaysa, İngiltere bu savaşa hangi politikayla girmişti? Denizdeki üstünlüğünü korumak için mi? Karada

güç dengesini sağlamak için mi? Her yerdeki karabasanları ortadan kaldırmak için mi? Fransa ve Rusya ile 1907'de yapılan "üçlü antant", Temmuz 1914'te çatışmalar başladığında, Almanya'ya karşı savaşa girme konusunda açık bir yükümlülük getirmiyordu.[30] Yine de Almanların 4 Ağustos'ta Belçika'yı işgal etmesi –Fransa'ya karşı savaş planları, Belçika'nın tarafsızlığına dair uzun süredir devam eden uluslararası garantileri göz ardı ediyordu– İngilizlerin sadece savaş ilan etmesine değil, aynı zamanda kıtada yüzyıllardır devam eden savaşma isteksizliğinin üstesinden gelmeye yönlendirdi. İngiltere'nin önümüzdeki dört yıl içinde kaybedeceği insan sayısı, Birlik ve Konfederasyon'un *birlikte* 1861-65 yılları arasında kaybettiğinden daha fazladır.[31]

Bu "kıta taahhüdü", bir zamanlar Britanya imparatorluğu için söylendiği gibi, neredeyse "akıl yokluğu nöbetinde" yapılmış gibi görünüyor.[32] Ancak Crowe, Mackinder ve Salisbury'nin endişeleri arasında *bağlantı* kurulursa daha büyük bir mantık ortaya çıkar. Crowe'un bir yandan deniz gücü ile kendi kaderini tayin etme arasında, diğer yandan da kara gücü ile otoriterlik arasında bir bağlantı olduğu iddiası, Mackinder'in uyardığı kıtasal konsolidasyonun deniz kontrolünden daha fazlasını tehlikeye atabileceği anlamına gelir: özgürlüğün geleceği tehlikede olabilir.[33] Bu ise Salisbury'nin İngiltere'nin *tek başına* "içerideki bir tiranlığa çare bulamayacağını" söylerken kastettiği şey olabilir.

Belki de İngilizlerin ittifaklara karşı eski güvensizliği sona ermeliydi: Salisbury'nin son diplomatik başarısı, bu gelenekten ilk ayrılış olan 1902 tarihli İngiliz-Japon anlaşmasıydı.[34] Ya da "üçlü antant" gibi benzer bir Avrupa ittifakı gerekli hâle gelebilirdi. Ya da İngiltere'nin 1895-96 Venezuela krizinden kalma bir sıfat olan "görkemli izolasyonunu" artık göze alamayabilirdi.[35] Kesin olan şu ki kıtalar üzerindeki despotizmin, birbirine bağlı bir dünyada, kontrol altına alınması gerekiyordu. Ve bu, onu hatırlayanlar için Canning'e geri dönüyordu.

Zira şayet Salisbury, bir demokrasinin Kuzey Amerika'daki hâkimiyetini Avrupa'yı kontrol edebilecek bir otokrasiye karşı dengeleyebiliyorsa, aslında "eski"deki güç dengesini düzeltmek için bir "yeni dünya"ya güveniyordu. Mackinder, Avrasya ötesi trenler için at ticareti yapan orduların görüntüleriyle izleyicileri korkutabilirken, onların Amerikan muadillerinde böyle bir tehlike görmüyorsa o da farklı bir şekilde aynı şeyi yapıyordu. Ve eğer Crowe, doymak bilmez bir devlete karşı hâlinden memnun devletlerden oluşan bir koalisyonu öngörebiliyorsa –ki bir Amerikan başkanının yakında daha açık hâle getireceği bir ihtimaldi bu– o zaman bu Mackinder, Salisbury ve Canning'in hazırladığı temellere dayanıyordu. Hepsi de henüz tanımlanmamış gelecekler üzerine tahminlerde bulunuyordu.

IV

Hepsi de bir noktada ABD'nin bu geleceği önemli ölçüde şekillendireceğini varsayıyordu. ABD'nin imalat üretimi 1914 yılına gelindiğinde İngiltere ve Almanya'nın toplam üretimini aşmıştı. Çelik üretimi Almanya'nın neredeyse iki katıydı ve kendisi de İngiltere, Fransa ve Rusya'nın iki katıydı. Teknolojik yenilikleri rakipsizdi; gıda fazlası Avrupa'nın çoğunu besliyordu; elverişli ticaret dengeleri ona dünya altın rezervlerinin üçte birini kazandırmıştı. Donanmaları hâlâ İngiltere ve Almanya'nınkinden küçük olsa da Amerikalılar, Avrupa'nın savaşa girdiği ay Panama Kanalı'nı açmış ve iki büyük okyanus arasında başka hiç kimsenin yapamadığı kadar hızlı geçişlere olanak sağlamıştı. Tarihçi Paul Kennedy'nin de gözlemlediği gibi ABD büyük bir güç hâline gelmişti ama henüz büyük güç sisteminin bir parçası değildi.[36]

Amerikalıların 1840'larda kazandığı ve 1860'larda pekiştirdiği kıtasal hegemonya, yirminci yüzyıl başlarken onları daha

geniş sorumluluklara çok az muhtaç hâlde bırakmıştı. Dış tehditler hâlâ ne açık ne de mevcuttu. Sömürgeciliğin ürettiği değer, Filipinler'de gördükleri gibi yarattığı sorunlardan daha azdı. Diplomasi, 1899-1900 Çin ile "Açık Kapı" notlarında olduğu gibi taahhütler olmadan duruş sergilemeye izin veriyordu. Birleşik Devletler, Bulgaristan ya da Sırbistan'ınkinden daha büyük olmayan bir orduya sahipken bile –Theodore Roosevelt'in Portsmouth (New Hampshire) Antlaşması 1905'teki Rus-Japon Savaşı için bunu yaptı– barış yapabilirdi.[37] Tüm bunlar Amerikalıları 1914'te patlak veren Avrupa Büyük Savaşı'ndaki her türlü sorumluluktan muaf tuttu.

Ancak bu savaşın onlarla tahmin ettiklerinden daha fazla ilgisi vardı. Monroe'nun bildirisini ve Canning'in babalık iddiasını takip eden doksan yıl, Avrupa'nın 1815'ten 1914'e kadar uzanan büyük savaşların olmadığı yüzyıla denk düşüyordu. Ancak daha önceki üç örnekte –Yedi Yıl Savaşları, Fransız Devrimi ve Napolyon'un savaşları– Amerikalılar savaşın içine çekilmişti: 1754-63 Fransız ve Kızılderili Savaşı, 1798-1800 yıllarında Fransa ile yapılan Quasi-Savaşı ve 1812'de Büyük Britanya ile yapılan ve 1815'te sona eren savaş. Aynı şey 1917-18'de ve 1941-45'te de yaşandı. Hiçbir zaman sıcak savaşa dönüşmeyen Soğuk Savaş, Amerika'nın denizaşırı müdahaleleri arasında en uzun süreni oldu, belki de bu yüzden Büyük Savaş'ın aksine hiçbir zaman yeniden adlandırılması gerekmedi.

Okyanusların genişleyip daraldığını fark etmeyen balıklar gibi Amerikalılar da 1823 ile 1914 arasında büyük güç sisteminin dışında olmaktan çok, onun varlığından habersizdi ve bu Lincoln ve Seward örneğinde ele alınması gereken bir genellemedir.[38] Sistem şöyleydi: Elizabeth döneminden itibaren İngiltere, kültürünü Avrupa'dan çok dünyaya yaymıştı.[39] Bu da potansiyel düşman Avrupalıları dengelemeyi ve dolayısıyla Crowe'un "sistemik" kılıç temelli "toprak kazanma" dediği şeyden korkmayı gerekli kılıyordu. Bu gerçekleştiğinde İngilizlerin okyanus

ötesindeki yavruları da endişelendi, çünkü dünyanın en büyük donanmasının sağladığı koruma olmadan ne yapabilirlerdi? Amerikalılar yaşlı ebeveynleriyle ne kadar kabaca alay etse de DNA'larının çözüp yeniden saramayacaklarına göre onların dilleri, kurumları, dinleri, girişimleri ve güvenlik anlayışlarından miras aldıklarını reddedemezlerdi. Dolayısıyla İngiltere "kıtasal taahhüdü"nü verdiğinde, aynı zamanda, iyi ya da kötü, onları da taahhüt etmiş oluyordu.

V

Woodrow Wilson'ın ilk tepkisi, gereksiz şekilde, "ismen olduğu kadar fiilen de" tarafsızlık, "eylemde olduğu kadar düşüncede de" tarafsızlık ve "duygularımızı dizginleme" çağrısı yapmak oldu.[40] Ancak Almanya kazanırsa, gizli danışmanı "Albay" Edward M. House'u "medeniyetimizin gidişatını değiştireceği ve Birleşik Devletler'i askeri bir ulus hâline getireceği" konusunda uyardı. Ne de olsa, *Belçika*'nın tarafsızlığını ihlal eden, şehirleri, üniversiteleri ve hatta yeri doldurulamaz eski kütüphaneleri yağmalayanlar –İngiliz ya da Fransızlar değil– Almanlardı. Princeton'ın eski başkanı bu tür bir vahşetin "dünyayı üç ya da dört yüzyıl geriye götürebileceğinden" korkuyordu.[41]

Ancak Amerika Birleşik Devletleri başkanı olarak Wilson taraf tutmaya gerek görmedi. Bunu yapmak için ulusal bir konsensüs yoktu. İngiltere ve Fransa'ya yapılan gıda ve savaş malzemesi ihracatı hızla artıyordu, öyle ki ithalatçılar artık ödeme yapamaz hâle geldiğinde, Wilson başlangıçta yürürlüğe koyduğu kredi genişletme yasağını iptal etti. İngiliz donanması Almanya'ya eşit fırsatlar sunmadığından, kendi başına kaldığında tarafsız olmayışını memnuniyetle karşılarken, kamuoyu önünde tarafsızlık ilan edebilirdi.[42] Savaşa girmeyi geciktirmek Wilson'a zamanı seçme imkânı da verecekti: House ona, zamanı dikkatli seçerse, sadece

askeri konuşlandırmalarla değil, savaşa göz yumarak başarısız olanın yerine yeni bir uluslararası sistem tasarlayarak savaşın sonucunu belirleyebilecek bir konumda olacağına dair güvence verdi.[43]

House'un yönlendirmesiyle Wilson, savaşan tarafların altında savaşmak zorunda kalacakları bir dizi varsayım oluşturdu. Bunlardan ilki, Birleşik Devletler savaşa girerse bunu kararlı bir şekilde yapacağıydı: İç Savaşının ölçeği, şimdi konuşlandırabileceği askeri yetenekleri fazlasıyla ima ediyordu. Bir diğeri ise Amerika'nın savaşa girme olasılığının savaş uzadıkça artacak olmasıydı çünkü savaş alanlarındaki çıkmazlar giderek daha kışkırtıcı deniz ablukalarını beraberinde getirecekti. Üçüncüsü ise denizaltıların denizdeki eski savaş yöntemlerini, demiryollarının daha önceki kıtasal konsolidasyonun caydırıcılığını bozduğu kadar bozduğunu kanıtlamasıydı.[44]

Almanya U-botları İngiliz su üstü üstünlüğüne karşı meşru bir yanıt olarak görüyordu: Sorun, daha önceki ablukalarda standart uygulamalar olan gemileri kolayca arayamamaları, ganimet alamamaları ya da yolcuların uyruklarını belirleyememeleriydi. Böylece önceki Amerikan savaşlarında (Lincoln tarafından geç de olsa) ısrarla savunulmuş bir ayrıcalık olan tarafsız ülkelerin savaşan taraflarla ticaret yapma hakkını tehlikeye attılar. İngiltere ve Fransa'ya savaş zamanı yapılan ihracattan ve savaş sonrası geri ödenmesi beklenen kredilerden elde edilen kârları tehdit ettiler. Hepsinden kötüsü, savaşçı olmayanları öldürüyorlardı: Wilson, Mayıs 1915'te torpillenen İngiliz gemisi *Lusitania*'da 128 Amerikalı öldüğünde neredeyse savaşa giriyordu.[45]

Wilson nihayet 2 Nisan 1917'de savaş ilan edilmesini istediğinde, esas olarak Almanların *Lusitania* krizinden sonra U-botlara uyguladıkları kısıtlamaları kaldırmalarına yanıt veriyordu: Bu, ABD Avrupa'ya bir ordu göndermeden önce İngiltere ve Fransa'yı barış yapmaya zorlayacaktı. Ancak Wilson, kamuoyunun "denizde kaç Amerikalı kaybedilirse kaybedilsin"

savaşa girmeyi destekleyeceğinden şüpheliydi.[46] Daha fazlası gerekecekti ve onun savaş mesajından önceki haftalarda Almanlar bunu sağladı.

Almanlar, yeniden başlattıkları denizaltı savaşına Meksika'nın, beklendiği gibi Amerikalılar Avrupa savaşına girerse, Teksas, New Mexico ve Arizona'da kaybedilen toprakları –Alman ve belki de Japon yardımıyla– geri alma fırsatını değerlendirmesini öneren gizli bir teklifle eşlik etmişlerdi. İngiliz şifre çözücüler telgrafı ele geçirerek Washington'a sızdırdı ve Wilson da bunu kamuoyuna duyurdu. Bu durum Almanya'yı sadece tarafsızlık ilkeleriyle değil, aynı zamanda çok daha hassas bir konu olan Amerika Birleşik Devletleri'nin toprak bütünlüğüyle de karşı karşıya getirdi.[47]

Ardından, mart ayında, İngiliz-Fransız koalisyonunun üçüncü üyesi olan Rusya'da beklenmedik bir devrim Romanov hanedanını devirdi ve Amerikan müttefiki olmanın eşiğindeki bir ülkede otokrasiyi sona erdirmiş gibi göründü. Bu durum Wilson'ın savaş mesajında dünyayı "demokrasi için güvenli" hâle getirme gibi daha yüce bir misyonu benimsemesini sağladı. ABD'nin bu görevi tek başına başarabileceğini öne sürmüyordu.[48] Ancak Büyük Savaş patlak verdiğinde büyük bir güç gibi davranmaya gerek görmeyen bir ulus için şimdi savaşın gidişatı, sonucu ve sonrası üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu iddiasındaydı. Wilson'ın ikinci açılış konuşmasında ilan ettiği gibi: "Artık taşralı değillerdi."[49]

VI

Şimdiye kadar durumu iyi idare etmişti. Wilson, hazırlıklı olmayı savaştan kaçınmanın bir yolu olarak göstererek, 1916'da yeniden seçilmesini engelleyebilecek savaş karşıtı muhalefeti kışkırtmadan bir ordu kurmaya başlamıştı. Almanların askeri önceliklerinin, Belçika'nın tarafsızlığında olduğu gibi siyasi

çıkarlarını yeniden altüst etmesini bekledi: U-botları serbest bırakmak ve Meksika'ya yapılan akılalmaz teklif ona bu fırsatı verdi. Rusya'daki bir devrimi Amerika için bir savaş hedefine dönüştürdü ve müttefiklere itiraz etme şansı bırakmadı. Wilson daha sonra Almanya'nın 1918 baharındaki başarısız taarruzunu o sonbaharda zafer getiren çöküşe dönüştürmek için ordusunu tam zamanında Fransa'ya gönderdi. Ve kasım ayında ateşkesi sağladıktan sonra, başkan Atlantik'i bizzat geçti –görevdeyken bunu yapan ilk kişi oldu– ve burada Paris, Londra ve (uygun bir şekilde) Roma'da eski Romalılara yaraşır zafer tebriklerini kabul etti.[50]

House, Wilson'ı savaş sona ermesiyle etkisinin zirveye çıkacağı konusunda uyarmıştı. Katılmayı planladığı barış müzakereleri, yürütme becerisinden çok daha fazla diplomatik beceri gerektirecekti ve Wilson buna fazla hazırlıklı değildi. Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sistemden uzun süre uzak kalması, elinde çok az dış politika uzmanı olmasına yol açmıştı: Wilson'ın uzmanlığından yararlanabileceği bir Bismarck, Salisbury, hatta Eyre Crowe bile yoktu. Onun yerine yeteneklerini sadece Teksas siyasetinde geliştirmiş olan House, şimdi kendisini Başkan'la birlikte "dünyanın haritasını bizim istediğimiz gibi yeniden yaparken" bulmuştu.[51]

Savaş sonrası bir çözüm için *ilkeler* önermek üzere işe aldıkları akademik danışmanlar olan "The Inquiry"den yardım aldılar: Wilson bunları 8 Ocak 1918'de Kongre'ye yaptığı "On Dört Nokta" konuşmasında damıttı. Ancak ne Wilson ne de onlar, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, "noktaların" tarih, kültür ve emsallerle nasıl uyum sağlayabileceği konusunda yeterince düşünmemişlerdi. Bir Fransız diplomatın sözleriyle, "Avrupa siyasetinden bihaber olan" Wilson kendisini "günün aciliyetleriyle çok az ilişkili teorilerin peşinde koşmaya adamıştı."[52]

Örneğin, diplomasiyi "her zaman içtenlikle ve kamuoyu önünde" yürütmek ne anlama geliyordu? Veya denizler

"uluslararası bir eylemle tamamen veya kısmen yasaklanmadıkça mutlak seyrüsefer özgürlüğü" sağlamak? Ya da silahlanmayı "iç güvenliği sağlayan en alt noktaya" indirmek? Ya da "unvanı henüz belirlenmemiş bir hükümetin meşru taleplerine" olduğu kadar "ilgili halkların çıkarlarına" da sömürge anlaşmazlıklarında "eşit ağırlık" vermek? Wilson'ın amaçları, araçların üzerinde fazla özgürce geziniyordu: Hele ki –muhtemelen Büyük Savaş'ı ateşlemiş olanlar gibi– Balkan rekabetlerinin çözümünün yalnızca "tarihsel olarak belirlenmiş bağlılık ve milliyet çizgileri boyunca danışmanlık" gerektirdiği iddiası. Bu tür "yanlışların düzeltilmesinde ve doğruların savunulmasında", görkemli bir şekilde şu sonuca vardı: "Kendimizi emperyalistlere karşı birlikte hareket eden tüm hükümetlerin ve halkların yakın ortakları olarak hissediyoruz. Sonuna kadar birlikteyiz."[53]

Burada bir menfaat dokunuşundan daha fazlası vardı çünkü Wilson'ın konuşması –İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un daha önceki konuşması gibi– bir başka Rus devrimci sürprizinden iki ay sonra geldi: Anglo-Amerikan-Fransız "emperyalist" savaşından çekilmekle tehdit ederken, her yerde "proleterleri" kapitalist efendilerini devirmeye çağıran Kasım 1917 Bolşevik Devrimi.[54] Wilson buna içinden bir çağrıda bulunduğu bir sis bulutuyla karşılık verdi

> Tüm Rusya topraklarının boşaltılması ve Rusya'yı etkileyen tüm meselelerin bu şekilde çözülmesi, dünyanın diğer uluslarının, kendi siyasi gelişiminin ve ulusal politikasının bağımsız olarak belirlenmesi için aksatılmamış ve engellenmemiş bir fırsat elde etmesinde en iyi ve özgür işbirliğini güvence altına alacak ve kendi seçtiği kurumlar altında bağımsız milletler cemiyetine samimi bir karşılama yapmasını sağlayacak; ve bir karşılamadan öte, onun ihtiyaç duyabileceği ve arzu edebileceği her türlü yardımı da temin edecektir.

Wilson'ın "emperyalistler"in kim olduğunu düşündüğü insanda merak uyandırıyor. En azından Lenin ve Troçki gerçekten düşündüklerini söylüyorlardı.

Bunun üzerine Wilson, görünüşte Rusya'yı savaşta tutmayı ama aslında Bolşevikleri devirmeyi amaçlayan çok uluslu bir çabanın parçası olarak Amerikan birliklerini Sibirya'ya ve Kuzey Rusya'ya gönderip işleri daha da karıştırdı.[55] Ardından Fransa'da Almanları yenerek Bolşevikleri kurtarmış, böylece doğu cephesindeki zaferlerini ve Brest-Litovsk Antlaşması'nda dayattıkları Kartaca barışını geçersiz kılmıştı.[56] Wilson'ın Amerika'yı savaşa sokmakta gösterdiği beceri, Rusya savaştan çıktığında tamamen ortadan kalktı. Bu durum daha büyük bir sorunun habercisiydi: Wilson'ın zamansız olmasını istediği barış ilkeleri sadece zamana bağlı olmakla kalmadı, zamanın hızlı değişikliklerine de yenik düştü. Çünkü Wilson dünyayı demokrasi için güvenli hâle getirmeye çalışırken, demokrasi de savaşı dünya için güvensiz hâle getiriyordu.[57]

VII

Clausewitz savaşın politikayı yansıtması konusunda ısrar ederken, Otuz Yıl Savaşları ya da Napolyon'un savaşları gibi istisnaların –belirgin amaçlardan kopuk savaşlar– tekrarlanmaması gereken bir standart belirlemişti. *Savaş Üzerine*'nin ortaya çıkışından sonraki seksen yıl boyunca hiçbiri tekrarlanmadı: devletlerarası savaşlar gerçekleşti, ancak belirli hedefleri vardı ve sınırlı ölçekteydi. Napolyon sonrası en kanlı çatışmalar ABD içinde ve Taiping İsyanı ile Çin'de yaşandı.[58] Bununla birlikte Büyük Savaş Clausewitz öncesi bir gerilemeydi: İlk katılımcılarından herhangi biri maliyetini öngörseydi bu savaşa girer miydi?[59]

Yine de Ağustos 1914'te Avrupa'nın dört bir yanındaki kalabalıklar savaşı Atina meclisinin tüm demokratik kendiliğindenliğiyle

karşıladı: Perikles cenaze konuşmasında bu ruhu yeniden canlandırmaya çalıştığında, bu barış yapmak için değildi. Kaç kaybı kabul etmeye hazır olduğunu –veba, Lincoln'ün 1865'te bildiklerini öğrenemeden onu alacaktı– bilemeyiz. Ancak sonraki tüm demokrasiler için model olan Atina'nın sonunda kendi kendini yendiğini biliyoruz çünkü savaşların amaçlarına ilişkin sorulardan ziyade ölümlere daha kolay katlanmıştı.[60]

Wilson'ın savaşa gitmeden üç ay önce Kongre'de yaptığı "Zafersiz Barış" konuşması,[61] bu türden birkaç soruyu gündeme getirdi. Savaşların devletleri tüketmesi ya da yok etmesi değil, *güvence altına alması* gerekmiyor muydu? Uzlaşmalar bu rolü geri kazanabilir miydi? Öldürmek bir şey başarıyor muydu? Ancak onun çabaları ve diğer arabuluculuk faaliyetleri başarısız oldu çünkü hiçbir lider kendi "demokrasi"sine[62] savaşın çok az şey başardığını söylemeye cesaret edemedi. Her biri, yeni bir silahın, yeni bir saldırının, yeni bir siperin yeni bir ileri hareketinin, eksik olduğu aşikâr duyguyu kendisine sağlayacağını umuyordu.

Birleşik Devletler savaşa girdikten sonra Wilson arabuluculuktan vazgeçti: Ulusun mutlak zaferden başka bir şey için savaşmayacağından emindi. Ama adaletsiz bir barışı da desteklemezdi. Bu yüzden, çoğunu çelişkili hâle getirme pahasına, zafer ve adaleti "On Dört Nokta" içine sığdırmaya çalıştı. Ancak son maddesi bir yargı aracı öneriyordu: "Büyük ve küçük devletlere siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı güvenceler sağlamak amacıyla belirli sözleşmeler altında" oluşturulan bir "genel uluslar birliği."[63]

Bu fikrin birden fazla kökeni vardı[64] ve bunlardan biri de Eyre Crowe'un 1907 tarihli "karabasan"a karşı birleşen bir "dünya" vizyonuydu. O dönemde dışişleri bakanı olan Sir Edward Grey, Crowe'un muhtırasını ilk ortaya çıktığında onaylamıştı. Grey, 1915'te hâlâ bu görevdeyken, House aracılığıyla Wilson'a arabuluculuk yerine savaş sonrası bir Milletler Cemiyeti teklif etmişti: Grey'e göre sadece mevcut savaşa girmek gelecekteki

savaşları önleyebilirdi.[65] Kissinger, "Grey adamını tanıyordu," diye gözlemlemişti. "Wilson gençlik günlerinden beri Amerikan federal kurumlarının nihai bir 'insan parlamentosu' için model teşkil etmesi gerektiğine inanıyordu."[66]

Ancak durum gerçekten böyleyse, Wilson Amerikan demokrasisinde İngiliz Whig kökenlerine kadar giden bir karmaşıklığa gözlerini yumuyordu: Bu tür kurumların amacı gücü kullanmak mı yoksa gücün kötüye kullanılmasına karşı koruma sağlamak mıydı?[67] Amerikalılar Nisan 1917'de güvenliklerini, hatta onurlarını ve özsaygılarını ancak savaşın geri getirebileceğine kendilerini yeterince istekli şekilde ikna ettiler. Ancak bu, savaşı kazandıktan sonra diğer herkesin güvenliğini garanti altına almayı taahhüt edecekleri anlamına gelmiyordu. Amerika'daki demokrasi güç istiyordu ama aynı zamanda güvensizlik de duyuyordu.

İngiliz-Fransız demokrasisinin kendi içinde çelişkileri vardı. Savaşın gerektirdiği fedakârlıklardan rahatsız olan bu demokrasi, Almanların "suçu" kabul etmeleri ve tazminat ödemeleri konusunda –bu, Viyana Kongresi'nin 1815'te demokratik olmayan koşullar altında sağladığı uzlaşma yoluyla barışı engellemiş olsa bile– ısrar ediyordu. Kendi kaderini tayin hakkı, Wilson'ın "On Dört Nokta"da belirttiği sınır "düzeltmeleri" ya da İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarının devamı ile her açıdan uyumlu değildi.[68] Ayrıca Versailles Antlaşması'nın adaletsizliklerini düzeltmek için güvendiği yeni Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyeleri olarak Almanya ya da Sovyet Rusya'yı kabul etmeye Wilson dahil kimse hazır değildi.[69]

Wilson yine beklenti yaratmıştı ama bu kez beklentileri karşılayacak bir yol bulamamıştı. Belki de Perikles'in peşinden giden Atinalılar gibi güçlü yanları umutlarla karıştırmıştı.[70] Ya da çözemeyeceği şeyleri ertelemeye çok meyilliydi. Ya da demokrasileri, seçilmiş temsilcilerine karşı çevirmeye çalışmanın ironi olduğunu gözden kaçırmıştı. Ya da giderek artan rahatsızlığı siyasi

duyarlılığını köreltti: 1919 Sonbahar'ında Milletler Cemiyeti'ni desteklemek için Amerika'yı turlarken hastalandı ve bir daha iyileşemedi. Ya da Princeton'da yıllarca çalışmasına ve öğretmesine rağmen demokrasiyi hiç anlamamıştı. Ya da belki büyüklüğe yükselirken sağduyuyla olan yerçekimsel bağını kaybetmişti.

Açıklaması ne olursa olsun, Senato'nun Versailles anlaşmasını onaylamayı reddetmesi –ve böylece Birleşik Devletler'in Milletler Cemiyeti üyeliğine izin vermesi– sadece Wilson'u kırmakla kalmadı: Aynı zamanda Canning'den Lincoln, Salisbury, Mackinder, Crowe, Grey, House ve Wilson'a kadar uzanan, "yeni dünyanın" bir gün "eski dünyadaki" dengesizlikleri düzeltebileceğine dair umutların büyüyüşünü de kırdı. Atinalıların Melianlara söylediklerinin aksine,[71] bu kez "güçlüler" yapabileceklerini yapmadılar, bu da "zayıfların" istediklerini yapmalarına –hatta Rusya ve Almanya'da gerçeği teoriye sadık kalacak şekilde yeniden şekillendirmek ve ondan tiranlıklar inşa etmek üzere– izin verdi.

VIII

Vladimir İlyiç Lenin, Mart 1917'de Rus Devrimi onsuz başladığında Zürih'te sürgündeydi ama bu onun değil, devrimin yanılgısıydı. Çünkü Lenin'in uzmanlık alanı beklenmeyeni önceden belirlenmiş olana dönüştürmekti.[72] Kesinliği, kapitalizmin kendi yıkımının tohumlarını içinde taşıdığını iddia eden Marx'tan geliyordu: Kapitalistler tarafından başlatılan, savaşılan ve kazanılacağı kesin olan Büyük Savaş bu sonucu doğruladı. Sürpriz, Marx'ın ve sonraki Marksistlerin çoğunun devrimin gerçekleşmeyeceğini düşündüğü Rusya'da yaşandı. Yalnızca Lenin bu anomalide bir fırsat gördü. "Tüm dünyayı kazanmadığımız sürece," diye açıklayacaktı daha sonra:

> [E]konomik ve askeri açıdan kapitalist dünyanın geri kalanından daha zayıf kaldığımız sürece, emperyalistler arasındaki çelişkilerden ve düşmanlıklardan nasıl yararlanacağımızı bilmeliyiz. Eğer bu kurala uymasaydık, hepimiz çoktan lamba direklerine asılmış olurduk.[73]

Lenin'in lamba direği yerine Almanların onu yakın zaman önce Petrograd olarak yeniden adlandırılan St. Petersburg'a geri gönderdiği kendi treni vardı. Oradan, planladıkları gibi Geçici Hükümeti devirdi ve Rusya'yı savaştan çıkardı. Ancak yoldayken, "devrimin Bolşevik liderliğinin Alman emperyalist gücü ve kapitalizmi için Kerenski ve Miliukov'un liderliğinden çok daha tehlikeli olacağı" öngörüsünde de bulunmuştu.[74]

Lenin, kapitalistlerin anlık kazançlara olan bağımlılığının onları daha uzun vadeli hedeflerden uzaklaştırdığını Marx'tan bile daha net anlamıştı. Lincoln'ün de pekâlâ söylemiş olabileceği gibi –en azından Spielberg'in filminde[75]– pusulalara o kadar odaklandılar ki bataklıklara battılar ve uçurumlardan düştüler. İşte Amerika, İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya savaştan çıkmaması için yaptığı baskı, yeni liderlerinin itibarını sarsmış ve Lenin için devrimci yolu açmıştı. Kapitalistler de hatalardan ders almadı: Aksi takdirde Amerikalılar, Almanların Brest-Litovsk'ta yeni Sovyet devletinin içini boşaltmasını engelleyerek Bolşevikleri neden kurtarsınlardı?

Aynı şey 1921-22'de kıtlık Rusya'yı tehdit ettiğinde de oldu: Amerikalı Baş-kapitalist Herbert Hoover, önderlik ettiği uluslararası yardım çabasının Bolşevik rejimini güçlendirdiğini itiraf etti. Ve Lenin'in Rusya'da devrimi daha sağlam bir şekilde yerleştirmeyi amaçlayan Yeni Ekonomi Politikası, Amerikalı girişimcilerin önüne tavizler koyduğunda, onlar da bunları hevesle kaptılar. Lenin'in 1924'teki ölümünden sonra Stalin, "Dünyadaki hiçbir ülke Rusya'ya yardım etmek için daha uygun değildir" sonucuna vardı. "Amerika'nın eşsiz teknolojisi ile

Rusya'nın ihtiyaçları ve muazzam nüfusu, eğer işbirliği yaparlarsa Amerikalılar için büyük kârlar sağlayacaktır."[76]

Bazıları büyük ölçekte yapmaya devam etti. Stalin'in ilk Beş Yıllık Planı, uygun seri üretim teknikleriyle birlikte tüm fabrikaları Amerika Birleşik Devletleri'nden ithal etti, Henry Ford da buna öncülük etti. Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne ihracatı 1920'lerin sonunda diğer tüm ülkelerin ihracatını aştı ve Ruslar, Amerika'nın tarım ve sanayi ekipmanlarının en büyük yabancı alıcısı hâline geldi.[77] Ancak Harding ve Coolidge yönetimleri, Wilson'ın diplomatik tanımama politikasını sürdürerek Stalin'i şaşırttı ve uluslararası komünizmin yıkıcı hedefleri konusunda –açık bir ironi olmadan– uyarıda bulundu. Ticari çıkarlar her zaman kapitalist davranışları belirlemiyordu.

Birleşik Devletler bir anlamda her zamankinden daha güçlüydü: Endüstriyel üretimi artık İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İtalya ve Japonya'nın *toplamı*ndan fazlaydı. Ancak anayasasında yazılı olan güvensizlik, liderlerini –en azından barış zamanında– bu gücü kullanma yetkisinden mahrum bırakıyordu. Lenin bunu demokrasinin diğer başarısızlıklarından biri olarak görüyordu: Diktatörlük olmadan proleterlerin ya da başka herhangi birinin öncüsü olamazdı. Bunu doğrulamak istercesine, o zamanlar Amerikalıların çoğu herhangi bir dış politikayı anlamsız buluyordu.[78]

Ancak dünya onlara bu lüksü sonsuza kadar tanımayacaktı: Birleşik Devletler'in potansiyel gücü olayları beklenmedik biçimde şekillendirmeye başlamıştı bile.[79] Bunlardan biri, eski Germen hırslarının yeni Alman duygularıyla garip bir noktada çapraz döllenmesiydi. Lenin'in aksine, Adolf Hitler Büyük Savaşı siperlerde tecrübe etmişti. İngiliz deniz gücünün Amerikan kara gücüyle birleşmesinin –uluslararası bir Yahudi komplosunun yönlendirmesi altında– Almanya'nın yenilgisine yol açtığından emindi. Amerika Birleşik Devletleri'nin yine Kuzey Amerika'dan tüm rakiplerini çıkarmaya çalışacağına inanan Hitler, onun Wilson-sonrası Avrupa'dan çekilmesini Almanya'nın rekabet etmek,

hayatta kalmak ve galip gelmek için ihtiyaç duyacağı alanı ve kaynakları güvence altına almak için son şansı olarak gördü. Hitler, tarihçi Adam Tooze'ye göre, "savaşın kaçınılmaz" olduğuna inanıyordu. "Asıl soru savaşın olup olmayacağı değil, ne zaman olacağıydı."[80]

Hitler 1923'te Münih'te sahnelediği gibi amatör darbelerle yetinseydi bunların hiçbiri önemli olmazdı. Ancak basit bir hapis cezasının ardından, Weimar Almanyası'nın giderek gerilen demokrasisi içinde istikrarlı bir siyasi yükselişe geçti. Ekim 1929'da New York borsası çöküp Amerikan ekonomisini ve diğer sanayi ülkelerinin ekonomilerini yıkıcı bir buhrana sürükleyince sorunlar daha da kötüleşti. Bir yıldan az bir süredir görevde olan ve en az üç yılı kalan Hoover yönetimi, çoğu demokrasideki liderler gibi ne yapacağını bilemez durumdaydı.[81]

Stalin, 7 Ocak 1933'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne, ilk Beş Yıllık Plan'ın –sadece dört yılda elde ettiği– başarısını rapor ederken, "[K]apitalist ekonomi sistemi iflas etmiştir ve istikrarsızdır," diyordu. Kapitalizm miadını doldurmuştu ve yerini "krizlerden korkmayan ve kapitalizmin çözemediği zorlukların üstesinden gelebilen" daha yüksek, Sovyet, sosyalist bir ekonomi sistemine bırakmalıydı."[82] Üç hafta sonra Hitler anayasal yollarla Almanya şansölyesi oldu ve ardından bu anayasayı ortadan kaldırmaya başladı. Bundan beş hafta sonra Franklin D. Roosevelt, 1932 seçimlerinde Hoover'ı geride bırakarak Birleşik Devletler başkanı olarak yemin etti. Lincoln'ün uzun gölgesi hepsinin üzerindeydi çünkü şimdi onun en büyük kumarını –özgürlük ve gücün bir arada var olabileceğini– daha önce hiç olmadığı şekilde test edeceklerdi.

IX

"Eğer kişi 1930'larda genç ve bir demokraside yaşıyor olsaydı," diye hatırlayacaktır daha sonra Isaiah Berlin, o zaman, siyasi

görüşünüz ne olursa olsun, eğer insani duygulara, en ufak bir sosyal idealizm kıvılcımına ya da herhangi bir yaşam sevgisine sahipse her şeyin karanlık ve sessiz olduğunu, büyük bir tepkinin yayıldığını hissedebilirdi. Seçenekler, geriye kalan tek ışık olarak Roosevelt'in Yeni Uzlaşma'sı ile "kasvetli uçlar, komünizm veya faşizm; kırmızı veya siyah" olarak özetleniyor gibiydi. Bunu "dış dünyaya karşı izolasyonist bir umursamazlıkla" yürütmesi önemli değildi, çünkü bu Amerika'nın geleneği ve muhtemelen de onun gücüydü. Önemli olan onun "diktatörlerin tüm karakterine, enerjisine ve becerisine sahip olması ve bizim tarafımızda yer almasıydı."[83]

Franklin D. Roosevelt pek de izolasyonist sayılmazdı. Theodore Roosevelt'in kuzeni ve üvey yeğeni, Wilson'ın Deniz kuvvetleri bakan yardımcısı ve 1920'de Milletler Cemiyeti yanlısı bir platformda Demokrat Parti'nin Başkan Yardımcısı adayı olarak bu pek muhtemel değildi. Ancak 1933'te başkan olduktan sonra bu Roosevelt Amerika'yı ilk sıraya koymakta ısrar etti. Bankaları çökmüş, işgücünün dörtte biri işsiz kalmış ve özgüveni fena hâlde sarsılmış olan Amerika'nın toparlanması her şeyin önüne geçti. Hitler'in Almanya'da otoriterleşmesine –ve Japonya'nın iki yıl önce Mançurya'yı ele geçirmesine ve İtalya'nın iki yıl sonra Etiyopya'yı işgal etmesine– rağmen ABD, FDR'nin ilk dönemi boyunca, uluslararası sorumluluklar üstlenme konusunda Hoover döneminde olduğundan *daha* isteksiz kaldı.[84]

Bunun dışında, Kasım 1933'te Roosevelt, on yılı aşkın bir süredir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak bilinen yapıyı diplomatik olarak tanıdı. Onun da belirttiği gibi tanınmamak Bolşevikleri ne devirmeyi ne de tecrit etmeyi başarmıştı. Amerikan yatırımları ve ihracatı onların yönetiminde gelişmişti ve Stalin şimdi de küçük Birleşik Devletler Komünist Partisi'nin –zaten çoğu etkisiz olan– faaliyetlerini dizginleme sözü vermişti. Yeni başkanın kamuoyu önünde söylediği tek şey buydu ama daha sessiz bir başka hedefi vardı: Sovyetler Birliği ile ilişkileri

normalleştirmek, bir gün Nazi Almanyası ve emperyal Japonya'nın saldırılarına karşı Sovyetler Birliği ile birlikte hareket etmeyi sağlayabilirdi.[85]

İdeolojik saflık FDR için coğrafya, güç dengeleri ve donanmanın ihtiyaçlarından daha az önemliydi: Wilson için çalışmıştı ama onun modeli her zaman T[heodore] R[oosevelt] olmuştu. Her iki Roosevelt de Mahan'ı okumuştu ve genç olanı Panama Kanalı'nı mümkün olduğunca sık teftiş etmekten zevk alıyordu.[86] Britanya savaşı zamanı temasları sayesinde Mackinder ve Crowe'un Avrasya kıtasal konsolidasyonları hakkındaki uyarılarının kökenini değilse bile özünü özümseyecekti. FDR'nin başkan olarak ilk icraatlarından biri Birleşik Devletler Donanması'nı yenilemek oldu; ancak bunun istihdam yaratan bir bayındırlık projesi olduğunu iddia etmenin ihtiyatlı olacağını düşünüyordu.[87] Roosevelt ayrıca ülkesinin yeniden denizaşırı taahhütlerde bulunma isteğinden de şüphe duyuyordu. Wilson'ın farkında olmadan bıraktığı mirasın bu olduğunu biliyordu: zayıflamış Avrupa demokrasilerinin öngörülebilir bir gelecek için kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalacakları bir Amerikan *yetersizliği.*

Şayet –çok olası göründüğü üzere– Almanya ve Japonya yeniden silahlandıysa –her ikisi de 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştı[88]– o zaman kısa süre içinde Avrupa'nın çoğuna, Çin'in büyük bölümüne hükmedecek ve hatta Batı Yarımküre'deki Amerikan deniz üstünlüğüne meydan okuyacak bir konuma gelebilirlerdi.[89] Eski Rus İmparatorluğu gibi Sovyetler Birliği'nin de okyanuslara kolay erişimi olmadığından, Avrasya'yı kontrol etme olasılığı Roosevelt'e daha az endişe verici görünüyordu: Hatta 1936'da Stalin'in bir Amerikan tersanesinde bir Sovyet savaş gemisini –sonunda Birleşik Devletler Donanması tarafından torpillenecekti– inşa etme önerisini onaylamıştı.[90] Bu nedenle kaynaklara aç Almanlar ve Japonlar arasında büyük ölçüde sıkışmış otoriter bir müttefik kötü bir şey olmayabilirdi.

Dışarıya yayılmaya çalışırlarsa Kızıl Ordu onları arkadan zayıflatabilirdi. İçeriye doğru genişlerlerse Kutuzov gibi onları yıpratabilirdi. Her iki durumda da Atlantik'in her iki yakasındaki demokrasiler kazançlı çıkacaktı.

Roosevelt bunu hiçbir zaman açıklamadı: Niyetini Lincoln'den bile daha ustaca gizledi. Ancak daha önceki askeri deneyimi 1832'deki Kara Şahin Savaşı ile sınırlı olan bu başkan, İç Savaş stratejisini tasarlama konusunda West Point generallerini geride bırakabildiyse,[91] Büyük Savaş sırasında çoğunlukla Amerikan donanmasını yönetmiş olan FDR'nin[92] de benzer becerilere sahip olduğunu düşünmek mantıksız değildir. Eminim Lenin de böyle yapardı. Çünkü *otoriterler arasındaki* "çelişki ve karşıtlıkların" istismar edildiğini görür görmez fark ederdi. Diktatörler, emin olun, hâlâ "öncü" olacaklardı. Diktatörler, elbette, her zaman "öncüler" oluşturabilirler. Ancak Roosevelt, anlaşmalarının ne kadar seyrek ve geçici olacağını anlamıştı.

X

Bununla birlikte o, bir diktatörlük yönetmiyordu, dolayısıyla Stalin'in ve Hitler'in yaptığı gibi ülkesini kendi ideolojisine uyduramazdı: FDR'nin ekonomistlerinin Büyük Buhran'ın nedenleri hakkında ne kadar az şey bildiği göz önüne alındığında, onlardan beş yıllık bir plan istese bile kabul etmezlerdi.[93] Bunun yerine doğaçlama yaptı, mümkün olan her yerde ilerledi, gerektiğinde geri çekildi, her zaman bir şeyler yapıyor gibi göründü, asla umutsuzluğa kapılmadı ve her şeyde Wilson'ın unuttuğu şeyi hatırladı; yaygın ve *sürekli* halk desteği olmadan hiçbir şey başarılı olamazdı. Roosevelt bir keresinde, "Liderlik etmeye çalışırken omzunuzun üzerinden bakmak ve orada kimseyi bulamamak korkunç bir şey," diye itiraf etmişti.[94]

Onun bu ihtiyatı dış politikaya da yansıdı. Almanya ve Japonya'yla ilgili endişelerine rağmen FDR, Wilson'ın sadece ikrar ettiği tarafsızlığı yasalaştırmak için kongre çabalarını engellemeye çalışmadı: Savaşı kaybedeceğini biliyordu. Bir gün saldırganları "karantinaya alma" ihtiyacından kesin bir dille söz ederken, ertesi gün söylediklerini geri alıyordu. Esnekliği Londra ve Paris'teki güvenilirliğini tüketti ve İngiliz-Fransızların Hitler'i yatıştırma politikalarına karşı çıkma kabiliyetini sınırladı. Ve 1937'de, bir kahvaltılık-gıda varisinin kampanyaya katkıda bulunan ödüllü eşi Joseph E. Davies'i ikinci büyükelçisi olarak Moskova'ya göndererek, ilk büyükelçi William C. Bullitt'in yönetiminde Stalin'in sözde iç düşmanlarına yönelik gittikçe artan keyfi tasfiyelerini titizlikle belgelemeye başlayan dışişleri memurları arasında neredeyse bir isyana neden oldu.[95]

Peki Roosevelt taviz yanlısı* mıydı? Kuşkusuz kendisinin zayıf olduğunu düşünüyordu: ülkesinden daha güçlü olması mümkün değildi ve ülkenin gücü onun marifetlerinin ötesine geçecek gibi görünmüyordu. Yetenekler bir noktada çıkarları yakalayabilirdi: Amerikalılar tehlikeleri yeniden algılayana, ekonomilerini canlandırana ve kendilerine olan inançlarını yeniden kazanana kadar bu gerçekleşemezdi. Bu arada jeopolitiği elinden geldiğince iyi konumlandıracaktı. Davies'i bu yüzden atadı.

Roosevelt uzmanlara güvenmez, onların sınırlı ufuklarından yakınırdı. Kendi ajanlarının –Moskova büyükelçiliğindeki diplomatlar ve askeri ataşeler, onların raporlarını okuyan Washington yetkilileri, hatta sevgili donanması– Stalin'i Hitler'den daha kötü olarak görmesi onu rahatsız ediyordu: Daha geniş bir bakış açısıyla, gelen daha büyük olasılıkları göremiyorlardı. Sovyet otokrasisi Amerikan demokrasisinin her ikisine yönelik tehlikeleri azaltmasına yardımcı olacaksa, Roosevelt'in anlaşma yapmak için çok şey bilen uzmanlara değil Davies gibi derin görüşlü olmayıp geniş görüşlü olan müzakerecilere ihtiyacı vardı.[96]

* *appeaser*: Savaşa girmemek için taviz verme yanlısı. (ç.n.)

Ancak Davies bile Stalin'i jeopolitik yörüngesinden saptıramadı. Herhangi bir demokrasinin kendisine sunacağı pek bir şey olmadığını gören Stalin, 23 Ağustos 1939'da Hitler ile kendi anlaşmasını yaparak İkinci Dünya Savaşı'nı başlattı. Nazi-Sovyet "saldırmazlık" paktı Roosevelt'i şaşırtmadı: Davies, Moskova'dan ayrılmadan önce bunun olacağını görmüştü ve büyükelçilik, onun ayrılmasından sonra, iyi yerleştirilmiş bir casus aracılığıyla yaklaşımı takip etmişti.[97] Bununla birlikte, Başkan'ın 1940'ın başlarında itiraf ettiği gibi, Sovyetler Birliği'ni "dünyadaki herhangi bir diktatörlük kadar mutlak bir diktatörlük"[98] olarak görmemek artık zordu.

Ve o yılın baharında Hitler'in *Blitzkrieg*'inin,* Kayzer'in ordularının dört yılda başaramadığını –Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Fransa'yı işgal etmeyi– üç ayda başarmasıyla, Mackinder-Crowe'un nihai kâbusu gelmiş gibi görünüyordu: Bir süper kıtayı kontrol eden tek bir "karabasan". Hitler ve Stalin artık "Mançurya'dan Ren'e kadar", diye uyarıyordu FDR'yi çaresiz kalmış bir yardımcısı, "bir zamanlar Cengiz Han'ın hükmettiği gibi hükmediyor ve Himalaya Dağları hariç hiçbir noktada birleşik Rus-Alman gücünü durduracak hiçbir şey yok."[99]

Roosevelt yine de sakinliğini korudu. Stalin'in Hitler'i uzun zamandır kapitalist-emperyalist olarak ve Hitler'in de Stalin'i uzun zamandır küresel Yahudi komplosunun bir ajanı olarak gördüğünü biliyordu. FDR, Almanya'nın Batı'daki askeri başarılarının Sovyet diktatörünü şaşırttığından şüpheleniyordu ve bu başarıların bir sonraki hedefinin neresi olabileceğini kolayca tahmin edebiliyordu. Bu nedenle otoriterlerin birbirlerine duydukları saygı derin ve kalıcı olamazdı: Er ya da geç birbirlerini yiyip bitireceklerdi. Bu yüzden Roosevelt, Stalin'in istediği zaman geçmesi için –tıpkı Salisbury'nin kırk yıl önce Amerikalılar için yaptığı gibi– ona açık bir kapı bıraktı.[100]

* Yıldırım baskın. (ç.n.)

XI

Roosevelt'in otokratik bir müttefik beklentisi, sanırım, 1940 Baharı'nda Avrupa demokrasileri birbiri ardına düşerken kendine olan güveninin neden arttığını açıklamaya yardımcı oluyor. Savaş patlak verdiğinde ABD'yi savaşın dışında tutmaya *çalışacağına* söz vermişti ama gerçekte Wilson'ın tarafsızlığını, düşüncede yansızlığını ve duygulara gem vurmasını istememişti. Zaten İngilizlerle ve bozguna uğrayana kadar da Fransızlarla gizli askeri temaslar kurmuştu. Sonunda istihdam yaratıyor gibi görünen bir yeniden silahlanma programı başlatmıştı. O yaz Demokratların kendisini üçüncü bir dönem için "seçmeler"ine –bu göstermelik bir oyundu ama önemli değildi– izin verdi. Cumhuriyetçilerin, sonbaharda şiddetle karşı kampanya yürüttüğü kazanması beklenmeyen enternasyonalist Wendell Willkie'yi aday göstermesini memnuniyetle karşıladı. Ocak 1941'deki üçüncü yemin töreninden bir gün önce Roosevelt, özel bir görevle Londra'ya gönderdiği mağlup rakibini Beyaz Saray'da kabul etti.

Orada Henry Wadsworth Longfellow'un 1849 tarihli "The Building of the Ship" şiirinden bu bölümü elle ve görünüşe göre ezberden yazmıştır:

> Yelken aç, Ey Devlet Gemisi!
> Yelken aç, ey Birlik, güçlü ve yüce!
> İnsanlık tüm korkularıyla birlikte,
> Gelecek yılların tüm umudu
> Senin kaderinde soluksuzca asılı!

Lincoln, İç Savaşın başlarında bu dizeleri okuduğunda "insanları böyle harekete geçirebilmek harika bir armağandı," demişti.[101] Bu dizeler Willkie aracılığıyla FDR'nin Winston Churchill'e armağanıydı.[102]

Sekiz ay önce Fransa düşmek, Britanya bombalanmak ve İngiliz dili, kısa dalga radyo teknolojisiyle Shakespeare ölçeğinde zenginleşmek başbakan olmuştu. "Yüz otuz milyonluk bir ulusun üç kez seçilmiş lideri olan bu büyük adama," diye sormuştu ülkesine Churchill, Amerikalıların da dinlediği şiiri yüksek sesle okuduktan sonra, "Sizin adınıza ne cevap vereyim?" Ve sonra, yavaş, hırıltılı, tüyler ürpertici bir kreşendo ile: "*Aletleri verin, biz de işi bitirelim!*"[103]

En önemli araç, o ve Roosevelt'in anlaştığı üzere, Kongre'nin Mart 1941'de onayladığı "Ödünç-Kiralama" olacaktı. Yasa, Başkan'ın savunmasının ABD için önemli olduğunu düşündüğü herhangi bir ülkeye askeri yardım yapılmasına olanak tanıyordu. Büyük Britanya başlıca yararlanıcı olacaktı, ancak FDR alıcıları belirtmemekte ısrar etti. Eleştirmenler bunun Sovyetler Birliği'ne bile yardıma izin verebileceğinden şikâyet ediyordu: Ancak bu o kadar ihtimal dışı görünüyordu ki itiraz pek dikkate alınmadı. Ancak Roosevelt, Hitler'in ilkbaharda SSCB'yi işgal edeceğine dair –bu kez Berlin'deki Amerikan elçiliği aracılığıyla– raporlar almaya başlamıştı bile. Churchill'le görüştükten sonra FDR, Stalin'in Washington'daki büyükelçisini uyardı ama kendisi ya da büyükelçisi minnettar olsalar bile bunu belli etmediler. Bunun yerine Stalin, hâlâ hüsnükuruntu içinde, bu kez Japonya ile bir başka saldırmazlık paktı imzaladı.

Bu şekilde, büyük bir maliyetle ve tamamen gereksiz yere, Almanya 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırdığında bunu şaşkınlıkla karşıladı. Şaşırmayan Roosevelt ve Churchill, nihai ideolojik kirliliği düşünmeye başladılar: Şeytanla anlaşma; belki de Wilson ve Lloyd George'un Mart 1917'den sonra daha küçük bir iblis olan II. Nicholas'ı terk etmekten nasıl pişmanlık duyduklarını hatırlıyorlardı. İlk başta şokun etkisiyle hareketsiz kalan Stalin, kısa süre sonra yeterince toparlanarak ideolojisinin ona hakkı olduğunu söylediği şeyi yaptı: Sanki Nazi-Sovyet paktı hiç olmamış gibi şeytanlarından, kapitalist demokrasilerden yardım almak.

Daha fazla diplomatik ve askeri kuşkuyu bir kenara iten Roosevelt, Moskova'ya iki müzakereci gönderdi: Onun Albay House'u olacak Harry Hopkins ve 1980'lerde Kafkasya'da manganez madenciliği imtiyazlarını elinde tutan demiryolu patronu W. Averell Harriman. Bu arada Davies, Başkan'ın isteği üzerine, 1937-38 büyükelçiliğinin zararsızlaştırılmış ancak geniş çapta okunan bir versiyonu olan *Mission to Moscow*'u yayınlamak için acele etti. Bu ve diğer kaynaklardan Stalin'in teslim olmayacağına kanaat getiren Roosevelt, 7 Kasım 1941'de –Bolşeviklerin darbesinden yirmi dört yıl sonra ve Japonya'nın Pearl Harbor saldırısından bir ay önce– Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin güvenliğinin ABD için hayati önemde olduğunu ilan etti. O zamana kadar neredeyse kimsenin fark edemeyeceği kadar çok şey olmuştu.[104]

XII

"Demek sonunda kazanmıştık!" Churchill, Hawaii'den haberi aldığında sevinçten havalara uçtuğunu hatırlıyor. "[B]irleşik Devletler boğazına kadar savaşın içindeydi ve ölümüne savaşıyordu." "Aptallar," Amerikalıları fazla yumuşak, fazla konuşkan, politikaları yüzünden "hem dosta hem de düşmana ufukta belli belirsiz görünen bir bulanıklıktan" başka bir şey olamayacak kadar felce uğramış hâlde düşünmüşlerdi.

> Oysa ben Amerikan İç Savaşı'nı incelemiştim, son çaresiz santimine kadar savaşmıştım. Damarlarımda Amerikan kanı akıyordu. Edward Grey'in otuz yıldan daha uzun süre önce bana söylediği bir sözü düşündüm: Birleşik Devletler "devasa bir kazan gibidir. Altında bir kez ateş yakıldı mı, üretebileceği gücün sınırı yoktur."

Ve böylece, "[b]u duygu ve hislerle dolu olarak yatağa girdim ve kurtulmuş ve minnettar birinin uykusunu uyudum."[105]

Churchill, Grey'in zamanında yakılan ve savaşı kazandıktan sonra beklenmedik bir şekilde sönen ateşten bahsetmeyecek kadar anlayışlıydı. Ateşin yeniden alevlenmesi için çeyrek yüzyıl, 1917'dekinden daha tehlikeli bir kriz ve Wilson'un başardığından daha dikkatli bir araç-amaç koordinasyonu gerekliydi. Bu yüzden Roosevelt acele etmedi. Churchill –ne kadar muhteşem olursa olsun– Britanya'nın savaşta kaldığı altmış sekiz ayın yalnızca yirmi yedisini bekleyebildi.

Roosevelt ise üç şeyi bekliyordu. Birincisi, refahı yeniden tesis edecek, seçilmiş müttefiklere seçici destek sağlayacak ve hâlâ savaşa girmeme umudunu –asla vaadini değil– koruyacak bir Amerikan yeniden silahlanması. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin hayatta kalacağına ve dolayısıyla daha küçük çeperler olan Almanya ve Japonya'nın oluşturduğu daha büyük tehditler arasında kıtasal bir müttefik olarak hizmet edeceğine dair güvence: Stalin'in kötü seçimleri yüzünden başka seçeneği kalmayan otokrasisi, Amerikan ve İngiliz demokrasilerini kurtarmak için gereken savaşın çoğunu verecekti. Son olarak, FDR kendi Fort Sumter'ını, saldırıya uğramış olmanın ahlaki üstünlüğünü istiyordu, bu da bir anda barış içinde kalmaya yönelik tüm iç talepleri susturacaktı. Sonunda bunlardan ikisini elde etti: Pearl Harbor'a Japon saldırısı ve dört gün sonra Hitler'in savaş ilanı.

Sonraki dört yıl boyunca, demokrasi ve kapitalizmin yardımına herkesten çok –her yerde ve her açıdan değil ama yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşadıkları aksilikleri ikinci yarısında tersine çevirebilmeleri için her ikisini de istikrara kavuşturmaya yetecek kadar– koşan Roosevelt oldu. Dünyanın karşıt taraflarında yapılan iki büyük savaşta yer aldı ve bu savaşlara katılanların toplam zayiatının neredeyse *yüzde ikisinden* daha azına tekabül eden Amerikan kayıpları pahasına neredeyse eş zamanlı zaferler kazandı.[106] Ülkesi bu savaşlardan dünyanın

üretim kapasitesinin yarısı, altın rezervlerinin üçte ikisi, yatırılmış sermayesinin dörtte üçü, en büyük deniz ve hava kuvvetleri ve ilk atom bombaları ile çıktı.[107] Elbette tüm bunların içinde şeytanlarla yapılan anlaşmalar vardı: Siyaset gibi stratejiler de asla saf değildir. Ancak tarihçiler Hal Brands ve Patrick Porter'ın belirttiği gibi, "eğer bu başarılı bir büyük strateji olmasaydı" o zaman "hiçbir şey gerçekleşmezdi."[108]

XIII

Büyük bir kalbe sahipti ve geniş bir siyasi ufka, yaratıcı bir göze, yaşadığı zamanlara ve yirminci yüzyılda iş başında olan büyük yeni güçlerin –teknolojik, ırksal, emperyalist ve anti-emperyalistlerin– yönüne dair bir anlayışa sahipti; sağduyu, geri çekilme ve hareketsizlikten değil, yaşam ve hareketten, en fazla sayıda insan arzusunun mümkün olan en cömert şekilde yerine getirilmesinden yanaydı. Her şeyden önce kesinlikle korkusuzdu.

Sonuç olarak –ve alışılmadık bir şekilde ülkesinin veya başka bir ülkenin lideri için– "gelecekten hiç korkmuyor" görünüyordu.

Franklin D. Roosevelt, diye yazıyordu Isaiah Berlin, başkanın ölümünden on yıl sonra, "yakışıklı, çekici, neşeli, çok zeki, çok keyifli, çok cüretkâr bir adamdı" ve eleştirmenleri tarafından pek çok zaafa sahip olmakla suçlanmıştı. Onlara göre, "cahil, vicdansız, sorumsuz"du ve "sınıfına ihanet etmişti." Etrafı "maceracılar, kurnaz fırsatçılar [ve] entrikacılarla" çevriliydi, "hayatlar ve kariyerlerle oynamakta acımasızdı". "Alaycı ve yüzsüzce çelişkili vaatlerde" bulunmuştu. Sorumsuzluğunu telafi etmek için "engin ve karşı konulmaz halkı cezbetme yeteneğini," kullanmıştı. "Tüm bunlar söylendi ve bazıları gerçekten de haklı olabilirdi." Ancak Roosevelt "nadir ve ilham verici bir düzenin telafi edici niteliklerine" sahipti.

> [Y]üce gönüllüydü ve engin bir siyasi ufka sahipti, hayal gücü genişti, içinde yaşadığı zamanı ve yirminci yüzyılda iş başında olan büyük yeni güçlerin –teknolojik, ırksal, emperyalist, anti-emperyalist– yönünü anlıyordu; ihtiyatlı olmaktan, geri çekilmekten ve hareketsiz oturmaktan değil, yaşamdan ve hareketten, mümkün olan en fazla sayıda insan isteğinin mümkün olan en cömert şekilde yerine getirilmesinin teşvik edilmesinden yanaydı. Hepsinden önemlisi, kesinlikle korkusuzdu.

Sonuç olarak –kendi ülkesinin ya da başka bir ülkenin liderleri için alışılmadık bir şekilde– "gelecekten hiç korkmuyor" gibiydi.

Wilson, Paris, Londra ve Roma'daki savaş sonrası zaferlerinde aynı izlenimi –ama sadece kısa bir süre için– biraz olsun vermişti: "Bu izlenim hızla kayboldu ve arkasında korkunç bir düş kırıklığı duygusu bıraktı." O, "parlak ve renkli bir rüyaya sahip (...) insanları ve olayları anlamayan" ve dolayısıyla "kendi dışında olup bitenlerin çoğunu görmezden gelen" türden bir liderdi. Zayıflar ve kararsızlar, "tüm meselelerin açık olduğu, evreni tamamen ana renklerden, çoğunlukla siyah ve beyazdan oluşmuş ve amacına giden yolda ne sağa ne de sola bakarak yürüyen" böyle bir kişiyi takip ederek "rahatlama, huzur ve güç" bulabilirler. Ancak bu kategori içinde "Hitler gibi korkutucu zalimler" de vardır.

Roosevelt, bunun tam tersine, "olayların, duyguların ve insan faaliyetlerinin sürekli değişen hatlarını (...) onlara aktaran, mümkün olan en büyük incelikte antenlerle" donatılmış politikacılardan biriydi. "En küçük izlenimleri kaydetme" kapasitesine sahip olan bu siyasetçiler, tıpkı sanatçılar gibi, çok sayıda "gözden kaçan küçük ayrıntıyı" özümser ve bunlardan bir amaç çıkarırlar.

> Bu türden devlet adamları amaçlarına ulaşmak için neyi ne zaman yapmaları gerektiğini bilirler; bu amaçlar genellikle özel bir iç düşünce ya da içe dönük duygu dünyasında doğmaz,

daha ziyade çok sayıda yurttaşın belli belirsiz, anlaşılmaz ama yine de ısrarlı bir şekilde düşündükleri ve hissettiklerinin kristalleşmesi, büyük bir yoğunluğa ve netliğe ulaşmasıdır.

Bu da söz konusu liderlerin yurttaşlara "kendi içsel ihtiyaçlarını anlama, en derin dürtülerine yanıt verme ve hepsinden önemlisi dünyayı içgüdüsel olarak el yordamıyla ilerledikleri çizgide örgütleme yeteneğine sahip oldukları duygusunu" aktarmalarını sağlar. Berlin bu şekilde Roosevelt'in Amerikalıları "Amerikalı olmaktan daha önce hiç olmadıkları kadar gururlandırdığı" sonucuna varıyordu. "Kendi gözlerindeki ve dünyanın geri kalanındaki statülerini de muazzam ölçüde yükseltti."

Çünkü o, "güç ve düzenin (...) bir doktrinin deli gömleği olmadığını (...) toplumun gevşek bir dokusu olan bireysel özgürlüğü, vazgeçilmez asgari düzeyde örgütlenme ve otorite ile uzlaştırmanın mümkün olduğunu" gösterdi. Bu zıtlıkların bir arada bulunması, "Roosevelt'in en büyük selefinin bir zamanlar 'dünyanın en iyi son umudu' olarak tanımladığı şeydir."[109]

XIV

Tarih, 26 Mayıs 1940. Yer Trinidad, Colorado'nun hemen dışı, eski Santa Fe Yolu üzeri. Vakit alacakaranlıktır ve güneş dağların ardında batmaktadır. Kenara çekilmiş bir araba ve içinde iki adam oturmuş, radyoyu ayarlıyorlar. Biri otuz dokuz, diğeri yirmi iki yaşında ve Amerika'yı boydan boya arabayla geçmektedirler.[110] Birkaç yerli yanlarına yaklaşıp, onları da dinleyip dinleyemeyeceklerini sorar: Arabadaki adamlar için onlar –ataları bir zamanlar görünürdeki her şeye sahip olsa da– "Meksikalı"dır. Tanıdıkları ses paraziti yırtarken hepsi sigaralarını yakar: "Arkadaşlarım..."

Adamlardan biri içki kaçakçısı olarak servet kazanmış, romancı olarak başarısız olmuş ve yakında tarihçi olarak ise başarılı olacak bir Harvard İngilizce öğretim görevlisi olan Bernard DeVoto'dur: Yanındaki ise yardımcısı ve şoförü Arthur Schlesinger, Jr. Utah'ta büyümüş olan DeVoto, 1943'te çıkacak olan destansı *The Year of Decision: 1846*'yı bitirmeden önce Amerikan Batısı'nı yeniden tanımaktadır. Ancak o akşam tıpkı "Meksikalılar" gibi onların da aklında başka şeyler vardır.

Çünkü Fransa düşmek üzeredir, sırada İngiltere olabilir ve Schlesinger'in birkaç gün sonra ailesine yazdığı gibi: "İçinde yaşamaya hazırlandığım dünya artık yok." Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da görev yapmış olan DeVoto, tüm bunları daha önce görmüştür: "Biz savaş kuşağıydık, sonra bazıları bize kayıp kuşak dedi, sonra buhran kuşağıydık ve şimdi de ilk hâlimize geri dönüyoruz." İkili, *Harper's Magazine*'in haziran sayısında DeVoto'nun köşe yazısında yazdığı "Atom Enerjisine Giriş" başlıklı makaleyi okumuş ve tartışmışlardır.[111] Makalede askeri uygulamalardan bahsedilmemektedir; ancak arabadaki adamlar "bu güçten bir fincan dolusu konulsa (...) bir tankı çalıştırmak için kullanılabilir mi" diye merak etmekten kendilerini alamazlar.

Yine de geçmekte oldukları ülke güvenlerini tazelemişti. Üç bin boyunca sağlam evler, iyi budanmış çimler ve güzel çiçekler; "zamanın erozyonuna karşı (...) bir rüzgâr siperi; her biri köklerin toprağa sıkıca tutunduğu yerler". Okullar her zamankinden daha iyi görünüyor. "Barışa alışmış" insanlar her zaman naziktir. Ve bir daha asla, diye yemin ediyor DeVoto "radyo hakkında küçümseyici konuşmayacağım." Çünkü bir anda "mısır gevreği ve tıraş losyonu reklamlarının ortasında bir demokrasi aracına sahip oluyorsunuz." Bu kez hiç kimse "Amerikalıların neye ya da niçin bulaştıklarını bilmediklerini" söyleyemeyecektir.

Roosevelt'in konuşması en iyi konuşmalarından biri sayılmaz. Şu ana kadar başarılan ve yakında ülke savaşa girdiğinde

elde edecekleriyle katlanarak gölgede kalacak olan yeniden-silahlanmaya ilişkin çok fazla istatistik içeriyor. Başkan'ın Amerikalıların bilmesini en çok istediği şey, güvenliklerinin artık sadece okyanusların büyüklüğünden yarattığı mesafeden gelemeyeceğidir. Yeni –suyun altında ve üstünde olduğu kadar yüzeyinde de hareket eden türden– "gemi" teknolojileri bu tür bir izolasyonu imkânsız hâle getirdi. Ancak ülke, kendi sınırları içerisinde güvenliğini sağlamak için ne gerekiyorsa yapacaktır.

> Biz Amerikalılar, üç yüzyılı aşkın bir süredir bu kıtada özgür bir toplum, insan ruhunun vaatlerini gerçekleştirebileceği bir toplum inşa ediyoruz. (...) Ve onu güzel inşa ettik.[112]

Sözlerini bitirdiğinde araba sigara dumanıyla dolar ve kısa bir sessizlik olur, ardından "Meksikalılardan" biri şöyle der: "Sanırım Amerika çok yakında savaş ilan edebilir." DeVoto "Olabilir, belki," diye onaylar. Sonra "el sallayarak vedalaştık ve Trinidad'a doğru yola koyulduk."

10

Isaiah

"Her türden süreksizlikten nefret ederim," diye yazıyordu Isaiah Berlin 1936'da arkadaşı Yazar ve Şair Stephen Spender'a, "bu, başlamakta yavaş olduğumu ve köklerinden koparılmaktan nefret ettiğimi söylemenin başka bir yolu (...) sonuç olarak, benim bir rahme olan özlemimi rasyonelleştiren (manzaralı bir rahim, kendine ait bir rahim vb.) tüm küçük toplumları, sabit disiplinleri vb. tutkuyla savunurum."[1] Ancak üç yıl sonra savaş patlak verdiğinde, Berlin'in Oxford'u onun için bile bir hapishane hâline geldi. Kolundaki, doğuştan gelen sakatlık nedeniyle askerlik hizmetine uygun olmayan, Rus ve Letonyalı kökenleri nedeniyle istihbarat servislerinden dışlanan Berlin, Fransa'nın yenilgisinden sonra "özel dünya pek çok yerinden çatırdadı. Büyük tarihsel sürece bir şekilde yardım etmeyi çok isterim," itirafında bulunmuştur.[2]

Bu mektup, Harvard eski hukuk profesörü ve kendisini kısa zaman önce Yüksek Mahkeme'ye atayan Franklin D. Roosevelt'in yakın danışmanı Felix Frankfurter'in karısı Marion'a gönderilmişti: Berlin onları Oxford'da geçirdikleri yıldan beri tanıyordu.[3] Ancak alışılmış yerleşik yaşam tarzı –ve belki de mali durumu– o zamana kadar Amerika'yı görmesini engellemişti. 1940 yazında, otuz iki yaşında ilk kez oraya gidişi, tıpkı Kolomb gibi, tehlikeli bir yolculuğun ve yanlış hesaplanmış bir karaya inişin sonunda olmuştu.

Başka bir tanıdık, Dışişleri Bakanlığı'ndan Guy Burgess, ona Moskova'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde bir iş bulduğunu söyledi. Akıcı Rusça bilen, faydalı olmak için can atan Berlin, bu fırsatın üzerine atladı ve ikili, temmuz ortasında, denizaltılardan kaçınmak için Atlantik'te zikzaklar çizerek ve Quebec'e doğru yola çıktılar: New York'ta kısa bir duraklamadan sonra Japonya ve Sibirya üzerinden yola devam etmeyi planlamışlardı. Ama o zamanlar zaten güvenilmez bir ayyaş olmakla ün yapan ve daha sonra bir Sovyet casusu olarak maskesi düşürülecek olan Burgess[4] İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi Sör Stafford Cripps ile birlikte Berlin'in pozisyonunu kabul etmemişti. Yolda olduklarını öğrendiğinde, ikisini de almayı reddetti. Burgess'in üstleri ona Londra'ya dönmesini ve "Majestelerinin Hükümetinin bir parçası olmayan" Berlin'i Amerika'da beş parasız ve "uygun gördüğü şeyi" yapmakta özgür bırakmasını emretti.[5]

"Kesinlikle kendime ait bir iş kurmalıyım," diye yazacaktı bir arkadaşına, "ve bunun için ne kadar uygun olduğumu ise söyleyemem."[6] Böylece bağlantılar kurmaya başladı ve bu konuda iyiydi. Frankfurter ailesiyle işe başladı ve onda kalan konuğu İlahiyatçı Reinhold Niebuhr'u fikrini değiştirmesi için Cripps'e yazmaya ikna etti. Sonra Oxford'dan arkadaşları aracılığıyla Washington'da kalacak yer sağladı ve gecikmeden Rus büyükelçisi tarafından öğle yemeğine davet edilmeyi başardı: Neden, diye soracaktı ev sahibine, Stalin'in Letonya'yı ilhak etti. Ev sahibi, kendisine istemeye geldiği vizeyi verirken, bunun Baltık Devletleri için bir "Yeni Anlaşma" olduğunu fısıldadı.[7] Bu vize, Cripps fikrini değiştirmediği ve Berlin kendi aramadığı bir iş bulduğu için işe yaramaz hâle gelecekti.

İngiliz Büyükelçiliği Üyesi John Wheeler-Bennett daha sonra "Isaiah'ı daha önce hiç tanımadım. (...) hatta adını bile duymadım," diye itiraf edecekti. Ama "elimizde içeceklerimizle, bahçeye oturur oturmaz onun parlak zekâsının büyüsüne kapıldım."

Sadece birkaç günlüğüne Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmasına rağmen Berlin, "ülkeyi doğduğundan beri biliyormuş" izlenimi vermişti.

> Bizi hiç sıkmamasına rağmen, bazen onu anlamakta biraz zorlansak da konuşmayı hiç bırakmıyor gibiydi (...). Işıldıyor ve parıldıyor, yine de onu dinleyen hiçbirimiz boğulduğumuzu veya dışlandığımızı hissetmiyordu. Isaiah'ın en paha biçilmez özelliklerinden biri, başkalarında (...) kendilerinin olduğuna inandıklarından çok daha zeki ve şakacı oldukları izlenimini vererek onlarda deha uyandırmasıdır.

Dunkirk'ten sonra yeni başbakanlarının eski kehaneti –"Tanrı'nın uygun bir zamanında, Yeni Dünya, tüm gücü ve kudretiyle", "eskiyi kurtarmaya ve özgürleştirmeye" çalışacaktır[8]– Wheeler-Bennett ve meslektaşları, Berlin'i okyanusun kendilerinin bulunduğu tarafında tutmak için komplo kurdular: O, onlar için, "bir duanın cevabıydı."[9]

Görevinin, "Yeni Dünya"yı "Eski"ye açıklamak olduğuna karar verdiler. Daha Pearl Harbor günlerinde Berlin, Washington'da neler olduğuna odaklanan, ancak bunlarla sınırlı kalmayan, her biri birkaç yüz kelimelik "haftalık siyasi özetler" yazıyordu. Londra'ya kargolanan ve gerekirse telgrafla gönderilen bu gizli raporlar, çok-gizli iletişimler ile halka açık haberler arasındaki boşluğu dolduruyordu.[10] Berlin'in sosyal becerilerinden en iyi şekilde yararlanırken, çok ihtiyaç duyulan bağlamı da sağlamış oldular. Çünkü artık vicdanı rahat bir şekilde ve zafere katkı sağlamış biri olarak istediği kadar partiye gidebilirdi.

I

Berlin 1942'nin başlarındaki ilk raporlarından birinde "Her zaman Amerikalıların bize, bizim de onlara yabancı olduğumuz

varsayımına dayanmalıyız" diye yazmıştı. İngiltere siyaseti askıya almışken –1935 ile 1945 arasında hiçbir genel seçim yapmamıştı– Birleşik Devletler "önemli ölçüde eskisi gibi devam etti". Roosevelt hâlâ benzer görevlere birden fazla kişiyi atıyordu. Kongre, her zaman olduğu gibi siyasal yandaşlıklar peşindeydi. Yerel meseleler ve politika çarkına bağlılık seçimleri en az dış dünya kadar etkiledi: Pearl Harbor'dan sonra bile, tecrit yanlısı olmak utanç verici değildi çünkü "[seçmenlerin] yarısı aynısını veya daha kötüsünü yapmış ve diğer yarısı böyle bir şeyi hiç duymamıştı."[11]

Bu arada, "bu kıtanın katıksız üretkenlik çabası güç ve hız olarak büyümeye devam ediyor ve bunun etkileri Amerikan halkının kendi gücünü hissetmesinde görülebilir." Onlar ki, "bir savaşa girmenin kötü şans olabileceğinin ama iki savaşa girmenin sistemde bir sorun olduğunu düşündürteceğinin," farkında. Yine de bunun nasıl onarılacağı belirsizdi. Amerikalılar, milliyet, ırk ve sınıftan bağımsız olarak, kapsamlı bir Yeni Anlaşma için Başkan Yardımcısı Henry A. Wallace gibi "liberal ülke reformcularının" peşinden gidecekler miydi? Yoksa yüzyılın "Amerikan" olacağını ilan eden Henry Luce'un "ekonomik emperyalizmine" mi kucak açacaklardı? Her iki durumda da Roosevelt, "Bay Wilson'dan daha az zorlayıcı ahlaki güce sahip olsa da çok daha büyük bir siyasi beceriyle" liderlik edecekti.[12]

Özellikle de Wilson'ın aksine Sovyetler Birliği ile uğraşmak zorunda kalacağı için. "Stalin, gelecek barışın şeytanı olabilir," diye belirtiyordu Berlin ancak "Amerika Birleşik Devletleri'nin, onunla yemek yemek için yeterince uzun bir kaşığı olduğunu düşünüyordu." Bu, elbette, aşırılıklardan kaçınmak içindi: Rusların "Avrupa'da önlerine çıkan her şeyi süpürüp her yerde komünizmi kurmasından" ya da "kendi sınırlarında durup Almanlarla barış yapmasından". Aralarındaki bu aşırılıkların veya uzlaşmaların hiçbiri "Rusya'nın taleplerinin ağır basacağı küçük uluslar için"[13] fazla yer bırakmayacaktır.

Bu nedenle, zaferin bedeli adaletin inkârı olacaktır çünkü adaletin bedeli zaferin inkârı olabilir. Berlin, rahatsız edici söylentileri bildirerek bunu doğruluyordu:

> Yunan Büyükelçisi, Başkan'la yaptığı son görüşmede, kendisine Baltık Devletleri'nin Sovyet Rusya'ya katılması konusunda ABD hükümetinin herhangi bir yaygara koparılmayacağını söylediği güvenilir bir şekilde aktarılmaktadır. (...) Daha sonra, Yunan büyükelçisi Polonya hakkında sorular sordu. Muhbirimize göre, Başkan sahte bir çaresizlik ifadesi takınarak, Polonya sorunundan bıktığını ve bunu Polonya büyükelçisine çok açık dille söylediğini ve Polonya'nın kışkırtmaya devam etmesinin etkileri konusunda kendisini şahsen uyardığını belirtti.
>
> Basından ve Washington'daki ve başka yerlerdeki kararlı yetkililerle yapılan görüşmelerden edinilen genel kanı (...) Rusya'nın yükselen büyük bir kıtasal güç için tek mantıklı şeyi yaptığı, Amerika'nın kaynaklarının aynı şeyi yapmasına izin verdiği [ve] duygusal olmayan bir temelde, iki ülkenin, Büyük Britanya'nın ya da günleri sayılı başka bir "eski" gücün aracılığı olmadan bazı sert güç oyunlarında anlaşabilecekleri yönündedir. Wilsoncu ideallerden vazgeçiliyor ama Ruslar böyle istediğine göre, dünya kaçınılmaz olarak bu yöne gidiyor ve Amerika Birleşik Devletleri'nin zorla uygulamaya niyetli olmadığını bildiği idealler uğruna Rusya'ya parmak sallamaya devam etmek aptalca bir lüks olacaktır.
>
> Vali [Alf] Landon'un [1936'da başarısız olan Cumhuriyetçi başkan adayı] kısa süre önce [Dışişleri Bakanı Cordell] Hull'u Moskova toplantısında [Ekim 1943] Polonya için neden hiçbir garanti alınmadığını sormak için aradığı söyleniyor. Hull'un ise Büyük Orta Batı adına Polonyalıların davasını Mareşal Stalin'e savunmak için [Landon'ın] bizzat Moskova'ya gitmesini önerdiği söylenir; Landon, Hull'a bunan Polonyalıları kurtarabileceğini gerçekten düşünüp düşünmediğini sordu. Hull,

> Rusların esnek olmadığını kanıtlamaları hâlinde, Cumhuriyetçi Parti'den Polonya'nın bütünlüğü için derhal savaşa gireceğine dair belirli bir taahhüdün yanı sıra ordu ve donanmanın yardım edeceğine dair açık bir söz almasını her koşulda hatırlaması için ona yalvardı. Hull'un sözlerini ciddiye alarak eyleme geçen Landon'un bu ironi karşısında çok içerlediği ve Kansas'ta somurtarak oturduğu söylenir.[14]

Raporlarının daha az iç karartıcı görünmesi için Berlin, onları aydınlatmak üzere elinden geleni yapmıştı:

> Washington'un [doğum günü] yemeğinden ayrılan bir demokratın, "Lincoln'ün doğum gününde, onun [Roosevelt'in] kendini Lincoln sandığını düşündüğünü" söylediği duyuldu. Bugün ise kendini Washington sanıyordu. Peki Noel gününde acaba ne diyecek?
>
> Albay [Robert] McCormick [*Chicago Tribune*'ün tecrit yanlısı editörü] (...) Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, İskoçya, Galler ülkesi vb. Birleşik Devletler'e katılmasını teşvik etmek niyetindedir. Bu kampanyanın eğlence değeri kayda değer olacak çünkü albayın son derece ciddi olduğundan eminiz.
>
> [Wallace'ın] [1944'te] Başkan yardımcılığı yeniden aday olmayı güvence altına alma konusundaki tutkulu arzusu Amerika Birleşik Devletleri tarihinde benzersizdir: Bu tuhaf gösteri, gözlemcinin sempatisine bağlı olarak acı veya keyifle izlenir.
>
> Senatör [Hiram] Johnson [Kaliforniya], Georgia dilinde konuşan [Georgialı] Senatör [Walter] George tarafından dolaylı olarak daha ılımlı terimlerle desteklendi.
>
> [Roosevelt'in] sık sık zor durumlardan kurtulmanın bir yolu olarak kullandığı hafif dokunuş yöntemi, bazen kendi takipçilerinin samimiyetini fazlasıyla zorluyor gibi görünüyor.[15]

Ancak Berlin'in, Londralı okuyucularına, kurtulma ve özgürleşme çabalarının acımasız gerçeklerinden, geçici de olsa bir rahatlama sağladığı hafif dokunuş onunla aynı değildi.

Bir okuyucunun minnettarlığı, en ünlü kimlik karmaşası vakasının ortaya çıkmasına vesile olmuştu. 9 Şubat 1944'te Winston Churchill, haftalık özetlerin yazarı "I. Berlin"i 10 Downing Street'te öğle yemeğine davet etti. Başbakan, kendini şaşkın hâlde, orada bulunmaktan aynı ölçüde şaşkınlık yaşayan onur konuğu, "White Christmas"ın bestecisinin yanında öylece otururken buldu. Hikâye yayıldı ve bu sayede Isaiah Berlin'in biyografisini yazan Michael Ignatieff'in sözleriyle "yanlışlıkla ufak bir ünlü,"[16] olmuştu.

II

Berlin'in özetleri onu Oxford'un dar sohbetlerinden, topyekûn bir savaş yürüten büyük bir cumhuriyetin çok daha geniş sahnesine fırlattı; kartal bakışı ve akıcı dili bu sıçramayı kolaylaştırmıştı. "Kim derdi ki," diye yazıyordu ailesine, "Amerikan siyasetine bu kadar ilgi duyacağım?" Belki de Amerika muazzam ölçekte bir Oxford'du: Her ikisinde de kurumlar bireysel ilişkilerden daha az önemliydi, "modeli (...) beni elbette çok etkiledi." Sebep ne olursa olsun, Berlin Washington'da geçirdiği yılları "gençliğin nihayet bittiği ve sıradan hayatın başladığı (...) son vaha"[17] olarak değerlendirecekti.

Nihayet Eylül 1945'te Moskova'ya gidebildi ve bu kez Dışişleri Bakanlığı'ndan seyahat için onay aldı: Bakanlık benden, diyordu Berlin arkadaşlarına, "İngiliz politikasına sonsuza kadar rehberlik edecek" türde "gösterişli" bir sevkiyat bekliyor.[18] Ancak orada bunu Amerika'da olduğu gibi yapamayacağını anladı. Gizli polis onu her yerde takip ediyor, hareketlerini engelliyor, konuşmalarını izliyor, hatta zaman zaman neredeyse düşüncelerini bile

tespit ediyordu. Rusça bilmesi onların şüphelerini daha da artırıyordu.[19]

Berlin'in ilk kez dili tutulmuştu. İnsanların ne dediğini anlayabiliyordu ama başlarını belaya sokmaktan korktuğu için onlarla konuşmaya cesaret edemiyordu. Aile üyeleri, tasfiye ve savaşla geçen on yıl boyunca katlandıkları şeyleri onun kulağına fısıldamak zorunda kalmışlardı. Çağdaş Rus kültürünü temsil etmesi gereken şairler, oyun yazarları, sanatçılar, film yapımcıları ve romancılar Yunus'un balinasının karnından çıkmış gibiydi: rengi atmış, bitkin, canlı ama yaşamı tükenmiş.[20] Masumiyetini yitiren tüm dedikodular ölümcül bir silah hâline gelmişti. Hayatta kalmak bile özür dilemeyi gerektiriyordu.

Stalin Rusyası'ndaki sessizlikler –nadiren sessiz kalan biri için tahmin edilebileceği gibi– Berlin'i en az Amerika'daki kakofoniler kadar etkiledi. Kasım ayında bir öğleden sonra Leningrad'da bir kitapçıya girip şiirlerinden oluşan bir cilt alana kadar Anna Akhmatova'nın adını neredeyse hiç duymamıştı ve gelişigüzel bir şekilde hâlâ hayatta olup olmadığını sordu. Ona hayatta olduğu ve yakınlarda yaşadığı söylendi: Onunla tanışmak ister miydi? Elbette isterdi, bu yüzden bir telefon görüşmesi yapıldı, kadın onu davet etti ve bütün geceyi ve ertesi sabahı konuşarak geçirdiler.[21] Bunu hayatının en önemli deneyimi olarak hatırlayacaktı.[22]

Batı'da devrim öncesi şair olarak tanınan Ahmatova'nın 1925'ten beri kayda değer bir yayın yapmasına izin verilmemişti. İlk kocası Lenin döneminde idam edilmiş, ikinci kocası ve oğulları yıllarını gulagda geçirmiş ve Leningrad kuşatmasından sadece Stalin açlıktan ölmesine izin vermediği için kurtulabilmişti. Şimdi Stalin'in emrettiği tahliyeden döndüğünde, bir apartman dairesinin asansörsüz, tek çıplak odasında yalnız başına yaşıyordu ve bilinmezliğinin sona ermesini ummak için pek bir nedeni yoktu.

Berlin onu asi, "trajik bir kraliçe gibi" görünen ve davranan biri bulmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, diye itiraf ediyordu kadın, sadece bir yabancıyla tanıştım. Yirmi yaş daha genç olan Berlin, onun şiirlerini okumadığını belli etmeden merakını gidermeye çalışıyordu. Her ikisi de diğerini ulaşılmaz bir dünyadan geliyor gibi görüyordu: Adam, kadının koptuğu Avrupa'dan; kadın ise Berlin'in çocukken terk etmek zorunda kaldığı Rusya'dan. Duydukları, yıllar sonra hatırladığı üzere, "herhangi bir kimsenin bana sözlü olarak anlattığı her şeyin ötesindeydi."[23] Kadın, bir şiirde, gelecekte onu nasıl gördüğünü yazmıştı:

O benim için sevgili bir koca olmayacak,
Ama onun ve benim, başaracağımız şey,
Yirminci yüzyılı altüst etmek olacak.[24]

Machiavelli o gece için eskiz yaparak geçirdiklerini söyleyebilirdi: En azından bilmeye zaman bulamayacakları şeylerin şekillerini arıyorlardı. Clausewitz ise onlarda, normalde uzun uzun düşünmeyi gerektiren gerçekleri kavrayan "içsel gözleri", *coups d'oeil*'i görebilirdi. Ancak sadece Tolstoy bu hayatları tek bir nokta etrafında dönmüş olarak tasvir edebilirdi: Tarutino'da hayali değil gerçek bir tavşan.

O gece, Akhmatova'nın bir on yıl daha tecrit edilmesine yol açtı, odadaki görünmez gölge, ajanlarının çok iyi bilgilendirdiği Stalin'in kendisiydi. Berlin içinse yaklaşmakta olan Soğuk Savaş'a daha önce baktığı ahlaki denkliği altüst etti: İki büyük güç, büyük güçlerin her zaman yaptığını yapıyordu. Amerika ve Rusya'nın artık yalnızca coğrafya, tarih, kültür ve yetenekler açısından değil, aynı zamanda kritik şekilde, gerekli ekolojiler açısından da farklı olduğunu görebiliyordu o. Biri kakofoni içinde büyüyordu. Diğeri sessizlik talep ediyordu.

III

"[Sovyetler Birliği'nde] olup bitenler (...) tarif edilemeyecek kadar iğrenç ve tiksindirici," diye yazacaktı Berlin Kasım 1946'da bir arkadaşına: "[Ş]airlerin ve müzisyenlerin yavaş yavaş aşağılanması, bir bakıma doğrudan kurşuna dizilmekten daha korkunç."[25] Peki ama Rus sanatçılar otoriter rejimlerden mustarip değil miydi? Evet, diye kabul edecekti daha sonra ama çarlar yaratıcılığı bastırmaya çalışırken onu daha keskin hâle getirmişti: Rusya, onların yönetiminde, "başka hiçbir yerde olmadığı kadar ciddiye alınan ve [orada] daha büyük ve daha özel bir rol oynayan"[26] fikirler için bir sera hâline geldi.Bildiği tarih ile gördüğü şimdiki zaman arasındaki zıtlıktan rahatsız olan Berlin, on dokuzuncu yüzyıl Rusyası'nı "modern dünyayla [ve] genel olarak insanlık durumuyla"[27] ilişkilendirmeye koyuldu.

Bağlantı, Marx'ın olduğu kadar Rus devrimcilerinin de ürünü olan yirminci yüzyıl Marksizmi olacaktı. Eleştirel yargıya yönelik geleneksel yaklaşımlar, aydınlanmış olsun ya da olmasın, en azından durumları "hiçbir olgusal keşfin (...) herhangi bir fark yaratamayacağı" önyargılardan ziyade kendi liyakatlerine göre değerlendiriyordu. Ancak Marksistler "bir insanın görüşlerinin doğru olup olmadığını (...) sadece onun sosyal ya da ekonomik geçmişini ya da durumunu öğrenerek önceden bilebileceklerini" iddia ediyorlardı. Onlar "[kendi] teorilerinin çürütülemez olduğunu varsayıyorlardı."[28] Berlin kısa süre sonra argümanını, Avrupa'nın on dokuzuncu yüzyıl milliyetçilerini alevlendiren "mistik vatanseverliğin (...) doruk noktası ve iflası" olarak gördüğü faşizmi de kapsayacak şekilde genişletti. Bu, kendi döneminin *iki* büyük yıkımını –İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş– çelişkileri "düşünce ve tartışma dışındaki yollarla" ortadan kaldırmaya yönelik "totaliter" kararlılıkların sonuçları hâline getirdi."[29]

Rasyonalistler uzun zamandır çelişkileri kendi çözümlerinin tohumları olarak görüyorlardı. Muhafazakârlar ise bunları, eski ihtilafları yeni koşullara yerleştirerek azaltan zamanın akışında buldular: Bismarck ve Salisbury bu geleneği temsil ediyordu. Liberaller ise bunları karşıt taraflarca kabul edebilir yapılarda aramışlardır: Wilson'ın "On Dört Noktası"nın yapmaya çalıştığı şey buydu. Her iki taraf da sorunların "yeterli zihinsel güce sahip tüm insanların üzerinde anlaşabileceği gerçeklerin bilinçli bir şekilde uygulanması" yoluyla çözülebileceği inancını –"açıkça fark edilemeyecek kadar bariz"– paylaşıyordu.[30]

Peki ya zaman çok yavaş akıyorsa? Ya "gerçek" hiç yoksa? Ya da varsa ama tespit edilmesi imkânsızsa? Bunlar on dokuzuncu yüzyıl Rus radikallerinin yirminci yüzyıla bulaştırdığı alt versiyonlardı: "Eğer devrim bunu gerektiriyorsa", o zaman "her şey –demokrasi, özgürlük, birey hakları– ona feda edilmelidir." Berlin, Marx'ın bu kadar ileri gidemeyecek kadar "Avrupalı" olduğuna inanmak istiyordu. Lenin'in ise böyle bir çekincesi yoktu:

> Kitleler, kendi seçtikleri yönde ilerlemelerine izin verilemeyecek kadar aptal ve kördü. (...) [K]itleler ancak özgürleştirilmiş köleleri rasyonel bir planlı sistem içinde nasıl örgütleyeceklerini bilme kapasitesine sahip liderlerin acımasız emirleri tarafından kurtarılabilirdi.

Berlin'in 1953'te Machiavelli üzerine verdiği konferansta ifade ettiği gibi, "sıradan insanların kanını donduran" "dehşetlikler" bundan kaynaklanıyordu. Peki bu "kapasite" nereden gelmişti? Marx'ın tüm kalbiyle katkıda bulunduğu şeyden: Ona vakıf olanlara gelecekten asla korkmamaları için özgüven veren bir tarih teorisinden.[31]

IV

Gerçi Berlin de 1955'te Franklin D. Roosevelt için aynı şeyi söyleyecekti –merhum başkanın, Stalin'in 1938'de yayınlanan *History of the All-Union Communist Party (Bolsheviks): Short Course* kitabındaki "Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm" bölümüne göz attığına dair en ufak bir ima bile yoktu. FDR ne Bismarckçı bir muhafazakâr, ne Wilsoncı bir liberal, ne Marksist-Leninist ne de bir Nazi'ydi. Ancak kendinden son derece emindi:

> Yok etmek üzere ilerleyen cani ve ölümcül derecede etkili bağnazlar ile tanımlayamadıkları bir davanın hevessiz şehitleri olan kaçış hâlindeki şaşkın halklar arasında bölünmüş görünen cesareti kırılmış bir dünyada, kontrol kendisinde olduğu sürece bu korkunç akıntıyı durdurabileceğine inanıyordu.

Bu da Berlin'e göre Roosevelt'i "yirminci yüzyılda demokrasinin en büyük lideri, toplumsal ilerlemenin en büyük savunucusu" yapıyordu.[32] Peki, *onun* bu özgüveni nereden geliyordu?

Eminim ki geçen bulutların şekillerinde Polonius-benzeri bir kesinlik arayışından değil. Ama çelişkileri uzlaştırmaktan ya da ortadan kaldırmaktan da değil: FDR her iki olasılığın da peşine düşmeyecek kadar alaycı ve insancıldı. Belki de Berlin'in deyimiyle "yaşamayı öğrenmiş" liderlerden biriydi ve Machiavelli tarzında "kamusal ve özel yaşamda birbiriyle bağdaşmayan alternatiflerle" yaşıyordu.[33] Roosevelt de 1942'de "Ben bir hokkabazım" diyordu ve "asla sağ elimin sol elimin ne yaptığını bilmesine izin vermem."[34]

Başkanlık danışmanları bunu sinir bozucu, hatta anlamsız bulmuşlardı ve o zamandan bu yana bazı tarihçiler de aynı fikirde.[35] Ancak metafora daha yakından bakın: Her ikisine de talimat veren bir kafaya sahip olmadan bir elin diğerinin ne yaptığını bilmesini nasıl engellersiniz? "Tamamen tutarsız olabilirim,"

diye devam ediyordu FDR, "*eğer savaşı kazanmaya yardımcı olacaksa.*"[36] O hâlde büyük stratejide tutarlılık bir mantık meselesi olmaktan çok bir ölçek meselesiydi: Astları için hiçbir anlam ifade etmeyen bir şey onun için mükemmel bir anlam ifade edebilirdi. Çünkü her şeyin diğer her şeyle olan ilişkisini herkesten daha iyi görüyor ve gördüklerini kimseyle paylaşmıyordu. Amerikan tarihindeki en uzun başkanı olmasına ve hayatının son üçte birlik bölümünü yardım almadan kendi bacaklarına ve ayaklarına bile talimat vermekten aciz şekilde geçirmesine rağmen, görünüşe göre zahmetsiz bir özgüven yayıyordu.[37]

8 Mart 1933 günü öğleden sonra. Georgetown'daki bir evin önünde bir limuzin durur. Göreve yeni başlayan Birleşik Devletler Başkanı'nın inmesine yardım edilir, tekerlekli sandalyeyle içeri alınır ve asansörle kütüphaneye çıkarılır. Kısa süre önce emekli olan Yüksek Mahkeme yargıcı Oliver Wendell Holmes, Jr. yatak odasındadır ve o günkü doksan ikinci doğum günü partisinin etkilerini üzerinden atmaya çalışmaktadır. Ancak Isaiah Berlin'le henüz tanışmamış olan Felix Frankfurter bir sürpriz hazırlamıştır. "Aptal olma evlat," diye çıkışır Holmes, kendisini uyandıran kâtibine: "O beni görmeye gelmez." Ama başkan orada, kütüphanede sabırla beklemektedir. Böylece Lincoln'ün savaşının bu üç kez yaralanmış gazisi, Özgürleştirici'nin son halefini karşılamak üzere kendini yeniden toplar. Bunu takip eden sohbet unutulmaz hoşluktadır. Ancak Roosevelt ayrıldıktan sonra Holmes'un söyledikleri öyle değildir: "İkinci sınıf bir zekâ. *Ama birinci sınıf bir mizaç!*"[38]

V

"Herhangi bir karmaşık faaliyet," diye yazar Clausewitz, "herhangi bir derecede ustalıkla sürdürülecekse, uygun zekâ ve

mizaç yetenekleri gerektirir. Bunlar olağandışıysa ve kendini olağanüstü başarılarla ifşa ediyorsa, sahiplerine 'dâhi' adı verilir."[39] Ben bunu, rotaları belirleyen "akıl" ile bunların nasıl takip edileceğini belirleyen "mizaç" arasındaki sürekli ayarlamalar anlamında alıyorum. Çünkü hiçbir politika saf olamayacağı gibi, hiçbir "büyük strateji" de öngörülemeyen şeylerden etkilenmeyecektir.

Neden hiç uzun sırıkları olmayan ip cambazları görmezsiniz? Çünkü onlar denge unsurlarıdır ve hedefe ulaşmada, hedefe doğru atılan adımlar kadar kritik öneme sahiptirler. Yine de sırıklar düşünceyle değil, hisle çalışır: Onlara odaklanmak düşme riski taşır. Bence mizaç stratejide de benzer bir işlev görür. O, bir pusula değildir, zekâdır. Ama o bir jiroskoptur: Clausewitz'in "iç gözünün" tamamlayıcısı olarak hizmet eden bir iç kulak gibi mizaç da ip üzerindeki direkler gibi mizaç da düşüş ile güvenli varış arasındaki farkı yaratır.

Xerxes hırslarını dizginleyemezken Artabanus korkularını yenemedi: Her ikisi de farklı şekillerde de olsa ölçüsüzlüğe yenik düştü. Perikles tek bir konuşmayla hoşgörüden baskıya geçti ve Atina da çok geçmeden onu takip etti. Octavianus kendini kontrol etmeyi öğrenerek yükseldi; Antonius bunu unutarak battı. Augustinus ve Machiavelli, Philip ve Elizabeth'in farklı yeni dünyalar oluşturdukları ağır ve hafif eli miras aldılar. Napolyon, isteklerini yetenekleriyle karıştırarak imparatorluğunu kaybetti, Lincoln ise böyle bir karışıklıktan kaçınarak ülkesini kurtardı. İnşaatçı Wilson, neslini hayal kırıklığına uğrattı; hokkabaz Roosevelt ise kendi neslinin beklentilerini aştı. Ronald Reagan'ın bir midilliyle ilgili hikâyesinden alıntı yapacak olursak,[40] buralarda bir yerlerde bir şablon olmalı.*

Belki de bu şablon, Philip Tetlock'un Berlin'in hayvanlarının *alışkanlıklarını* birleştirerek *bir tür olarak* hayatta kaldığımız önerisinde yatıyordur: Tilkiler hızlı değişimlere daha kolay

* Reagan'ın en çok sevdiği ve anlattığı fıkralardan birinin son cümlesi; buralarda bir yerlerde bir midilli olmalı şeklindedir. (ç.n.)

adapte olurken, kirpiler istikrar dönemlerinde gelişir.[41] Bu da Fitzgerald'ın "birinci sınıf zekâsını" zıtlıkları, zihinde olduğu kadar *davranışta* da barındırmaya kadar genişletir. Bu da bizi Tetlock'un "mevcut dünya görüşümüzü korurken" "temel varsayımlarımızı yeniden düşünmemizi" gerektiren bir "dengeleme eylemi" olarak "iyi muhakeme" kavramına geri getiriyor.[42] Ya da daha basit bir ifadeyle, ancak *her* yükseklikte, sağduyuyu uygulayarak.

VI

Yine de bu, düşmenin etkilerinin her iki taraf için de aynı derecede talihsiz olacağı, *ahlaki açıdan denk* bir ip varsaymaktadır. Ancak Berlin 1950'lerin başında siyaseti, her iki ucunda da *denk* olmayan özgürlük kavramları bulunan bir kutup olarak görmeye başlamıştı.[43]

Biri ister bir kolektif ister bir parti, bir devlet, bir ideoloji, hatta bir teori olsun, daha yüksek bir otoriteye teslim olarak seçim yapma ihtiyacından kurtulma özgürlüğü sunuyordu. Diğeri ise bu tür seçimler yapma özgürlüğünü koruyordu. Berlin ilkine "pozitif özgürlük" diyordu ama bunu bir iltifat olarak söylemiyordu: Bu özgürlük aşırıya kaçtığında tiranlığa yol açıyor; çelişkileri susturarak ortadan kaldırıyordu. İkincisi, "negatif özgürlük", çelişkileri, hatta kakofonileri geliştirir: Ancak bir geçiş olmadan, sürüklenme, dar görüşlülük ve nihayetinde anarşi üretebilir.

Bu kitapta pozitif özgürlük, tilkileri gütmek isteyen kirpiler tarafından temsil edilmiştir: Yaşlı Perikles, Julius Caesar Augustinus, II. Philip, III. George, Napolyon, Wilson ve yirminci yüzyıl totaliterleri, hepsi de dünyanın nasıl işlediğini o kadar kesin şekilde biliyorlardı ki topografyaları düzleştirmeyi onlara

katlanmaya işlemeye tercih ettiler. Aynı zamanda, yalnızca –en iyi ihtimalle– hayal kırıklığı ve mülksüzleştirmeden –en kötü ihtimalle– kölelik veya imhaya kadar uzanan "özgürlük" alanlarına izin vererek halkları da düzleştirdiler.

Negatif özgürlük pusulalı tilkilerdir: Genç Perikles, Octavianus Caesar, Machiavelli, I. Elizabeth, Amerika'nın Kurucuları, Lincoln, Salisbury ve özellikle Roosevelt, hepsi de önlerinde ne bulunduğundan emin olmama tevazuuna, buna uyum sağlama esnekliğine ve tutarsızlıkları kabul etme, hatta belki de bunlardan yararlanma ustalığına sahipti. Topografyalara saygı duydular, bu topografyalar içinde seçimler yaptılar ve bir kez yapıldıktan sonra bunları dikkatle tarttılar.

Her iki özgürlük de geçişler gerektirir ve tıpkı iplerde –ya da duba köprülerinde– olduğu gibi hiçbir geçiş risksiz değildir. Ancak pozitif özgürlük bunları azalttığını ya da en azından ertelediğini iddia ediyordu: Her iki durumda da diğer tarafta yeni dünyalar vadedilen topraklar olacaktı. Negatif özgürlük böyle bir iddiada bulunmaz: Sınırları kabul eder, beklentileri düşürür ve ulaşılabilir amaçlar için kanıtlanmış araçları tercih eder. Pozitif özgürlük, teorinin sağladığının ötesinde bir kanıta ihtiyaç duymaz; çünkü amaçlar uyumlu ise araçlar da otomatik olarak birbirine yaklaşacaktır. Negatif özgürlük ne uyumluluk ne de yakınsama bekler, ancak deneyime değer verir teoriyi düzeltmelere tabi tutar.

Bu da Berlin'in "çoğulculuk" olarak adlandırdığı şeyi gerektiriyordu:[44] yani kötülüğün kalıcı biçimlerinin –Augustinus'un dediği gibi insanın yozlaşmış hâlinin– ama aynı zamanda bunların dengelenmesinden doğabilecek iyiliğin –Machiavelli'nin dediği gibi insan doğal hâlinin– de farkındalığı. Berlin'in de dediği gibi, "o zamandan beri insanlara asla huzur vermeyen,"[45] çelişkiler için çok fazla ter dökmememiz koşuluyla.

VII

Tarih 16 Şubat 1962. Yer Jakarta'daki Endonezya Üniversitesi. Amerika Birleşik Devletleri Başsavcısı Robert F. Kennedy, bir öğrencinin Meksika Savaşı hakkındaki sorusunu yanıtlıyor: "Bazı Teksaslılar aynı fikirde olmayabilir ama bence haksızdık. Bu olayla gurur duyabileceğimizi sanmıyorum." Pek çok Teksaslı aynı fikirde değildi, öyle ki Kennedy ağabeyine o eyaletle ilgili gelecekteki tüm gözlemlerini dönemin ABD Başkan Yardımcısı'yla paylaşacağına dair söz vermek zorunda kaldı.[46] Birkaç ay sonra, Austin'deki Teksas Üniversitesi'nde birinci sınıf yüksek lisans öğrencisiyken, geçmişin bugünle ilişkisi konusunda net görüşleri olan Yale Diplomasi Tarihçisi Samuel Flagg Bemis'in videoya kaydedilmiş bir konferansını izledim. Kennedy'nin iddiaları hakkında yorum yapmaktan kendini alamayan Bemis, sözlerine yumuşak şekilde başladı ama unutulmaz şekilde bitirdi: "*Yine de, her şeyi geri vermek istemezsiniz, değil mi?*"

Hayır, eğer kendimize karşı gerçekten dürüst olursak, siyaseten daha doğru olan bu çağda bile çoğumuz istemeyiz. Çünkü bu durumda adaleti sağlamak sadece bugünü ve geleceği değil, aynı zamanda geçmişi de bozacaktır: O zaman Meksikalılar her şeyi İspanyollara, İspanyollar da yok ettikleri yerli halklara ve bu halklar da binlerce yıl önce Sibirya'dan kara köprüsünü geçtikten sonra yerlerinden ettikleri flora ve faunaya geri vermek zorunda kalmayacaklar mıdır? Bu argüman saçmadır, ancak bunun tek nedeni zaman ya da mekânda çelişkilerin bir arada var olabileceğini reddetmesidir: Berlin'in övgüye değer her şeyin aynı anda mümkün olmadığı iddiasını da böylece çürütmektedir. Ve bu koşul içinde yaşamayı öğrenmek –hadi buna *tarih* diyelim– uyumsuzluklara uyum sağlamayı gerektirir.

Büyük strateji işte bu noktada işe yarar. Burke 1775'te parlamentodaki meslektaşlarına "tüm adil anlaşmalarda" satın alınan şeyin ödenen bedelle orantılı olması gerektiğini hatırlatıyordu.[47]

Orantılılık büyük stratejinin ne olduğundan gelir: Potansiyel olarak sonsuz isteklerin zorunlu olarak sınırlı kabiliyetlerle hizalanması. Peki ya adalet? Bence bu uyumun özgürlüğe doğru eğilmesinden kaynaklanır. Ya da Berlin'in dediği gibi "negatif" özgürlüğe doğru.

Clausewitz'in "savaş"ı "politika"ya tâbi kılmakla kastettiği de buydu; zira topyekûn şiddetten nasıl bir özgürlük çıkabilir ki? Augustinus'un savaşları "adil" hâle getirmeye çalışarak amaçladığı şey de buydu. Ve Sun Tzu'nun alışılmadık bir nezaketle kabul ettiği şey de öyle: "Öfkeli bir adam yeniden mutlu ve küskün bir adam yeniden memnun olabilirken, yok olan bir devlet geri getirilemez veya ölüler diriltilemez."[48]

Yaşayanlar ve ölüler arasındaki çelişki, içinde bulunduğumuz "şimdi" ne olursa olsun, zihnen ve ruhen sahip olabileceğimiz en büyük çelişkidir. Bu gergin ipin her iki ucunda da yer alan herkes –ya da neredeyse herkes– saygıyı hak eder.

NOTLAR

ÖNSÖZ

1. Deniz Harp Okulu Strateji ve Politika müfredatı için bkz. www.usnwc.edu/Faculty-and-Departments/Academic-Departments/Strategy-and-Policy-Department. Yale kursu için, www.grandstrategy.yale.edu/background; ayrıca Linda Kulman, *Teaching Common Sense: The Grand Strategy Program at Yale University* (Westport, Connecticut: Prospecta Press, 2016). s.7

2. Bazı okuyucular Soğuk Savaş'ı unuttuğum konusunda endişelenebilir. Hiç de öyle değil, sadece bu konuda yeterince şey söyledim. En son *Strategies of Containment* (New York: Oxford University Press, 2005) kitabımın gözden geçirilmiş baskısına ve Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, *The Cambridge History of the Cold War* (New York: Cambridge University Press, 2010), cilt 2, s. 1-21'de yer alan "Grand Strategies in the Cold War" başlıklı makaleme bakınız. s.8

3. Yale Hukuk Fakültesi'nin eski dekanı Anthony Kronman'a bunların büyük strateji ile ilgisini önerdiği için özel teşekkürler. s.9

BİRİNCİ BÖLÜM: HELLESPONT'U GEÇMEK

1. Herodot, *Tarih*, Kitap VII:1-56. David Grene'in çevirisini kullandım (Chicago: University of Chicago Press, 1987), s. 466-90. Herodot'un yeni bir değerlendirmesi için bakınız Robert D. Kaplan, "A Historian for Our Time," *The Atlantic*, Ocak/Şubat 2007. s.13

2. Michael Ignatieff, *Isaiah Berlin: A Life* (New York: Metropolitan Books, 1998), s. 173. Ayrıca bakınız Ramin Jahanbegloo, *Conversations with Isaiah Berlin*, ikinci baskı (Londra: Halban, 1992), s. 188-89, ve Isaiah Berlin, *Enlightening: Letters, 1946-1960*, Henry Hardy ve Jennifer Holmes tarafından derlenmiştir (Londra: Chatto and Windus, 2009), s. 31. Bu ilham C. M. Bowra'dan da gelmiş olabilir, "The Fox and the Hedgehog," *The Classical Quarterly* 34 (Ocak-Nisan 1940), 26-29. s.14

3. Stephen Jay Gould'un son kitabı, *The Hedgehog, the Fox, and the Magister's Pox: Mending the Gap Between Science and the Humanities* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2011), s. 1-8, aforizmanın kısa bir tarihçesine sahiptir. s.14

4. Isaiah Berlin, *The Hedgehog and the Fox*, Henry Hardy tarafından derlenmiştir (Princeton: Princeton University Press, 2013), s. 91. Ayrıca eski bir öğrencim Joseph Carlsmith'in "The Bed, the Map, and the Butterfly: Isaiah Berlin's Grand Strategy of Grand Strategy" başlıklı, 2011 Yale "Studies in Grand Strategy" semineri için hazırlanmış makalesinden de yararlandım. s.14

5. Isaiah Berlin, "The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy's View of History," *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*, Henry Hardy ve Roger Hausheer editörlüğünde (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1998), s. 436-37, 498 içinde. s. 15

6. A. N. Wilson, *Tolstoy: A Biography* (New York: Norton, 1988), s. 506-17. s.15

7. Berlin, *The Hedgehog and the Fox*, s. xv-xvi. s.15

8. Herodot, I:12, s. 38. s. 16

9. *A.g.e.*, VII:8, 10, s. 469, 472. Ayrıca bakınız Tom Holland, *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West* (New York: Doubleday, 2005), s. 238. s.17

10. Herodot, VII:8, 22-24, s. 469, 478-79; Holland, *Persian Fire*, s. 212-14. s.17

11. Stratejideki Aşil-Odysseus ayrımı hakkında daha fazla bilgi için bakınız Lawrence Freedman, *Strategy: A History* (New York: Oxford University Press, 2013), s. 22. s.17

12. Elbette tam anlamıyla değil. Eğer o sırada doğmuş olsaydı, Herodot sadece bir çocuk olurdu. s. 17

13. Philip E. Tetlock, *Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know?* (Princeton: Princeton University Press, 2005), özellikle s. xi, 73-75, 118, 128-29. Tetlock'un bulgularının popülerleştirilmesi için bkz: Dan Gardner, *Future Babble: Why Expert Predictions Are Next to Worthless, and You Can Do Better* (New York: Dutton, 2011). Tetlock ve Gardner, başka bir güncel çalışmada da işbirliği yapmışlardır: *Superforecasting: The Art and Science of Prediction* (New York: Crown, 2015). s. 19

14. Herodot, VII:101, 108-26, s. 502, 505-10. s.20

15. John R. Hale, *Lords of the Sea: The Epic Story of the Athenian Navy and the Birth of Democracy* (New York: Penguin, 2009), s. 36-39, 55-74; ayrıca Barry Strauss, *The Battle of Salamis: The Naval Encounter That Saved Greece-and Western Civilization* (New York: Simon and Schuster, 2005). s.21

16. Aeschylus, *The Persians*, 819-20. satırlar, Seth G. Benardete çevirisi (Chicago: University of Chicago Press, 1956), s. 77. Themistocles'in söylentisi için bakınız Plutarkhos, *Lives of the Noble Grecians and Romans*, John Dryden tarafından çevrilmiştir (New York: Modern Library, tarih yok), s. 144. s.21

17. Victor Parker, ""Herodotus' Use of Aeschylus' *Persae* as a Source for the Battle of Salamis," *Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies* 82:1, 2-29. s.21

18. Herodot, VII:8, s. 469. s.22

19. Victor Davis Hanson'ın, *The Savior Generals: How Five Great Commander Saved Wars That Were Lost-from Ancient Greece to Iraq* (New York: Bloomsbury Press, 2013), kitabındaki daha yakın tarihli örneklerle bağlantılı bir nokta için bkz. s. 11. s.22

20. Herodot, VII:38-39, s. 483-84. s.23

21. F. Scott Fitzgerald, "The Crack-Up," *Esquire*, Şubat 1936. s.24

22. Jeffrey Meyers, *Scott Fitzgerald: A Biography* (New York: HarperCollins, 1994), s. 261-65, 332-36. s.24

23. Kendisi de sık sık Kahince davranan Yale'den meslektaşım Charles Hill, seminerlerde bu aforizmadan alıntı yapmayı çok sever. s.24

24. Bu, Berlin'in üç büyük makalesinin basitleştirilmiş bir özetidir: "Two Concepts of Liberty" (1958), "The Originality of Machiavelli" (1972) ve "The Pursuit of the Ideal" (1988). Hepsi de *The Proper Study of Mankind*'da yer almaktadır ve ben özellikle s. 10-11, 239, 294 ve 302'den yararlandım. Ancak Cadılar Bayramı çocuğu benim kendi formülasyonumdur. s.25

25. Jahanbegloo, *Conversations with Isaiah Berlin*, s. 188-89. Ayrıca bakınız Berlin, *The Hedgehog and the Fox*, s. 101, Michael Ignatieff ile yapılan bir röportajdan alıntı. s.25

26. Ya da Berlin'in bir zamanlar söylediği gibi, Procrustesçi yataklarda. Carlsmith bu noktayı "The Bed, the Map, and the Butterfly "da geliştirir. s.26

27. Anthony Lane'in 19 Kasım 2012 tarihli *The New Yorker*'daki "House Divided" başlıklı eleştirisine bakınız. s.26

28. IMDb, Lincoln (2012), www.imdb.com/title/tt0443272/quotes. s.26

29. Tolstoy'un övgüsü Michael Burlingame'in *Abraham Lincoln: A Life* adlı eserinin son cildinde yer almaktadır (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008), s. 834. s.27

30. Bu ve bir önceki paragrafın bazı kısımlarını "War, Peace, and Everything: Thoughts on Tolstoy," *Cliodynamics: The Journal of Theoretical and Mathematical History 2* (2011), adlı makalemden ödünç aldım ss 40-51. s.28

31. Berlin, "The Hedgehog and the Fox," *The Proper Study of Mankind* içinde, s. 444. s.28

32. Tetlock, *Expert Political Judgment*, s. 214-15; Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), özellikle s. 20-21. Tetlock üzerine Kahneman için bkz. s. 218-20. s.30

33. En meşhuru 2002 yapımı *Örümcek Adam* filmidir, ancak bu alıntı serinin diğer filmlerinde ve çizgi romanlarında çeşitli şekillerde yer almıştır. Garip bir şekilde, eğer yaşasaydı Franklin D. Roosevelt'in 13 Nisan 1945'te Jefferson Günü akşam yemeğinde yaptığı konuşmada da buna yakın bir ifade yer alacaktı (www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16602). s.30

34. Homeros, *İlyada*, çeviren Robert Fagles (New York: Penguin, 1990), s. 371. Homeros elbette hatırlayarak kaydetmiştir, çünkü çağının Yunanlıları yazmayı unutmuşlardır. s.31

35. Bu öneriyi eski öğrencim Christopher R. Howell'a borçluyum, kendisi onu "The Story of Grand Strategy: "The History of an Idea and the Source of Its Confusion", 2013 Yale Senior Essay in Humanities, s. 2'de geliştirmiştir. Ayrıca bakınız Freedman, *Strategy*, s. 3-7. s.31

36. Okudukları için bakınız Richard Carwardine, *Lincoln: A Life of Purpose and Power* (New York: Random House, 2006), s. 4-10; ayrıca Fred Kaplan, *Lincoln: The Biography of a Writer* (New York: HarperCollins, 2008). Karşılaştırılabilir şekilde kendi kendini eğitmiş diğer başkanlar sadece Zachary Taylor ve Andrew Johnson gibi görünmektedir. s.32

37. Henry Kissinger, *White House Years* (Boston: Little, Brown, 1979), s. 54. s.32

38. Bkz: Michael Billig, *Learn to Write Badly: How to Succeed in the Social Sciences* (New York: Cambridge University Press, 2013). *The Landscape of History*: How Historians Map the Past (New York: Oxford University Press, 2002) adlı kitabımda tarih ve teori arasındaki ilişkiye daha fazla yer verdim. James C. Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed* (New Haven: Yale University Press, 1998) adlı kitabında evrensel ve yerel bilgi arasındaki ayrımı tartışmaktadır. s.33

39. Niccolò Machiavelli, *Prens*, çeviren Harvey C. Mansfield, ikinci baskı (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 3-4. s.33

40. Standart baskı Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Michael Howard ve Peter Paret tarafından düzenlenmiş ve çevrilmiştir (Princeton: Princeton University Press, 1976). s.33

41. Donald Rumsfeld, *Known and Unknown: A Memoir* (New York: Penguin, 2011), özellikle s. xiii-xiv. s.34

42. Bu ünlü yanlış alıntının tarihi için bakınız Elizabeth Longford, *Wellington* (Londra: Abacus, 2001), s. 16-17. s.35

İKİNCİ BÖLÜM: UZUN SURLAR

1. Victor Davis Hanson, *A War Like No Other: How the Athenians and Spartans Fought the Peloponnesian War* (New York: Random House, 2005), s. 66. s.37

2. Atina surlarına dair tasvirim esas olarak Thukyides'ten gelmektedir; bunun için Robert B. Strassler, ed., *The Landmark Thukydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War*, Richard Crawley çevirisinin gözden geçirilmiş versiyonu (New York: Simon and Schuster, 1996), 1:89-93 [bundan sonra Thukydides, ardından tüm baskılarda standart olan kitap ve paragraf numaraları]. Ayrıca bakınız Brent L. Sterling, *Do Good Fences Make Good Neighbors? What History Teaches Us About Strategic Barriers and International Security* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2009), s. 15-16; ve David L. Berkey, "Why Fortifications Endure: A Case Study of the Walls of Athens During the Classical Period," Victor Davis Hanson, ed., *Makers of Ancient Strategy: From the Persian Wars to the Fall of Rome* (Princeton: Princeton University Press, 2010), s. 60-63. Plutarkhos'un yorumları, John Dryden tarafından çevrilen *Lives of the Noble Grecians and Romans* (New York: Modern Library, tarih yok), s. 191-93'te yer almaktadır. s.38

3. Victor Davis Hanson, *The Savior Generals: How Five Great Commander Saved Wars That Were Lost-from Ancient Greece to Iraq* (New York: Bloomsbury Press, 2013), s. 33-34. s.38

4. Donald Kagan, *Pericles of Athens and the Birth of Democracy* (New York: Free Press, 1991), s. 4-5. s.39

5. Thukydides, 1:18, s. 14. Ayrıca bkz. *a.g.e.*, 1:10, s. 8; ve Herodot, 6:107-8, s. 450-51. s.39

6. Hanson, *The Savior Generals*, s. 18-22, 29. s.39

7. Daha çok Fransa ve İngiltere'nin 1805'teki Austerlitz ve Trafalgar savaşlarından sonraki konumlarını tanımlamak için kullanılan bir imge. Perikles'in iki stratejiyi nitelendirmesi için bkz: Thukydides, 1:143, s. 83. s.39

8. Hanson, *The Savior Generals*, s. 10-12, yıkımın çarpıcı niceliksel ölçümlerini sunmaktadır. s.40

9. Thukydides, 1:21-22. Vurgular eklenmiştir. s.49

10. Kagan, *Perikles*, s. 10. Profesör Kagan "Atinalılar"dan bahsetmektedir, ancak kapsamını genişletmeme aldırmayacağını düşünüyorum. s.41

11. Thukydides, 1:89-92, s. 49-51. Ayrıca bakınız Plutarkhos, s. 145. s.42

12. Hanson, *The Savior Generals*, s. 34-36. s.43

13. Perikles'in klasik yaşamı Plutarkhos'unki, s. 182-212, en iyi modern biyografi ise Kagan'ınkidir. s.44

14. Hanson, *The Savior Generals*, s. 18. s.44

15. Hanson, *A War Like No Other*, s. 38-45. Perikles'in teklifi için bakınız Thukydides, 2:13, s. 98. s.45

16. Hanson, *A War Like No Other*, s. 236-39, 246-47; Kagan, *Pericles*, s. 66. Daha geniş bir bağlam için ayrıca bakınız, John R. Hale, *Lords of the Sea: The Epic Story of the Athenian Navy and the Birth of Democracy* (New York: Penguin, 2009). s.45

17. Plutarkhos, s. 186. s.45

18. Bu bölümdeki tüm Perikles alıntıları Thukydides, 2:34-46, s. 110-18'den yapılmıştır. Farklılık ve evrensellik teması için bakınız Donald Kagan, "Pericles, Thukydides, and the Defense of Empire," Hanson, *Makers of Ancient Strategy* içinde, s. 31. s.46

19. Kagan, *Pericles*, s. 49-54, meclisin nasıl işlediğini anlatmaktadır. Ayrıca bakınız Cynthia Farrar, "Power to the People," Kurt A. Raaflaub, Josiah Ober ve Robert W. Wallace, Paul Cartledge ve Cynthia Farrar ile birlikte, *Origins of Democracy in Ancient Greece* (Berkeley: University of California Press, 2007), s. 184-89. s.46

20. Hanson, *A War Like No Other*, s. 27. s.47

21. Caydırıcılığa eşlik eden bir unsur olarak güvence vermenin önemi için bakınız Michael Howard, *The Causes of Wars*, ikinci baskı (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1984), s. 246-64. s.47

22. Kagan, *Pericles*, s. 102-5. s.47

23. *A.g.e.*, s. 86. s.48

24. Thukydides, 1:24-66, 86-88, s. 16-37, 48-49. Ayrıca bakınız J. E. Lendon, *Song of Wrath: The Peloponnesian War Begins* (New York: Basic Books, 2010). s.49

25. Alıntı, sözde, Bismarck'a aittir. s.49

26. Bu genellemeyi Kagan, *Pericles*, s. 192 ve Hanson, *A War Like No Other*, s. 10-12'ye dayandırıyorum. s.49

27. Thukydides, 1:67-71, s. 38-41. s.50

28. *A.g.e.*, 1:72-79, s. 41-45. s.51

29. *A.g.e.*, 1:79-85, s. 45-47. s.51

30. *A.g.e.*, 1:86-87, s. 48. s.51

31. Kagan, *Pericles*, s. 206, 214. s.52

32. Bu konuyu *The Landscape of History: How Historians Map the Past* (New York: Oxford University Press, 2002), s. 116-18'de daha uzun bir şekilde tartıştım. s.52

33. Thukydides, 1:144, s. 83-84; Plutarkhos, s. 199. Ayrıca bakınız Kagan, *Pericles*, s. 84, 92, 115-16. s.52

34. Thukydides, 1:77, s. 44. s.53

35. *A.g.e.*, 1:140-44, s. 80-85. Kagan'ın Perikles, s. 206-27'de Megaralıların kararnamesi üzerine yaptığı analizi takip ettim. s.55

36. Thukydides, 2:12, s. 97. s.55

37. Plutarkhos, s. 194-95; Thukydides, 1:127, s. 70. s.55

38. Kagan, *Pericles*, s. 207. s.55

39. Shakespeare'in *Troilus ve Cressida*'sı, 1. perde, 3. sahne, 112-27. satırlar. s.56

40. Thukydides, 2:59, s. 123. s.58

41. *A.g.e.*, 2:60-64, s. 123-27. s.58

42. *A.g.e.*, 3:82, s. 199. s.59

43. *A.g.e.*, 3:2-6, 16-18, 25-26, 35-50, s. 159-61, 166-67, 171, 175-84. Midillililer cezadan kaçamadılar. Atinalılar isyanın elebaşlarını idam ettiler, şehrin surlarını yıktılar, gemilerine el koydular ve mülklerini kamulaştırdılar. Yine de bunlar Cleon'un talep ettiğinden çok daha azdı. s.60

44. *A.g.e.*, 5:84-116, s. 350-57. s.61

45. *A.g.e.*, 3:82, s. 199. s.61

46. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız John Lewis Gaddis, "Drawing Lines: The Defensive Perimeter Strategy in East Asia, 1947-1951," Gaddis, *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War* (New York: Oxford University Press, 1987), s. 71-103. Tayvan dahil edilmedi, çünkü Çin Milliyetçileri oraya kaçmıştı. Yönetim, onları savunmanın, kaçınmayı umduğu Çin iç savaşına müdahale olarak görüleceğinden korkuyordu. s.62

47. Kayıp rakamları Britannica Online, "Korean War," www.britannica.com adresinden alınmıştır. s.63

48. Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, derleyen ve çeviren Michael Howard ve Peter Paret (Princeton: Princeton University Press, 1976), s. 471. Vurgular orijinalindedir. s.63

49. Plutarkhos, s. 204-7; Kagan, *Pericles*, s. 221-27. s.63

50. Thukydides, 6:6, s. 365. s.64

51. *A.g.e.*, 6:9-26, s. 366-76. Thukydides'in bize hakkında çok az şey anlattığı Lamachus adında üçüncü bir komutan daha vardı. s.65

52. *A.g.e.*, 7:44, 70-87, s. 453, 468-78. s.66

53. Hanson, *A War Like No Other*, s. 205, 217. s.66

54. Henry Kissinger, *White House Years* (Boston: Little, Brown, 1979), s. 1049. s.66

55. Bkz. www.archives.gov/research/military/vietnam-war/casualty-statistics.html. s.66

56. Ayrıntı için bkz: Ilya V. Gaiduk, *The Soviet Union and the Vietnam War* (Chicago: Ivan R. Dee, 1996); Qiang Zhai, China and the Vietnam Wars, 1950-1975 (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000); ve Lien-Hang Nguyen, *Hanoi's Wars: An International History of the War for Peace in Vietnam* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2012). s.67

57. John Lewis Gaddis, *The Cold War: A New History* (New York: Penguin, 2005), s. 149-55. s.67

58. Thukydides, 1:140, s. 81; Kennedy'nin Fort Worth Ticaret Odası'na yaptığı konuşma, 22 Kasım 1963, *Public Papers of the Presidents: John*

F. Kennedy, 1963 (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1964), s. 889. s.67

59. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War* gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı (New York: Oxford University Press, 2005) adlı kitabıma ve aynı zamanda Yale'de uzun süredir devam eden "Studies in Grand Strategy" seminerine ilham verdiği için kendisine minnettarım. s.68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÖĞRETMENLER VE BAĞLANTILAR

1. Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çeviren Samuel B. Griffith (New York: Oxford University Press, 1963), s. 66, 89, 95, 109. Pazarlama benzetmesi için Schuyler Schouten'e teşekkür borçluyum. s.72

2. *Hamlet*, 3. perde, 2. sahne. Polonius'un ödünç alanlar ve verenler hakkındaki sözleri 1. perde, 3. sahnede yer almaktadır. s.72

3. *Savaş Sanatı*, s. 63-64, 66, 89, 95, 129. Vurgular eklenmiştir. s.73

4. *A.g.e.*, s. 91-92. s.73

5. Octavianus'un yetiştirilmesi ve eğitimiyle ilgili bu ve bundan sonraki açıklamalar için esas olarak Anthony Everitt'in *Augustus: The Life of Rome's First Emperor* (New York: Random House, 2006), s. 3-50; ve Adrian Goldsworthy, *Augustus: First Emperor of Rome* (New Haven: Yale University Press, 2014), s. 19-80. Goldsworthy kitabının beş bölümü için Augustus'un isimlerini başlık olarak kullanmıştır. Alametler Suetonius, *The Twelve Caesars*, çeviren Robert Graves (New York: Penguin, 2007, ilk basım 1957), II:94, s. 94-95'te yer almaktadır. s.75

6. Mary Beard, *S.P.Q.R.: A History of Ancient Rome* (New York: Norton, 2015) adlı kitabının ilk yarısında cumhuriyetçi bir imparatorluğun paradoksunu incelemektedir. s.75

7. En güncel anlatı Barry Strauss, *The Death of Caesar: The Story of History's Most Famous Assassination* (New York: Simon and Schuster, 2015). Plutarkhos'un gözlemi, John Dryden tarafından çevrilen *Lives of the Noble Grecians and Romans* (New York: Modern Library, tarih yok), s. 857'de yer almaktadır. s.75

8. John Williams, *Augustus* (New York: New York Review of Books, 2014; ilk basım 1971), s. 21-22. Sezar'ın Octavian için olası niyetleri için bakınız Adrian Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus* (New Haven: Yale University Press, 2006), s. 497-98 ve Strauss, *The Death of Caesar*, s. 45-46. s.75

9. Bu noktada Octavianus adını kullanmayı bıraktı ve kendisine Sezar demeye başladı. Karışıklığı önlemek için, Goldsworthy olmasa da Everitt ve diğer birçok tarihçinin uygulamasını takip ettim ve kendisi Augustus adını alana kadar ondan Octavianus olarak bahsetmeye devam ettim. s.76

10. Tu Mu'nun yorumu, *Savaş Sanatı* içinde, s. 65. s.76

11. En iyi kanıt Octavianus'un Sezar'ın vasiyetinin içeriğini öğrendiğinde yaşadığı, görünüşe göre gerçek olan şaşkınlıktır. Sezar niyetini açıklamış olsa bile, ne o ne de Octavianus Sezar'ın ne kadar az zamanı kaldığını tahmin edemezdi. s.76

12. Isaiah Berlin'in George F. Kennan'a yazdığı mektup, 13 Şubat 1951, Berlin, *Liberty*, derleyen Henry Hardy (New York: Oxford University Press, 2007), s. 341-42. s.76

13. Goldsworthy, *Augustus*, s. 87-101. Cicero'nun değişimleri için bakınız Anthony Everitt, *Cicero: The Life and Times of Rome's Greatest Politician* (New York: Random House, 2003), s. 273-96. s.77

14. John Buchan, *Augustus* (Cornwall: Stratus Books, 2003; ilk basım 1937), s. 32. s.78

15. Goldsworthy, *Augustus*, s. 105-7. s.78

16. Plutarkhos, s. 1106-7'de iyi tanımlanmıştır. s.78

17. Everitt, *Augustus*, s. 76. Ayrıca Octavianus'un maksatlılığı hakkında bakınız, Ronald Syme, *The Roman Revolution* (New York: Oxford University Press, 1939), s. 3. s.78

18. Everitt, *Augustus*, s. 32, 45, 88-91, 110, 139, 213. s.79

19. Goldsworthy, *Augustus*, s. 115-25. Antonius daha sonra Octavianus'un ilk Mutina savaşından kaçtığını iddia edecektir. [Suetonius, II:10, s. 47.] s.80

20. Syme, *The Roman Revolution*, s. 124. s.80

21. Daha sonra Shakespeare tarafından *Julius Caesar*'da bir şifre olarak ölümsüzleştirilmiştir. s.80

22. Bu bölüm, Fransa İmparatoru Napolyon ve Rusya Çarı I. Aleksandr tarafından Temmuz 1807'de Niemen nehrinin ortasında imzalanan ve yedinci bölümde ele alınan Tilsit Antlaşması'nı öngörmektedir. Ancak bir adada değil, bir salın üzerindeydiler. s.80

23. Everitt, *Cicero*, s. 313-19. Yasaklamaların arka planı için bakınız Syme, *The Roman Revolution*, s. 187-201. s.81

24. Goldsworthy, *Augustus*, s. 122. s.81

25. Bir bağlantı vardı. Philippi kalesi adını M.Ö. 356'da inşa ettiren Büyük İskender'in babası Makedonyalı Philip'ten almıştı. Kısa bir süre sonra Yunan hatip Demosthenes tarafından yapılan dört konuşmadan oluşan ilk Philippikler Philip'e yönelikti. Cicero kendi on dört Philippik'ini bunlar üzerine kurmuştur. s.81

26. Goldsworthy, *Augustus*, s. 142; Everitt, Augustus, s. 88-94. s.82

27. Appianus, *The Civil Wars*, John Carter tarafından çevrilmiştir (New York: Penguin, 1996), V, s. 287. Ayrıca bakınız Everitt, *Augustus*, s. 98-99. s.83

28. *A.g.e.*, s. 100-103; ayrıca Syme, *The Roman Revolution*, s. 215. s.83

29. Goldsworthy, *Augustus*, s. 144-47. s.83

30. Suetonius, II:15, s. 49; ayrıca Everitt, *Augustus*, s. 104-5. s.84

31. *A.g.e.*, s. 108-13. Antonius ayrıca Octavianus'a Octavianus'un eski dostu Salvidienus Rufus'un sadakatsizliğini de rapor etti; Rufus belirsiz nedenlerle Antonius'un Galya'daki ajanlarına yaklaşmıştı. Octavianus onu derhal idam ettirdi. [Appianus, *The Civil Wars*, C:65, s. 312-13.] s.85

32. Symes tarafından yapılan bir tespit, *The Roman Revolution*, s. 114. s.85

33. Bu konuda bkz. ikinci bölüm. s.85

34. Plutarkhos, s. 1106. s.85

35. Goldsworthy, *Augustus*, s. 156-59. s.86

36. En kapsamlı anlatım Appianus, *The Civil Wars*, C:85-92, s. 322-26'da yer almaktadır. s.87

37. Everitt, *Augustus*, s. 129-30. s.87

38. Appianus, *The Civil Wars*, C:98-126, s. 328-42. s.88

39. Romalıların şikâyeti, Partların 53 yılında Carrhae savaşında Marcus Licinius Crassus ve ordusunu yenmesine ve bunun sonucunda birkaç Roma lejyonunun sancağını kaybetmesine dayanıyordu. Julius Caesar 44 yılında öldürüldüğünde bu aşağılanmanın intikamını almayı planlıyordu -genç Octavian'ın eğitimini aldığı görev buydu- ve Antonius iki yıl sonra Philippi'de kazandığı zaferin ardından bu görevi devralmıştı. s.88

40. Aynı zamanda, Mısırlıların deyimiyle, annesinin ortak hükümdarı Ptolemy XV. Goldsworthy, Caesar, s. 496-97, babalık meselesine dair makul bir değerlendirme sunar. s.88

41. Everitt, Augustus, s. 145-53. s.89

42. Goldsworthy, Augustus, s. 186-88. s.89

43. Plutarkhos, s. 1142. s.90

44. Hikâyenin nereden kaynaklandığına dair bilinçli bir öneri için bakınız Adrian Tronson, "Vergil, the Augustans, and the Invention of Cleopatra's Suicide-One Asp or Two?" *Vergilius* 44 (1998), 31-50. Bu referans için Toni Dorfman'a teşekkür borçluyum. s.90

45. Stacy Schiff, *Cleopatra: A Life* (New York: Little, Brown, 2010), s. 101, 108, 133'te belirtilen bir nokta. s.90

46. Cassius Dio, *The Roman History: The Reign of Augustus*, çeviren Ian Scott-Kilvert (New York: Penguin, 1987), LI:16, s. 77. s.90

47. Farklı bir görüş için bakınız Goldsworthy, *Augustus*, s. 207. s.90

48. Robin Lane Fox, *Alexander the Great* (New York: Penguin, 2004; ilk basım 1973), s. 369-70, 461-72. s.91

49. *Savaş Sanatı*, s. 106. Bu ayrım modern çağda en çok İngiliz stratejist B. H. Liddell-Hart ile ilişkilendirilir, ancak kendisi Sun Tzu'nun bunu öngördüğünü kabul etmiştir. [Önsöz, *a.g.e.*, s. vii.] s.91

50. *Savaş Sanatı*, s. 66-68, 70. s.91

51. Bu ilkenin şiir yazmaya uygulanmış bir kurgusu için bakınız Williams, *Augustus*, s. 38-39. s.92

52. *The Georgics of Virgil*, David Ferry tarafından çevrilmiştir (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005), s. 89. s.92

53. *A.g.e.*, s. xix. Wikipedia heksametreleri saydığını iddia etmektedir. s.92

54. Buchan, *Augustus*, s. 114. Everitt, *Augustus*, s. 114-16 ve Goldsworthy, *Augustus*, s. 307-17'de Virgilius hakkında daha genel tartışmalar vardır. s.92

55. Everitt, *Augustus*, s. 199-211; Goldsworthy, *Augustus*, s. 217-38. s.93

56. Beard, S.P.Q.R., s. 354-56, 368-69, 374; ayrıca Goldsworthy, *Augustus*, s. 476-81. s.93

57. *Aeneid*, Robert Fagles tarafından çevrilmiştir (New York: Viking, 2006), VIII:21-22, s. 242. s.94

58. *A.g.e.*, VI:915, s. 208. s.94

59. Hermann Broch, *The Death of Virgil*, çeviren Jean Starr Untermeyer (New York: Vintage Books, 1995; ilk basım 1945), s. 319, 321. Yale'den meslektaşım Charles Hill beni hem Georgics'in hem de Broch'un önemi konusunda uyarmıştı. İkincisi hakkındaki yorumu Charles Hill, *Grand Strategies: Literature, Statecraft, and World Order* (New Haven: Yale University Press, 2010), s. 282-85. s.94

60. Beard, *S.P.Q.R.*, s. 415-16. Miras kurallarının hayatları nasıl mahvedebildiği ve devletleri nasıl tehlikeye atabildiğine dair yakın tarihli iki anlatı için bakınız Geoffrey Parker, *Imprudent King: A New Life of Philip II* (New Haven: Yale University Press, 2014); ve Janice Hadlow, *A Royal Experiment: The Private Life of King George III* (New York: Henry Holt, 2014). s.95

61. John Williams, *Augustus* adlı romanında Julia'yı özel bir zenginlikle tasvir eder. s.95

62. Markus Antonius'a olan değil. s.95

63. Fagles çevirisi, Kitap VI: 993-1021, s. 211. Octavianus'un Virgilus'un bu satırları okuduğunu duyduğunda bayıldığı söylenir. s.95

64. Augustus'un yarattığı soyağacı karmaşasının grafik bir örneği için bakınız Beard, *S.P.Q.R.*, s. 382-83. s.96

65. Everitt, *Augustus*, s. 302. s.96

66. Goldsworthy, *Augustus*, s. 453. s.96

67. Cassius Dio, *Augustus*, LVI:30, s. 245; Suetonius, II:99, s. 100. s.97

68. Williams, *Augustus*, s. 228. s.97

69. Bu terim Greg Woolf'un *Rome: An Empire's Story* (New York: Oxford University Press, 2012) adlı kitabının giriş bölümlerinde Roma mirasının kısa ve öz bir özetini sunmaktadır. s.98

70. Williams'ın *Augustus*'unun son satırında belirgin şekilde yakalanan bir ani dönüş, s. 305. s.99

71. Bu konuda bakınız, Woolf, *Rome*, s. 216-17; Beard, *S.P.Q.R.*, s. 412-13. s.99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: RUHLAR VE DEVLETLER

1. George Kennan, *Tent-Life in Siberia and Adventures Among the Koraks and Other Tribes in Kamtchatka and Northern Asia* (New York: G. P. Putnam and Sons, 1870), s. 208-12. Kennan hakkında daha fazla bilgi için bakınız Frederick F. Travis, *George Kennan and the American-Russian Relationship*, 1865-1924 (Athens: Ohio University Press, 1990). s.102

2. Bakınız Greg Woolf, *Rome: An Empire's Story* (New York: Oxford University Press, 2012), s. 113-26; ve Mary Beard, *S.P.Q.R.: A History of Ancient Rome* (New York: Norton, 2015), s. 428-34. s.102

3. Yahudiler tektanrıcılıklarında hiçbir şekilde yalnız değillerdi, ancak bunun sonuçları onları, Hristiyanlar ve Müslümanlar için sonraki tarihi diğer inançlardan daha büyük ölçüde şekillendirdi. Faydalı bir giriş için bakınız Jonathan Kirsch, *God Against the Gods: The History of the War Between Monotheism and Polytheism* (New York: Penguin, 2005). s.102

4. Jack Miles, *God: A Biography* (New York: Knopf, 1995) kitabında zekice belgelenmiştir. s.102

5. Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire* (New York: Modern Library, 1977), I, s. 382-83, 386. s.103

6. *A.g.e.*, s. 383. s.103

7. Matta 22:21. s.103

8. Aziz Augustinus, *İtiraflar*, çeviren R. S. Pine-Coffin (New York: Penguin, 1961), s. 28, 32-33, 39-41. En iyi biyografi hala Peter Brown'ın klasikleşmiş kitabı *Augustine of Hippo: A Biography*, gözden geçirilmiş baskı (Berkeley: University of California Press, 2000; ilk basım 1967). s.104

9. Augustinus, *İtiraflar*, s. 45-53. s.104

10. Yakın tarihli (ve tartışmalı) bir cevap için bakınız Robin Lane Fox, *Augustine: Conversions to Confessions* (New York: Basic Books, 2015), özellikle s. 522-39. s.105

11. Augustinus, *İtiraflar*„ s. 36. s.105

12. Brown, Augustine of Hippo, s. 431-37. s.105

13. A.g.e., s. 131-33. s.105

14. Bu noktayı David Brooks'a borçluyum, *The Road to Character* (New York: Random House, 2015), s. 212. s.106

15. Rehber olarak esasen G. R. Evans'ın Henry Bettenson tarafından çevrilen Aziz Augustinus'a giriş kitabı olan, *Concerning the City of God Against the Pagans* (New York: Penguin, 2003), s. ix-lvii'ye yazdığı girişe ve ayrıca Michael Gaddis'in City'yi açıklamak için cesur bir çaba göstererek benimle paylaştığı notlara dayandım. s.106

16. Bakınız John Mark Mattox, *Saint Augustine and the Theory of Just War* (New York: Continuum, 2006), s. 4-6; ayrıca David D. Corey ve J. Daryl Charles, *The Just War Tradition: An Introduction* (Wilmington, Delaware: ISI Books, 2012), s. 53. s.107

17. *A.g.e.*, s. 56-57. s.108

18. Douglas Boin'in *Coming Out Christian in the Roman World: How the Followers of Jesus Made a Place in Caesar's Empire* (New York: Bloomsbury, 2015) adlı kitabının argümanı budur, ancak Gibbon, Roma'nın dikkatsiz imparatorlarının Hristiyanlığın yayılması konusunda kayıtsız kaldığını öne sürerek ters bir şekilde bunu öngörmüştür. s.108

19. Augustinus'un ergenlik deneyiminden bildiği ve *The Sopranos*, *The Wire* ve *Breaking Bad* izleyicilerinin anlamak için sebepleri olacağı gibi, haydutlar arasında bile bir tür düzen vardır. s.108

20. İmparator Julianus'un 361-63 yılları arasındaki kısa hükümdarlığı sırasında eski tanrıları geri getirmeye yönelik başarısız girişimi hariç. s.109

21. Corey ve Charles, *The Just War Tradition*, s. 57. s.109

22. Brown, *Augustine of Hippo*, s. 218-21. Her ne kadar Brown daha sonra bu yargısını yeni kanıtlar ışığında ve 1960'larda ilk baskısını yazarken otorite figürlerinin özellikle genç akademisyenleri rahatsız etme eğiliminde olduğunu kabul ederek nitelendirmiş olsa da. [*A.g.e.*, s. 446.] s.109

23. Örnekler için bakınız, Mattox, *Augustine and the Theory of Just War*, s. 48-49. s.110

24. *A.g.e.*, s. 171. s.110

25. Yeraltı Dünyası'na dair en iyi antik rehberler olan Homeros ve Virgilius'un dokunaklı bir şekilde açıklığa kavuşturduğu gibi. s.110

26. Corey ve Charles, *The Just War Tradition*'ın 4 ila 9. bölümlerinde bu süreci incelemektedir. s.111

27. Bir değerlendirme için bakınız Brown, *Augustine of Hippo*, s. 491-93. s.111

28. Lane Fox, *Augustine*, s. 2-3. s.111

29. James Turner Johnson, *Just War Tradition and the Restraint of War: A Moral and Historical Inquiry* (Princeton: Princeton University Press, 2014; ilk basım 1981), özellikle s. 121-73. s.111

30. Burada G. R. Evans'ın *City of God* s. Xlvii'ye yazdığı girişte belirttiği bir noktayı, korkarım onun onayı olmadan genişletiyorum. s.111

31. Michael Gaddis, *There Is No Crime for Those Who Have Christ: Religious Violence in the Christian Roman Empire* (Berkeley: University of California Press, 2005), özellikle s. 131-50. s.112

32. Voltaire'in *Candide*'sinin unutulmaz anti-kahramanı, her şeyi, hatta 1759'daki büyük Lizbon depremini bile en iyisi olarak görüyordu.

Augustinus'un burada gösterebileceğimden daha büyük bir hassasiyetle takip edilen rasyonalleştirmeleri için bakınız Mattox, *Augustine and the Theory of Just War*, s. 32-36, 56-59, 94-95, 110-14, 126-31. s.112

33. Sebastian de Grazia, *Machiavelli in Hell* (New York: Random House, 1989), s. 318-40. s.113

34. *The Discourses on the First Ten Books of Titus Livius*, Leslie J. Walker, S.J. tarafından çevrilmiş, Brian Richardson tarafından gözden geçirilmiştir (New York: Penguin, 1970), s. 97. Ayrıca bakınız De Grazia, *Machiavelli in Hell*, s. 21. Yakın tarihli en iyi biyografi Miles J. Unger, *Machiavelli: A Biography* (New York: Simon and Schuster, 2011). s.114

35. *Prens*, çeviren Harvey C. Mansfield, ikinci baskı (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 103. Ayrıca bakınız De Grazia, *Machiavelli in Hell*, s. 58-70. s.114

36. Brown, *Augustine of Hippo*, s. 400-410, nasıl olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklar. s.114

37. Milan Kundera, *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*, çeviren Michael Henry Heim (New York: Harper and Row, 1984). s.115

38. *Prens*, s. 98. Ayrıca bakınız Unger, *Machiavelli*, s. 218-19. s.115

39. Machiavelli 1504 yılında Leonardo da Vinci tarafından tasarlanan ve Arno nehrinin yönünü değiştirerek rakip şehir Pisa'yı izole etmeyi amaçlayan bir planı destekleyecek kadar ileri gitmiştir. Ancak yanlış hesaplanmış topoğrafya, beklenmedik yağışlar ve zeki Pisalıların sabotajlarının bir araya gelmesiyle talih bu çabayı boşa çıkardı. Bu, Machiavelli'nin resmi kariyerinin sonunu getiren birkaç kötü olaydan biriydi. Ayrıntılar Unger, *Machiavelli*, s. 143-46'da yer almaktadır. s.116

40. Machiavelli'nin dikkatli çevirmeni *Prens*, s. xxv'de dilbilimsel eşdeğersizlikleri açıklar. Bu terimin daha kapsamlı bir tartışması için bakınız Philip Bobbitt, *The Garments of Court and Palace: Machiavelli and the World That He Made* (New York: Grove Press, 2013), s. 76-77. s.116

41. *Prens*, s. 22. Ayrıca bakınız Unger, *Machiavelli*, s. 33-34. s.116

42. *A.g.e.*, s. 273. s.117

43. De Grazia, *Machiavelli in Hell*, s. 64, Machiavelli'nin Augustinus'a okuduğunu öne sürer, ancak elektronik ortamda yapılan bir araştırmada *Prens*'te, *Söylevler*'de ya da Machiavelli'nin daha az bilinen *Savaş*

Sanatı'nda Augustinus'tan hiç bahsedilmediği görülür. Machiavelli'nin Floransa ve İtalya Tarihi'nde Augustinus'a değil ama onun tarikatından bir keşişe tek bir atıf vardır. Yine de, belki de en iyi Paul R. Wright'ın "Machiavelli's City of God: Civil Humanism and Augustinian Terror," John Doody, Kevin L. Hughes ve Kim Paffenroth, der., *Augustine and Politics* (Lanham, Maryland: Lexington Books, 2005), s. 297-336. s.117

44. *Prens*, s. 3-4; Unger, *Machiavelli*, s. 204-7. s.117

45. Bobbitt, *The Garments of Court and Palace*, s. 5. s.117

46. Kitabın kabulü ve ünü için bkz. *a.g.e.*, s. 8-16 ve Unger, *Machiavelli*, s. 342-47. Jonathan Haslam, *No Virtue Like Necessity: Realist Thought in International Relations Since Machiavelli* (New Haven: Yale University Press, 2002) kitabında Machiavelli'nin siyaset bilimi üzerindeki etkisinin izini sürer. Öğrencilerimi tedirgin etme konusunda *Prens*'e rakip olabilecek tek kitap Robert Caro'nun Lyndon B. Johnson biyografisinin ikinci cildidir; bu kitapta LBJ'nin 1948 Teksas Demokrat senatörlük ön seçimlerini çalmamış olsaydı 1965'teki "Üstesinden Gelmeliyiz" konuşmasını asla yapamayacağı iddia edilmektedir. s.118

47. *Prens*, s. 29-33. Ayrıca bakınız Unger, *Machiavelli*, s. 129-30, öznesinin muhtemelen bu gösteriye tanık olduğunu belirtmektedir. Remirro'nun kaderi, Herodot'ta anlatılan ve birinci bölümde alıntılanan Pythias'ın talihsiz oğlunun Xerxes'in elindeki kaderiyle ilginç bir şekilde paralellik göstermektedir. s.118

48. Aktaran Gaddis, *There Is No Crime for Those Who Have Christ*, s. 138. s.119

49. Bu ifade Vietnam Savaşı sırasında, 8 Şubat 1968'de *New York Times*'da "Major Describes Move" başlıklı kısa bir haberin yayınlanmasından sonra meşhur olmuştur. Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlara uygulanan bu fikir için bakınız Campbell Craig, *Destroying the Village: Eisenhower and Thermonuclear War* (New York: Columbia University Press, 1998). s.119

50. *Prens*, s. 22, 35. s.119

51. Alıntılar Mattox, *Augustine and the Theory of Just War*, s. 60 ve *Prens*, s. 61'den yapılmıştır. Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çeviren Samuel B.

Griffith (New York: Oxford University Press, 1963), s. 77: "Yüz zafer kazanmak", "düşmanı savaşmadan bastırmak" kadar beceriklice değildir. s.119

52. *Prens*, s. 61. s.120

53. Harvey C. Mansfield, giriş bölümünde, *a.g.e.*, s. xi. İtalikler eklenmiştir. s.120

54. Charles Dickens, *A Tale of Two Cities* (New York: New American Library, 1960), s. 367. s.120

55. *Prens*, s. 45. s.120

56. *A.g.e.*, s. 4. s.120

57. *A.g.e.*, s. 20. s.121

58. *A.g.e.*, s. 39. s.121

59. *A.g.e.*, s. 38, 40-41, 61, 66-67. s.121

60. Unger, *Machiavelli*, s. 54; Bobbitt, *The Garments of Court and Palace*, s. 80. s.122

61. Unger, *Machiavelli*, s. 132, 238, 255-56. s.122

62. *A.g.e.*, s. 261-62. s.122

63. Yakın zamandaki en iyi açıklama, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Henry Kissinger, *World Order* (New York: Penguin, 2014), s. 11-95, 283-86'dır. s.123

64. *Söylevler*, s. 275. s.123

65. Bu noktalar hakkında bakınız, Unger, *Machiavelli*, s. 266-68; Kissinger, *World Order*, s. 256-69; ve Bobbitt, *The Garments of State and Palace*, s. 155-64, Machiavelli'nin hiçbir uluslararası düzenin kalıcılığını varsaymadığını ve bizim de varsaymamamız gerektiğini hatırlatır. s.123

66. Isaiah Berlin, "The Originality of Machiavelli," Berlin, *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*, Henry Hardy ve Roger Hausheer tarafından derlenmiştir (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1998), içinde s. 269-325. s.125

67. *A.g.e.*, s. 279. s.125

68. *Prens*, s. 4, 10. s.125

69. Thomas Hobbes, *Leviathan*, derleyen C. B. Macpherson (New York: Penguin, 1985; ilk basım 1651), s. 186. s.125

70. Augustinus, *İtiraflar*, s. 28. s.125

71. Berlin, "The Originality of Machiavelli," s. 286-91. s.125

72. *A.g.e.*, s. 296-97, 299. s.126

73. *A.g.e.*, s. 312-13. s.126

74. *A.g.e.*, s. 310 s.126

75. *A.g.e.*, s. 310-11. Ayrıca bakınız De Grazia, Machiavelli Cehennemde, s. 311; ve Gaddis, *There Is No Crime for Those Who Have Christ*, s. 149. s.126

76. Berlin, "The Originality of Machiavelli," s. 311. İtalikler eklenmiştir. Berlin bu içgörüyü Sheldon S. Wolin'e atfetmektedir. s.127

77. "The Pursuit of the Ideal," Berlin, *The Proper Study of Mankind* içinde, s. 9-11. s.127

78. Berlin, "The Originality of Machiavelli," s. 324-25. s.127

BEŞİNCİ BÖLÜM: EKSEN OLARAK PRENSLER

1. Dictionary.com'u kullandım. s.129

2. Thomas Hobbes'un ilk kez 1651'de yayınlanan *Leviathan*'da savunduğu gibi. s.130

3. Virginia Woolf, *Orlando: A Biography* (New York: Harcourt Brace, 1956; ilk basım 1928), s. 22. s.130

4. Geoffrey Parker'dan alıntı, *Imprudent King: A New Life of Philip II* (New Haven: Yale University Press, 2014), s. 363. s.131

5. Anne Somerset, *Elizabeth I* (New York: Random House, 2003; ilk basım 1991), s. 572. s.131

6. Parker, *Imprudent King*, s. 366. s.131

7. Klasik bir anlatım için bakınız Garrett Mattingly, *The Armada* (New York: Houghton Mifflin, 1959), s. 11-12. Machiavelli'nin kendisi de ara sıra şairlik ve oyun yazarlığı yapmıştır. Bkz: Sebastian de Grazia, *Machiavelli in Hell* (New York: Random House, 1989), s. 360-66. s.131

8. I. Elizabeth *Toplu Eserleri*, Leah S. Marcus, Janet Mueller ve Mary Beth Rose tarafından derlenmiştir (Chicago: University of Chicago Press, 2000), s. 54. s.131

9. Parker, *Imprudent King*, s. 29; Miles J. Unger, *Machiavelli: A Biography* (New York: Simon and Schuster, 2011), s. 343-44; ve Elizabeth'in dil yetkinliği için Somerset, *Elizabeth I*, s. 11-12. s.132

10. Robert Hutchinson, *The Spanish Armada* (New York: St. Martin's, 2013), s. xix. VIII Henry 1547'de ölmüş, yerine dokuz yaşındaki oğlu VI Edward geçmiş, o da 1553'te ölmüştür. s.132

11. Alison Weir, *The Life of Elizabeth I* (New York: Random House, 2008; ilk basım 1998), s. 11; A. N. Wilson, *The Elizabethans* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), s. 7-14, 32-33. s.132

12. İmparatorluk unvanı ve Orta Avrupa'daki mülkleri Charles'ın kardeşi Ferdinand'a geçmiş, böylece Habsburg İmparatorluğu Avusturya ve İspanya kollarına ayrılmıştır ki bu Paul Kennedy'nin "imparatorluğun aşırı genişlemesi" olarak adlandırdığı durumun erken bir kabulüdür. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York: Random House, 1987), adlı kitabına bakınız s. 48-49. s.133

13. Parker, *Imprudent King*, s. 4-5, 23. s.133

14. *A.g.e.*, s. 276. Ayrıca Parker'ın ikinci levha dizisine de bakınız. s.133

15. Geoffrey Parker, *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven: Yale University Press, 1998), s. 72, Elizabeth'in delegasyona karşı tutumunu Philip'inkiyle karşılaştırır. s.133

16. Mattingly, *The Armada*, s. 24. s.133

17. Parker, *Imprudent King*, s. xv, 61-64, 85 103-6; ayrıca Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 47-75; ve Robert Goodwin, *Spain: The Center of the World, 1519-1682* (New York: Bloomsbury, 2015), s. 129-41. s.134

18. Parker, *Imprudent King*, s. 43-49, 51-58. Elizabeth'in tahta çıktığı dönemde İngiltere'nin güçlü ve zayıf yönlerinin bir değerlendirmesi için bakınız Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 60-61. s.134

19. Somerset, *I. Elizabeth*, s. 42-43. s.135

20. *A.g.e.*, s. 311-12. s.135

21. *A.g.e.*, s. 48-51. s.135

22. *A.g.e.*, s. 56. s.134

23. Papalar ve Kutsal Roma imparatorları seçimle işbaşına gelirdi, ama orada bile kan bağı etkiliydi. s.135

24. Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 25; Somerset, *Elizabeth I*, s. 91-92. s.136

25. *A.g.e.*, s. 50-51. s.136

26. Parker, *Imprudent King*, s. 121-25. s.136

27. Bir liste için bakınız Arthur Salusbury MacNalty, *Elizabeth Tudor: The Lonely Queen* (Londra: Johnson Publications, 1954), s. 260. s.136

28. Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 47-48. s.137

29. Mattingly, *The Armada*, s. 24. s.137

30. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 151; Parker, *Imprudent King*, s. 58. s.138

31. *A.g.e.*, s. 364. Habsburglar da yaptıkları evlilikler yoluyla gen havuzlarını zayıflatmışlardır. Bkz. *a.g.e.*, s. 180-81. s.138

32. *A.g.e.*, s. 2. s.138

33. Sempatik bir değerlendirme için bkz: Hugh Thomas, *World Without End: Spain, Philip II, and the First Global Empire* (New York: Random House, 2014), s. 285-99. s.139

34. Mauricio Drelichman ve Hans-Joachim Voth, *Lending to the Borrower from Hell: Debt, Taxes, and Default in the Age of Philip II* (Princeton: Princeton University Press, 2014). Philip'in mali durumu hakkındaki daha geleneksel argüman için bakınız Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 46-47. s.139

35. Parker, *Imprudent King*, s. 126, 129, 256-57. s.139

36. Thomas, *World Without End*, s. 17. s.140

37. Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 11, 26. Ayrıca bakınız Somerset, *Elizabeth I*, s. 58-59. s.140

38. Bu paragrafı Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 17-18 ve Mattingly, *The Armada*, s. 23'e dayandırdım. "Kalp ve mide" alıntısı I. Elizabeth *Toplu Eserleri*, s. 326'da yer almaktadır. s.141

39. James Anthony Froude, *History of England from the Fall of Wolsey to the Defeat of the Spanish Armada* (Londra: Longmans, Green, 1870), XII, s. 558. Ayrıca bakınız J. B. Black, *The Reign of Elizabeth*, 1558-1603 (Oxford: Oxford University Press, 1959), s. 23. s.141

40. Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 30. Somerset, *Elizabeth I*, s. 72-88, Elizabeth'in dini politikalarının kapsamlı bir analizini sunmaktadır. s.141

41. Somerset, *Elizabeth I*, s. 280-82; Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 60-61. Elizabeth dönemi maliyesi hakkında kapsamlı bir tartışma için bakınız William Robert Smith, *The Constitution and Finance of the English, Scottish and Irish Joint-Stock Companies to 1720* (Cambridge: Cambridge University Press, 1911), s. 493-99. s.142

42. Somerset, *Elizabeth I*, s. 70-71. s.142

43. Heyecan verici bir anlatım için A. N. Wilson'ın *The Elizabethans* kitabında Sir Francis Drake üzerine yazdığı bölüme bakınız, s. 173-84. s.142

44. Şu anda bile birkaç aptal tarafından William Shakespeare'in oyunlarını yazdığı düşünülmektedir. s.142

45. Weir, *The Life of Elizabeth I*, s. 257. Bu hikâye ilk olarak John Aubrey, *Brief Lives, compiled between 1669 and 1696* (Oxford: Clarendon Press, 1898), s. 305'te yer almıştır. s.142

46. Niccolò Machiavelli, *Prens*, çeviren Harvey C. Mansfield, ikinci baskı (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 69. Machiavelli'nin kadınlar hakkındaki görüşleri için bkz. *a.g.e.*, s. 101; ayrıca De Grazia, *Machiavelli in Hell*, s. 229-32. s.143

47. Parker, *Imprudent King*, s. 295. s.143

48. *Antonius ve Kleopatra*, 2. perde, 2. sahne. s.143

49. De Grazia, *Machiavelli in Hell*, s. 102-3. s.143

50. N. A. M. Rodger, *The Safeguard of the Sea: A Naval History of Britain, 660-1649* (New York: HarperCollins, 1998), s. 238-48. s.144

51. Bu paragraflarda Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 153-57'yi takip ettim. s.145

52. *A.g.e.*, s. 158-59. Ayrıca bakınız Christopher Tyerman, *God's War: A New History of the Crusades* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), s. 902-3; ve Augustinusçu doktrinin gelişimi üzerine James Turner Johnson, *Just War Tradition and the Restraint of War: A Moral and Historical Inquiry* (Princeton: Princeton University Press, 1981), s. 167-69. s.145

53. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 157-62. s.146

54. Somerset, *Elizabeth I*, s. 246. s.146

55. *A.g.e.*, s. 237-38. s.146

56. *A.g.e.*, s. 249-62; Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 160-63. s.147

57. Örnekler arasında Julius Caesar, Caesar Augustus, Napolyon, Wellington Dükü, Lincoln ve olduğu gibi II. Philip de bulunmaktadır. Parker, *Imprudent King*, s. 293-94'e bakınız. s.147

58. Somerset, *Elizabeth I*, s. 405-8; Parker, *Imprudent King*, s. 206-7. Alıntı Stephen Alford'dan, *The Watchers: A Secret History of the Reign of Elizabeth I* (New York: Bloomsbury, 2012), s. xvii. Ayrıca bakınız John Cooper, *The Queen's Agent: Sir Francis Walsingham and the Rise of Espionage in Elizabethan England* (New York: Pegasus, 2012). s.147

59. John Guy, *Elizabeth: The Forgotten Years* (New York: Viking, 2016), özellikle bu noktayı vurgulamaktadır. s.147

60. Lisa Hilton, *Elizabeth: Renaissance Prince* (New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2015), s. 224. s.148

61. Mattingly, *The Armada*, s. 75-76. Ayrıca bakınız Felipe Fernández-Armesto, *Pathfinders: A Global History of Exploration* (New York: Norton, 2006), s. 129-38. s.148

62. Rodger, *The Safeguard of the Sea*, s. 243-46. s.148

63. *A.g.e.*, s. 248-50. s.148

64. Somerset, *Elizabeth I*, s. 405-11. s.148

65. *A.g.e.*, s. 47-48, 389-93, 396-405. s.149

66. *A.g.e.*, s. 424-42. s.150

67. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 163-69, 179. Alıntı s. 166'da yer almaktadır. s.150

68. *A.g.e*, s. 179-80; Parker, *Imprudent King*, s. 281, 305-7. Philip'in Mary'nin ölümüne tepki vermemesi için bakınız Mattingly, *The Armada*, s. 69-81. s.151

69. Parker, *Imprudent King*, s. 307-19. s.151

70. Hutchinson, *The Spanish Armada*, s. 52. s.151

71. Bu ve bunu takip eden tarihler, o dönemde Avrupa'da kullanılan Yeni Stil takvimdir. Elizabeth'in zamanında İngiliz takvimi on gün geriden geliyordu. s.151

72. Hutchinson, *The Spanish Armada*, s. 202; Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 269-70. s.153

73. Philip 1596 ve 1597'de İngiltere'ye daha küçük iki armada göndermiş, ancak fırtınalar her ikisini de daha Manş Denizi'nden giremeden geri püskürtmüştü. s.153

74. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 270-71. Ayrıca bakınız Parker, *Imprudent King*, s. 324, 367-68. s.153

75. *A.g.e.*, s. 369. s.153

76. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 283. Ayrıca bakınız Barbara Farnham, ed., *Avoiding Losses/Taking Risks: Prospect Theory and International Conflict* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995). s.153

77. Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 275-76. s.154

78. *A.g.e.*, s. 276 ve *Imprudent King*, s. 369. s.154

79. I. Elizabeth *Toplu Eserleri*, s. 339'da yer alan 30 Kasım 1601 tarihli konuşma. s.155

80. Wilson, *The Elizabethans*, s. 371. s.156

81. *A.g.e.*, s. 366-68. Tanım yine Dictionary.com'dan alınmıştır. s.157

82. Robert B. Strassler, ed., *The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War*, Richard Crawley çevirisinin gözden geçirilmiş versiyonu (New York: Simon and Schuster, 1996), 3:82. s.157

83. Keith Roberts, *Pavane* (Baltimore: Old Earth Books, 2011; ilk basım 1968), s. 11-12. Geoffrey Parker, Armada'nın "başarısına" dair karşı-olgusal açıklamasını sonuçlandırmak için bu pasajı benden önce kullanmıştır: "The Repulse of the English Fireships," Robert Cowley, ed., *What If? The World's Foremost Military Historians Imagine What Might Have Been* (New York: Berkley Books, 1999), s. 149-50. s.157

84. Roberts, *Pavane*, s. 147. s.158

85. *A.g.e.*, s. 151, 238-39. s.158

86. Bu noktaya dikkat çektiği için meslektaşım Paul Kennedy'ye teşekkür borçluyum. s.158

ALTINCI BÖLÜM: YENİ DÜNYALAR

1. Keith Roberts, *Pavane* (Baltimore: Old Earth Books, 2011; ilk basım 1968), s. 11. s.159

2. Burada Michel Faber'in inanç ve dünya dışı keşifler üzerine yazdığı *The Book of Strange New Things* (New York: Hogarth, 2014) adlı romanının başlığını tekrarlıyorum. Felipe Fernández-Armesto'nun *Pathfinders: A Global History of Exploration* (New York: Norton, 2006) adlı kitabı, karasal süreci geniş bir karşılaştırmalı bağlama yerleştirmektedir. s.159

3. Jay Sexton, *The Monroe Doctrine: Empire and Nation in Nineteenth-Century America* (New York: Hill and Wang, 2011), s. 3-8. s.160

4. Geoffrey Parker, "The Repulse of the English Fireships," Robert Cowley, ed. içinde, *What If? The World's Foremost Military Historians Imagine What Might Have Been* (New York: Berkley Books, 1999), s. 141-42. s.160

5. J. Hamel, *Early English Voyages to Northern Russia* (Londra: Richard Bentley, 1857), s. 5. s.161

6. Fernández-Armesto, *Pathfinders*, s. 218-22. Elizabeth'in merakı için ayrıca bakınız, A. N. Wilson, *The Elizabethans* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), s. 183-84; ve küresel soğuma için, Geoffrey Parker, *Global Crisis: War, Climate Change, and Catastrophe in the Seventeenth Century* (New Haven: Yale University Press, 2013). s.161

7. J. H. Elliott, *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America 1492-1830* (New Haven: Yale University Press, 2006), s. 23-28. s.161

8. *A.g.e.*, s. 177. s.162

9. Bu yönüyle ormancılıktaki monokültürü andırmaktadır. Bkz: James C. Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed* (New Haven: Yale University Press, 1998), s. 11-22. s.162

10. Elliott, *Empires of the Atlantic World*, s. 134. Ayrıca bakınız Nick Bunker, *An Empire on the Edge: How Britain Came to Fight America* (New York: Knopf, 2014), s. 13-14. s.163

11. Bu paragrafı *The Landscape of History*, s. 87'den uyarladım, bu da M. Mitchell Waldrop, *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos* (New York: Viking, 1992), s. 292-94. s.164

12. Anne Somerset, *Elizabeth I* (New York: Random House, 1991), s. 188-91. s.164

13. Robert Tombs, *The English and Their History* (New York: Knopf, 2015), s. 224-45. s.164

14. Elliott, *Empires of the Atlantic World*, s. 177. Ayrıca bakınız Tim Harris, *Restoration: Charles II and His Kingdoms, 1660-1685* (New York: Allen Lane, 2005), özellikle s. 46-47. s.164

15. Bu ifade Daniel Defoe'ya aittir, *Tombs, The English and Their History*, s. 252'de alıntılanmıştır. s.164

16. Elliott, *Empires of the Atlantic World*, s. 150-52; ayrıca Steve Pincus, *1688: The First Modern Revolution* (New Haven: Yale University Press, 2009), s. 316-22, 475. s.165

17. John Locke, *Second Treatise of Government*, 1690, bölüm 149. s.165

18. Tombs, *The English and Their History*, s. 263. s.165

19. "Speech on Conciliation with America," *The Writings and Speeches of Edmund Burke*, III içinde, editör W. M. Elofson (Oxford: Clarendon Press, 1996), s. 118, 124. David Bromwich, *The Intellectual Life of Edmund Burke: From the Sublime and Beautiful to American Independence* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014), s. 228-61'de bağlam ve analiz sunmaktadır. s.166

20. Gabriel Johnson'dan Lord Wilmington'a, 10 Şubat 1737, aktaran James A. Henretta, *"Salutary Neglect": Colonial Administration Under the Duke of Newcastle* (Princeton: Princeton University Press, 1972), s. 324. s.166

21. "Observations Concerning the Increase of Mankind," 1751, 1755 yılında yayınlanmıştır, *The Papers of Benjamin Franklin*, Digital Edition, IV, 225-34. Ayrıca bakınız Dennis Hodgson, "Benjamin Franklin on Population: From Policy to Theory," *Population and Development Review* 17 (Aralık 1991), 639-61. s.167

22. Ayrıntılar Ron Chernow, *Washington: A Life* (New York: Penguin, 2010), s. 78-116'da bulunmaktadır. s.167

23. Bunker, *An Empire on the Edge*, s. 17-18; Tombs, *The English and Their History*, s. 348. Ayrıca bakınız Colin G. Calloway, *The Scratch of a Pen: 1763 and the Transformation of North America* (New York: Oxford University Press, 2006), s. 11-12. s.167

24. Bromwich, *The Intellectual Life of Edmund Burke*, s. 190-91 tarafından yapılan bir tespit. s.167

25. Parlamento Konuşması, 13 Mayıs 1767, *Burke Writings and Speeches*, II içinde, Paul Langford tarafından düzenlenmiştir (Oxford: Clarendon Press, 1981), s. 59. s.167

26. Parlamento Konuşması, 19 Nisan 1769, a.g.e., s. 231. s.168

27. Parlamento Konuşması, 22 Mart 1775, a.g.e., III, s. 157, 165. s.168

28. Bromwich, *The Intellectual Life of Edmund Burke*, s. 193. s.168

29. İkinci bölüme bakınız. s.169

30. Thomas Paine, *Common Sense* (Wisehouse Classics, 2015), s. 21. Ayrıca bakınız Trevor Colbourn, *The Lamp of Experience: Whig History and the Intellectual Origins of the American Revolution* (Indianapolis: Liberty Fund, 1998; ilk olarak 1965 yılında yayınlanmıştır), s. 26, 237-43; ve Bernard Bailyn, "1776: A Year of Challenge-a World Transformed," *The Journal of Law and Economics 19* (Ekim 1976), özellikle s. 437-41. s.169

31. Paine, *Common Sense*, s. 13-14, 23. s.170

32. *A.g.e.*, s. 19, 23-24. s.170

33. *A.g.e.*, s. 25-26. s.170

34. Paine'in etkisi için bakınız Joseph J. Ellis, *American Creation: Triumphs and Tragedies at the Founding of the Republic* (New York: Random House, 2007), s. 41-44; John Ferling, *Whirlwind: The American Revolution and the War That Won It* (New York: Bloomsbury, 2015), s. 141-43; ve Sophia Rosenfeld, *Common Sense: A Political History* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2011) kitabında Paine ile ilgili bölüm. s.171

35. Bağımsızlık Bildirgesi'nin Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi transkripsiyonuna, şu adresten erişilebilir: www.archives.gov/exhibits/charters. Vurgular eklenmiştir. s.171

36. Joseph J. Ellis, *American Sphinx: The Character of Thomas Jefferson* (New York: Random House, 1996), s. 11, 27-28. s.171

37. "Gerçeklerden daha açık" ifadesi Dean Acheson'a aittir, *Present at the Creation: My Years in the State Department* (New York: Norton, 1969), adlı kitabından s. 375. s.171

38. Ferling, *Whirlwind*, s. 164. s.171

39. Paine, *Common Sense*, s. 39. s.172

40. John Adams'tan Abigail Adams'a, 3 Temmuz 1776, Adams Family Papers: An Electronic Archive, Massachusetts Historical Society: www.masshist.org/digitaladams/. Adams yanlışlıkla kutlamaların 4 Temmuz'da Kıta Kongresi tarafından onaylanmasının değil, 2 Temmuz'da imzalanmasının anısına yapılacağını düşünmüştü. s.172

41. Paine, *Common Sense*, s. 21; Benjamin Franklin'den Joseph Priestley'e, 3 Ekim 1775, *The Papers of Benjamin Franklin*, Digital Edition, XXII, 217-18. Ayrıca bakınız Hodgson, "Benjamin Franklin on Population," s. 653-54. s.172

42. George Washington'dan John Adams'a, 25 Eylül 1798, aktaran Chernow, *Washington*, s. 208. Ayrıca bakınız Ellis, *American Creation*, s. 4-5. s.172

43. Eliga H. Gould, *Among the Powers of the Earth: The American Revolution and the Making of a New World Empire* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2012), s. 10, 142. s.173

44. *A.g.e.*, s. 127'de alıntılanmıştır. Ayrıca bakınız Ferling, *Whirlwind*, s. 235-38, 320-21. s.173

45. George C. Herring, *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776* (New York: Oxford University Press, 2008), s. 26-34. s.173

46. Gordon S. Wood, *The Creation of the American Republic*, 1776-1787 (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1998; ilk basım 1969), s. ix. s.174

47. Burada Ellis, *American Creation*, s. 18'e saygıyla karşı çıkıyorum, kendisi de sanırım s. 9'da karşı çıkmaktadır. s.174

48. Wood, *Empire of Liberty: A History of the Early Republic*, 1787-1815 (New York: Oxford University Press, 2006), s. 54'te bu paralelliğe işaret etmektedir. s.174

49. Wood, *The Creation of the American Republic*, s. 16. s.174

50. Alıntı *a.g.e.*, s. 395. Bu paragraflarda Wood'un onuncu bölümdeki analizini takip ettim, ancak aynı zamanda *Empire of Liberty*, s. 14-20'deki özetine de bakınız. s.175

51. Aktaran Gould, *Among the Powers of the Earth*, s. 128. s.175

52. Mississippi'den Doğu Yakası'na seyahat süreleri, bu demiryolu öncesi dönemde, buharlı gemiler olmadan önce Atlantik'i geçenlere yaklaşabiliyordu. s.175

53. *Thoughts upon the Political Situation of the United States of America In Which That of Massachusetts Is More Particularly Considered*, Jonathan Jackson'a atfedilmiştir (Worcester, Massachusetts, 1788), s. 45-46, Gould'dan alıntı, *Among the Powers of the Earth*, s. 133. s.176

54. Piramit için bakınız David O. Stewart, *Madison's Gift: Five Partnerships That Built America* (New York: Simon and Schuster, 2015), s. 18-25. s.176

55. Chernow, *Washington*, s. 313, 356, 518, 607-10. Massachusetts'te daha önce gerçekleşen bir vergi protestosu olan Boston "Çay Partisi"nden sonra İngilizlerin uyguladığı baskı Washington'u isyana itmişti [*a.g.e.*, s. 198-201] ama Shays İsyanı ayakkabıyı diğer ayağa geçirdi.

56. Washington bu anlamda, ama başka birkaç anlamda Woody Allen'ı öngörüyordu. s.177

57. Bkz. www.comparativeconstitutionsproject.org/chronology/, Zachary Elkins, Tom Ginsburg ve James Melton'a dayanarak, *The Endurance of National Constitutions* (New York: Cambridge University Press, 2009). s.177

58. Anayasa, değişiklikler olmaksızın yaklaşık 4.500 kelimeden oluşmaktadır. *The Federalist* yaklaşık 170.000 kelime içermektedir. s.177

59. Chernow, *Hamilton*, s. 261-69. s.177

60. James Boswell, *Life of Johnson*, edited by R. W. Chapman (New York: Oxford University Press, 1998; ilk basım 1791), s. 849. s.178

61. "Gerçekten de hepimiz birlikte asılmalıyız, ya da kesinlikle hepimiz ayrı ayrı asılacağız." [Jared Sparks, *The Works of Benjamin Franklin* (Boston: Hilliard Gray, 1840), I, s. 408'de kaynak gösterilmeden alıntılanmıştır]. s.178

62. *The Federalist*, Modern Library College Edition (New York: Random House, tarih yok), #1, s. 3-4. Vurgular eklenmiştir. s.179

63. Bakınız Lynne Cheney, *James Madison: A Life Reconsidered* (New York: Penguin, 2014), s. 2-8. s.180

64. *Federalist #10*, s. 53-58. Vurgular orijinalindedir. s.180

65. Madison'ın makalelerinin çevrimiçi baskısında Machiavelli'ye sadece üç doğrudan atıf vardır, hiçbiri önemli değildir. Bağlantı: www.founders.archives.gov/about/Madison. s.181

66. *The Discourses on the First Ten Books of Titus Livius*, Leslie J. Walker, S.J. tarafından Brian Richardson'ın düzeltmeleriyle çevrilmiştir (New York: Penguin, 1970), s. 275; ayrıca dördüncü bölüm. Yakın tarihli kapsamlı bir tartışma için bakınız: Alissa M. Ardito, *Machiavelli and the Modern State: Prens, the Discourses on Livy, and the Extended Territorial Republic* (New York: Cambridge University Press, 2015). s.181

67. *Federalist #10*, s. 60-61. Burke'ün "sakıncaları" için, yukarıda tartışılan 22 Mart 1775 tarihli Parlamento konuşmasına bakınız. s.181

68. Anayasa hakkında benzer bir argüman için bkz. Daniel M. Braun, "Constitutional Fracticality: Structure and Coherence in the Nation's Supreme Law," *Saint Louis University Law Journal* 32 (2013), 389-410, Roma benzetmesi bana ait olsa da. s.182

69. Akhil Reed Amar, *America's Constitution: A Biography* (New York: Random House, 2005), s. 19-21 adlı eserinde bunun nedenini özlü bir şekilde açıklamaktadır. s.182

70. Normalde tarafsızlığı konusunda titiz olan Hükümet Basım Ofisi, Anayasa'nın en son resmi baskısında, dışlamayı "1787'de kabul edilen birlik şartları altında çözülmeden kalacak bölgesel bölünmeleri neredeyse hiç gizlemeyen" "gergin bir girişim" olarak nitelendirmektedir. ["Historical Note," T*he Constitution of the United States of America, as Amended* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 2007), s. vi.] Madison editörleri etkilemiş olabilir, ancak kendisine atıfta bulunulmamıştır. s.183

71. *Federalist #42*, #54, s. 272-73, 358. s.183

72. Bu seçim Ellis, *American Creation*, s. 18-19'da özlü bir şekilde ifade edilmiştir. s.184

73. Hamilton'ın argümanı *Federalist #11*, s. 65'te yer almaktadır ve ilginç bir şekilde Madison'ın daha iyi bilinen #10'unun hemen ardından gelmektedir. Kölelik konusunda Hamilton için bakınız Chernow, *Hamilton*, s. 210-16. s.184

74. Ellis, *American Sphinx*, s. 154-55. s.184

75. Thomas Jefferson'dan John B. Colvin'e, 20 Eylül 1810, Jefferson belgelerinin Founders Online baskısında: founders.archives.gov. Alınan topraklar güneyde Mississippi'den Teksas'a, kuzeyde ise Rocky Dağları ile 49. paralelin kesiştiği yere kadar uzanıyordu. s.184

76. John Quincy Adams'tan Abigail Adams'a, 30 Haziran 1811, aktaran Samuel Flagg Bemis, *John Quincy Adams and the Foundations of American Foreign Policy* (New York: Knopf, 1949), s. 182. s.185

77. Elliott bu süreci *Empires of the Atlantic World*, s. 369-402'de anlatmaktadır. s.185

78. John Quincy Adams'tan Madrid'deki ABD bakanı George W. Erving'e, 28 Kasım 1818, aktaran Bemis, *John Quincy Adams*, s. 327. Ayrıca bakınız Charles N. Edel, *Nation Builder: John Quincy Adams and the Grand Strategy of the Republic* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014), s. 138-54. s.185

79. William Earl Weeks, *John Quincy Adams and American Global Empire* (Lexington: University Press of Kentucky, 1992) adlı eserde "Kıtalararası Antlaşma" müzakerelerinin daha önceki Florida tartışmalarıyla nasıl kesiştiğine tüm dikkatiyle değinilmiştir. s.185

80. Monroe'nun mesajı, daha sonra başkanın Birliğin Durumu konuşmasına eşdeğerdi, ancak on dokuzuncu yüzyılda bu konuşmalar şahsen yapılmıyordu. s.185

81. Sexton, *The Monroe Doctrine*, s. 49-50. s.186

82. *Federalist #11*, s. 65. s.186

83. Alıntılar Adams'ın günlüğünden, 3 Mart ve 29 Kasım 1820, Edel, *Nation Builder*, s. 157-59'da alıntılanmıştır. Edel, Adams'ın ikilemini dördüncü bölümde tartışılan Isaiah Berlin'in uzlaşmaz uyumsuzlukları açısından analiz eder. s.186

84. Charles H. Sherrill, "The Monroe Doctrine and the Canning Myth," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 94 (Temmuz 1914), 96-97. Ayrıca bakınız Wendy Hinde, *George Canning* (Oxford: Basil Blackwell, 1989), s. 345-74, 422. s.187

85. Alıntı, Churchill Arşivi, CHAR 9/140A/9-28, www.churchillarchive.com adresinde bulunan konuşmanın daktilo notlarından yapılmıştır. Arka plan için bakınız John Lukacs, *Five Days in London: May 1940* (New Haven: Yale University Press, 1999). s.188

86. "Reply of a South American to a Gentleman of This Island [Jamaica]," 6 Eylül 1815, in Selected Writings of Bolívar, içinde, çeviri Lewis Bertrand (New York: Colonial Press, 1951), I, s. 118. s.188

87. Bolívar'ın buradaki argümanı, enlem boyunca yayılmış bölgeleri organize etmenin boylamdan çok daha kolay olduğunu savunan Jared Diamond'ı öngörmektedir. Bkz. onun *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies* (New York: Norton, 1999), s. 176-91. s.188

88. Bolívar, "Reply," s. 109, 118. Elbette Yunanlılar da tek bir devlet kurmadılar, ama belki de Bolívar, Keats'in Darien'de bir tepeye "yiğit Cortez "i yerleştirmesi gibi, belli bir şiirsel yetkiyi hak ediyordur. Panama buna ihtiyaç olduğunu ortaya koyuyor gibi görünüyor. s.188

89. Bolívar, "Reply," s. 111. s.188

90. *A.g.e.*, s. 122. s.189

91. Sexton, *The Monroe Doctrine*, s. 36-46'da bağlamı sunmaktadır. s.189

92. Çevrimiçi olarak şu adresten erişilebilir: www.millercenter.org/president/jqadams/speeches/speech-3484. s.189

YEDİNCİ BÖLÜM: EN BÜYÜK STRATEJİSTLER

1. Leo Tolstoy, *Savaş ve Barış*, çevirenler Richard Pevear ve Larissa Volokhonsky (New York: Knopf, 2007), s. 774. Bu pasaj hakkında daha fazla bilgi için bakınız W. B. Gallie, *Philosophers of Peace and War: Kant, Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy* (New York: Cambridge University Press, 1978), s. 117-19; ve Lawrence Freedman, *Strategy: A History* (New York: Oxford University Press, 2013), s. 98-99. Bu bölümün bazı kısımlarını "War, Peace, and Everything: Thoughts on Tolstoy" adlı makalemden uyarladım. *Cliodynamics: The Journal of Theoretical and Mathematical* History 2 (2011), 40-51. s.191

2. Donald Stoker, Clausewitz: *His Life and Work* (New York: Oxford University Press, 2014), s. 94-128. s.192

3. Alan Forrest ve Andreas Herberg-Rothe, Rick McPeak ve Donna Tussing Orwin, eds., *Tolstoy on War: Narrative Art and Historical Truth in "War and Peace"* (Ithaca: Cornell University Press, 2012), s. 115, 143-44'e yaptıkları katkılarda bu olasılığı değerlendirmektedir. s.192

4. Michael Howard, "The Influence of Clausewitz," Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, derleyen ve çeviren Michael Howard ve Peter Paret (Princeton: Princeton University Press, 1976), s. 32-41; ayrıca Christopher Bassford, *Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945* (New York: Oxford University Press, 1994). s.192

5. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 113. Vurgular eklenmiştir. s.193

6. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 799-801. s.194

7. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 467. s.195

8. *A.g.e.*, s. 370. s.195

9. Mikhail Kizilov, "The Tsar in the Queen's Room: The Visit of Russian Emperor Alexander I to Oxford in 1814," tarih yok, şu adresten erişilebilir: www.academia.com. s.195

10. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 605. s.195

11. "A Few Words Apropos of the Book War and Peace," Tolstoy, *Savaş ve Barış*, içinde s. 1217. s.196

12. "The Hedgehog and the Fox," Isaiah Berlin, *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*, editörler Henry Hardy ve Roger Hausheer (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997), içinde s. 458. s.196

13. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 75'in ikinci paragrafı gibi erken bir zamanda bir güreş analojisi kullanır. s.196

14. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 1200. s.196

15. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 151. Vurgular eklenmiştir. s.196

16. "Author's Preface to an Unpublished Manuscript on the Theory of War," *a.g.e.*, s. 61. s.197

17. Peter Paret, *Clausewitz and the State: The Man, His Theories, and His Times* (Princeton: Princeton University Press, 1985: ilk olarak Oxford University Press tarafından 1976'da basılmıştır), s. 169-79. s.197

18. Michael Howard, *Clausewitz: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2002), s. 41. Sir Michael, Clausewitz'in uzun ömürle kutsanmış olsa bile bunu özlülük elde etmek için kullanacağından şüphe duymaktadır (s. 21). s.197

19. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 1181. s.199

20. Dictionary.com. s.199

21. Andrew Roberts, *Napoleon: A Life* (New York: Viking, 2014), s. 577-80, 634-35. s.200

22. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 75-76. İlk italikler orijinalindedir; diğerleri bana aittir. s.201

23. Burada -basitleştirmekle birlikte- Gallie, *Philosophers of Peace and War*, s. 52; ayrıca Howard, *Clausewitz*, s. 13-14 ve Peter Paret, "The Genesis of *On War*," Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 2-3, 15-16. s.201

24. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 523. s.201

25. Howard, Clausewitz, s. 4, 18-19. Amerikalıların rolü için bkz. R. R. Palmer'ın klasikleşmiş eseri *The Age of Democratic Revolution: A Political History of Europe and America, 1760-1800* (Princeton: Princeton University Press, 2014; ilk olarak 1959 ve 1964 yıllarında iki cilt halinde yayınlanmıştır). s.202

26. Clausewitz'in Politik terimi için verilen bu İngilizce karşılıklar Bassford, *Clausewitz in English*, s. 22'den alınmıştır. s.202

27. Dünya Savaşı sonrasında Clausewitz'e olan ilginin yeniden canlanmasının çeşitli nedenlerinden biri olan Soğuk Savaş sırasında topyekûn termonükleer savaş korkularını öngörmektedir. Etkili bir örnek Bernard Brodie, *War and Politics* (New York: Macmillan, 1973). s.202

28. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 87. s.202

29. Roberts, *Napoleon*, s. 555-79, kapsamlı bir açıklama sunmaktadır. s.203

30. Bunun istisnası İspanya ve Portekiz'deki Yarımada Seferi'dir. s.203

31. Roberts, *Napoleon*, s. 595'te alıntılanmıştır. s.203

32. Kutuzov'un Moskova'yı terk etmesi için bakınız Dominic Lieven, Russia Against Napoleon: *The True Story of the Campaigns of* War and Peace (New York: Viking, 2010), s. 209-14. s.203

33. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 97. s.203

34. *A.g.e.*, s. 161. Clausewitz'in düşüncesinde duyguların rolü için bakınız Jon Tetsuro Sumida, "The Relationship of History and Theory in On War: The Clausewitzian Ideal and Its Implications," *Journal of Military History* 65 (Nisan 2001), 337-38. s.203

35. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 993, 1000-1001. s.204

36. Roberts, *Napoleon*, s. 612-34; ayrıca Lieven, *Russia Against Napoleon*, s. 252-57. s.204

37. John Quincy Adams'tan John Adams'a, 16 Ağustos 1812 ve Abigail Adams'a, 31 Aralık 1812, alıntı Samuel Flagg Bemis, *John Quincy Adams and the Foundations of American Foreign Policy* (New York: Knopf, 1949), s. 177-78. s.205

38. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 100, 112. s.205

39. Sumida, "The Relationship of History and Theory in *On War*," s. 345-48. s.206

40. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 102, 109. Sanırım bu Malcolm Gladwell'in *Blink: The Power of Thinking Without Thinking* (New York: Little, Brown, 2005) adlı kitabında anlattığına benzemektedir. s.206

41. Dördüncü bölüme bakınız. s.206

42. *A.g.e.*, s. 104, 119. Yolcular, hanlar ve ters giden planlar hakkında Tolstoy için bkz. Savaş ve Barış, s. 347-49. s.207

43. Paret, *Clausewitz and the State*, s. 197-99, kapsamlı bir tartışma sunar. s.208

44. Roberts, *Napoleon*, s. 596. s.208

45. "Preface to an Unpublished Manuscript," Clausewitz, *Savaş Üzerine* içinde, s. 61. s.208

46. Ayrıntılar için bakınız, Hew Strachan, *Carl von Clausewitz's On War: A Biography* (Londra: Atlantic Books, 2007), s. 153; Howard, Clausewitz, s. 25; ve Fred R. Shapiro, *The Yale Book of Quotations* (New Haven: Yale University Press, 2006), son iki ilkenin takdire şayan kapsamlı türetmeleri için. s.208

47. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 120. s.208

48. *A.g.e.*, s. 103. s.209

49. *A.g.e.*, s. 112. s.209

50. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 618-27. s.210

51. *A.g.e.*, s. 738-45. s.211

52. Üçüncü bölüme bakınız. s.212

53. "Yayımlanmamış Bir El Yazmasına Önsöz," Clausewitz, *Savaş Üzerine*, içinde s. 61. s.212

54. *A.g.e.*, s. 122, 141, 374. s.213

55. *A.g.e.*, s. 142. s.213

56. *A.g.e.*, s. 168-69. Vurgular orijinalindedir. s.213

57. Stoker, *Clausewitz*, s. 109'da alıntılanmıştır. s.213

58. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 640. s.214

59. Pierre ve Nataşa bunu *Savaş ve Barış*'ın sonunda yaparlar, s. 1174-77. s.214

60. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 85-86. s.214

61. *A.g.e.*, s. 89. s.214

62. Bakınız Alan Beyerchen, "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War," *International Security* 17 (Winter 1992-93), özellikle s. 61-72. s.214

63. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 107, 135. s.216

64. *A.g.e.*, s. 595. s.216

65. Dördüncü bölüme bakınız. s.216

66. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 1203. s.216

67. Bu konuda daha fazla bilgi için altıncı bölüme bakınız. s.216

68. Tolstoy, *Savaş ve Barış*, s. 1212-13. s.216

69. A. N. Wilson, *Tolstoy* (New York: Norton, 1988), s. 297-301. s.217

70. Paret, *Clausewitz and the State*, s. 338'de iyi ifade edilmiş bir nokta. s.218

71. Bakınız Paul Bracken, "Net Değerlendirme: Pratik Bir Rehber," Parameters (Bahar 2006), 90-100. s.218

72. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 158. s.218

73. John Keegan, *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo, and the Somme* (New York: Penguin, 1983) kitabından daha iyi açıklanamaz. s.218

74. Lieven, *Russia Against Napoleon*, s. 259. s.219

75. *The Federalist*, Modern Library College Edition (New York: Random House, tarih yok), #28, s. 171. s.219

76. Clausewitz, Savaş Üzerine, s. 523. s.219

SEKİZİNCİ BÖLÜM: EN BÜYÜK BAŞKAN

1. Adams 1809'dan 1814'e kadar Birleşik Devletler bakanı olarak oradaydı, ama aynı zamanda 1781-82 yıllarını II. Katerina'dan diplomatik

tanınma talebinde başarısız olan Francis Dana için genç bir Fransız çevirmen olarak geçirmişti. James Traub, *John Quincy Adams: Militant Spirit* (New York: Basic Books, 2016), s. 28-30, 160-82, yakın zamandaki en iyi anlatımı sunmaktadır. s.221

2. John Quincy Adams günlüğü, 8 Mayıs 1824, Massachusetts Historical Society çevrimiçi baskısı, şu adreste: www.masshist.org/jqadiaries. Ayrıca bakınız Charles Edel, *Nation Builder: John Quincy Adams and the Grand Strategy of the Republic* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014), s. 194-96. Elli bir ciltte yaklaşık on dört bin sayfadan oluşan Adams günlükleri 1779'dan 1848'e kadar aralıklarla uzanmaktadır. Yeni bir özet için bakınız *John Quincy Adams: Diaries*, David Waldstreicher editörlüğünde, iki cilt (New York: Library of America, 2017). s.221

3. Samuel Flagg Bemis, *John Quincy Adams and the Foundations of American Foreign Policy* (New York: Knopf, 1949), özellikle s. 566-72. s.222

4. Washington, Jefferson, Madison ve Monroe'nun hepsi Virginia'dan gelmişti. s.222

5. Adams günlüğü, 8 Mayıs 1824. s.222

6. Adams ve barış müzakerecisi arkadaşları 24 Aralık 1814'te Ghent Antlaşması'nı imzaladıktan sonra, ancak bu antlaşmanın haberi Atlantik'i geçmeden önce, Ocak 1815'te yapılan New Orleans savaşında İngilizleri yok ettiği için. s.222

7. Sean Wilentz, *The Rise of American Democracy: Jefferson to Lincoln* (New York: Norton, 2005), s. 255. Ayrıca bakınız Edel, Nation Builder, s. 192. s.223

8. Adams'ın 6 Aralık 1825 tarihli mesajına Virginia Üniversitesi Miller Kamu İşleri Merkezi'nden şu adresten ulaşılabilir: www. millercenter. org/the-presidency/presidential-speeches/december-6-1825-message-regarding-congress-american-nations. Kabulü için bakınız Traub, *John Quincy Adams*, s. 322-27; ayrıca Fred Kaplan, *John Quincy Adams: American Visionary* (New York: Harper Collins, 2014), s. 404-5. s.223

9. Bu açıklamalar sırasıyla Edel, *Nation Builder*, s. 188; Traub, *John Quincy Adams*, s. 294; Walter Russell Mead, *Special Providence: Ame-*

rican Foreign Policy and How It Changed the World (New York: Knopf, 2001), s. 218-63; ve Robert Kagan, *Dangerous Nation: America's Place in the World from Its Earliest Days to the Dawn of the Twentieth Century* (New York: Knopf, 2006), s. 265-300. Adams'ın Missouri Uzlaşması hakkındaki görüşleri için bkz. altıncı bölüm. s.224

10. *The Congressional Globe*'un 21 Şubat 1848 tarihli sayısında kararla ilgili olarak Adams ve Lincoln'ün karşı çıktığı iki oylama kaydedilir. İkinci oylamadan hemen sonra Globe, "saygıdeğer John Quincy Adams'ın ... ölüm acısı çekiyor gibi görünerek koltuğundan düştüğünün görülmesi" üzerine acele bir erteleme yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca bakınız Traub, *John Quincy Adams*, s. 525-28. s.225

11. Michael Burlingame, *Abraham Lincoln: A Life* [2 cilt], cilt 1 (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008), s. 4, 26-27, 43-44, 172. Mark Twain'in romanı 1885 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanmayacaktır. s.226

12. Burlingame, *Lincoln I*, s. 1, 41-42. Ayrıca bakınız Richard Carwardine, *Lincoln: A Life of Purpose and Power* (New York: Random House, 2006), s. 50-51. s.226

13. Burlingame, *Lincoln I*, s. 53-56. Ayrıca bakınız Doris Kearns Goodwin, *Team of Rivals: The Political Genius of Abraham Lincoln* (New York: Simon and Schuster, 2005), s. 50. s.226

14. Carwardine, *Lincoln*, s. 39-40. s.226

15. Fred Kaplan, *Lincoln: The Biography of a Writer* (New York: HarperCollins, 2008), özellikle s. 30-59. s.227

16. Burlingame, *Lincoln I*, s. 51, 66-71, 75-81. Lincoln'ün askerlik hizmeti, 1832'deki Kara Şahin Savaşı'nda gönüllü olarak, kendisinin ifadesiyle gösterişsiz bir şekilde, gerçekleşmiştir. Ortak olduğu New Salem mağazası kısa süre sonra iflas etmiştir ve görünüşe göre, kasabanın posta müdürü olarak posta dağıtmaktan çok hikayeler anlatarak zaman geçirmiştir. Öğrencilerime açıklamak zorunda kaldığım gibi, kütük-yarıcılığı demiryollarının değil, ahşap çitlerin inşasını içeriyordu. s.227

17. *A.g.e.*, s. 71-75, 81-85. s.227

18. Wilentz, *The Rise of American Democracy*, s. 482-518'de dikkatle anlatılan bir süreç. s.227

19. Her ne kadar başarılı adayları William Henry Harrison 1841'de göreve geldikten kısa bir süre sonra ölse de, yerine güneyli bir Demokrat olan başkan yardımcısı John Tyler geçti. s.227

20. Burlingame, *Lincoln I*, s. 264-70. s.228

21. *A.g.e.*, s. 296-310. s.228

22. Lincoln'ün Peoria, Illinois'de yaptığı konuşma, 16 Ekim 1854, *Abraham Lincoln Speeches and Writings*, 1832-1858 içinde (New York: Library of America, 1989), s. 337-38 [bundan sonra *Lincoln Speeches and Writings I* olarak anılacaktır]. Bu kaynaktaki tüm büyük harfler ve vurgular orijinalindedir. s.229

23. 1820 uzlaşması Missouri'yi köleci bir eyalet olarak Birliğe kabul etmiş, ancak kuzeyinde ve batısında Rocky Dağlarına kadar olan bölgeleri özgür bırakmıştır. Meksika Savaşı'nı takip eden 1850 uzlaşmasında Kaliforniya özgür bir eyalet haline gelirken, New Mexico ve Utah bölgelerinde vatandaşlar desteklediği takdirde köleliğe izin verilecekti. s.229

24. Lincoln'den George Robertson'a, 15 Ağustos 1855, *Lincoln Speeches and Writings I* içinde, s. 359. Köleliğin artan karlılığı için bakınız Sven Beckert, *Empire of Cotton: A Global History* (New York: Knopf, 2014), s. 105-20. s.229

25. Lewis E. Lehrman, *Lincoln at Peoria: The Turning Point* (Mechanicsburg, Pennsylvania: Stackpole Books, 2008), s. 71-99, Douglas ve gerekçeleri hakkında dikkatli bir değerlendirme sunmaktadır. Ayrıca bakınız Burlingame, *Lincoln I*, s. 370-74. s.230

26. *A.g.e.*, s. 374'te alıntılanmıştır. s.230

27. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 315. Lincoln 4 Ekim'de Springfield'da ve 16 Ekim 1854'te Peoria'da konuşmuş, her iki konuşmada da Douglas hazır bulunmuştur. Ancak konuşmanın sadece Peoria versiyonu yayınlanmıştır. Lehrman, *Lincoln at Peoria*, konuşmanın kökenleri, içeriği ve sonuçları hakkında en iyi açıklamayı sunmaktadır. s.231

28. Burlingame *Lincoln I*, s. 322-32'de devreyi anlatmaktadır. s.231

29. *A.g.e.*, s. 418. s.231

30. *A.g.e.*, s. 333-34. Adams'ın Öklid hakkındaki görüşleri için günlüğüne bakınız, 26 Mart 1786. s.231

31. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 303. s.232

32. *A.g.e.*, s. 322, 328-33. s.232

33. Lehrman, *Lincoln at Peoria*, s. 107, bunu "samimi ve kurnazca" olsa da bir "kaçırma" olarak adlandırır. s.233

34. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 308-9, 316-17, 320-21, 323, 337, 340. s.233

35. Goodwin *Team of Rivals*, s. 103'te benzer bir noktaya değinmektedir. s.233

36. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 426. Ayrıca bakınız Wilentz, The Rise of American Democracy, s. 677-715. s.234

37. Dred Scott v. Sandford için bakınız Don E. Fehrenbacher, *The Dred Scott Case: Its Significance in American Law and Politics* (New York: Oxford University Press, 1978). s.234

38. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 426. s.234

39. Douglas, Kansas-Nebraska Yasası'nın en tahrik edici hükmü olan Missouri Uzlaşması'nın açık bir şekilde yürürlükten kaldırılmasını ancak son dakikada eklemişti çünkü güneyli kongre üyeleri bunu desteklerinin bir bedeli haline getirmişlerdi. Wilentz, *The Rise of American Democracy*, s. 672. s.234

40. Alıntı Markos 3:25'te İsa'dan yapılmıştır. s.234

41. *Lincoln Speeches and Writings I*, s. 426. s.235

42. Hacimli transkriptler *a.g.e.*, s. 495-822'de yer almaktadır. s.235

43. *A.g.e.*, s. 769, 814. s.235

44. Senatörler, 1913 yılında On Yedinci Değişikliğin onaylanmasına kadar halk tarafından seçilmeyeceklerdir. s.235

45. Burada J. H. Hexter'in *On Historians* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1979), s. 241-43'teki taksonomisini kullanıyorum. Burlingame, *Lincoln I*, s. 598-99, Lincoln'ün lakabının kökenini açıklamaktadır. s.236

46. Carwardine, *Lincoln*, s. 93-94'de özetlenen birkaç istisna dışında. s.236

47. Portreleri, *Harper's* dergisinde yayınlandığı şekliyle Goodwin, *Team of Rivals*, s. 1-2'de yer almaktadır. s.236

48. Lincoln'den Samuel Galloway'e, 24 Mart 1860, *Abraham Lincoln Speeches and Writings, 1859-1865* içinde (New York: Library of America, 1989), s. 152 [bundan sonra *Lincoln Speeches and Writings II* olarak anılacaktır]. s.236

49. Bkz. *a.g.e.*, s. 29-101, 111-50. s.236

50. Aklında John Quincy Adams'ın başkanlığını mahveden "yozlaşmış pazarlık" suçlamaları vardı. s.237

51. Kevin Peraino, *Lincoln in the World: The Making of a Statesman and the Dawn of American Power* (New York: Crown, 2013), s. 7-8. s.237

52. Burlingame, *Lincoln I*, s. 627-83, tam bir açıklama sunmaktadır. s.237

53. Goodwin, *Team of Rivals*, s. 319'da alıntılanmıştır. Ayrıca bakınız Burlingame, *Lincoln I*, s. 720. s.237

54. Lincoln'den William Seward'a, 1 Şubat 1861, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 197. Lincoln'ün uzlaşmaları değerlendirmesi için bakınız Burlingame, *Lincoln I*, s. 745-53. s.238

55. Parmenas Taylor Turnley, *Reminiscences, From the Cradle to Three-Score and Ten* (Chicago: Donohue and Henneberry, 1892), s. 264. Bu alıntıyı *Lincoln I*, s. 903'te yanlış aktaran Burlingame'e borçluyum. s.238

56. Böylece Sparta'daki Atinalıları tekrarlamaktadır. s.239

57. *Lincoln Speeches and Writings II*, s. 215-24. s.239

58. James M. McPherson, *Tried by War: Abraham Lincoln as Commander in Chief* (New York: Penguin, 2008), s. 20-21. s.239

59. Carwardine, *Lincoln*, s. 24-26. s.239

60. Russell F. Weigley, *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (New York: Macmillan, 1973), s. 97-127. s.240

61. Henry Halleck'ten Lincoln'e, 6 Ocak 1862, aktaran McPherson,

Tried by War, s. 70. Ayrıca bakınız Weigley, *The American Way of War*, s. 83; ve Mark Greenbaum, "Lincoln's Do-Nothing Generals," *New York Times*, 27 Kasım 2011. s.240

62. Lincoln'den Halleck ve Don C. Buell'e, 13 Ocak 1862, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 302. s.240

63. Bkz: Weigley, *The American Way of War*, s. 95; ve McPherson, *Tried by War*, s. 70-71. s.240

64. Weigley, *The American Way of War*, s. 77-91; Peter Paret, *Clausewitz and the State: The Man, His Theories, and His Times* (Princeton: Princeton University Press, 1985; ilk baskısı Oxford University Press tarafından 1976 yılında yapılmıştır), s. 152-53; Christopher Bassford, *Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945* (New York: Oxford University Press, 1994), s. 56-59. Savaş kanunları üzerine yazılarıyla Lincoln'ü etkileyen Prusya göçmeni Francis Lieber, orijinal Almancasını okuduğu Clausewitz'in dikkatli bir öğrencisiydi. Bakınız John Fabian Witt, *Lincoln's Code: The Laws of War in American History* (New York: Free Press, 2012), s. 185-86. s.241

65. McPherson, *Tried by War*, s. 8'de başarısız generalleri listelemektedir. s.241

66. *A.g.e.*, s. 142; ayrıca James M. McPherson, *Abraham Lincoln and the Second American Revolution* (New York: Oxford University Press, 1991), s. 68-72. s.241

67. Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, derleyen ve çeviren Michael Howard ve Peter Paret (Princeton: Princeton University Press, 1976), s. 75. s.241

68. Aktaran Burlingame, *Lincoln II*, s. 154; ayrıca Lincoln'den Orville H. Browning'e, 22 Eylül 1861, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 269. s.242

69. Allen C. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation: The End of Slavery in America* (New York: Simon and Schuster, 2004), s. 31-33, 46-59. s.242

70. Lincoln'den Albert G. Hodges'a, 4 Nisan 1864, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 585. s.243

71. Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s. 87. Ayrıca bakınız McPherson, *Tried by War*, s. 5-6. s.243

72. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 3-4; McPherson, *Lincoln and the Second American Revolution*, s. 91. Clausewitz paradoksunu *Savaş Üzerine*, s. 119'da ifade etmektedir. s.244

73. McPherson, *Tried by War*, s. 52. s.244

74. *A.g.e.*, s. 66'da alıntılanmıştır. s.244

75. McPherson, *Lincoln and the Second American Revolution*, s. 85-86. s.244

76. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 83-90; McPherson, *Tried by War*, s. 158-59. s.245

77. Lincoln'den Greeley'e, 22 Ağustos 1862, *Lincoln Speeches and Writings II içinde, s. 358; Carwardine, Lincoln, s. 209.* s.245

78. *Charles Francis Adams, John Quincy Adams and Emancipation Under Martial Law (1819-1842), Adams ve Worthington Chauncey Ford, John Quincy Adams (Cambridge, Massachusetts: John Wilson and Son, 1902) içinde, s. 7-79. Ayrıca bakınız Guelzo, Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 123-27; ve Witt, Lincoln's Code, s. 204-5. s.246

79. Preliminary Emancipation Proclamation, 22 Eylül 1862, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 368. s.246

80. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 173. s.246

81. Kongre'ye Yıllık Mesaj, 1 Aralık 1862, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 393-415. s.247

82. Henry Clay'e övgü, 6 Temmuz 1852, *Lincoln Speeches and Writings I* içinde, s. 264. s.247

83. Bkz. örneğin, *a.g.e.*, s. 315, 340. s.247

84. Kongre'ye Özel Mesaj, 4 Temmuz 1861, *Lincoln Speeches and Writings II*, s. 259. s.247

85. Burlingame, *Lincoln II*, s. 167'de alıntılanmıştır. s.247

86. *Lincoln Speeches and Writings II*, s. 409-11. s.248

87. Bkz. yukarıdaki not 8. s.248

88. Edel, *Nation Builder*, s. 298; Kagan, *Dangerous Nation*, s. 258-64, 269; McPherson, *Lincoln and the Second American Revolution*, s. 39-40. s.248

89. Peraino, *Lincoln in the World*, s. 183, 187. s.249

90. Beckert, *Empire of Cotton*, s. 242-65; Witt, *Lincoln's Code*, s. 142-57. s.249

91. Burlingame, *Lincoln II*, s. 119, 167'de alıntılanmıştır. s.249

92. Peraino, Lincoln in the World, s. 66-69; ayrıca Walter Stahr, *Seward: Lincoln's Indispensable Man* (New York: Simon and Schuster, 2012), s. 269-73. s.249

93. Lincoln'den Seward'a, 1 Nisan 1861 (görünüşe göre gönderilmemiş), *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 228. s.249

94. Witt, *Lincoln's Code*, s. 164-69. Ayrıca bakınız Burlingame, *Lincoln II*, s. 221-29; ve Peraino, *Lincoln in the World*, s. 123-62. s.250

95. Bu ihmal edilmiş bölümün iyi bir anlatımı için bkz. *a.g.e.*, s. 224-95. Maximilian, Birlik zaferlerine ve Napolyon'un desteğini çekmesine rağmen yine de Meksika'ya gitti. Orada 1867 yılında idam mangasının önüne çıkarıldı. s.250

96. Richard Overy, *Why the Allies Won* (Londra: Pimlico, 1995), s. 282-313, daha yeni bir büyük savaşta ahlaki üstünlüğün önemini vurgulamaktadır. s.250

97. Peraino, *Lincoln in the World*, s. 207-15; Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 253-54. Daha eski ama kapsamlı bir değerlendirme için bakınız D. P. Crook, *The North, the South, and the Powers, 1861-1865* (New York: Wiley, 1974), s. 236-55. s.250

98. Beckert, *Empire of Cotton*, s. 265-67. Ayrıca bakınız McPherson, Lincoln and the Second American Revolution, s. vii-viii, 6-7. s.250

99. *A.g.e.*, s. 17-18. s.251

100. Memorandum on Probable Failure of Re-election, 23 Ağustos 1864, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 624. Lincoln'ün kabinesine imzalattığı ancak daha sonra okumalarına izin verdiği "kör memorandum" hakkında daha fazla bilgi için bakınız Burlingame, *Lincoln II*, s. 674-76. s.251

101. McPherson, *Tried by War*, s. 231-44. s.251

102. Burlingame, *Lincoln II*, s. 729'da alıntılanmıştır. s.251

103. Marx tarafından Kasım 1864'ün sonlarında yazılan ve Büyükelçi Charles Francis Adams'a sunulan Uluslararası İşçi Derneği'nin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Abraham Lincoln'e hitabı, 28 Ocak 1865, www.marxists.org/archive/marx/iwma/documents/1864/lincoln-letter.htm adresinde mevcuttur. s.252

104. Edel, *Nation Builder*, s. 157-59'da alıntılanmıştır. Bağlam için bkz. altıncı bölüm. s.252

105. J. David Hacker, "Recounting the Dead," *New York Times*, 20 Eylül 2011. Alayla ilgili rakamlar www.civilwararchive.com/regim.htm adresinden, hizmet tahminleri ise www.civilwar.org/education/history/faq adresinden alınmıştır. En iyi genel açıklama Drew Gilpin Faust, *This Republic of Suffering: Death and the American Civil War* (New York: Knopf, 2008). s.252

106. Bkz. yukarıdaki not 55. s.252

107. McPherson, *Lincoln and the Second American Revolution*, s. 23-25, 41-42. s.252

108. Weigley, *The American Way of War*, s. xxi-xxiii; ayrıca Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York: Random House, 1987), s. 178-82. s.252

109. Gettysburg Address, *Lincoln Speeches and Writings II*, 19 Kasım 1863; *a.g.e.*, s. 536; Edel, *Nation Builder*, s. 297-99'da bu miras silsilesini vurgulamaktadır. s.253

110. Burlingame, *Lincoln I*, s. xii. Burlingame'in "sonuç" kısmı 1976 tarihli iki ciltlik biyografisinin başında yer almaktadır. s.253

111. Burada McPherson, *Lincoln and the Second American Revolution*, s. 93-95'te yapılan bir tartışmayı genişletiyorum. s.253

112. Bu açıdan *Federalist #10*'u, tüm uzlaşmalarda maliyet gören olgun John C. Calhoun'un anayasal doktrinleri ile karşılaştırmak açıklayıcıdır. Bkz: Merrill D. Peterson, *The Great Triumvirate: Webster, Clay ve Calhoun* (New York: Oxford University Press, 1987), s. 409-13. s.254

113. Bakınız Carwardine, *Lincoln*, s. 221-35. s.255

114. *A.g.e.*, s. 228. s.255

115. Guelzo, *Lincoln's Emancipation Proclamation*, s. 171-72. s.255

116. "Meditation on the Divine Will," Eylül 1862, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 359. s.255

117. *A.g.e.*, s. 687. s.255

118. Lee, 9 Nisan 1865'te Appomattox'ta teslim oldu. s.255

119. Bkz: Rosamund Bartlett, *Tolstoy: A Russian Life* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2011), s. 251-93. s.256

120. Lincoln'den Albert G. Hodges'a, 4 Nisan 1864, *Lincoln Speeches and Writings II* içinde, s. 586. s.256

DOKUZUNCU BÖLÜM: SON EN İYİ UMUT

1. Andrew Roberts, *Salisbury: Victorian Titan* (Londra: Phoenix, 2000), s. 46-50, 170. Kimsenin "I. Dünya Savaşı" demeyi bilmediği yıllar için "Büyük Savaş" terimini tercih ediyorum. s.258

2. Walter Stahr, *Seward: Lincoln's Indispensable Man* (New York: Simon and Schuster, 2012), s. 482-504. Daha geniş bir adem-i merkeziyetçilik modeli için bakınız John A. Thompson, *A Sense of Power: The Roots of America's Global Role* (Ithaca: Cornell University Press, 2015), s. 38-39. s.258

3. Robert Kagan, *Dangerous Nation: America's Place in the World from Its Earliest Days to the Dawn of the Twentieth Century* (New York: Knopf, 2006), s. 302; ayrıca C. Vann Woodward, "The Age of Reinterpretation," *American Historical Review* 66 (Ekim 1960), 2-8. s.258

4. Roberts, *Salisbury*, s. 105-6, 436-37, 490. s.258

5. Olney'in 20 Temmuz tarihli notu ABD Dışişleri Bakanlığı, *Papers Relating to the Foreign Affairs of the United States*, 1895, cilt I, s. 542-63'te yer almaktadır. Jay Sexton, *The Monroe Doctrin: Empire and Nation in Nineteenth-Century America* (New York: Hill and Wang, 2011), s. 201-8, bağlamı sağlamaktadır. s.259

6. Klasik açıklama Henry Kissinger, "The White Revolutionary: Reflections on Bismarck," *Daedalus* 97 (Yaz 1968), 888-924. Ayrıca bakınız Jonathan Steinberg, *Bismarck: A Life* (New York: Oxford University Press, 2011), s. 441-50. s.259

7. Paul Kennedy'den alıntı, *The Rise of the Anglo-German Antagonism, 1860-1914* (Londra: Allen and Unwin, 1980), s. 220. s.259

8. Roberts, *Salisbury*, s. 619-26; Kennedy, *The Rise of the Anglo-German Antagonism*, s. 464-65. Ayrıca bakınız Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York: Random House, 1987), s. 201. s.259

9. Roberts, *Salisbury*, s. 610'da alıntılanmıştır. s.259

10. Kapsamlı açıklamalar için bakınız Bradford Perkins, *The Great Rapprochement: England and the United States, 1895-1914* (New York: Atheneum, 1968); Stephen R. Rock, *Why Peace Breaks Out: Great Power Rapprochement in Historical Perspective* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989), s. 24-63; ve Charles A. Kupchan, *How Enemies Become Friends: The Sources of Stable Peace* (Princeton: Princeton University Press, 2010), s. 73-111. s.260

11. Bkz: Roberts, Salisbury, s. 633. Alternatif bir görüş için bakınız Michael Howard, *The Continental Commitment: The Dilemma of British Defence Policy in the Era of the Two World Wars* (Londra: Ashfield Press, 1989; ilk basım 1972), s. 29-30. s.260

12. Bu ifade Georgi Arbatov'a aittir, Jean Davidson'dan aktaran, "UCI Scientists Told Moscow's Aim Is to Deprive U.S. of Foe," *Los Angeles Times*, 12 Aralık 1988. s.260

13. Roberts, *Salisbury*, s. 51-52. s.260

14. Altıncı bölüme bakınız. s.260

15. Roberts, *Salisbury*, s. 662'de alıntılanmıştır. s.260

16. *A.g.e.*, s. 512. s.260

17. H. J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History," *The Geographical Journal* 23 (Nisan 1904), 421-44. Ayrıca bakınız Brian W. Blouet, *Halford Mackinder: A Biography* (College Station: Texas A&M Univer-

sity Press, 1987); ve demiryolu devrimi için Christian Wolmar, *Blood, Iron, and Gold: How the Railroads Transformed the World* (New York: Public Affairs, 2010). s.261

18. Mackinder, "The Geographical Pivot of History," s. 437. s.261

19. Blouet, *Mackinder*, s. 118-20. s.262

20. K. M. Wilson, "Sir Eyre Crowe on the Origin of the Crowe Memorandum of 1 January 1907," *Historical Research* 56 (Kasım 1983), 238-41; ayrıca Zara S. Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy, 1898.* Steiner, *The Foreign Office and Foreign Policy, 1898-1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), s. 108-18; ve Crowe'un devam eden etkisi için Jeffrey Stephen Dunn, *The Crowe Memorandum: Sir Eyre Crowe and Foreign Office Perceptions of Germany, 1918-1925* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013). "Uzun telgraf "ı *George F. Kennan: An American Life* (New York: Penguin, 2011), s. 215-22'de tartıştım. s.262

21. Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany, 1 Ocak 1907, *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914* içinde, III, s. 397-420, şu adresten erişilebilir: www.dbpo.chadwyck.com/marketing/index.jsp. Aşağıdaki tüm alıntılar bu versiyondan yapılmıştır. s.262

22. İkinci bölüme bakınız. s.263

23. Bu argümanın 1951 versiyonu için bkz. benim *George F. Kennan*, s. 415. s.263

24. Steinberg, *Bismarck*, s. 180-81. s.263

25. Bismarck'ın sömürge politikası için bakınız Kennedy, *The Rise of the Anglo-German Antagonism*, s. 167-83. s.264

26. Vurgular eklenmiştir. s.264

27. Klasik anlatı Barbara Tuchman, *The Guns of August* (New York: Macmillan, 1962). Ama aynı zamanda Christopher Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* (New York: HarperCollins, 2013); Margaret MacMillan, *The War That Ended Peace: The Road to 1914* (New York: Random House, 2013); ve Sean McMeekin, *July 1914: Countdown to War* (New York: Basic Books, 2013). s.265

28. Wikipedia karmaşık istatistikleri kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. s.265

29. Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York: Simon and Schuster, 1994), s. 200. s.265

30. Howard, *The Continental Commitment*, s. 30-31. s.266

31. Dominyonlar ve kolonilerdekiler de dahil olmak üzere İngiliz ordusundaki toplam ölüm sayısı 900.000'i aşmıştır (www.1914-1918.net/faq.htm). Sekizinci bölümde tartışıldığı üzere, İç Savaş ölümleri için en yüksek tahmin şu anda 750.000'dir. s.266

32. Sir John Robert Seeley, The Expansion of England: Two Courses of Lectures (New York: Cosimo Classics, 2005; ilk basım 1891), s. 8. s.266

33. Mackinder bu fikri *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction* (New York: Henry Holt, 1919) adlı kitabında geliştirmiştir. Ayrıca bakınız Blouet, *Mackinder*, s. 164-65. s.266

34. Roberts, *Salisbury*, s. 812-14. s.266

35. Christopher Howard, "Splendid Isolation," *History* 47, 159 (1962), 32-41. s.266

36. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 248. Bu paragraftaki karşılaştırmalar s. 200-202'den alınmıştır; ancak bkz. ayrıca Robert J. Gordon, *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War* (Princeton: Princeton University Press, 2016), s. 27-318. s.267

37. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, s. 248. s.268

38. Walter Lippmann, *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic* (Boston: Little, Brown, 1943), özellikle s. 11-26. s.268

39. Bu noktayı Michael Howard, *The Continental Commitment*, s. 9'a borçluyum. Ayrıca bakınız Thompson, *A Sense of Power*, s. 41-43. s.268

40. John Milton Cooper, *Woodrow Wilson: A Biography* (New York: Random House, 2009), s. 263'ten alıntı. s.269

41. Charles E. Neu, *Colonel House: A Biography of Woodrow Wilson's Silent Partner* (New York: Oxford University Press, 2015), s. 23, 142. House gerçek bir albay değildi, ancak 1893 yılında Teksas valisi James Stephen Hogg tarafından, muhtemelen verdiği siyasi hizmetler nedeniyle bu unvan verilmişti. s.269

42. David Milne, *Worldmaking: The Art and Science of American Diplomacy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2015), s. 95-96. s.269

43. Neu, *Colonel House*, s. 142; ayrıca Cooper, *Woodrow Wilson*, s. 263-66. s.270

44. Bkz: Katherine C. Epstein, *Torpedo: Inventing the Military-Industrial Complex in the United States and Great Britain* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014). s.270

45. Cooper, Woodrow Wilson, s. 285-89; ayrıca Erik Larson, *Dead Wake: The Last Crossing of the Lusitania* (New York: Broadway Books, 2015). s.270

46. Neu, *Colonel House*, s. 270. s.271

47. Thomas Boghardt, *The Zimmermann Telegram: Intelligence, Diplomacy, and America's Entry into World War I* (Annapolis: Naval Institute Press, 2012). s.271

48. Cooper, *Woodrow Wilson*, s. 387; ayrıca David Runciman, *The Confidence Trap: A History of Democracy in Crisis from World War I to the Present* (Princeton: Princeton University Press, 2013), s. 39-40. s.271

49. Cooper, *Woodrow Wilson*, s. 380. s.271

50. *A.g.e.*, s. 341-42, 462-66; ayrıca A. Scott Berg, *Wilson* (New York: G. P. Putnam's Sons, 2013), s. 515-23. s.272

51. Neu, *Colonel House*, s. 384; Cooper, *Woodrow Wilson*, s. 421. s.272

52. Paul Cambon, Berg, *Wilson*, s. 534'te alıntılanmıştır. Ayrıca bakınız Cooper, *Woodrow Wilson*, s. 419 ve genel bir değerlendirme için Gaddis Smith, *Woodrow Wilson's Fourteen Points After 75 Years* (New York: Carnegie Council for Ethics in International Affairs, 1993). s.272

53. Burada ve takip eden paragrafta, www.avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp adresinde bulunan "On Dört Nokta" konuşmasının metnini kullandım. s.273

54. Yakın tarihli kapsamlı bir açıklama Sean McMeekin, *The Russian Revolution: A New History* (New York: Basic Books, 2017). Ayrıca Arno J. Mayer'in daha erken ama etkili bir karşılaştırması için bkz *Wilson vs. Lenin: The Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918* (Cleveland:

World Publishing, 1964; ilk olarak 1959 yılında Yale University Press tarafından bu alt başlık altında yayınlanmıştır). s.273

55. En iyi anlatımlar hala George F. Kennan'ın Princeton Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan iki cildidir: *Sovyet-Amerikan İlişkileri, 1917-1920: Russia Leaves the War* (1956) ve *The Decision to Intervene* (1958). s.274

56. Bu paradoksu *Russia, the Soviet Union, and the United States: An Interpretive History*, ikinci baskı (New York: McGraw Hill, 1990), adlı kitabımda tartıştım s. 71-72. Doğu'daki Alman zaferinin ve sonrasının yeniden değerlendirilmesi için bakınız Adam Tooze, *The Deluge: The Great War, America and the Remaking of the Global Order* (New York: Penguin, 2014), s. 108-70. s.274

57. Runciman, *The Confidence Trap*, s. 74-75, benzer bir argümanda bulunmaktadır. s.274

58. Bakınız Jonathan D. Spence, *God's Chinese Son: The Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan* (New York: Norton, 1996). s.274

59. Kennan tarafından *The Decline of Bismarck's European Order*, s. 3-7'de belirtilmiştir. s.274

60. İkinci bölüme bakınız. s.275

61. Thompson, *A Sense of Power*, s. 76-79'da zekice değerlendirilmiştir. s.275

62. "Demokratik barış" teorisyenlerinin kendilerini demokrasilerin birbirleriyle savaşmadığına ikna etme çabaları sırasında geliştirdikleri daha titiz tanımlar değil, her savaşan tarafın dayandığı savaş desteği anlamında. Bruce Russett bunları *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World* (Princeton: Princeton University Press, 1993), adlı kitabında özetlemektedir s. 73-83. s.275

63. Bkz. yukarıdaki not 53. s.275

64. Paul Kennedy, *The Parliament of Man: The Past, Present, and Future of the United Nations* (New York: Random House, 2006), s. 3-8. s.275

65. Keith Robbins, *Sir Edward Grey: A Biography of Lord Grey of Fallodon* (Londra: Cassell, 1971), s. 156-57, 319-20; ayrıca Howard, *The Continental Commitment*, s. 51-52; ve Neu, Colonel House, s. 214-15. s.276

66. Kissinger, *Diplomacy*, s. 223. s.276

67. Altıncı bölüme bakınız. s.276

68. Kissinger, Diplomacy, s. 78-102; ayrıca Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism* (New York: Oxford University Press, 2007). s.276

69. Berg, *Wilson*, s. 585. s.276

70. Robert B. Strassler, ed., *The Landmark Thukydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War*, Richard Crawley çevirisinin gözden geçirilmiş versiyonu (New York: Simon and Schuster, 1996), 4:65. s.276

71. *A.g.e.*, 5:89. s.277

72. Robert V. Daniels, *The Rise and Fall of Communism in Russia* (New Haven: Yale University Press, 2007), s. 32, 48. s.277

73. Lenin'in 27 Kasım 1920 tarihli konuşması, Jane Degras, ed., *Soviet Documents on Foreign Policy* (New York: Oxford University Press, 1951), I, s. 221. s.278

74. Aktaran Catherine Merridale, *Lenin on the Train* (New York: Metropolitan Books, 2017), s. 195. s.278

75. Birinci bölüme bakınız. s.278

76. Stephen Kotkin'den alıntı, *Stalin: The Paradoxes of Power, 1878-1928* (New York: Penguin, 2014), s. 612. Ayrıca bu ve takip eden paragraf için bakınız, Gaddis, *Russia, the Soviet Union, and the United States*, s. 98-116. s.279

77. Robert Gellately, *Lenin, Stalin ve Hitler: The Age of Social Catastrophe* (New York: Knopf, 2007), s. 163-65. s.279

78. Thompson, *A Sense of Power*, s. 110-11, 127-31. Lenin'in öncü diktatörlük kavramı 1902 tarihli "What Is to Be Done?" (Ne Yapmalı?) adlı broşürüne dayanmaktadır: www.marxists.org/archive/lenin/works/1901/witbd/index.htm. s.279

79. Tooze, *The Deluge*, s. 515-16. s.279

80. Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy* (New York: Penguin, 2007), özellikle s. xxiv-xxvi ve 7-12; ayrıca Timothy D. Snyder, *Black Earth: The Holocaust as History and Warning* (New York: Tim Duggan, 2015), s. 11-28. s.280

81. Tooze, *Wages of Destruction*, s. 12-33. s.280

82. Stalin'in raporuna şu adresten ulaşılabilir: www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/ 1933/01/07.htm. s.280

83. Isaiah Berlin, *Personal Impressions*, Henry Hardy tarafından derlenmiş, üçüncü baskı (Princeton: Princeton University Press, 2014), s. 37-39, 41. Berlin'in Roosevelt hakkındaki makalesi ilk olarak "Roosevelt Through European Eyes," *The Atlantic* 196 (Temmuz 1955), 67-71. s.281

84. Conrad Black, *Franklin Delano Roosevelt: Champion of Freedom* (New York: Public Affairs, 2003), s. 126-27, 254-55; Alonzo L. Hamby, *For the Survival of Democracy: Franklin Roosevelt and the World Crisis of the 1930s* (New York: Free Press, 2004), s. 129-35. s.281

85. Gaddis, *Russia, the Soviet Union, and the United States*, s. 118-21; ayrıca Thomas R. Maddux, *Years of Estrangement: American Relations with the Soviet Union, 1933–1941* (Tallahassee: University Presses of Florida, 1980), s. 11-26; Mary E. Glantz, *FDR and the Soviet Union: The President's Battles over Foreign Policy* (Lawrence: University Press of Kansas, 2005), s. 15-23. s.282

86. Black, *Roosevelt*, s. 21, 60, 65-66. Ayrıca bakınız Alonzo L. Hamby, *Man of Destiny: FDR and the Making of the American Century* (New York: Basic Books, 2015), s. 54-55; ve www.fdrlibrary.tumblr.com/post/ 94080352024/day-77-fdr-visits-the-panama-canal. s.282

87. Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy*, 1932-1945 (New York: Oxford University Press, 1979), s. 75-76. Ayrıca bakınız David Kaiser, *No End Save Victory: How FDR Led the Nation into War* (New York: Basic Books, 2014), s. 22-23. s.282

88. Almanya nihayet 1926 yılında Birliğe kabul edilmişti. Japonya kurucu üyelerden biriydi. s.282

89. Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy* , s. 75, 175-76. s.282

90. Maddux, *Years of Estrangement*, s. 85-88. s.282

91. Sekizinci bölüme bakınız. s.283

92. Donanma sekreteri Josephus Daniels bu sorumluluğu kendi isteğiyle bıraktı. Bkz: Hamby, *Man of Destiny*, s. 73-81. s.283

93. David M. Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945* (New York: Oxford University Press, 1999), s. 56-57, 106-7, 120-24. s.283

94. Samuel I. Rosenman, *Working with Roosevelt* (New York: Harper, 1952), s. 167. s.283

95. Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy*, s. 101-68; Thompson, *A Sense of Power*, s. 145-50; ve son noktada Gaddis, George F. Kennan, s. 101-8. s.284

96. Maddux, *Years of Estrangement*, s. 90-91; Glantz, *FDR and the Soviet Union*, s. 33-35, 43-52. Ayrıca bakınız Elizabeth Kimball MacLean, *Joseph E. Davies: Envoy to the Soviets* (Westport, Connecticut: Praeger, 1992), s. 24-26, 45; ve David Mayers, *The Ambassadors and America's Soviet Policy* (New York: Oxford University Press, 1995), s. 118-19. s.284

97. MacLean, *Joseph E. Davies*, s. 67; Charles E. Bohlen, *Witness to History*, 1929-1969 (New York: Norton, 1973), s. 67-87. s.285

98. Amerikan Gençlik Kongresi Konuşması, 10 Şubat 1940, erişim adresi: www.fdrlibrary. marist.edu/_resources/images/msf/msf01314. s.285

99. Adolf Berle, Dallek'ten alıntı, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy*, s. 215. s.285

100. Glantz, *FDR and the Soviet Union*, s. 54-57. s.285

101. Robert E. Sherwood, *Roosevelt ve Hopkins: An Intimate History*, gözden geçirilmiş baskı (New York: Grosset and Dunlap, 1950), s. 233-34. Lincoln'den yapılan alıntı Noah Brooks'un 1879 tarihli bir makalesinden alınmıştır, "Lincoln's Imagination," Harold K. Bush, *Lincoln in His Own Time: A Biographical Chronicle of His Life* (Iowa City: University of Iowa Press, 2011), s. 176'da yeniden yayınlanmıştır. Ayrıca bakınız Henry Wadsworth Longfellow Dana, "Sail On, O Ship of State!", *Colby Library Quarterly* 2 (Şubat 1950), 1-6. s.286

102. Susan Dunn, *1940: FDR, Willkie, Lindbergh, Hitler-the Election amid the Storm* (New Haven: Yale University Press, 2013), s. 278-79. Dunn'ın kitabı bir önceki paragrafta özetlediğim olayları ustalıkla ele almaktadır. s.286

103. Churchill'in 9 Şubat 1941 tarihli radyo konuşmasına www.youtube.com/watch?v=rJuRv2ixGaM adresinden ulaşılabilir. s.287

104. Bu üç paragrafta esas olarak Maddux, *Years of Estrangement*, s. 128-55'i takip ettim. Ancak ayrıca bkız Glantz, *FDR and the Soviet Union*, s. 71, 77-87; MacLean, Joseph E. Davies, s. 76-77; ve benim *Russia, the Soviet Union, and the United States*, s. 145-47. s.288

105. Winston S. Churchill, *The Second World War: The Grand Alliance* (New York: Bantam Books, 1962; ilk basım 1950), s. 511-12. s.289

106. Amerikan muharebe ölümlerini 400.000, İkinci Dünya Savaşı'na katılan tüm taraflar için ise 23 milyon olarak tahmin ettim. Bu rakamlar her iki toplamdan da sivil kayıpları hariç tutmaktadır. Ayrıntılar için bakınız: www.en.wikipedia.org/wiki/World_War_II_casualties. s.289

107. Thompson, *A Sense of Power*, s. 230. s.290

108. Hal Brands ve Patrick Porter, "Why Grand Strategy Still Matters in a World of Chaos," *The National Interest*, 10 Aralık 2015, erişim adresi: www.nationalin terest.org/feature/why-grand-strategy-still-matters-world-chaos-14568. s.290

109. Berlin, *Kişisel İzlenimler*, s. 39-44, 48-49. s.292

110. Bu hikâyeyi Robert Kaplan'ın 2015 yılında yaptığı yolculuğa ve ardından yazdığı, *Earning the Rockies: How Geography Shapes America's Role in the World* (New York: Random House, 2017) adlı kitabına ilham kaynağı olmasına borçluyum. DeVoto'nun anlatımı "Letter from Santa Fe," *Harper's Magazine* 181 (Temmuz 1940), ss 333-36'da yer almaktadır. Ayrıca bakınız Arthur M. Schlesinger, Jr., *A Life in the 20th Century: Innocent Beginnings, 1917-1950* (Boston: Houghton Mifflin, 2000), s. 168-71, 232-35. s.292

111. John J. O'Neill, "Enter Atomic Power," *Harper's Magazine* 181 (Haziran 1940), 1-10. s.293

112. Radyo konuşması, "Ulusal Savunma Üzerine," 26 Mayıs 1940, www.docs.fdrlibrary.marist.edu/052640. s.294

ONUNCU BÖLÜM: ISAIAH

1. Berlin'den Stephen Spender'a, 26 Şubat 1936, Henry Hardy, ed. içinde, *Isaiah Berlin: Letters, 1928-1946* (New York: Cambridge University Press, 2004), s. 152 [bundan sonra *Berlin Letters, 1928-1946* olarak anılacaktır]. Berlin, E. M. Forster ve Virginia Woolf'a hayrandı, ancak onları korkutucu bulduğunu iddia ediyordu. [A.g.e., s. 70-71, 166.] s.295

2. Berlin'den Marion Frankfurter'e, 23 Haziran 1940, *a.g.e.*, s. 306. Ayrıca bakınız Michael Ignatieff, Isaiah Berlin: A Life (New York: Henry Holt, 1998), s. 10. s.295

3. *A.g.e.*, s. 82. s.295

4. En yeni biyografiler Andrew Lownie, *Stalin's Englishman: Guy Burgess, the Cold War, and the Cambridge Spy Ring* (New York: St. Martin's, 2015); ve Stewart Purvis ve Jeff Hulbert, *Guy Burgess: The Spy Who Knew Everyone* (Londra: Biteback, 2016). s.296

5. Editör notu, *Berlin Letters, 1928-1946*, s. 319; ayrıca Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 97-99. s.296

6. Berlin'den Mary Fisher'a, 30 Temmuz 1940, *Berlin Letters, 1928-1946* içinde, s. 322. Ayrıca bkz. s. 319. s.296

7. Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 98. s.296

8. Christopher Nolan'ın 2017 yapımı *Dunkirk* filmi Churchill'in konuşmasını dokunaklı bir şekilde anımsatmaktadır. s.297

9. John Wheeler-Bennett, *Special Relationships: America in Peace and War* (Londra: Macmillan, 1975), s. 87-88. s.297

10. Berlin bu formatı H. G. Nicholas, ed., *Washington Despatches, 1941-1945: Weekly Political Reports from the British Embassy*'e yazdığı girişte açıklamaktadır (Chicago: University of Chicago Press, 1981), s. vii-xiv. s.297

11. Ocak 12, Şubat 4, Mart 20, Ağustos 16, 1942 özetleri, *a.g.e.*, s. 12, 18, 26, 71; ayrıca Berlin'in giriş yazısı, s. x-xi. s.298

12. 14 Mayıs, 21 Kasım 1942, 14 Mart 1943 özetleri, *a.g.e.*, s. 38-39,

116, 160. s.298

13. 28 Şubat, 3 Nisan, 22 Ekim 1943 özetleri, *a.g.e.*, s. 157, 172, 263. s.298

14. 29 Aralık 1943, 17, 18 Ocak 1944 özetleri, *a.g.e.*, s. 288, 307, 309. s.300

15. 28 Şubat, 25 Nisan 1943, 18 Ocak, 20 Şubat, 24 Aralık 1944 özetleri, *a.g.e.*, s. 155-56, 184, 309, 319, 485-86. s.300

16. Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 126. Berlin'in kendi anlatımı *Berlin Letters, 1928-1946*, s. 478-80'de yer almaktadır. s.301

17. Isaiah Berlin'den Marie ve Mendel Berlin'e, 16 Ağustos 1943, a.g.e., s. 456; Berlin'den Katharine Graham'a, Ocak 1949, Isaiah Berlin, *Enlightening: Letters, 1946-1960*, Henry Hardy ve Jennifer Holmes tarafından derlenmiştir (Londra: Chatto and Windus, 2009), s. 73. s.301

18. Berlin'den Stuart Hampshire'a, 6 Haziran 1945, *Berlin Letters, 1928-1946* içinde, s. 569. s.301

19. Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 138-39. s.302

20. *A.g.e.*, s. 137. s.302

21. (Şimdilerde) eski başbakanın oğlu Randolph Churchill tarafından, otel personeline havyarın nasıl buzlanacağına dair talimatları tercüme etmesi için gürültülü bir şekilde çağrılması dışında. Çok az unutulmaz an, unutulması daha iyi olan diğerleri tarafından unutulmamıştır.

22. Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 168. Ignatieff'in anlatısını s. 148-69'da takip ettim; ama aynı zamanda Berlin'in 1980'de yazdığı ve Henry Hardy ve Roger Hausheer (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1998) tarafından derlenen *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*, s. 525-52'de yer alan anılarını da. s.302

23. *A.g.e.*, s. 541, 543, 547. s.303

24. *The Complete Poems of Anna Akhmatova*, çeviren Judith Hemschemeyer (Boston: Zephyr Press, 1997), s. 547. s.303

25. Berlin'den Philip Graham'a, 14 Kasım 1946, Berlin, *Enlightening* içinde, s. 21. s.304

26. Isaiah Berlin, "Russian Intellectual History," 1966'da yazılmış ve

Henry Hardy'nin editörlüğünde *The Power of Ideas*'da (Princeton: Princeton University Press, 2000) yeniden basılmıştır, s. 84. s.304

27. *Berlin Letters, 1928-1946*, s. 488-89. Ayrıca bakınız Ignatieff, *Isaiah Berlin*, s. 131. s.304

28. Berlin'den Alan Dudley'e, 17 Mart 1948, Berlin, *Enlightening* içinde, s. 46-47. s.304

29. Isaiah Berlin, "Political Ideas in the Twentieth Century," *Foreign Affairs* 28 (Nisan 1950), 356-57. s.304

30. *A.g.e.*, s. 362-63. s.305

31. *A.g.e.*, s. 364-66; ayrıca Berlin, "The Originality of Machiavelli," in Berlin, *The Proper Study of Mankind*, s. 310. s.305

32. Isaiah Berlin, *Personal Impressions*, Henry Hardy tarafından derlenmiştir (Princeton: Princeton University Press, 2014), s. 41-42, 46. Ayrıca Noel Annan'ın *Berlin, The Proper Study of Mankind*, s. xxxv'e yazdığı girişe bakınız; ve *Kısası* için Stephen Kotkin, *Stalin: Waiting for Hitler, 1929-1941* (New York: Penguin Press, 2017), s. 569-79. s.305

33. Berlin, "The Originality of Machiavelli," Berlin, *The Proper Study of Mankind* içinde, s. 324-25. Roosevelt'in liderliğine ilişkin en iyi erken dönem çalışmalardan birinin James MacGregor Burns, *Roosevelt: The Lion and the Fox* (New York: Harcourt, Brace, and World, 1956), Machiavelli'den esinlenen bir başlık. s.306

34. Alıntı Warren F. Kimball, *The Juggler: Franklin Roosevelt as Wartime Statesman* (Princeton: Princeton University Press, 1991), s. 7. s.306

35. *A.g.e.*, s. 8-19. Ayrıca bakınız Wilson D. Miscamble, C.S.C., *From Roosevelt to Truman: Potsdam, Hiroshima, and the Cold War* (New York: Cambridge University Press, 2007), özellikle s. 79-86. s.306

36. Kimball, *The Juggler*, s. 7. Vurgu eklenmiştir. s.307

37. Geoffrey C. Ward, *A First-Class Temperament: The Emergence of Franklin D. Roosevelt, 1905-1928* (New York: Vintage Books, 1989), 13-16. bölümler. s.307

38. *A.g.e.*, s. xiii-xv. s.307

39. Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, derleyen ve çeviren Michael

Howard ve Peter Paret (Princeton: Princeton University Press, 1976), s. 100. s.308

40. Birkaç versiyondan birinde, küçük bir çocuk Noel ağacının altında büyük bir gübre yığını bulur. Yılmadan, heyecanla "burada bir yerde bir midilli olmalı" diye bağırır ve kazmaya başlar. Kaynak için bkz. www.quoteinvestigator.com/2013/12/13/pony-somewhere/. s.308

41. Philip E. Tetlock, *Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know?* (Princeton: Princeton University Press, 2005), s. 214-15; ayrıca birinci bölümde tartışılmıştır. s.309

42. Tetlock, *Expert Political Judgment*, s. 215. Fitzgerald'dan yapılan alıntı s. 67'de yer almaktadır. s.309

43. Isaiah Berlin, "Two Concepts of Liberty", Berlin, *The Proper Study of Mankind* içinde, s. 191-242. s.309

44. Burada Noel Annan'ın *a.g.e.*, s. xii-xiii'ye yazdığı önsözde Berlin'in "çoğulculuğu" hakkındaki açıklamasını takip ediyorum, ancak ip metaforu bana ait. s.310

45. Berlin, "The Originality of Machiavelli", *a.g.e.*, s. 324. s.310

46. "Robert F. Kennedy Shocks Texans by Questioning Mexican War," *New York Times*, 17 Şubat 1962; "Robert Kennedy Bows in 'War' with Texas," *New York Times*, 5 Mart 1962. Ayrıca bakınız Arthur M. Schlesinger, Jr., *Robert F. Kennedy and His Times* (Boston: Houghton Mifflin, 1978), s. 568. s.311

47. Altıncı bölüme bakınız. s.312

48. Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çeviren Samuel B. Griffith (New York: Oxford University Press, 1963), s. 142-43. s.312

DİZİN

ABD 66, 67, 185, 189, 224, 267, 270, 271,274, 281, 286, 287, 288, 299, 311
Abydos, 11, 17
Acheson, Dean, 62
Actium, 90, 92, 93, 152
adalet 53, 60, 107, 108, 112, 120, 122, 123, 170, 180, 230, 236, 275, 299, 311, 312
Adams, John Quincy 160, 162, 172, 184, 185, 186, 189, 204, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 245, 246, 248, 252, 253, 254
Aeschylus, 21, 43
aforoz 145
Agrippa Posthumus, 95, 96, 97
Agrippa, Marcus, 83, 87, 88, 90, 177,
ahlak 122, 125, 149, 186, 207, 219, 225, 233, 236, 250, 252, 253, 289, 298, 303, 309
Akhilleus, 17
Akhmatova, Anna, 302, 303
akıl 10, 18, 24, 91, 105, 115, 177, 179, 184, 197, 209, 217, 228, 229, 231, 238, 242, 265, 266, 308
Alaska, 101, 258, 259
Alba Dükü, 145, 146, 147, 148
Alcibiades, 65, 73
Alman Blitzkrieg 285,
Almanya 67, 261, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 287, 289
Amerika Konfedere Devletleri 239
Amerikan Devrimi 176
Amistad 224
anayasa 44, 93, 123, 165, 173, 174, 176, 177, 178, 181, 182, 183, 223, 224, 225, 229, 232, 238, 245, 247, 251, 253, 279, 280
anonim şirketler 161, 163
Antietam 246, 255
Antik Yunan 14, 68
Antonius 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 308
Antony Lucius 83, 85, 92, 95
araç 22, 30, 31, 32, 36, 108, 113, 119, 139, 141, 145, 153, 154, 160, 170, 172, 179, 184,

189, 199, 200, 202, 203, 218, 219, 241, 243, 249, 252, 257, 275, 287, 293, 310
Archidamus 109
Aristophanes 54
Arno Nehri 115
Artabanus 11, 12, 13, 16, 17, 23, 24, 28, 29, 30, 34, 73, 109, 308
Asquith, Julian Edward George 14
Athos yarımadası 17
Atina 20,21, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 98, 112, 169, 200, 274, 275, 276, 277, 308
Atletizm 35
Attika 20, 37, 39, 49, 50, 51, 55, 57, 58, 62, 66
Augustinus, Aziz 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 131, 132, 140, 145, 153, 158, 174, 182, 186, 197, 200, 239, 308, 309, 310, 312
Augustus Roma İmparatoru 74, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 131, 133, 176, 179
Austen, Jane 25
Avam Kamarası 187

Bağımsızlık Bildirgesi 26, 183, 224, 230, 231, 232, 234
Balashov, Alexander 210
Baltık Devletleri 296, 299
Bates, Edward 237
Batı Almanya 67
Beard, Mary 93
Beckert, Sven 250
Belçika 266, 269, 271, 285
Bemis, Samuel Flagg 311
Berlin 287
Berlin, Isaiah 9, 13, 14, 15, 16, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 115, 125, 126, 127, 196, 280, 290, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312
Bezukhov, Pierre (karakter) 191
Birinci Dünya Savaşı 293, 303
Birlik (ABD) 178, 179, 181, 182, 184, 186, 189, 228, 233, 235, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 254, 257, 258, 266
Bismarck, Otto von 122, 263, 264, 265, 272, 305, 306
Bolingbroke (karakter.) 221, 227
Bolívar, Simón 188, 189
Bolkonsky, Prens Andrei (karakter) 28, 191
Bolşevikler 274, 278, 281, 288
Borgia, Cesare 118, 119, 126
Borodino Savaşı 191
Brands, Hal 290
Brest Litovsk Antlaşması 274
Bromwich, David 168
Brutus ,Marcus 80, 81, 82, 92
Buchan, John 92, 237
Buchanan, James 237
Bullitt, William C. 284
Bunker Hill 171, 221

Burgess, Guy 296
Burghley, Lord 148, 257, 260
Burke, Edmund 166, 167, 168, 174, 181, 234, 311
Büyük Britanya 174, 175, 203, 222, 249, 260, 265, 268, 287, 299
Büyük Buhran 283
Büyük İskender 90, 133

Caesar, Julius 74, 75, 77, 88, 89, 90, 227, 310
Caesarion 87, 89, 92, 97
Cameron, Simon 237
Canning, George 185, 186, 187, 188, 260, 266, 267, 268, 277
Carwardine, Richard 245
Cassius 80, 81, 92
Cecil, Georgina 257
cenaze konuşması 46, 57, 169, 275
Cesena 118
Chase, Salmon P. 237
Chiron 76
Churchill, Winston 187, 188, 286, 287, 288, 289, 301
Cicero 77, 79, 81, 92
Clausewitz, Carl von 7, 8, 33, 34, 35, 62, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 241, 243, 244, 252, 256, 265, 274, 303, 307
Clay, Henry 189, 223, 227, 247, 248
Cleon 59,
Cleveland, Grover 258, 259
Coolidge, Calvin 279
Corcyra 64
coup d'oeil 206, 208, 215, 243, 246, 247
Cranmer, Thomas 132, 134, 156
Cripps, Stafford 296
Crittenden, John 237
Cromwell, Oliver 164
Crowe, Eyre 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 275, 277, 282, 285
Cumhuriyetçi Parti 234, 300

çoğulculuk 310

Davies, Joseph E. 284, 285, 288
deha 95, 107, 194, 205, 209, 240, 297
Deklarasyon Yasası 167
demokrasi 46, 47, 57, 64, 69, 169, 257, 260, 267, 271, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 293, 305, 306
Demokratlar 227, 234, 236, 286
determinizm 196, 216
devletçilik 174
DeVoto, Bernard 293, 294
Dickens, Charles 120
Diodotus 59
doğaçlama 34, 35, 45, 82, 92, 152, 219, 283
Douglas, Stephen A. 62, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 247
Drake, Francis 148, 150, 151, 152, 161
dramatizasyon 26, 27, 28
Dred, Scott 234
Dunkirk 187, 188, 297
duygu 25, 29, 55, 63, 64, 69, 76, 96, 117, 172, 207, 214, 242,

243, 252, 269, 275, 279, 281, 286, 289, 291, 292, 299
düzen 45, 46, 62, 67, 69, 75, 77, 82, 93, 94, 106, 107, 108, 111, 112, 122, 123, 132, 144, 148, 149, 167, 169, 172, 174, 176, 180, 194, 198, 199, 204, 205, 212, 214, 215, 217, 225, 234, 250

Ebedi Barış (Kant) 123
egemenlik 113, 138, 202, 234
ekonomi 127, 138, 142, 229, 240, 248, 250, 260, 278, 280, 283, 284, 298, 304
Elizabeth 125, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 156, 158, 160, 161, 163, 164, 165, 170, 174, 182, 219, 251, 257
Elliott, John 162, 163
Ellis, Joseph 171
Emir 20, 45, 56, 59, 110, 112, 117, 152, 193, 194, 209, 240, 305
entelektüel sermaye 32
Epidamnus 48, 49, 64
Erasmus 14
eskiz 120, 217, 218, 303
eşitlik 53, 180

Fabius, Maximus Cunctator 204
faşizm 281, 304
FDR 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 306
Feria, Kont de 140, 141
Filipinler 62, 77, 81, 132, 259, 268
Fitzgerald, F. Scott 9, 24, 25, 27, 91, 115, 217, 309
Floransa 113, 114, 115, 120, 132, 147, 181
Ford, Henry 279
Frankfurter, Felix 295, 307
Franklin, Benjamin 166, 172, 175, 178, 280, 281, 290, 295, 306
Fransa 67, 135, 136, 163, 164, 165, 167, 173, 185, 198, 199, 202, 205, 249, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 274, 278, 279, 285, 287, 293, 295
Fransız Devrimi 185, 202, 268

Georgics (Virgil) 92
Gettysburg 48, 250
Ghent Antlaşması 222
Gibbon, Edward 102, 103, 169, 175, 176
Goodwin, Doris Kearns 237
Gorbaçov, Mikhail 260
görünmez el 123
Grant, Ulysses S. 241, 243, 251
Greeley, Horace 245, 248
Grenville, George 168
Grey, Edward 275, 276, 277, 288, 289
Guadalupe Hidalgo Antlaşması 225
Guelzo, Allen C. 243
güç dengesi 148, 260, 263, 266, 267
Güney Afrika 259
Güney Kore 62, 63
Güney Vietnam 66, 67

Halleck, Henry 240

Hamilton, Alexander 177, 178, 179, 181, 184, 186, 219, 224, 248
Hamlet (Shakespeare) 12, 72, 155, 221, 227
Hannibal 204
Harding, Warren G. 279
Harriman, W. Averell 288
Hellespont 11, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 34, 36, 38, 66, 71, 200, 208
Hendiadys 155, 156, 157
Henry, VIII İngiltere Kralı 132, 134, 135, 136, 141, 145, 146, 154
Herndon, William 228
Herodot 11, 16, 17, 19, 21, 40, 61, 71
Hıristiyanlık 101, 103, 110
Hilton, Lisa 147
Hippo, Regius 105, 113
Hirtius (Roma konsülü) 79
Hitler, Adolf 279, 280, 281, 283, 284, 285, 287, 289, 291, 307
Hobbes, Thomas 125
Hollanda 132, 137, 138, 139, 142, 144, 145, 148, 150, 151, 165, 170, 222, 285
Holmes, Oliver Wendell Jr. 307
Homeros 31, 71, 94
Hoover, Herbert 278, 280, 281
Hopkins, Harry 288
House, Edward M. 269, 270, 272, 275, 277, 288
Howard, Charles 152
Howard, Michael 197, 202
Hull, Cordell 299, 300

I. Charles I İngiltere Kralı 164
I. Elizabeth 310
Ignatieff, Michael 301
II. Charles İngiltere Kralı 164
II. Henry Fransa Kralı 135, 136
II. James İngiltere Kralı 164, 171,
II. Nicholas Rusya Çarı 287
II. Philip 131, 132, 157, 159, 185, 309
II. Richard (Shakespeare) 221
II. William Almanya Kayzeri 264
III. George İngiltere Kralı 167, 168, 169, 171, 177, 309
III. Napolyon Fransa İmparatoru 250
Isabel 136

İç Savaş 67, 101, 144, 241, 246, 250, 257, 258, 259, 265, 270, 283, 286, 288
İki Şehrin Hikayesi (Dickens) 120
İkinci Dünya Savaşı 14, 285, 304
İkinci Pön Savaşı 204
İlyada (Homeros) 94
İngiliz dili 156, 287
İngiliz donanması 186, 187, 202, 269
İngiltere 13, 129, 132, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 158, 161, 164, 165, 167, 169, 170, 187, 257, 259, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 273, 278, 279, 293, 296, 298
intihar 92, 90
İrlanda 132, 141, 152, 155, 160
ironi 199, 243, 276, 279, 300
İskoçya 135, 141, 144, 152, 300
İspanyol Armadası 140, 155, 160, 208

İtiraflar (Augustinus) 104, 105, 106, 107, 111

J. Q. Adams 160, 184, 204, 221, 252
Jackson, Andrew 185, 222, 223, 227
Japonya 62, 261, 262, 279, 281, 282, 284, 287, 288, 289, 296
Jefferson, Thomas 171, 183, 184, 233
Johnson, Hiram 300
Johnson, Samuel 178
Jomini, Antoine Henri 241
Julia (Augustus'un kızı) 95, 96, 97

Kagan, Robert 258
Kahneman, Daniel 29
Kanada 229, 258, 259, 261, 300
Kansas, Nebraska Yasası 234
Kant, Immanuel 111, 123, 201, 202
Karşı Reform 118, 149
karşıt fikirler 27, 36, 41, 53, 177, 217
Katolik 98, 113, 118, 122, 126, 130, 132, 134, 137, 141, 144, 145, 146, 149, 150, 151, 155, 158, 159
Kennan, George 101, 102, 105, 122, 124, 215, 262
Kennedy, John F. 67, 68
Kennedy, Paul 8, 267
Kennedy, Robert F. 311
Kirpi ve Tilki (Berlin) 14, 27
Kissinger, Henry 31, 66, 122, 265, 276
Kleopatra 83, 88, 89, 90, 92
Komünist 126, 280, 281
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 248
Konfederasyon Kongresi 248
Konstantin Roma İmparatoru 98, 105, 108, 113
Kore Savaşı 62
Korintliler 49, 50, 51, 52, 65
Kundera, Milan 115
Kurucu Babalar 118, 123, 178, 184
Kushner, Tony 26
Kutsal Roma İmparatorluğu 98, 130, 134, 138
Kutuzov, Mikhail 195, 203, 204, 209, 210, 211, 219, 283
Kuzey Amerika 138, 157, 161, 162, 164, 166, 167, 173, 184, 185, 187, 249, 260, 267, 279
Kuzey Kore 62, 63
Kuzey Vietnam 66

Landon, Alf 229, 300
Lee, Robert E. 240, 246
Leicester Kontu 151
Lenin, Vladimir İlyiç 274, 277, 278, 279, 283, 302, 305
Leonidas 20
Lepidus 80, 81, 84, 87, 88, 92
Lincoln, Abraham 225, 252
Livia (Augustus'un karısı) 95
Lloyd, George David 273, 287
Locke, John 111, 118, 165, 168
Louisiana 184
Luce, Henry 298
Lusitania, 270
Luther, Martin 111, 143

MacArthur, Douglas 62
Machiavelli 8, 33, 34 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 140, 143, 148, 153, 158, 165, 173, 174, 177,

181, 182, 197, 202, 206, 239, 303, 306, 308, 310
Mackinder, Halford 261, 262, 263, 265, 266, 267, 277, 282, 285
Madison, James 177, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 222, 225, 254
Mahan, Alfred Thayer 261, 282
Makedonya 20, 75, 78, 80, 81, 83, 90, 98
Maraton Savaşı 39
Marksizm 67, 304
Marx, Karl 248, 249, 250, 251, 277, 278, 304, 305
Mary Stuart 135, 146, 147, 148
Mason, James 249
Mattingly, Garrett 137
Maximilian Avusturya Arşidükü 250
McClellan, George B. 244, 246, 251, 255
McCormick, Robert 300
McPherson, James 244
Medina, Sidonia Dükü 151, 152, 157
Melos, Melians 60, 61
Midilli 59, 64
Milletler Cemiyeti 273, 276, 277, 281, 282
Missouri Uzlaşması 186, 224, 233
Monroe Doktrini 160, 223, 250, 258
Monroe, James 185
Mutina 79, 80

Napolyon I Fransa İmparatoru 198, 209, 308
Napolyon Savaşları 268, 274
NATO 67
Nazi 282, 285, 287, 306
Nicias 65, 73, 109
Nicolay, John 237
Niebuhr Reinhold 296
Niemen Nehri 200

Octavia (Augustus'un kız kardeşi) 85
Octavianusus 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 212, 308, 310
Odysseia (Homeros) 94, 131
Odysseus 17
Okinawa 62
Olney, Richard 258, 259, 262
On Dört Nokta 272, 275, 276, 305
Orlando (Woolf) 130
Otuz Yıl Savaşları 164, 274
Oxford Üniversitesi 9

Örümcek Adam 30
özgür irade 106, 114, 196, 217, 256
Özgürleşme 184, 186, 244, 248, 253, 255, 301
Özgürlük Bildirgesi 243

Paine, Thomas 169, 170, 171, 172
Panama Kanalı 259, 267, 282
Papa V. Sixtus 150
Paris Antlaşması 176
Paris Barışı 167
Parker, Geoffrey 153, 154, 160
Parlamento 149, 155, 164, 167, 169, 171, 175, 229, 276, 311
Parma Dükü 148, 151, 152,
Paroslu Archilochus 14
Partlar 75, 78, 83, 84, 85, 88, 89, 93
Patton, George S. 200, 201
Pavane (Roberts) 158

Pearl Harbor 288, 297, 298
Peloponez Savaşı 40, 44, 46, 47, 56
Peraino, Kevin 249
Perikles 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 71, 85, 93, 98, 168, 263, 275, 276, 308, 309
Pers Savaşları 40, 44, 50
Persler (Aeschylus) 21
Pfuel, Karl Ludwig von 213
Pire 37, 38, 39, 44, 45, 62
Plataea 21, 44
Platon 14, 201
Plutarkhos 37, 40, 52, 55, 56, 85, 90
Polk, James K. 225, 228
Polonius (karakter) 72, 99, 306
Polonya 229, 300
Pompeius, Sextus 80, 82, 85, 86
Porter, Patrick 290
Portsmouth Antlaşması 268
Potidaea 49, 50
Prag Baharı 67
Prens (Machiavelli) 114, 117, 118, 119, 125
Protestanlar 126
Pul Yasası 167, 168
Pythius 23

Quebec 167, 196

radyo 158, 287, 292, 293
Raleigh, Walter 153, 161
Reagan, Ronald 308
Remirro, de Orco 118
Richelieu 122
Ridolfi, Roberto 147
Roberts, Andrew 257
Roberts, Keith 158
Roma İmparatorluğu 98, 108, 113, 130, 134, 138, 162, 169, 175
Roma Katolik Kilisesi 98, 113, 122
Roosevelt, Franklin D. 280, 281, 295, 306
Roosevelt, Theodore 268
Rumsfeld, Donald 34
Rus Devrimi 277
Rutledge, Ann 226

Salamis 21, 37, 39, 41, 43, 57, 65, 152, 208, 219
Sangamon 227
Santa Cruz Markisi 150, 151
Saratoga Savaşı 173
Sardunya 80
Savaş Sanatı (Sun Tzu) 71, 72, 73, 74
Savaş Üzerine (Clausewitz) 7, 192, 195, 196, 197, 200, 209, 214, 219, 241, 256, 274
Savaş ve Barış (Tolstoy) 15, 27, 29, 69, 191, 192, 196, 204, 209, 213, 216, 219, 221, 256
Schlesinger, Arthur Jr. 293
Segesta 64
Seward, William H. 236, 237, 245, 249, 250, 258, 268
Shakespeare, William 9, 14, 32, 72, 97, 118, 155, 156, 157, 221, 226, 227, 287
Sheffield, Lord 175
Sheridan, Philip 251
Sherman, William Tecumseh 251
Sibirya 101, 102, 105, 124, 215, 261, 274, 296, 311

Sicilya 64, 65, 66, 69, 80, 82, 86, 87, 88, 119, 200
Slidell, John 249
Smith, Adam 123, 169
Soğuk Savaş 69, 98, 101, 262, 268, 303, 304
Somerset, Anne 146
Sovyetler Birliği 62, 67, 279, 280, 281, 282, 285, 287, 289, 298
Spender, Stephen 295
Spielberg, Steven 26, 27, 278
Springfield III, 227, 228, 229, 230, 232, 237, 249
St. Helena 199
Stalin, Joseph 62, 63, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 296, 298, 299, 302, 303, 306
Stevens, Thaddeus 26
Stowe, Harriet Beecher 230
Sun Tzu 71, 72, 73, 74, 76, 91, 99, 113, 312

Taiping İsyanı 274
Tanrı Şehri (Augustinus) 110, 112, 113, 119, 126, 131, 197
Tarih (Herodot) 21
tektanrıcılık 110
Temsilciler Meclisi 26, 183, 189, 223, 224, 225, 228, 245
Tent-Life in Siberia (Kennan) 101
Teselya 20
Tetlock, Philip E. 18, 19, 21, 23, 25, 29, 30, 36, 308, 309
Thagaste 104
Thermopylae 20, 23, 39, 50, 208
Thukydides 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 49, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 109, 116, 123, 157, 262
Tiberius Roma İmparatoru 95, 96, 97,
Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler (Machiavelli) 114
Tolstoy, Leo 8, 14, 15, 16, 24, 25, 27, 27, 29, 33, 41, 69, 70, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 206, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 243, 256, 303
Tombs, Robert 165
Tooze, Adam 8, 280
Trakya 20, 81
Troçki, Leon 274
Truman, Harry 62, 63
Turner, Stansfield 68, 69

Ulusların Zenginliği (Smith) 123, 169
uzay 207

V. Charles Kutsal Roma İmparatoru 132, 134, 137, 138
V. Henry İngiltere Kralı (karakter) 227
Vandallar 105
Varşova Dükalığı 200
Varus, Publius Quinctilius 96
veba 275
Venezuela krizi 259, 266
Vergilius 9, 92, 94, 95, 98, 201, 212
Versailles Antlaşması 276
Vespucci, Amerigo 113, 114
VI. Edward İngiltere Kralı 141
VI. James İskoçya Kralı 149
VII Edward İngiltere Kralı 262

Vicksburg 250
Virtù 116, 120, 127
Viyana Kongresi 276

Wallace, Henry A. 298, 300
Walsingham, Francis 147, 148, 149
Washington, George 167, 172, 174, 176, 177, 186, 222, 228, 248, 258, 271, 284, 287, 293, 297, 299, 300
Waterloo Savaşı 35
Weimar 280
Welles, Gideon 237, 245
Wellington Dükü 35
Westphalia Antlaşması 123
Wheeler, Bennett John 296, 297
Whigler 227, 229, 234, 236
Wilentz, Sean 223
Wilkes, Charles 249, 250
Williams, John 75, 97
Willkie, Wendell 286
Wilson, A. N. 155, 156
Wilson, Woodrow 123, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 291, 298, 299
Wood, Gordon 174
Woolf, Virginia 130, 131, 137

Xerxes Pers Kralı 11, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 34, 35, 36, 38, 39, 43, 52, 65, 71, 73, 87, 93, 98, 162, 200, 203, 208, 209, 219, 308
XIV. Louis Fransa Kralı 198
XVI. Louis Fransa Kralı 173, 202
XVIII. Louis Fransa Kralı 199

Yahudilik 103
Yedi Yıl Savaşları 268
Yeni Anlaşma 296, 298

Seçkin tarihçi ve Soğuk Savaş'ın beğenilen yazarı John Lewis Gaddis, yaklaşık yirmi yıldır meslektaşları Charles Hill ve Paul Kennedy ile Yale Üniversitesi'nde "Büyük Strateji Üzerine İncelemeler" dersi vermektedir. Gaddis, dersleri boyunca elde ettiği tecrübe ve verimli tartışmaların sağladığı yetkinliğiyle birlikte bu kitapta Antik Yunan'dan İkinci Dünya Savaşı'na uzanan şahane bir içgörüyü açığa çıkarıyor. Herodotus, Thukydides, Sun Tzu, Octavian/Augustus, Aziz Augustinus, Machiavelli, I. Elizabeth, II. Philip, Clausewitz, Tolstoy, Lincoln, Wilson, Franklin D. Roosevelt ve Isaiah Berlin gibi önemli figürlerin büyük stratejik derinliğini teori ve pratik olarak kapsamlı bir şekilde ele alıyor.

"Geçtiğimiz on altı yıl boyunca Gaddis, Yale Üniversitesi'ndeki öğrencilere büyük strateji üzerine bir ders verdi. Onun kitabını okurken, 'Keşke her üniversitede böyle bir şans olsa' demeden edemiyorsunuz. Gaddis, devlet yönetimi ve savaştan değerli bir yaşam sürmeye kadar birçok konuda tavsiyeler vererek okuru yüzyıllar üzerinde enfes bir yolculuğa çıkarıyor."
—Phillip Delves Broughton, *Evening Standard*

"Zor zamanlarımız için bir eğitim kılavuzu. Dünyamıza anlam katmanın yanında, çok güzel işlenmiş özlü tarihsel yargıları da sunuyor. Özgürlüğe, seçime ve ahlak pusulasına önem veren, kibre karşı uyarıda bulunan bir kitap."
—Roger Boyes, *Times*

www.epsilonyayinevi.com
9 786254 143137
KDV'den muaftır.